

SVR - Studie

2011 / 2

SVR-projecties van de bevolking en de huishoudens voor Vlaamse steden en gemeenten, 2009-2030

Paul Willems & Edith Lodewijckx (red.)

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Vlaamse overheid

SVR-projecties van de bevolking en de huishoudens voor Vlaamse steden en gemeenten, 2009-2030

Redactie: Paul Willems en Edith Lodewijckx

Vlaamse overheid

Vlaamse overheid

SAMENSTELLING

Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Studiedienst van de Vlaamse Regering

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30 bus 23
1000 Brussel

REDACTIE

Paul Willems en Edith Lodewijckx

REVIEW

Bea Buysse, Micheline Lambrecht, Jan Van Bavel

LAY-OUT COVER

Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Communicatie
Patricia Van Dichel

LAY-OUT

Perplex, Aalst

DRUK

Drukkerij Hendrix, Peer

DEPOTNUMMER

D/2011/3241/226

ISBN-NUMMER

9789040303197

BESTELLINGEN

<http://publicaties.vlaanderen.be>

Delen uit deze uitgave mogen worden verveelvoudigd en openbaar gemaakt indien de auteur van de bijdrage en de titel van deze studie uitdrukkelijk als bron worden vermeld.

Inhoud

Inleiding en leeswijzer	5
Paul Willems	
HOOFDSTUK 1	
Het belang en nut van bevolkingsprojecties	13
Paul Willems	
HOOFDSTUK 2	
Geboortecijfers, observaties en hypothesen	25
Paul Willems, Christine Van Peer	
HOOFDSTUK 3	
Sterfte, observaties en hypothesen	47
Edwin Pelfrene, Paul Willems	
HOOFDSTUK 4	
Migraties, observaties en hypothesen	61
Paul Willems	
HOOFDSTUK 5	
Resultaten van de bevolkingsprojecties	75
Edwin Pelfrene, Christine Van Peer	
HOOFDSTUK 6	
Alternatieve migratiescenario's	127
Paul Willems	
HOOFDSTUK 7	
Huishoudensprojecties: inleiding en evaluatie van de huishoudensprojectie van 2005	137
Paul Willems, Edith Lodewijckx	
HOOFDSTUK 8	
Huishoudens: de observaties	143
Edith Lodewijckx	

HOOFDSTUK 9**Het projectiemechanisme: van huishoudparticipatiegraden naar aantallen huishoudens** 169

Edith Lodewijckx

HOOFDSTUK 10**Resultaten van de huishoudensprojecties** 177

Edith Lodewijckx

HOOFDSTUK 11**Huishoudensprojecties: gebruik van alternatieve hypothesen inzake collectief wonen** 209

Edith Lodewijckx

HOOFDSTUK 12**Algemeen besluit en aanbevelingen voor het beleid** 215

Edith Lodewijckx, Edwin Pelfrene, Christine Van Peer, Paul Willems

Inleiding en leeswijzer

Paul Willems

Deze studie rapporteert over de werkzaamheden van een kleine projectgroep binnen de Studiedienst van de Vlaamse Regering die de opdracht had om bevolkings- en huishoudensprojecties uit te werken voor de 308 steden en gemeenten van het Vlaamse Gewest. Die werkzaamheden werden afgerond in het voorjaar van 2011 en de resultaten van de projecties werden voorgesteld op 2 studiedagen begin maart 2011. Vanaf die datum werden ook alle resultaten ter beschikking gesteld via het internet¹.

Voor de bevolkingsprojecties gaat het over tabellen met aantallen inwoners naar leeftijd en geslacht en voor de huishoudensprojecties over tabellen met aantallen huishoudens naar huishoudensgrootte, voor elke gemeente voor de periode van 1 januari 2009 tot en met 1 januari 2030. Naast de projectieresultaten worden ook de gegevens uit de voorgaande observatieperiode van 1997 tot en met 2008 gepresenteerd, zodat de gebruiker zelf een overzicht kan samenstellen waarin observatie- en projectieperiode naast elkaar staan. Op die manier kan de gebruiker beoordelen in hoeverre de geprojecteerde waarden al dan niet een trendbreuk betekenen ten opzichte van het verleden.

Alle resultaten kunnen van de SVR-website gedownload worden in verschillende formaten en tot op een detailniveau dat de gebruiker zelf kan kiezen. Bij die resultaten op het internet werden ook 2 documenten gepubliceerd met metadata over enerzijds de bevolkings- en anderzijds de huishoudensprojecties. Die metadata helpen de gebruiker om snel een idee te krijgen van de uitgangspunten/hypothesen waarop de projecties zijn gebaseerd.

Dit geheel van tabellen en metadata is de belangrijkste output van de werkzaamheden van het projectieteam. Dit boek is eerder een aanvulling bij de informatie die via de website ter beschikking staat. In dit boek worden de hierboven aangehaalde metadata grondiger uitgewerkt en gaat de aandacht vooral naar de methodologie en naar de basis waarop de hypothesen steunen en hoe die hypothesen concreet werden toegepast in het projectiemodel. Daarnaast worden ook enkele resultaten toegelicht en commentariseerd en wordt de impact van bepaalde hypothesen aangetoond door 2 (beperkte) oefeningen te maken met alternatieve uitgangspunten.

1 <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Pages/2011-01-24-studiedag-projecties.aspx>

Waar staat wat?

Het boek valt uiteen in 2 grote delen. Het eerste deel (hoofdstukken 1 tot 6) gaat uitsluitend over de bevolkingsprojecties. Het tweede deel (hoofdstukken 7 tot 11) gaat over de huishoudensprojecties die op de bevolkingsprojecties werden geënt.

In het **EERSTE HOOFDSTUK** wordt kort ingegaan op het belang van bevolkingsprojecties en wordt de huidige oefening gesitueerd. Omdat het een actualisatie is van de projecties die de Studiedienst in 2005 maakte (Willems, 2006, 2007) wordt eerst een evaluatie gemaakt van die vorige projecties. Verder wordt gewezen op enkele belangrijke verschillen tussen de SVR-projecties en de projecties die op het federale niveau worden gemaakt door het Federaal Planbureau en ADSEI, het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek. In dat eerste hoofdstuk worden ook details gegeven over de databronnen en wordt uitgelegd hoe in het projectiemechanisme de verschillende componenten van de bevolkingsevolutie (geboorten, overlijdens en migraties) worden verwerkt.

Het **TWEDE HOOFDSTUK** gaat over geboorten en geboortecijfers. Er wordt uitgelegd wat leeftijdsspecifieke geboortecijfers zijn en wat het verschil is tussen een analyse van deze geboortecijfers per geboortecohorte (longitudinale of cohortanalyse) of per kalenderjaar (transversale of periode analyse). De evolutie van de geboortecijfers wordt in extenso besproken en er wordt gewezen op het belang van verschuivingen in de timing van de vruchtbaarheid tussen verschillende generaties vrouwen. De hypothesen voor de toekomstige evolutie van de vruchtbaarheid worden ontwikkeld in 2 stappen. Eerst worden hypothesen geformuleerd over de grote bewegingen die verwacht worden op het niveau van het Vlaamse Gewest als geheel. In dat verband komen ook analyses aan bod over veranderingen inzake kinderwens. Daarna wordt uitgelegd hoe deze hypothesen lokaal werden gedifferentieerd en in dat kader wordt ook ingegaan op het verschil in vruchtbaarheid tussen Belgen en vreemdelingen.

In het **DERDE HOOFDSTUK** komt de volgende component aan bod: de sterfte en sterftecijfers. De bespreking volgt ongeveer hetzelfde stamien als het hoofdstuk over de geboortecijfers. Eerst wordt uitgelegd wat leeftijdsspecifieke sterftekansen zijn en hoe die in de voorbije decennia zijn geëvolueerd en of er al dan niet regionale verschillen in sterftepeil bestaan. Vervolgens wordt uitgelegd dat de hypothesen voor 3 leeftijdsgroepen apart worden ontwikkeld: de leeftijdsgroep van 0 tot 64 jaar waarvoor geen regionale verschillen worden onderscheiden; de leeftijdsgroep van 65 tot 84 jaar waarvoor wel regionale verschillen worden onderkend en de leeftijdsgroep 85+ waarvoor met een internationale standaard wordt gewerkt.

Het **VIERDE HOOFDSTUK** gaat over de migraties en behandelt achtereenvolgens de immigraties en emigraties tussen gemeenten op het Belgische grondgebied (interne migraties) naast de internationale migratiebewegingen. Het hoofdstuk gaat over het karakteristieke leeftijdsprofiel van de migratiebewegingen en welke tendensen in de verschillende componenten van de migratiebewegingen kunnen worden ontdekt. In dat hoofdstuk komt ook aan bod hoe herinschrijvingen, ambtshalve schrappingen en veranderingen van register in de projecties worden opgenomen.

Het **VIJFDE HOOFDSTUK** bespreekt enkele resultaten van de bevolkingsprojectie. Dat geheel bestaat uit 10 delen:

- de evolutie van de totale bevolking;
- de leeftijdsgroep van 0 tot 2 jaar;
- de 5-jarigen;
- de groep van 10 tot 19 jaar;
- de groep van 20 tot 64 jaar;

- de groep van 65 jaar en ouder;
- de evolutie van de afhankelijkheidsratio $(0-19j + 65+j)/(20-64j)$;
- de evolutie van de doorstromingsratio $(15-24j)/(55-64j)$;
- de evolutie van de oudste ouderen (80+j);
- de evolutie van de zorgindex $(80+j)/(55-64j)$.

De bespreking volgt voor elk onderdeel eenzelfde stramien. Eerst wordt een idee gegeven van de evolutie voor het Vlaamse Gewest als geheel. Daarna wordt ingegaan op ruimtelijke differentiaties en tot slot wordt de evolutie in de 13 centrumsteden² besproken. De bespreking wordt geïllustreerd met een reeks figuren en kaarten die ook voor elk van de 10 onderdelen eenzelfde format hebben en waarvan we verderop in de leeswijzer enkele voorbeelden geven.

In het **ZESDE HOOFDSTUK** volgt een korte oefening over het effect van alternatieve hypothesen op het vlak van migraties. De oefening wordt beperkt tot de centrumsteden en achtereenvolgens worden andere hypothesen geformuleerd met betrekking tot de binnenlandse en de internationale migratie.

Hoofdstukken 7 tot 11 gaan over de huishoudensprojecties.

In **HOOFDSTUK 7** wordt een korte inleiding gegeven over de huishoudensprojecties, worden de resultaten van de vorige huishoudensprojecties vergeleken met wat zich in werkelijkheid heeft voorgedaan, en wordt gewezen op enkele verschillen en gelijkenissen inzake methodologie tegenover de vorige oefening.

HOOFDSTUK 8 is volledig gebaseerd op de observaties uit de periode van 1997 tot 2008. Eerst gaat het over aantallen huishoudens naar grootte en hoe die aantallen in de voorbije decennia zijn veranderd in de Vlaamse steden en gemeenten. Dan wordt ingezoomd op het concept huishoudparticipatiegraden, hoe die participatiegraden verschillen naar leeftijd en geslacht en hoe clusters van gemeenten met een gelijkaardig profiel inzake huishoudparticipatiegraden worden afgebakend. Voorts worden de veranderingen in de huishoudparticipatiegraden beschreven. In het kort komt ook de verandering van het aantal personen in collectieve huishoudens aan bod.

HOOFDSTUK 9 beschrijft hoe uit de analyses van hoofdstuk 8 trends worden gepuurd en hoe die trends worden geëxtrapoleerd met behulp van een logaritmische functie. Er wordt uitgelegd hoe de omrekening gebeurt van een extrapolatie van een cluster naar de individuele gemeente en hoe collectieve huishoudens worden verrekend.

HOOFDSTUK 10 beschrijft enkele resultaten van de huishoudensprojecties. Daarin wordt ongeveer hetzelfde stramien gevolgd als bij de bespreking van de resultaten van de bevolkingsprojecties. Eerst wordt de evolutie in het Vlaamse Gewest als geheel behandeld, dan wordt ingezoomd op de regionale differentiatie en tot slot komen de centrumsteden aan bod. Daarin gaat de aandacht vooral naar de evolutie van het aantal huishoudens per huishoudensgrootte. Het hoofdstuk sluit af met aandacht voor de evolutie van het aantal alleenwonenden bij de oudste ouderen en het wonen in een 2-persoonshuishouden bij ouderen.

HOOFDSTUK 11 geeft de resultaten van 2 alternatieve hypothesen inzake het aantal personen dat in een collectief huishouden woont. Er wordt nagegaan welke impact die hebben op de projectieresultaten, vooral wat aantallen alleenwonenden betreft.

² Aalst, Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout.

In **HOOFDSTUK 12** worden de voornaamste besluiten van de bevolkings- en de huishoudensprojecties gegropeerd.

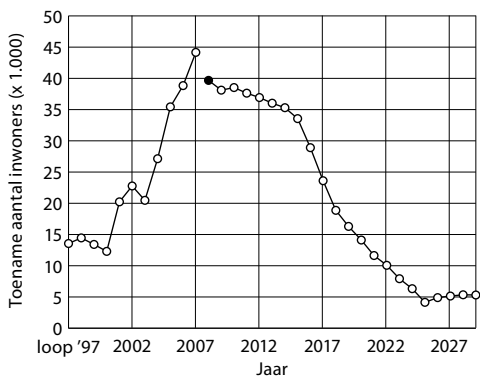
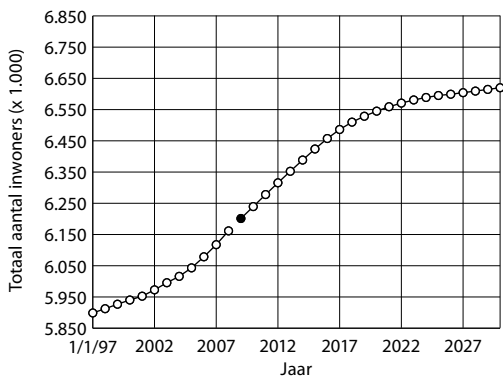
Leeswijzer voor de figuren en kaarten

De bespreking van de resultaten van de projecties volgt meestal eenzelfde schema en ze gebeurt aan de hand van een reeks figuren die voor de verschillende onderwerpen terugkeert. We geven hierna enkele voorbeelden.

Onderstaand model van figuur "Voorbeeld 1" komt in elk onderdeel voor. De figuur bestaat uit 2 panelen: links wordt de groei over de gehele periode van 1997 tot en met 2030 getoond. In dit geval gaat het over het totale aantal inwoners van het Vlaamse Gewest. De observatieperiode loopt van 1997 tot en met 2008, en wat na de onderbreking volgt zijn geprojecteerde waarden.

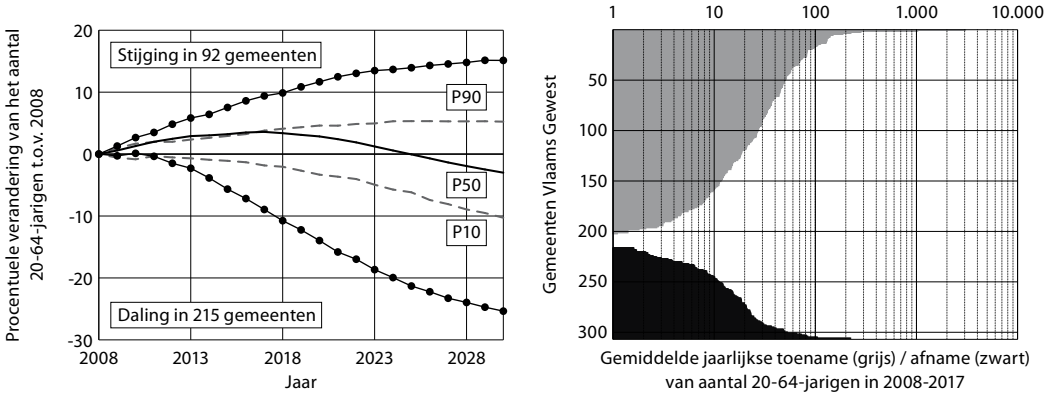
In het rechterpaneel wordt aangegeven hoe de jaarlijkse verandering is geëvolueerd: hoeveel inwoners kwamen er bij in de loop van 1997 (= het aantal inwoners op 1 januari 1998 min het aantal inwoners op 1 januari 1997), in de loop van 1998 enzovoort, tot wat er in de loop van het laatste observatiejaar (loop 2007) bijkwam. De eerste schatting betreft wat er in de loop van 2008 bijkomt en de laatste schatting betreft wat er in de loop van 2029 bijkomt. De figuur wil duidelijk maken in hoeverre de jaarlijkse verandering (dat kan een groei of een afname zijn) die verwacht wordt voor de toekomst aansluit of afwijkt van wat de verandering in het verleden was.

Voorbeeld 1

Om een idee te geven van de grote regionale differentiaties wordt steeds onderstaand type van figuur "Voorbeeld 2" gebruikt. Links wordt telkens de procentuele verandering ten opzichte van het jaar 2008 getoond. De buitenste vork in vette lijnen geeft maximum en minimumwaarden in 2030, het eindpunt van de projectieperiode. De binnenste vork (in stippellijn) geeft aan binnen welk bereik 80% van de gemeenten zich in 2030 naar verwachting zal bevinden. De lijn die gemarkeerd wordt met P50 geeft de mediaanwaarde.

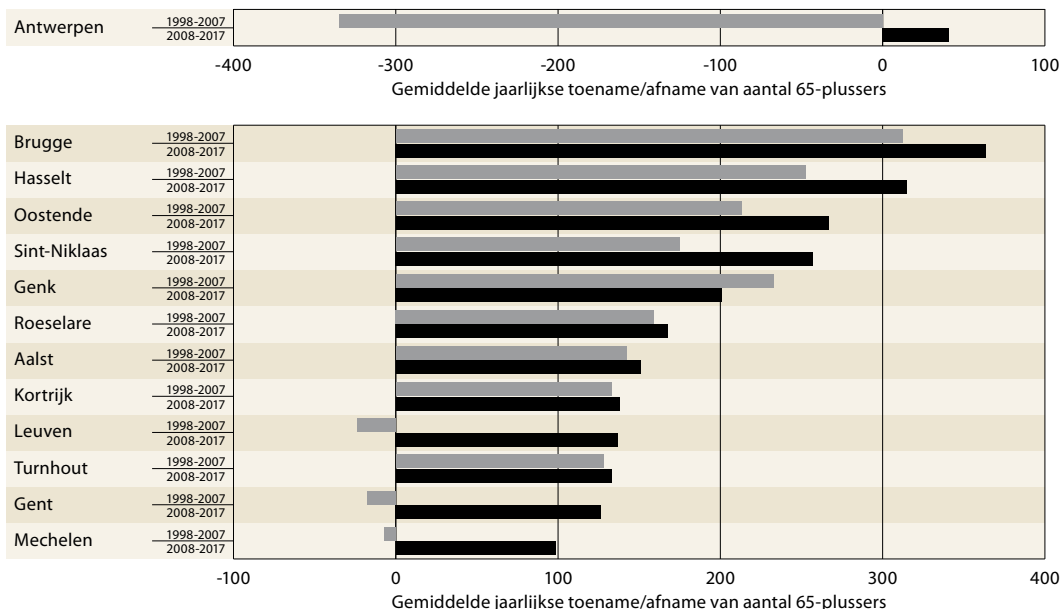
Voorbeeld 2

Het rechterpaneel van de figuur gaat niet over procentuele veranderingen maar over *gemiddelde jaarlijkse veranderingen* in absolute aantallen personen (of huishoudens). Gezien de grote variabiliteit in uitkomsten wordt dat uitgebeeld op een logaritmische schaal waardoor grote en kleine aantallen toch op eenzelfde figuur kunnen worden weergegeven. Meestal wordt in dit type figuur 2 tinten gebruikt. De donkere segmenten onderaan hebben betrekking op gemiddelde jaarlijkse afnames (krimp), de grijze segmenten bovenaan op gemiddelde jaarlijkse toenames (groei). In totaal staan op elke figuur 308 lijnsegmenten, één per gemeente (genummerd op de verticale as). Gemiddelde jaarlijkse toe- of afnames die kleiner zijn dan 1 worden niet getoond.

Het derde type van figuur komt aan bod bij de bespreking van de resultaten voor de centrumsteden. Voorbeeld 3 gaat over aantallen 65-plussers en de figuur vergelijkt de gemiddelde jaarlijkse toe- of afname die in de observatieperiode van 1998 tot 2007 werd opgetekend met de gemiddelde jaarlijkse toe- of afname die in het vooruitzicht wordt gesteld voor de jaren 2008 tot 2017. Omdat de schaal van de verandering in Antwerpen meestal van een andere orde van grootte is dan in de andere steden, wordt Antwerpen apart gezet. De centrumsteden zijn aflopend gerangschikt volgens hun waarde in de periode van 2008 tot 2017. De figuur laat toe te beoordelen of de toekomst al dan niet een trendbreuk betekent ten opzichte van het verleden.

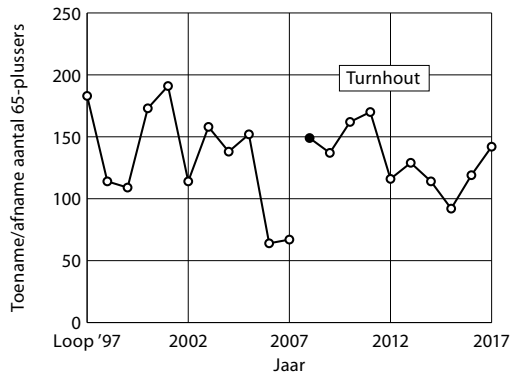
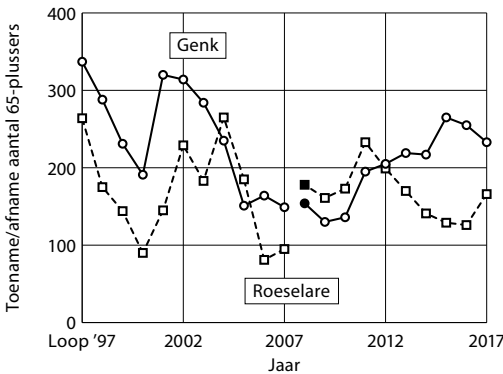
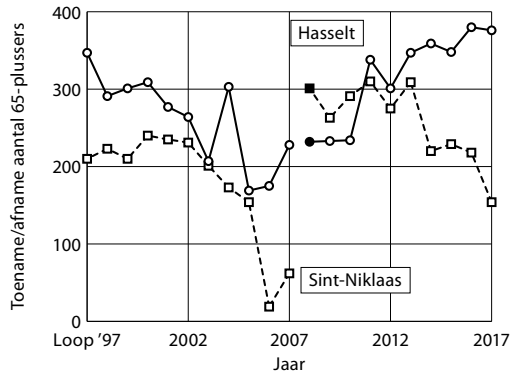
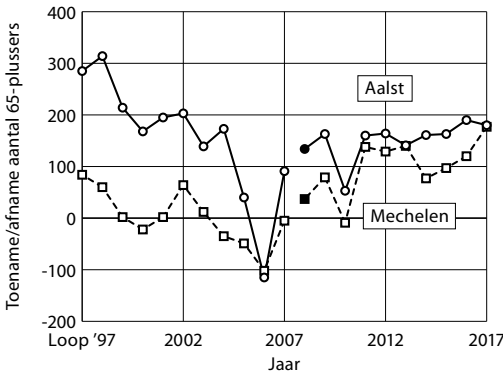
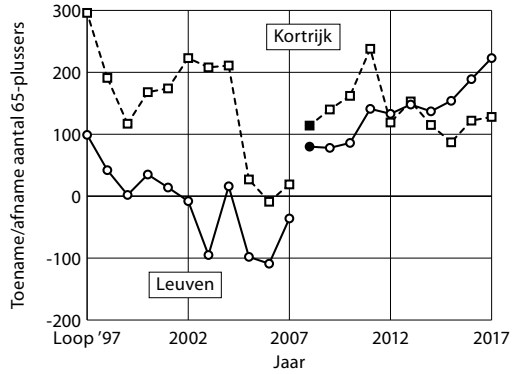
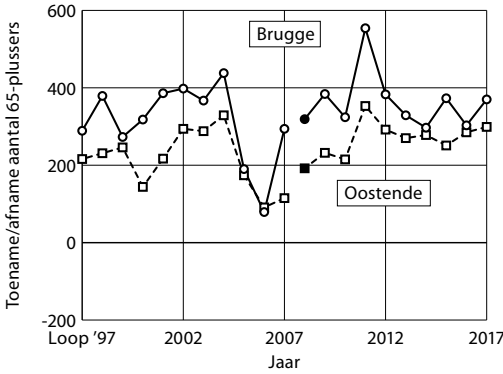
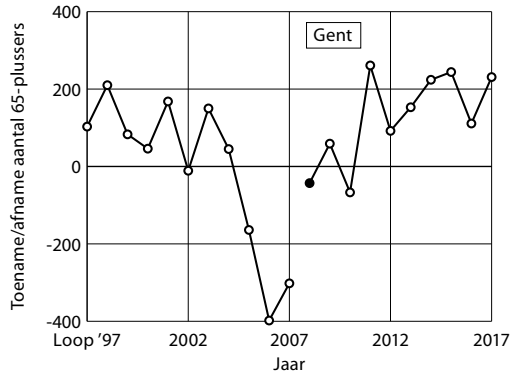
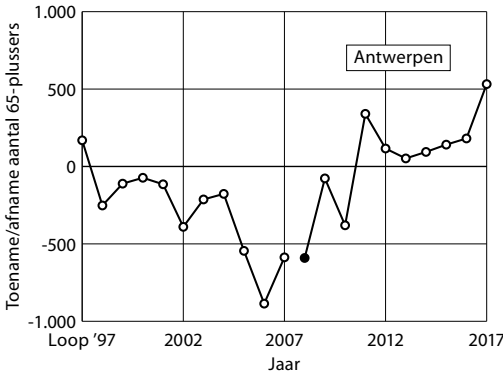
Voorbeeld 3

Omdat de gemiddelde verandering soms nog te ruw is en een grote verscheidenheid aan jaarlijkse veranderingen verbergt, worden in een laatste type figuur ("Voorbeeld 4"), per centrumstad jaarlijkse toe- en/of afnames getoond. Die figuur is qua opbouw volledig vergelijkbaar met de figuur in het rechterpaneel van het eerste voorbeeld.

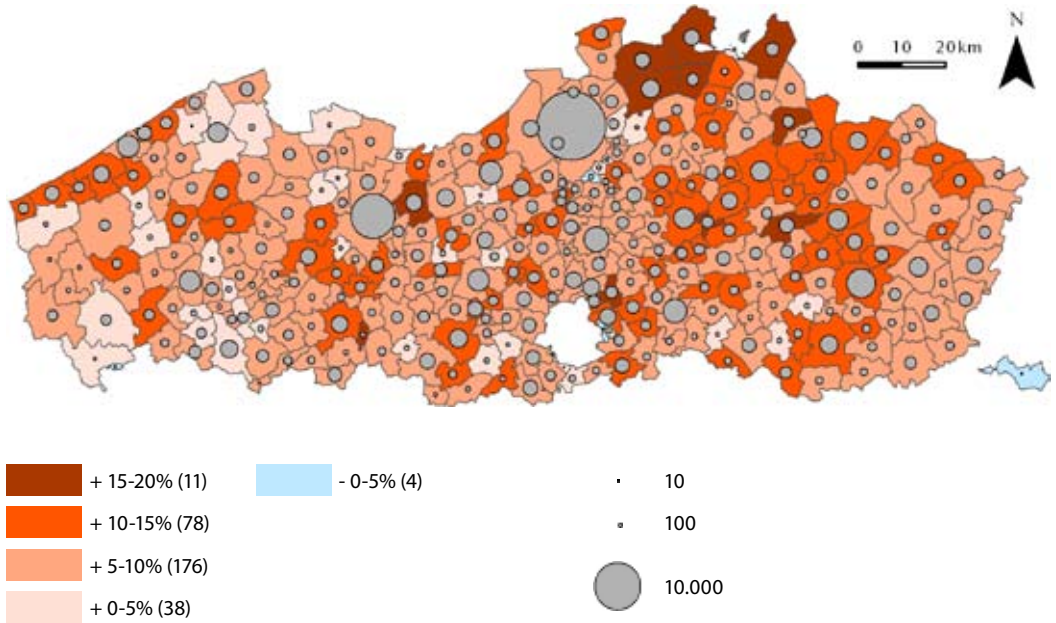
Voor elke centrumstad wordt aangegeven wat de jaarlijkse toename of afname is van het aantal 65-plussers. Op die manier wordt duidelijk of de jaarlijkse veranderingen die verwacht worden aansluiten bij de orde van grootte die werd opgetekend in de voorbije jaren, dan wel of het een omslag betekent en wanneer die gebeurlijke omslag dan zal plaatsgrijpen.

Voorbeeld 4

De kaarten die in deze studie worden gepresenteerd bij de bespreking van de resultaten hebben altijd betrekking op veranderingen die zich hebben voorgedaan tussen 1 januari 2008 en 1 januari 2018. Voorbeeld 5 gaat over het totaal aantal huishoudens. De kleuren geven procentuele veranderingen weer ten opzichte van 2008. Rood is groei en blauw is krimp en hoe intenser de kleur hoe groter de procentuele verandering is. De omvang van de cirkels geeft een idee van de toename of afname van het aantal huishoudens.

Voorbeeld 5

Het belang en nut van bevolkingsprojecties

Paul Willems

1

Dit inleidend hoofdstuk bespreekt in het kort het belang van projecties en schetst de voorgeschiedenis van deze oefening. Er volgt een bespreking van de resultaten van de vorige oefening, een toelichting bij de methodologie en de databronnen. De inleiding sluit af met uitleg over hoe de resultaten van deze projecties te consulteren en downloaden zijn van de website.

1.1 Gouverner, c'est prévoir

Louis XIV kon nog ongestraft beweren dat hij de staat was: "L'État, c'est moi." Tweehonderd jaar later zei de Franse journalist Emile de Girardin iets wat ons beter in de oren klinkt, nl. "Gouverner, c'est prévoir", regeringen moeten vooruitzien. Regeringen moeten in het oog houden wat er op hen afkomt.

- Voor hoeveel peuters en kleuters moet er kinderopvang worden voorzien? Zal in de toekomst het aanbod aan voorzieningen volstaan om aan de vraag te voldoen? Wat is er nodig om het aanbod te optimaliseren?
- Voor hoeveel kinderen moeten er schoolvoorzieningen zijn? Neemt dat aantal kinderen toe of af en aan welk ritme neemt dat toe of af?
- Voor hoeveel mensen moet er in de toekomst voor huisvesting worden gezorgd? Wat is het ruimtebeslag? Wat zijn de effecten op de vraag naar transportmogelijkheden, de vraag naar energie?
- Hoe evolueert in de toekomst de bevolking op actieve leeftijd, wat is het potentiële aanbod aan arbeidskrachten?
- Hoe evolueert in de toekomst de bevolking die niet meer actief is? Wat zijn de pensioenbehoeften? Wat zijn de behoeften aan welzijnsvoorzieningen voor de oudste ouderen? Kunnen we inschatten wat de effecten van de toekomstige bevolkingsevolutie zijn op de kosten voor gezondheidszorgen?
- Enzovoort.

Al deze vragen gaan over aantallen mensen, en het is om een antwoord te krijgen op dit soort vragen dat bevolkings- en huishoudensprojecties worden gemaakt. Men – het beleid op mondiaal, Europees, landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau – wil zicht krijgen op de toekomst. Om die reden consulteerden de oude Grieken het orakel in Delphi. Om die reden organiseerden de Romeinen volkstellingen. Om die reden werden vanaf het einde van de 16de eeuw de *Bills of Mortality*¹ bijgehouden die John Graunt becommentarieerde en waarmee hij de eerste sterftetafels bouwde en daarmee de demografie als wetenschap boven de doopvont hield. Toen werd dit soort activiteiten nog niet als Demografie beschreven, men noemde het toen nog politieke rekenkunde, "*Political Arithmetick*" in het 17de eeuwse Engels van Sir William Petty².

1 <http://www.neonatology.org/pdf/graunt.pdf>

2 <http://www.marxists.org/reference/subject/economics/petty/>

1.2 Een nieuwe update van de projecties

De eerste gemeentelijke bevolkingsvooruitzichten voor het Vlaamse Gewest werden in 1995 gemaakt voor het tweede Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen (MIRA-2) en ontleenden daaraan de naam 'MIRA-projecties'. Die projecties kregen een eerste update in 2000 en kregen de naam *MIRA-5-2000*. Een tweede update in 2005 gebeurde binnen de nieuwe context van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR). Daarom kregen de projecties van de tweede update de naam '*SVR-bevolkingsprojecties 2004-2025*' (Willems, 2006).

De huidige oefening situeert zich binnen die traditie en is de derde update in de reeks die onder een gelijkaardig label wordt uitgebracht, '*SVR-projecties van de bevolking en de huishoudens voor Vlaamse steden en gemeenten, 2009-2030*'. Net als de voorgangers zijn het vooruitberekeningen voor de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest ten behoeve van het beleid van de lokale overheden en dat van de Vlaamse overheid.

De lokale bevolkingsprojecties werden in alle edities aangevuld met een huishoudensprojectie (Willems, 2007) en dat is ook bij deze update het geval.

Daarmee zijn al enkele punten genoemd waardoor deze projecties verschillen met hun federale tegenhanger³ (Federaal Planbureau, 2008):

- De federale bevolkingsprojecties hebben doorgaans een langere projectiehorizon. De horizon varieert van 20 jaar (projecties van 1965 voor de periode van 1965 tot 1985) tot meer dan 50 jaar (projecties van 1993 voor de periode van 1992 tot 2050). De SVR-projecties hebben doorgaans een veel kortere horizon van 10 tot 15 jaar.
- De federale projecties zijn beperkt tot de 43 arrondissementen van België. De SVR-projecties worden gemaakt voor de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest.
- De federale projecties zijn beperkt tot bevolkingsprojecties. De SVR-projecties bestaan uit 2 luiken, een bevolkingsprojectie en een huishoudensprojectie, waarin huishoudens worden onderscheiden naar huishoudensgrootte.
- In de (oudere) federale bevolkingsprojecties werd gewerkt met meerdere hypothesen over vruchtbaarheid, sterfte en migraties, en die werden gecombineerd tot scenario's. Meestal werden slechts van 1 variant, de hoofdvariant, gedetailleerde resultaten gepubliceerd. De SVR-bevolkingsprojecties zijn beperkt tot slechts 1 set van hypothesen, zij het dat voor het luik over de huishoudens in de vorige edities 2 scenario's werden gepresenteerd, een scenario met zwakke gezinsverdunding en een scenario met sterke gezinsverdunding⁴.

1.3 Evaluatie van de resultaten van de voorgaande projecties

Vergeleken met de werkelijke ontwikkelingen zitten prognoses er altijd in meerdere of mindere mate naast. Maar het is de vraag voor welk onderdeel de prognoses er naast zitten. Wordt de ontwikkeling van de sterfte foutief ingeschat en zo ja, in welke richting? Idem dito voor geboorten, immigraties (Belgische en internationale) en emigraties (Belgische en internationale). Dit complexe geheel van factoren – die bovendien allemaal leeftijds- en geslachtsgebonden zijn – beïnvloedt de resultaten. En vermits de resultaten bestaan uit voorspelde aantallen inwoners naar leeftijd en geslacht voor elke gemeente, moet een evaluatie van de voorgaande pro-

³ http://www.plan.be/admin/uploaded/20080508112550.pp105_nl.pdf.

⁴ In deze derde update wordt slechts 1 hypothese voor de huishoudensprojectie berekend.

jecties verder gaan dan de beoordeling of het totaal geprojecteerde aantal inwoners van het Vlaamse Gewest verschilt van wat er op een later tijdstip wordt geobserveerd.

De beoordeling moet gemeente per gemeente gebeuren en de beoordeling moet kijken naar de gehele leeftijdsopbouw en zich niet beperken tot bevolkingstotalen per gemeente. Het is best mogelijk dat de leeftijdsverdeling totaal foutief werd ingeschat maar dat het totale aantal inwoners wel klopt omdat de ene fout, bijvoorbeeld de overschatting van het aantal jongeren, wordt gecompenseerd door een andere fout, bijvoorbeeld de onderschatting van het aantal ouderen.

Het is uiteraard onmogelijk om hier al die vergelijkingen weer te geven. Daarom wordt in onderstaande figuren de evaluatie van de resultaten beperkt tot een selectie van enkele steden en gemeenten⁵. De selectie ervan is willekeurig, al werd er wel voor gezorgd dat er zowel grote als middelgrote steden en ook kleinere gemeenten worden opgenomen.

In de evaluatie worden de geprojecteerde en de geobserveerde leeftijdsopbouw van een bepaalde gemeente met elkaar vergeleken. Bij de opmaak van de projecties werd gestart met aantallen inwoners naar leeftijd op 1 januari 2008, de laatste gegevens die toen beschikbaar waren.

In figuur 1.1 worden vergelijkingen gemaakt tussen de op 1 januari 2008 geobserveerde aantallen inwoners per leeftijd en de *voorspelde* aantallen voor dat jaar in de SVR-Bevolkingsprojecties 2004-2025. De vergelijking wordt m.a.w. gemaakt voor het 4de projectiejaar. De 2 cijfers tussen haakjes geven het geobserveerde totale aantal inwoners van de gemeente en het geprojecteerde aantal. Let bij de beoordeling van de figuren op de schaalverschillen van de verticale assen.

In het eerste paneel linksboven wordt de vergelijking voor Antwerpen gemaakt. In 2004 werd geschat dat het aantal inwoners van Antwerpen op 1 januari 2008 zou uitkomen op 463.525. In werkelijkheid kwam het aantal inwoners op die datum uit op 472.071. De projectie onderschatte de werkelijkheid met 8.546 inwoners, een fout van 1,8%.

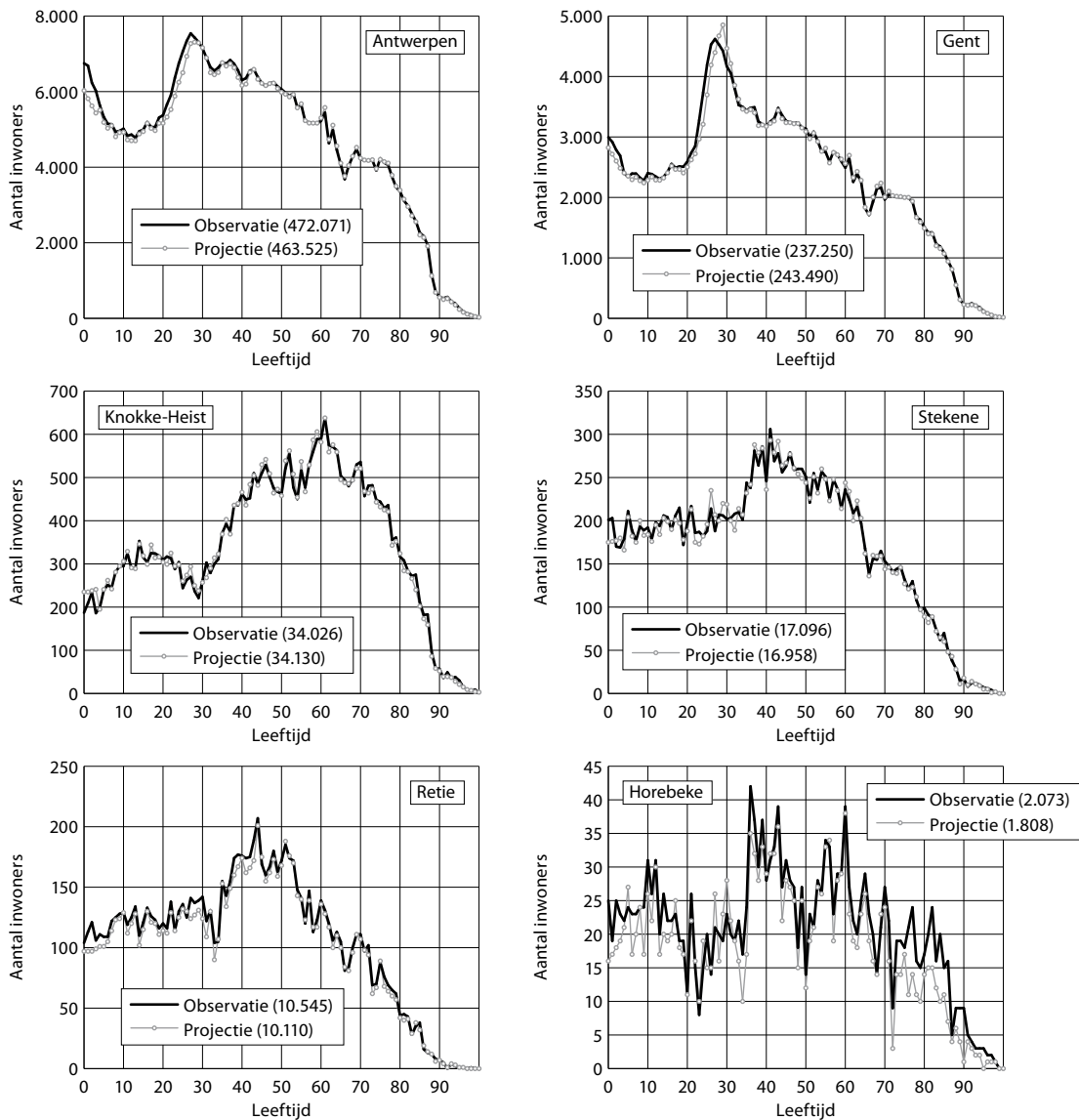
Die fout zit uitsluitend in de linkerhelft van de figuur, in de bevolking die jonger is dan 50 jaar. In de rechterhelft vallen observaties en projecties nagenoeg perfect op elkaar. Er werd voorspeld dat er 168.067 inwoners zouden zijn van 50 jaar of ouder en het werden er in werkelijkheid maar 167.764. De projectie zat er voor die leeftijdsgroep slechts met 303 eenheden naast, een verwaarloosbare overschatting van 0,2%.

Hetzelfde geldt trouwens voor al de hierboven getoonde gemeenten: voor leeftijden vanaf 50 vallen geprojecteerde en geobserveerde waarden nagenoeg samen. Voor Antwerpen zit de grootste afwijking bij de 0-, 1-, 2- en 3-jarigen. Dat heeft te maken met het foutief inschatten van het aantal geboorten voor de jaren 2004 (dat zijn kinderen die 3 jaar oud zijn op 1 januari 2008), 2005 (kinderen die 2 jaar oud zijn op 1 januari 2008), 2006 en 2007.

Uit de grafiek blijkt dat terecht werd geschat dat het aantal geboorten in Antwerpen terug zou toenemen, want er zijn meer 0-jarigen (de geboorten van 2007) dan 1-jarigen (geboorten van 2006) enzovoort. Maar jaar na jaar werd het aantal geboorten te laag ingeschat. En dat heeft voor gevolg dat het geprojecteerd aantal 0-jarigen voor Antwerpen in 2008 uitkomt op 6.028 terwijl er in werkelijkheid 6.748 werden genoteerd, een onderschatting met 720 eenheden (11%).

⁵ De vergelijkingen voor alle gemeenten zijn beschikbaar op <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Pages/2011-01-24-studiedag-projecties.aspx> in de rubriek "Evaluatie".

Figuur 1.1 Vergelijking van de geobserveerde leeftijdsopbouw van 2008 met de geprojecteerde

Bron: ADSEI & SVR-Bevolkingsprojecties 2004-2025.

Het te laag inschatten van het aantal geboorten voor die eerste projectiejaren is het gevolg van een drietal factoren:

- De veranderingen in de timing van geboorten (op welke leeftijd plannen vrouwen het krijgen van kinderen?) werden verkeerd ingeschat. Daar komen we op terug in het hoofdstuk 'Geboorten, observaties en hypothesen'. We signaleren hier slechts dat de 2 componenten die in timing een rol spelen foutief werden ingeschat:
 - de inhaalbeweging van eerder uitgestelde geboorten werd onderschat;

- de verjonging van de vruchtbaarheid, d.w.z. het minder lang uitstellen van geboorten werd eveneens onderschat.
- De vruchtbaarheidscijfers die in de projectie werden gehanteerd werden niet gedifferentieerd per gemeente, d.w.z. dat voor de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest eenzelfde set van leeftijds specifieke geboortecijfers werd gebruikt. Ook dat aspect wordt opnieuw behandeld in het hoofdstuk over de geboorten (zie hoofdstuk 2).
- Er is een wisselwerking tussen het verkeerd inschatten van de migratie en het verkeerd inschatten van het aantal geboorten.

Dat migraties verkeerd werden ingeschat komt in de figuur voor Antwerpen tot uiting in het leeftijdssegment van 20 tot 30 jaar. Het aantal 20-30-jarigen werd voor 1 januari 2008 geschat op slechts 70.605 inwoners terwijl er in werkelijkheid 73.878 waren, een verschil van 4,4%. Het migratiesaldo voor deze leeftijdsgroep lag in werkelijkheid veel hoger dan wat het volgens de gebruikte hypothese zou zijn.

Die te lage inschatting van de 20-30-jarige bevolking betekent ook dat het aantal potentiële moeders te laag werd ingeschat. Zelfs wanneer er niets zou veranderen aan de leeftijds specifieke geboortecijfers, dan leidt de onderschatting van het aantal potentiële moeders tot een onderschatting van het aantal geboorten. Bovendien is de sterke aangroei van de bevolking in deze leeftijdsgroep vooral het gevolg van een positief migratiesaldo met het buitenland (zie verder in het hoofdstuk over de migraties) en liggen de vruchtbaarheidscijfers in deze populatie hoger dan bij de autochtone populatie (zie o.a. Lodewijckx, 2010; Van Peer e.a., 2010).

Voor Gent (zie figuur 1.1 rechtsboven) gelden ongeveer dezelfde opmerkingen wat betreft over- en onderschattingen die variëren naargelang de leeftijdsgroep, maar voor de overige hier getoonde gemeenten zijn de projecties van 2004 er toch in geslaagd om de leeftijdsopbouw van een gemeente vrij accuraat te schatten. Voor zeer kleine gemeenten (zie Horebeke) zijn de afwijkingen opnieuw tamelijk belangrijk⁶.

In tabel 1.1 worden de resultaten op een andere manier samengevat: voor verschillende leeftijdsgroepen wordt aangegeven in hoeveel procent van de 307 gemeenten⁷ het geprojecteerde aantal inwoners het werkelijk aantal inwoners in 2008 over- of onderschatte. De tabel bevestigt de figuren: de fouten zijn het grootst op jonge leeftijden tengevolge van de vruchtbaarheidshypothesen en in de groep 26-39-jarigen tengevolge van de migratiehypothesen.

Tabel 1.1 Aandeel gemeenten waarin het geprojecteerde aantal inwoners voor 2008 afwijkt van de observaties in 2008, per leeftijdsgroep

	0-2j	3-5j	6-11j	12-17j	18-25j	26-29j	30-39j	40-49j	50-59j	60-64j	65+j
Overschatting ≥ 5%	6	6	2	1	4	19	1	0	0	0	0
Afwijkingen < 5%	34	55	89	91	88	52	79	99	99	98	95
Onderschatting ≥ 5%	60	39	9	8	8	30	20	1	1	2	5
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: ADSEI en SVR-Bevolkingsprojecties 2004-2025.

Maar zelfs wanneer voor individuele gemeenten de afwijkingen tussen observaties en projecties relatief gering zijn, blijft het nodig om bevolkingsprojecties regelmatig te actualiseren. Een van de redenen is dat er ook

⁶ Een extreem voorbeeld is Herstappe.

⁷ Herstappe werd omwille van het kleine aantal inwoners niet in de tabel opgenomen.

afwijkingen voorkomen in gecumuleerde projectieresultaten voor grotere eenheden, hetzij administratie eenheden zoals arrondissementen of provincies of meer inhoudelijke of functionele entiteiten zoals de Vlaamse Rand, de kustgemeenten of de 13 centrumsteden.

Uit de evaluatie werd alleszins een drietal aandachtspunten onthouden:

- de grootsteden krijgen best aparte aandacht;
- hypothesen inzake geboorten moeten gedifferentieerd worden per gemeente;
- de hypothesen inzake migratie moeten op een andere manier worden geformuleerd dan in de SVR-projecties van 2004.

1.4 Databronnen

1.4.1 De startpopulatie

De startpopulatie bestaat uit aantallen inwoners naar leeftijd en geslacht die op 1 januari van elk jaar van rechtswege zijn ingeschreven in elk van de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest. Dat is het officiële aantal inwoners, de bevolking “de jure” volgens de definities van het Rijksregister van de natuurlijke personen (RRNP). Dat aantal verschilt van het aantal inwoners dat “de facto” in een bepaalde gemeente verblijft, o.m. omdat mensen die in het wachtregister staan ingeschreven niet worden meegeteld. Per definitie is ook de bevolking die illegaal in een bepaalde gemeente verblijft niet in het officiële bevolkingscijfer opgenomen⁸.

Tussen het feitelijke aantal inwoners in bepaalde gemeenten en het aantal inwoners dat er van rechtswege verblijft, kunnen aanzienlijke verschillen bestaan. Op de website *Stad Antwerpen in Cijfers* staat het feitelijke (de facto) aantal inwoners dat volgens de metadata bij de tabel “... officieel ingeschreven is in Antwerpen (bevolkings-, vreemdelingen-, wacht- en andere registers)”. Het aantal inwoners dat van rechtswege in Antwerpen verblijft (de jure) is afkomstig van de federale overheidsdienst Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI), het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Tabel 1.2 Vergelijking bevolkingsaantallen Stad Antwerpen

1-Jan	De facto	De jure	Vershil
2000	452.609	446.525	6.084
2001	456.485	445.570	10.915
2002	462.217	448.709	13.508
2003	464.215	452.474	11.741
2004	465.552	455.148	10.404
2005	468.244	457.749	10.495
2006	470.044	461.496	8.548
2007	473.265	466.203	7.062
2008	477.306	472.071	5.235

Bron: *Cijfers “De facto” – Stad Antwerpen in Cijfers, Cijfers “De jure” –ADSEI.*

Ondanks deze verschillen werd beslist om als uitgangspunt voor de SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030 de officiële bevolkingsaantallen te gebruiken die gepubliceerd worden door ADSEI. Een van de redenen is dat

⁸ Mensen in tweede verblijven worden evenmin opgenomen in het officiële bevolkingscijfer van een gemeente.

niet alle gemeenten eigen cijfers publiceren via websites en dat de via websites gepubliceerde cijfers soms onvoldoende detail geven naar leeftijd en geslacht. Het gebruik van de cijfers van ADSEI heeft als voordeel dat er eenduidigheid is in definities en details.

Maar aan het gebruik van de cijfers van ADSEI is ook een nadeel verbonden. Om diverse redenen is er bij de levering van basisdata over de bevolking gedurende de jaren 2008 tot 2010 grote vertraging opgetreden (Verbeke, 2010)⁹. Dat heeft er noodgedwongen toe geleid dat de populatie naar leeftijd en geslacht op 1 januari 2008 als startpunt moest worden genomen.

Diezelfde vertraging in de beschikbaarheid van data had uiteraard ook repercussies op de beschikbaarheid van data over de loop van de bevolking: geboorten, overlijdens en migraties. De laatste gegevens die beschikbaar waren, hadden betrekking op gebeurtenissen die in de loop van het jaar 2007 werden genoteerd. Voor de projecties heeft dat voor gevolg dat de eerste projectiestappen betrekking hadden op het verleden. Ondanks het feit dat de berekeningen werden afgerond in de loop van 2010 moesten geboorten, overlijdens en migraties geprojecteerd worden voor de jaren 2008 en 2009.

1.4.2 Geboorten en vruchtbaarheidscijfers

Wat geboorten betreft stonden meerdere informatiebronnen ter beschikking:

- geboorteregistratiedata per gemeente van het agentschap Zorg en Gezondheid (WVG);
- data per gemeente uit de databank Ikaros van Kind en Gezin;
- geboorteregistratiedata van NIS/ADSEI voor het Vlaamse Gewest als geheel.

De geboorteregistratiedata van het agentschap Zorg en Gezondheid zijn gedetailleerd tot op het niveau van gemeenten en reikten ten tijde van de opmaak van de projecties van 1999 tot 2007. Niettemin werd voor deze projecties de voorkeur gegeven aan de data die door Kind en Gezin ter beschikking werden gesteld¹⁰. Ze hebben het nadeel dat ze minder ver in het verleden reiken en pas vanaf 2001 starten, maar ze hebben het voordeel dat ze beschikbaar zijn tot en met 2009. Daarnaast kon Kind en Gezin ook al voorlopige gegevens voor 2010 ter beschikking stellen, zij het dat die gegevens niet gedetailleerd zijn tot op het niveau van de gemeente. Het gegevensbestand voor 2010 bevat informatie over aantallen geboorten naar leeftijd van de moeder voor de periode van januari tot en met augustus 2010.

Tot slot werd uitgebreid gebruik gemaakt van de geboorteregistratiedata van NIS/ADSEI voor het Vlaamse Gewest als geheel (niet per gemeente) voor de periode van 1971 tot en met 2000. Bij de hypothesevorming (zie 4.2 en volgende) werd eerst een analyse van deze data gemaakt. Daaruit blijkt dat er grote verschuivingen zijn opgetreden in het gedrag van vrouwen met betrekking tot het krijgen van kinderen. Die verschuivingen werden aan de hand van de beschikbare gegevens gemoduleerd per gemeente.

1.4.3 Overlijdens en migraties

Voor overlijdens en migraties werd gewerkt met data uit de periode 1997-2007 die jaarlijks door het Rijksregister worden bezorgd aan ADSEI in het bestand "Loop van de Bevolking". Voor de overlijdens bevatten deze bestanden informatie over de woonplaats van de overledene, het tijdstip van overlijden, het geboortejaar en het

⁹ Zie o.m. Knack, 4 augustus 2010, <http://knack.nnews.be/nl/actualiteit/nieuws/belgie/belgie-kan-zijn-bevolking-niet-meer-tellen/article-1194787641748.htm>

¹⁰ Met dank aan Bea Buysse en Luc Poels van Kind en Gezin

geslacht van de overledene. Daarnaast werd voor de uitwerking van de hypothesen ook gebruik gemaakt van gegevens die beschikbaar zijn voor het Vlaamse Gewest als geheel en niet per gemeente. Die bestrijken de periode van 1971 tot 2007 en ze geven zicht op de evolutie van de sterfte van mannen en vrouwen op langere termijn en vormen aldus een goede basis voor projecties.

Het bestand "Loop van de Bevolking" bevat daarnaast ook informatie over migraties. Per migratie worden plaats van herkomst (gemeente- of landcode) en plaats van bestemming (gemeente- of landcode) gegeven en de aanduiding of het een effectieve verhuisbeweging betreft, dan wel een schrapping of een herinschrijving. Voor elke migratie wordt ook het tijdstip van de migratie gegeven en het geslacht en geboortjaar van het betrokken individu.

Sinds 2009 wordt door ADSEI ook een verandering van register beschouwd als een externe immigratie. Globale, niet naar leeftijd en geslacht gespecificeerde gegevens over veranderingen van register zijn beschikbaar vanaf 2001. Om deze globale aantallen te verdelen naar leeftijd en geslacht werd de verdeling van de externe immigraties naar leeftijd en geslacht overgenomen.

Al die gegevens werden in eerste instantie verwerkt tot een geheel van multidimensionele kubussen waarmee al naargelang behoefte kan ingezoomd worden op details per leeftijdsgroep, geslacht, tijdstip enzovoort. Deze multidimensionele kubussen bevatten voor wat de loop van de bevolking betreft de gegevens voor de periode van 1997 tot en met 2007. De kubus over de stand van de bevolking bevat gegevens voor de periode van 1 januari 1997 tot en met 1 januari 2008.

1.5 Het projectiemechanisme: de cohort componenten-methode

De redenering die bij een projectie van de bevolking wordt gevolgd is eenvoudig. De methode staat bekend onder de naam "cohort componenten-methode". Veranderingen in de omvang en de samenstelling van een bevolking worden berekend op basis van de interactie tussen de stand van de bevolking, d.w.z. de geslachts- en leeftijdsopbouw van een bevolking op een bepaald tijdstip en leeftijds- en geslachtsspecifieke sterftekanalen, geboorte- en migratiecijfers.

In algemene termen komt het hierop neer: de bevolking van morgen (tijdstip $t+1$) is gelijk aan de bevolking van vandaag (tijdstip t), vermeerderd met het aantal geboorten en immigraties in de tussentijd en verminderd met het aantal overlijdens en emigraties in de tussentijd.

Maar het is complexer omdat het de bedoeling is om toekomstige aantallen inwoners *per leeftijd* te genereren. De redenering wordt dan: de bevolking die $x+1$ jaar oud is op tijdstip $t+1$ is gelijk aan de bevolking die x jaar oud is op tijdstip t en dat aantal verandert in de loop van het jaar. Dat aantal wordt vermeerderd met het aantal inwijkelingen van die leeftijd dat in de tussentijd wordt geteld en verminderd met het aantal emigraties en overlijdens dat zich op die leeftijd in de tussentijd voordoet.

Enkel de berekening van het aantal 0-jarigen op tijdstip $t+1$ loopt anders: dat aantal is gelijk aan het aantal kinderen dat in de periode van t tot $t+1$ wordt geboren (enkel levendgeboren kinderen worden meegerekend), verminderd met emigraties en overlijdens in die groep en vermeerderd met een aantal inwijkelingen in die groep.

Het komt er dus op neer om op basis van een geobserveerde startpopulatie zicht te krijgen op het aantal overlijdens, emigraties en immigraties dat zich op elke leeftijd in elk jaar bij mannen en vrouwen zal voordoen.

Daarnaast moet worden geschat hoeveel kinderen er elk jaar zullen worden geboren in deze van samenstelling veranderende bevolking.

In demografisch jargon heet het dat de *demografische balansvergelijking* moet worden opgelost.

$$B^{t+1} = B^t - O^{t,t+1} + G^{t,t+1} + I^{t,t+1} - E^{t,t+1}$$

waarin:

t = 1 januari van het jaar t (de notatie $t,t+1$ betekent: van tijdstip t tot tijdstip $t+1$)

B = Bevolking
 O = Overlijdens
 G = Geboorten
 I = Immigraties
 E = Emigraties

In de praktijk van een projectie bestaat de balansvergelijking uit meer componenten omdat migraties worden onderscheiden naar herkomst en bestemming, en omdat er ook rekening moet worden gehouden met herinschrijvingen en schrappingen uit registers en met veranderingen van register.

$$B^{t+1} = B^t - O^{t,t+1} + G^{t,t+1} + Ii^{t,t+1} - Ei^{t,t+1} + Ie^{t,t+1} - Ee^{t,t+1} + Hi^{t,t+1} - S^{t,t+1} + Vr^{t,t+1}$$

waarin:

Ii = Immigraties intern, d.w.z. een immigratie vanuit een Belgische gemeente
 Ei = Emigraties intern, d.w.z. een emigratie naar een Belgische gemeente
 Ie = Immigraties extern, d.w.z. een immigratie vanuit het buitenland
 Ee = Emigraties extern, d.w.z. een emigratie naar het buitenland
 Hi = Herinschrijvingen¹¹
 S = Schrappingen¹²
 Vr = Verandering van register¹³

De balansvergelijking is geslachtsspecifiek en wanneer de geprojecteerde bevolking daarenboven gedetailleerd wordt naar leeftijd x , dan geldt voor alle $x > 0$:

$$B_{x+1}^{t+1} = B_x^t - O_{x,x+1}^{t,t+1} + Ii_{x,x+1}^{t,t+1} - Ei_{x,x+1}^{t,t+1} + Ie_{x,x+1}^{t,t+1} - Ee_{x,x+1}^{t,t+1} + Hi_{x,x+1}^{t,t+1} - S_{x,x+1}^{t,t+1} + Vr_{x,x+1}^{t,t+1}$$

en voor $x = 0$

$$B_0^{t+1} = G_{0,0}^{t,t+1} - O_{0,0}^{t,t+1} + Ii_{0,0}^{t,t+1} - Ei_{0,0}^{t,t+1} + Ie_{0,0}^{t,t+1} - Ee_{0,0}^{t,t+1} + Hi_{0,0}^{t,t+1} - S_{0,0}^{t,t+1} + Vr_{0,0}^{t,t+1}$$

In de laatste formule staat het subscript $0,0$ voor gebeurtenissen die plaatsvinden tussen de tijdstippen t en $t+1$ bij kinderen die geboren zijn tussen tijdstippen t en $t+1$. Dat zijn kinderen die gevolgd worden vanaf hun geboorte tot het einde van het jaar waarin ze geboren worden. Die kinderen verjaren dus niet in de loop van het beschouwde jaar en behouden leeftijd 0.

11 Personen die ambtshalve werden geschrapt van het register van een gemeente en die achteraf heringeschreven werden.

12 Personen die geschrapt worden uit de registers van een gemeente, minstens 6 maand na de vaststelling van hun niet-aangegeven vertrek en na een beslissing van het college van burgemeester en schepenen.

13 Personen die ingeschreven waren in het wachtregister en dus niet meegeteld werden in de bevolking van rechtswege en die nu worden ingeschreven in het bevolkingsregister, het register van vreemdelingen, het register van bevoorrechte vreemdelingen of het register van ambtenaren van de EU gedurende een gegeven periode, die wel worden geteld als de bevolking van rechtswege.

In figuur 1.2 wordt het projectiemechanisme in een Lexisdiagram geplaatst. De tijd loopt van links naar rechts, leeftijd loopt van boven naar onder. In het schema maken we geen onderscheid tussen interne en externe migratiebewegingen. In het groen worden observaties aangegeven en in het rood datgene wat betrekking heeft op geprojecteerde waarden.

Het aantal 0-jarigen op 1/1/2009 is gelijk aan:

- het geprojecteerde aantal geboorten voor 2008
 - verminderd met het geprojecteerde aantal overlijdens bij 0-jarigen in de loop van 2008
 - verminderd met het geprojecteerde aantal externe emigraties en schrappingen bij 0-jarigen in de loop van 2008
 - verminderd met het geprojecteerde aantal interne emigraties bij 0-jarigen in de loop van 2008
 - vermeerderd met het geprojecteerde aantal externe immigraties, herinschrijvingen en veranderingen van register bij 0-jarigen in de loop van 2008
 - vermeerderd met het geprojecteerde aantal interne immigraties bij 0-jarigen in de loop van 2008.

Het aantal 1-jarigen op 1/1/2009 is gelijk aan:

- het geobserveerde aantal 0-jarigen op 1/1/2008
 - verminderd met het geprojecteerde aantal overlijdens bij 1-jarigen in de loop van 2008
 - verminderd met het geprojecteerde aantal externe emigraties en schrappingen bij 1-jarigen in de loop van 2008
 - verminderd met het geprojecteerde aantal interne emigraties bij 1-jarigen in de loop van 2008
 - vermeerderd met het geprojecteerde aantal externe immigraties, herinschrijvingen en veranderingen van register bij 1-jarigen in de loop van 2008
 - vermeerderd met het geprojecteerde aantal interne immigraties bij 1-jarigen in de loop van 2008.

De projecties worden uitgevoerd in stappen van 1 jaar en zijn specifiek naar leeftijd en geslacht. Leeftijden worden gegeven in enkele leeftijden¹⁴, niet in leeftijdsgroepen. De projecties reiken van 1 januari 2009 tot 1 januari 2030.

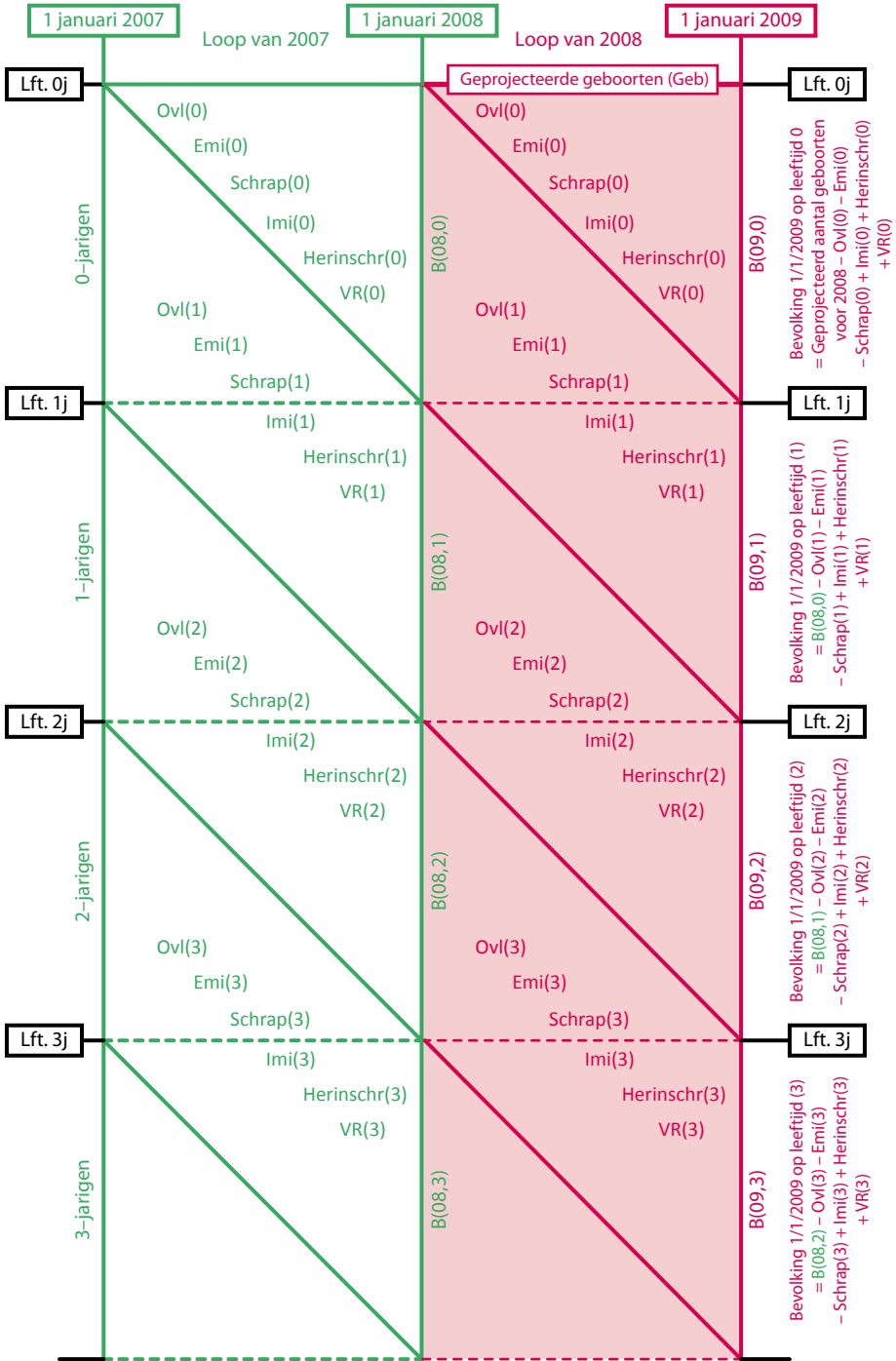
Geboorten worden geschat met behulp van leeftijdsspecifieke geboortecijfers. Die cijfers geven op elke leeftijd in het zogenaamde reproductieve leeftijdsinterval (van 15 tot 49 jaar) het aantal levendgeboorten per 100 vrouwen.

Overlijdens worden geschat met leeftijdsspecifieke sterftekansen die op elke leeftijd (en per geslacht) het aantal overlijdens uitdrukken per 100 of per 1.000 inwoners. Emigraties worden op dezelfde manier geschat, met behulp van leeftijdsspecifieke emigratiekansen. Immigraties daarentegen worden geschat op basis van volumes.

In de volgende hoofdstukken wordt dieper ingegaan op elk van deze componenten van de bevolkings-evolutie.

¹⁴ Het betreft de leeftijd op 1 januari van elk jaar.

Figuur 1.2 Het projectiemechanisme in een Lexis-diagram

1.6 De resultaten op het internet

Al de resultaten van deze projecties (bevolkings- en huishoudprojecties) staan op het internet (<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Pages/2011-01-24-studiedag-projecties.aspx>) evenals een korte uitleg over de daarbij gehanteerde methoden en onderliggende hypothesen. De toepassing op de website is interactief en de eindgebruiker kan zelf tabellen opmaken met keuzemogelijkheden voor jaartallen, gemeenten, leeftijden en geslacht en ze vervolgens downloaden.

Daarnaast kan de eindgebruiker voor elk van de 308 gemeenten een Excel-bestand opvragen met zeer gedetailleerde gegevens over geboorten, overlijdens en migraties. In die Excel-bestanden staan ook enkele samenvattende tabellen met klassieke demografische indicatoren over ontgroening, vergrijzing, afhankelijkheidsratio enzovoort.

Op de website worden ook bestanden gepubliceerd over de loop van de bevolking per gemeente. In al deze bestanden worden naast de geprojecteerde waarden ook de observaties meegegeven vanaf het jaar 1997.

1.7 Literatuur

- Lodewijckx, E. (2010). *Gezinsvorming bij tweede generatie Turken en Marokkanen. Een verschillende start al naargelang ze huwen met een huwelijksmigrant of met iemand van de tweede generatie*. SVR-Webartikel 2010/22.
- Federaal Planbureau (2008). *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060*. Planning Paper 105.
- Van Peer, C., Willems, P., Pelfrene, E. & Lodewijckx, E. (2010). *Vruchtbaarheid en differentiële vruchtbaarheid bij Belgen en niet-Belgen in Vlaamse steden en gemeenten*. SVR-Webartikel 2010/12.
- Verbeke, T. (2010). België kan zijn bevolking niet meer tellen. In: *Knack*, 4 augustus.
- Willems, P. (2006). *Bevolkingsprojecties 2004-2025 voor de 308 gemeenten van het Vlaams Gewest*. SVR-Technisch rapport 2006/2, Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Willems, P. (2007). *Projecties van aantallen huishoudens naar huishoudgrootte voor de 308 gemeenten van het Vlaams Gewest. Twee scenario's voor de periode 2005-2025*. SVR-Technisch rapport 2007/1, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Geboortecijfers, observaties en hypothesen

Paul Willems, Christine Van Peer

2

Dit hoofdstuk beschrijft de methode die werd gevolgd om aantallen geboorten te projecteren. Dat gebeurt met leeftijdsspecifieke geboortecijfers. Na de definitie van wat leeftijdsspecifieke geboortecijfers zijn, wordt ingegaan op de verschillende manieren waarop deze cijfers kunnen worden geanalyseerd: een transversale analyse op basis van jaarcijfers dan wel een longitudinale analyse die zicht geeft op verschuivingen in het gedrag van elkaar opvolgende generaties vrouwen. Daarna wordt uitgelegd hoe de hypothesen worden opgebouwd en op welke manier er rekening wordt gehouden met gemeentelijke variaties. Het hoofdstuk sluit af met een verkenning van de verschillen in vruchtbaarheidsgedrag tussen Belgen en vreemdelingen.

2.1 Wat zijn leeftijdsspecifieke geboortecijfers?

We hernemen de demografische balansvergelijking die in het inleidend hoofdstuk ter sprake kwam.

$$B^{t+1} = B^t - O^{t,t+1} + G^{t,t+1} + I^{t,t+1} - E^{t,t+1}$$

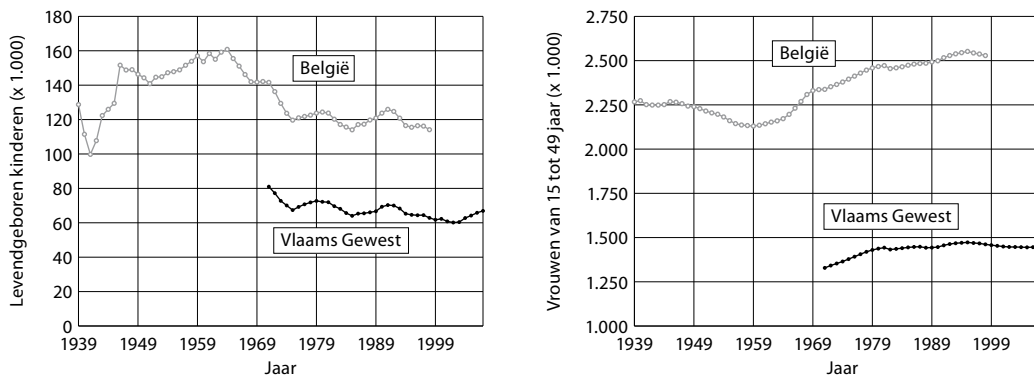
In de vergelijking staat de term $G^{t,t+1}$ voor het aantal geboorten dat in een bepaald jaar wordt genoteerd. Het aantal geboorten varieert van jaar tot jaar, maar dat zegt niets over de evolutie van het aantal kinderen dat mensen willen hebben en wanneer ze die willen hebben. Want ook het aantal vrouwen van 15 tot 49 jaar¹ dat die kinderen ter wereld brengt, verschilt van jaar tot jaar (figuur 2.1).

Uit deze figuren blijkt reeds dat er in enkele decennia zeer veel veranderde. Terwijl van 1939 tot 1964 het aantal geboorten in België stijgt, neemt het aantal 15 tot 49-jarige vrouwen af. Na 1964 gebeurt het tegenovergestelde: het aantal geboorten daalt terwijl het aantal vrouwen in dat leeftijdssegment toeneemt. Dat geldt niet alleen voor België maar ook voor het Vlaamse Gewest².

1 Het aantal geboorten buiten dat leeftijdssegment is verwaarloosbaar klein.

2 Na 2000 stijgt het aantal geboorten opnieuw in het Vlaamse Gewest, terwijl het aantal 15-49 vrouwen nagenoeg hetzelfde blijft.

Figuur 2.1 Aantal levengeboren kinderen (links) en aantal vrouwen van 15 tot 49 jaar (rechts) in België en het Vlaamse Gewest, 1939-2007

Bron: ADSEI.

De beste manier om een zuiver beeld te hebben van gedragsveranderingen met betrekking tot het krijgen van kinderen gaat via de berekening van leeftijdsspecifieke geboortecijfers. De berekening van leeftijdsspecifieke geboortecijfers kan het best worden verduidelijkt in een Lexis-diagram. De aantallen in figuur 2.2 hebben betrekking op het Vlaamse Gewest in 2007.

In de loop van het jaar 2007 werden er 860 geboorten genoteerd bij vrouwen die in dat jaar 20 jaar oud werden. De "risicopopulatie", dat zijn de personen die een kind kunnen ter wereld brengen, zijn de vrouwen die 20 jaar worden in de loop van het jaar 2007. Dat zijn de 34.290 vrouwen die in het begin van het jaar nog 19 jaar oud zijn. Het geboortecijfer bij 20-jarigen is in 2007 gelijk aan $860/34.290 = 0,02508$ of 25,08 per 1.000 vrouwen.

In algemene notatie: het geboortecijfer bij vrouwen die x+1 jaar oud worden tussen tijdstip t en t+1 is gelijk aan het aantal geboorten bij vrouwen die x+1 jaar oud worden in die periode, gedeeld door het aantal vrouwen dat x jaar oud is bij het begin van de periode.

Deze berekeningswijze wijkt af van degene die in de klassieke handboeken van demografie³ wordt aanbevolen, waarbij als noemer het midjaarlijkse aantal vrouwen wordt geschat als het gemiddelde van het aantal vrouwen dat x jaar oud is bij het begin van het jaar en x+1 jaar oud is op het einde van het jaar. Het verschil tussen beide berekeningswijzen is echter verwaarloosbaar klein⁴.

Formeel: $f_{x,x+1}^{t,t+1} = \frac{G_{x,x+1}^{t,t+1}}{VB_x^t}$

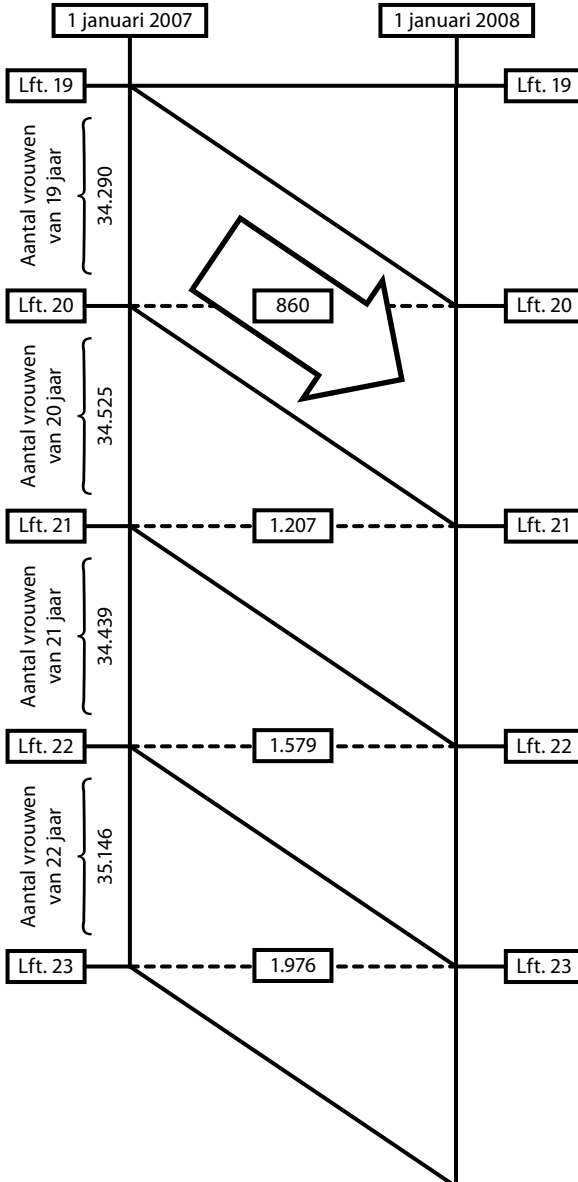
- Waarbij:
- f = geboortecijfer;
- t = tijdstip;
- x = leeftijd;
- G = geboorten;
- VB = vrouwelijke bevolking.

3 Bijvoorbeeld: Pressat (1969), Henry (1984), Wunsch & Termote (1978), Vandeschrick (1995), Hinde (1998).
 4 Zie dezelfde conclusie bij Van Bavel & Bastiaenssen (2006, 2008).

Uit de formule volgt dat: $G_{x,x+1}^{t,t+1} = VB_x^t \cdot f_{x,x+1}^{t,t+1}$

De sommatie van G over alle leeftijden x geeft het totaal aantal geboorten in de loop van het jaar t. Het geprojecteerd aantal geboorten voor een bepaald jaar vereist dus kennis van een set hypothetische leeftijdsspecifieke geboortecijfers. En omdat deze projecties worden gemaakt op het niveau van gemeenten is er voor elke gemeente zo'n set leeftijdsspecifieke geboortecijfers nodig voor de gehele projectieperiode.

Figuur 2.2 Tellers en noemers in een Lexis-diagram

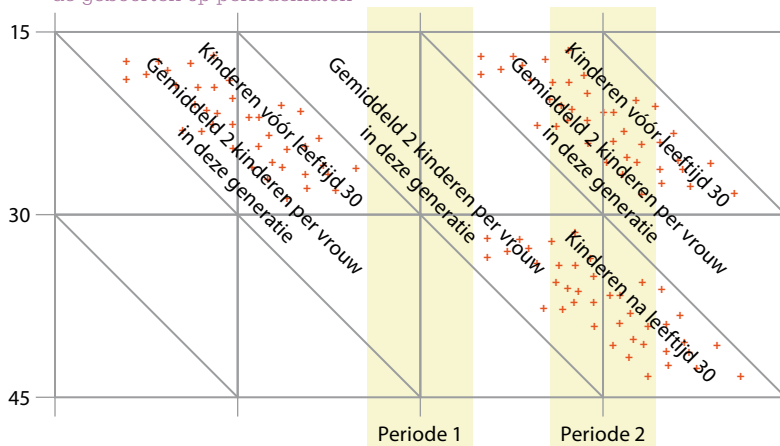
Die leeftijdsspecifieke geboortecijfers voor de toekomst worden geschat in 2 stappen. Eerst wordt voor het Vlaamse Gewest als geheel nagegaan welke veranderingen zich in het verleden hebben voorgedaan. Daaruit wordt afgeleid wat een mogelijk traject voor de toekomst kan zijn en wordt dat toekomstige traject met een bepaalde techniek gemoduleerd per gemeente.

2.2 Geboortecijfers per generatie en geboortecijfers per kalenderjaar

Hoe men kijkt naar een tijdreeks met leeftijdsspecifieke geboortecijfers is van groot belang. Wanneer men een redelijk lange tijdreeks heeft dan kan men de geboortecijfers bekijken per generatie vrouwen en kan men nagaan hoe het gedrag van verschillende opeenvolgende generaties is veranderd. Ter illustratie: het geboortecijfer in het jaar 1980 bij vrouwen die in dat jaar 20 worden, het geboortecijfer in 1981 bij vrouwen die in dat jaar 21 worden en het geboortecijfer in 1982 bij vrouwen die dan 22 worden; die geboortecijfers hebben allemaal betrekking op eenzelfde generatie vrouwen en dat zijn de vrouwen die geboren zijn in het jaar 1960. Met een tijdreeks geboortecijfers die tot het jaar 2010 reikt is het dus mogelijk om de generatie vrouwen die geboren is in 1960 te volgen tot ze 50 jaar oud zijn, tot op het einde van het vruchtbare leeftijdsinterval. En het gedrag van de generatie van 1960 kan vergeleken worden met dat van vroegere of latere generaties. Die benadering is een longitudinale analyse. En uit die analyses blijkt dat er nogal belangrijke verschuivingen zijn opgetreden met betrekking tot de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen (Willems, 1991, 1993, 2006; Neels, 2006; Van Bavel & Bastiaenssen, 2006, 2007, 2008, 2009).

Het aantal geboorten dat jaarlijks wordt opgetekend kan fel worden beïnvloed door die veranderingen in timing. Een extreem voorbeeld wordt voorgesteld in het Lexis-diagram in figuur 2.3. De tijd verloopt op dat schema van links naar rechts en de leeftijd wordt afgelezen op de verticale as, van boven naar onder. Via de diagonalen wordt het gedrag van een generatie gevolgd. De sterretjes duiden geboorten aan. Het diagram beeldt een fictieve situatie uit waarin alle generaties uitkomen op een gemiddelde van 2 kinderen per vrouw. Maar een eerste groep realiseert die afstamming vóór leeftijd 30, een tweede groep realiseert ze na die leeftijd en de derde groep opnieuw daarvoor.

Figuur 2.3 Schematische voorstelling van het effect van verschuivingen in de timing van de geboorten op periodematen

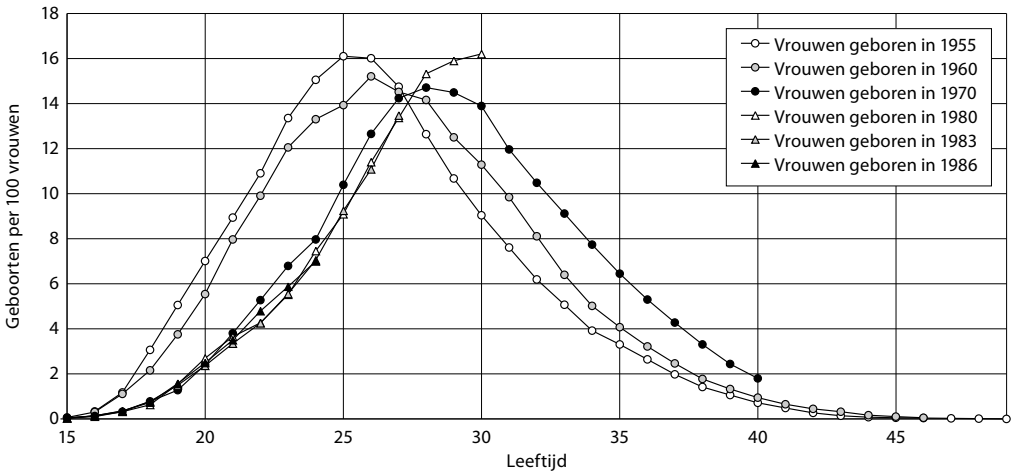
Die verschuiving in timing heeft voor gevolg dat er in periode 1 bijna geen kinderen worden geboren. Die periode is een dwarsdoorsnede (=transversaal) van verschillende generaties op het moment dat ze geen kinderen krijgen. De generaties vrouwen uit de eerste groep zijn vóór periode 1 begint al gestopt met het krijgen van kinderen en de generaties uit de tweede groep zijn er nog niet aan begonnen. Een vruchtbaarheidsindicator die gebaseerd is op de gegevens van 1 kalenderjaar zoals het Totaal VruchtbaarheidsCijfer (TVC, zie verder), de som van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers in periode 1, komt door die grote leeftijdsverschuivingen op een extreem laag peil uit.

In periode 2 gebeurt net het omgekeerde en worden er zeer veel kinderen geboren omdat die periode dwars door verschillende generaties snijdt op het moment dat ze wel kinderen krijgen: zowel de generaties vrouwen uit de tweede groep die pas na hun dertigste van start zijn gegaan als de generaties uit de derde groep die kinderen krijgen vóór hun dertigste verjaardag. Het TVC bereikt daardoor extreem hoge waarden. De gevoeligheid van het TVC voor verschuivingen in de timing van de geboorten leidt ertoe dat deze vruchtbaarheidsmaat omzichtig moet gebruikt worden en dat de betekenis ervan zeer precies moet worden beschreven. Precies deze gevoeligheid voor verschuivingen in de timing van de geboorten maakt dat het TVC beter niet gebruikt wordt voor projectiedoelinden.

2.3 Afstammingsevolutie en Totaal Vruchtbaarheidscijfer (TVC)

Een analyse van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers voor de periode van 1971 tot en met 2010⁵ in combinatie met informatie uit vroegere volkstellingen⁶ maakt het mogelijk om het vruchtbaarheidsgedrag van meerdere generaties vrouwen in beeld te brengen.

Figuur 2.4 Geboortecijfers per leeftijd, vrouwen geboren tussen 1955 en 1986, Vlaams Gewest

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

⁵ Bij gebrek aan noemers voor 2009 en 2010 werden de leeftijdsspecifieke geboortecijfers voor deze beide jaren geschat. Ze geven een waarschijnlijke orde van grootte aan, maar kunnen niet als definitief worden beschouwd.

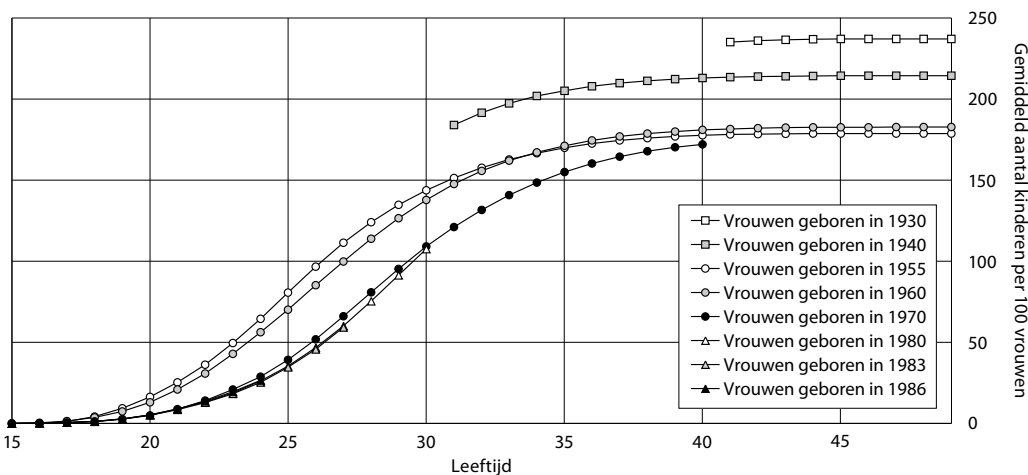
⁶ Volkstelling maart 1981, Deel 6, Vruchtbaarheid, Tabel 21.10

In figuur 2.4 is duidelijk te zien hoe de “timing” van de vruchtbaarheid, de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen, is opgeschoven naar latere leeftijden⁷. In de generatie van 1955 kreeg 16% van de vrouwen op 25-jarige leeftijd een kind. Dat daalt tot 14% in de generatie van 1960, tot net boven 10% in de generatie van 1970 en tot ongeveer 9% in de generatie van 1980. Geboorten worden uitgesteld naar een latere leeftijd. En ook dat kan in figuur 2.4. worden afgelezen. Op 30-jarige leeftijd krijgt 9% van de generatie van 1955 een kind, dat loopt op tot iets meer dan 11% in de generatie van 1960, tot 14% in de generatie van 1970 en tot 16% in de generatie van 1980.

De jongste gegevens brengen aan het licht dat het uitstel, of de daling van de geboortecijfers op jonge leeftijd gestopt lijkt: de generatie van 1983 heeft op 25-jarige leeftijd een geboortecijfer rond 9%, net iets hoger dan wat het in de generatie van 1980 was. De lijnen van de generaties van 1980 en 1983 vallen nagenoeg samen.

We brengen die bewegingen nog vanuit enkele andere invalshoeken in beeld. In figuur 2.5 cumuleren we de geboortecijfers per generatie, en op die manier wordt duidelijk hoe elke generatie haar afstamming opbouwt. Elke generatie begint op leeftijd 15 met 0 kinderen en de optelsom van de geboortecijfers binnen dezelfde generatie geeft een indicatie van het gemiddeld aantal kinderen waarop een generatie uitkomt op het einde van het vruchtbare leeftijdsinterval.

Figuur 2.5 Afstammingsopbouw van vrouwen geboren tussen 1930 en 1986, Vlaams Gewest

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

In deze figuur zijn de lijnen van de generaties van 1930 en 1940 gereconstrueerd op basis van een combinatie van gegevens van de volkstelling van 1981 en registratiedata. Het is duidelijk dat in de jongere generaties (vrouwen geboren na 1940) de “finale” afstamming (afleesbaar op de verticale as) veel lager uitkomt dan bij de oudere generaties. In de jongere generaties lijkt de uiteindelijke afstamming zich te stabiliseren dichtbij een gemiddelde van ongeveer 180 kinderen per 100 vrouwen.

Verder blijkt dat jongere generaties lage geboortecijfers op jonge leeftijden compenseren met hogere geboortecijfers op oudere leeftijden. Ter illustratie: vrouwen geboren in 1960 (grijze bolletjes) hebben op leeftijd

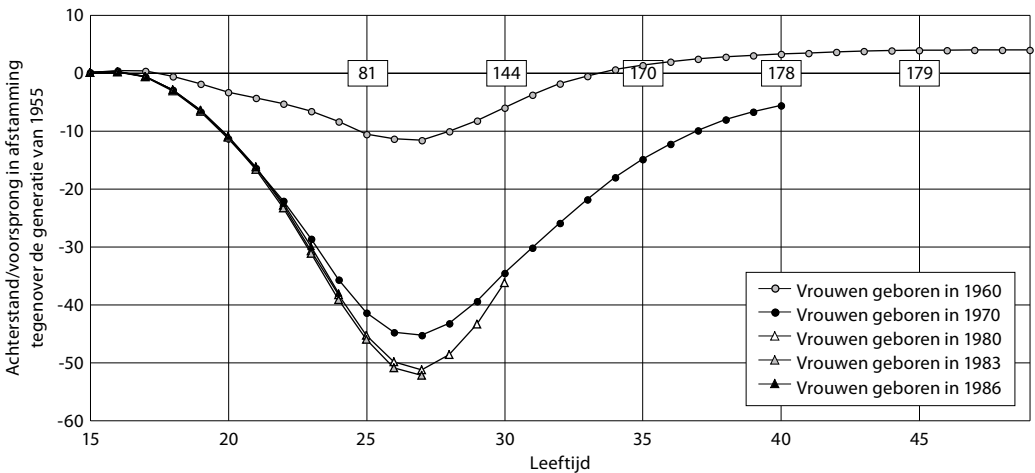
⁷ Diepgaander analyses houden rekening met de geboorterang van het kind, zie Neels (2006), Van Bavel & Bastiaenssen (2006, 2007, 2008, 2009) en ouder materiaal bij Willems (1991, 1993).

27 gemiddeld 100 kinderen per 100 vrouwen terwijl de generatie van 1955 (witte bolletjes) er op die leeftijd al iets meer dan 110 had. De generatie van 1960 had dus op die leeftijd een achterstand van ruim 10 kinderen per 100 vrouwen. Die achterstand wordt echter volledig goedgemaakt en zelfs omgezet in een lichte voorsprong, want op het einde van het vruchtbare leeftijdsinterval scoort de generatie van 1960 met 183 kinderen per 100 vrouwen hoger dan het gemiddelde van 179 dat in de generatie van 1955 werd opgetekend. Eenzelfde beweging doet zich voor in de generatie van 1970. Op 30-jarige leeftijd ligt ze duidelijk achter op de voorgaande generaties terwijl op 40-jarige leeftijd die kloof bijna gedicht is. Voor de jongste generaties geldt dat het uitstel zich blijkbaar niet verder uitdiept. De lijn met witte driehoekjes (generatie van 1980) verschildt op leeftijd 30 bijna niet met de generatie van 1970.

De uitstel- en afstelbeweging komt nog duidelijker naar voren in figuur 2.6. Daarin worden de recentste generaties vergeleken met de generatie van 1955 die als referentiepunt wordt genomen. Voor die generatie wordt aangegeven hoeveel kinderen ze gemiddeld had op bepaalde leeftijden:

- 81 kinderen per 100 vrouwen op leeftijd 25;
- 144 kinderen per 100 vrouwen op leeftijd 30;
- 170 kinderen per 100 vrouwen op leeftijd 35;
- enzovoort.

Figuur 2.6 Afstammingsopbouw in het Vlaamse Gewest, uitstel- en inhaalbeweging tegenover de generatie van 1955

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

De verticale as geeft het verschil in afstamming tussen de andere generaties en die van 1955. Alle generaties lopen achter op de generatie van 1955 en de achterstand loopt zeer vlug op en is aanzienlijk. De generatie van 1970 heeft op leeftijd 27 een achterstand van meer dan 45 kinderen per 100 vrouwen ten opzichte van de generatie van 1955. Op leeftijd 40 is die achterstand weggewerkt tot ongeveer 5 kinderen per 100 vrouwen. Het uitstel in de generatie van 1980 is nog fors en loopt op tot meer dan 50 kinderen per 100 vrouwen. Maar de laatste cijfers wijzen er op dat in deze generatie de recuperatie sneller gaat: de lijn met de witte driehoekjes kruipt sneller uit het dal dan de lijn met de zwarte bolletjes.

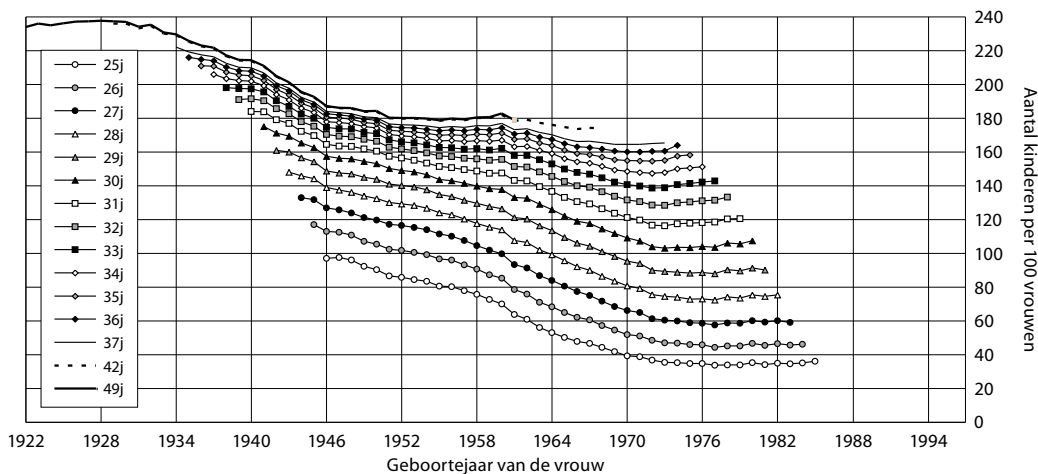
In figuur 2.7 wordt de uitstel- en inhaalbeweging voorgesteld door te kijken naar het gemiddelde aantal kinderen in de opeenvolgende generaties op een bepaalde leeftijd. Ter illustratie: op 25-jarige leeftijd (de lijn met

witte bolletjes) kwam de generatie van 1946 (horizontale as) uit op een gemiddelde van net iets minder dan 100 kinderen per 100 vrouwen (97). Dat gemiddelde zakt in de jongere generaties tot gemiddeld 35 kinderen, maar het daalt niet nog lager. Dat wijst er op dat het uitstellen van geboorten in de jongere generaties gestopt lijkt.

Dat het recupereren van uitgestelde geboorten op latere leeftijd onverminderd blijft doorgaan blijkt uit het verloop van de lijnen die de situatie op latere leeftijden uittekenen. Ter illustratie kan de lijn met zwarte driehoekjes (leeftijd 30) worden genomen. De oudste generaties komen op die leeftijd nog uit op ongeveer 175 kinderen per 100 vrouwen. In de generaties geboren rond 1973-74 is dat gemiddelde gezakt tot 103 kinderen, en in de jongste generaties ligt het gemiddelde op die leeftijd opnieuw wat hoger (108 kinderen per 100 vrouwen).

De volle zwarte lijn geeft de evolutie van het bereikte kindertal op het einde van het vruchtbare leeftijdsinterval. Op die leeftijd lijkt een stabiele waarde van ongeveer 180 kinderen per 100 vrouwen te zijn opgetreden sinds de generatie van 1946.

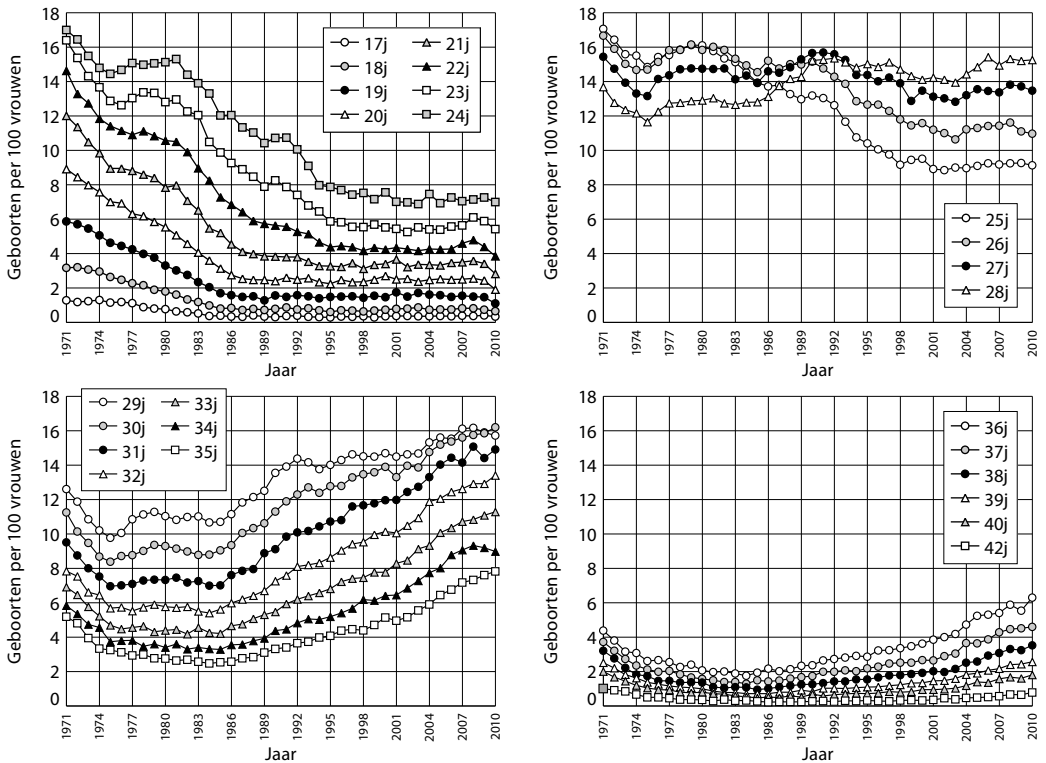
Figuur 2.7 Bereikte afstamming op diverse leeftijden, Vlaams Gewest, generaties 1922 -1985

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Figuur 2.7 is het eindresultaat van de jaarlijkse evolutie van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers (zie figuur 2.8) wanneer men ze vanuit longitudinaal perspectief per generatie bekijkt.

Figuur 2.8 Evolutie geboortecijfers per leeftijd, Vlaams Gewest, 1971-2010

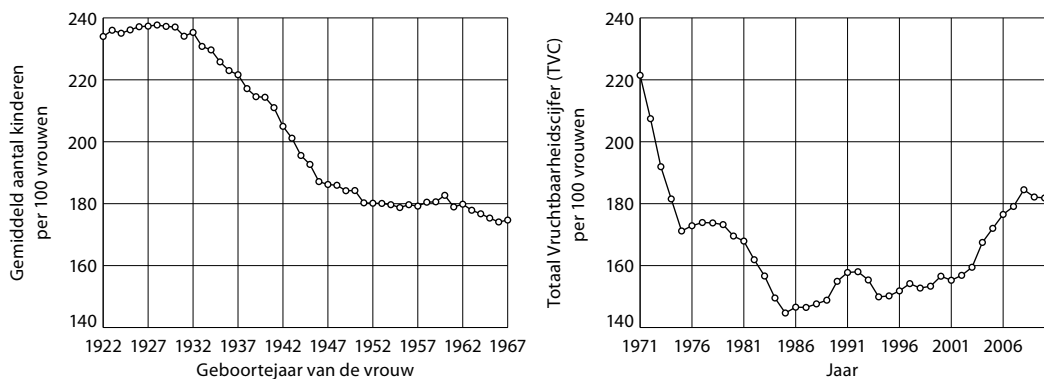
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Wanneer men de leeftijdsspecifieke geboortecijfers jaar na jaar bekijkt, dan dreigt men dat longitudinale perspectief uit het oog te verliezen. En dat gevaar wordt nog groter wanneer jaarlijkse veranderingen van leeftijdsspecifieke geboortecijfers worden samengevat met een periode-indicator van de vruchtbaarheid zoals het Totaal Vruchtbaarheidscijfer (TVC). Het TVC is de som van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers van een jaar en het is dus een indicator die sterk kan vertekend zijn door verschuivingen in de leeftijd waarop vrouwen beslissen om kinderen te krijgen.

Het TVC geeft geen zicht op de wijze waarop het gemiddeld aantal kinderen per vrouw metertijd is veranderd. Het TVC is gelijk aan het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw *zou krijgen* wanneer de leeftijdsspecifieke geboortecijfers die in een bepaald jaar worden opgetekend in de toekomst niet meer zouden veranderen. Het TVC is gelijk aan het gemiddeld aantal kinderen dat in een fictieve generatie vrouwen zou worden opgetekend à rato van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers van het moment. Het TVC schetst dus wat op termijn de gevolgen zouden zijn van onveranderd blijven voortduren van de huidige situatie⁸. In die zin wordt het TVC soms vergeleken met een snelheidsmeter van een auto die ook aangeeft wat het gevolg is van het blijvend aanhouden van de snelheid van het moment: bij 60 km per uur is men binnen een uur 60 km verder wanneer men deze snelheid kan aanhouden gedurende een uur. In figuur 2.9. staat links hoe de afstamming van generaties is geëvolueerd en rechts staat de evolutie van het TVC.

⁸ De Franse terminologie capteert die betekenis beter. Daar spreekt men van de Indicateur Conjoncturel de la Fécondité, ICF.

Figuur 2.9 Evolutie van de afstamming per generatie (links) en het Totaal Vruchtbaarheidscijfer (rechts) in het Vlaamse Gewest

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Zowel de zeer lage TVC-waarden in de jaren '80 en '90 en het begin van de 21ste eeuw als de recente sterke stijging ervan zijn voornamelijk veroorzaakt door de hoger genoemde verschuivingen in de timing van geboorten.

2.4 Hypothesen stap 1, niveau Vlaams Gewest, uitstel en afstel

Uit de analyse van de geboortecijfers per generatie blijkt dat

- bij jongere generaties (vrouwen geboren na 1940) de finale afstamming op een veel lager peil ligt dan bij oudere generaties;
- de "finale" afstamming van de jongere generaties zich lijkt te stabiliseren op een waarde dichtbij een gemiddelde van ongeveer 180 kinderen per 100 vrouwen;
- de jongere generaties lage geboortecijfers op jonge leeftijden compenseren met hogere geboortecijfers op oudere leeftijden;
- de zeer jonge generaties op jonge leeftijd minder uitstellen.

Vanuit die observaties werden de volgende krachtlijnen geformuleerd voor de uitwerking van de hypothesen:

- de finale afstamming van de komende generaties zal dichtbij een gemiddelde van 180 kinderen per 100 vrouwen blijven liggen;
- in de jongste generaties zullen de geboortecijfers op jongere leeftijd niet verder blijven dalen en zelfs lichtjes toenemen;
- dat laatste heeft voor gevolg dat op termijn de hoge geboortecijfers op latere leeftijd zullen gaan dalen omdat er op latere leeftijd minder achterstand is opgelopen en er dus minder nood is aan recuperatie.

De hypothese over de verwachte finale afstamming van om en bij de 1,8 kinderen per vrouw bij toekomstige generaties vrouwen wordt onderbouwd door informatie bekomen uit surveys. Surveygegevens voor Vlaanderen tonen aan dat de meeste vrouwen nog steeds 2 als gewenst aantal kinderen vooropstellen (DIALOG 2003, SCV 2008, SCV 2009). Niet alle gewenste kinderen worden echter gerealiseerd. Surveygegevens laten toe een verwachte finale afstamming te berekenen. Het verwacht finaal aantal kinderen in Vlaanderen lag volgens de

DIALOG-survey van 2003 op 1,87 voor 20-40-jarige vrouwen. Met de SCV-data 2008 berekenden we een verwachte finale afstamming bij 20-40-jarige vrouwen van 1,93. Deze indicator suggereert dat de intentie om kinderen te hebben vrij groot is, en ook groter geworden is bij jongere generaties vrouwen. In 2008 verwachtten respondenten bijvoorbeeld ook vaker 3 kinderen te zullen krijgen dan in 2003, terwijl zij terzelfdertijd minder vaak denken slechts 1 kind te zullen krijgen in de toekomst (Van Peer, 2008). Jonge vrouwen geven algemeen echter een hoger gewenst kindertal op dan oudere vrouwen. Wensen worden ietwat afgevlakt over de tijd. Het gegeven kinderwens krijgt m.a.w. een hoger realiteitsgehalte naarmate vrouwen ouder worden. Tezelfdertijd blijkt uit surveygegevens dat ook bij oudere vrouwen nog een intentie blijft om kinderen te krijgen in geval van een onvervulde kinderwens. In 2008 verklaarde 17% van de 36-40-jarige Vlaamse vrouwen nog niet het aantal kinderen bereikt te hebben dat zij planden (Van Peer, 2009).

Een voorbeeld vanuit cohort-perspectief: in 1991 wenste de generatie vrouwen geboren in 1964 2,03 kinderen. Deze vrouwen waren toen 27 à 28 jaar oud, stonden aan het begin van hun reproductieve loopbaan, of waren net gestart. In 2003, op 39-jarige leeftijd, wenste diezelfde cohorte vrouwen 1964 nog 1,92 kinderen. Inzake persoonlijke wensen treedt bij deze vrouwen dus een daling van 0,11 kinderen op over een tijdsspanne van 10 jaar, wellicht ten gevolge van een proces van rationalisatie. Op 39-jarige leeftijd had deze cohorte 1,74 kinderen gerealiseerd. Toch planden zij op die leeftijd om toch 1,8 kinderen te zullen bereiken (Van Peer, 2008). Uit registratiecijfers blijkt dat deze generatie 1,77 kinderen gerealiseerd heeft op 46-jarige leeftijd, een afstamming die zeer dicht bij hun geplande aantal ligt.

De hypothesen worden geformuleerd vanuit een longitudinaal perspectief: ze worden geformuleerd in termen van geobserveerde gedragsveranderingen bij verschillende generaties vrouwen. Het in concreto vastleggen van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers voor de toekomst gebeurt generatie per generatie zoals hieronder beschreven.

Met een gegevensbestand dat tot het jaar 2010 reikt is de generatie van 1961 de laatste die gevolgd kan worden tot op 49-jarige leeftijd, het einde van het vruchtbare leeftijdsinterval ($1961 + 49 = 2010$).

- De generatie van 1962 kan maar gevolgd worden tot leeftijd 48: wat er nog zal gebeuren op leeftijd 49 moet worden geschat.
- De generatie van 1963 kan maar gevolgd worden tot leeftijd 47: wat er nog zal gebeuren op leeftijden 48 en 49 moet worden geschat.
- De generatie van 1964 kan maar gevolgd worden tot leeftijd 46: wat er nog zal gebeuren op leeftijd 47, 48 en 49 moet worden geschat.
- Enzovoort.

De schatting van de geboortecijfers op die oude leeftijden is makkelijk omdat de geboortecijfers op die leeftijden zo laag zijn. Maar generatie na generatie moet een groter leeftijdssegment vanaf een steeds jongere leeftijd worden geschat. Als richtsnoer wordt daarbij uitgegaan van de hypothese dat de finale afstamming dichtbij 180 kinderen per 100 vrouwen zal blijven uitkomen. Bovendien moet er over gewaakt worden dat de geprojecteerde waarden in het traject van de geobserveerde waarden blijft liggen, vanuit de verschillende invalshoeken die hierboven werden overlopen. Dat wil zeggen:

- dat de geschatte waarden een leeftijdsprofiel van geboortecijfers moet opleveren dat niet afwijkt van leeftijdsprofielen uit het verleden en dat de leeftijdsprofielen moeten aansluiten bij de profielen die geschatet werden in figuur 2.4;
- dat de geschatte waarden geen plotse breuklijnen mogen veroorzaken in de uitstel- en inhaalbewegingen zoals geschatet in figuur 2.6;
- dat de geschatte geboortecijfers een traject moeten volgen dat in het verlengde ligt en aansluit bij de trajecten die uitgetekend staan in figuur 2.8.

Concreet werd dit aangepakt met een reeks Excel-werkbladen en figuren die onderling aan mekaar gekoppeld zijn en waar de grafieken door middel van de MPOC-functie (Manipulating Points On Charts – ook bekend als Grafisch Doelzoeken) manueel werden aangepast. Het komt erop neer dat een punt op een grafiek wordt verslept naar een hogere of lagere waarde tengevolge waarvan de waarde op het daaraan gekoppelde rekenblad zich aanpast.

De koppeling tussen rekenbladen en figuren leidt ertoe dat het effect van een ingreep op een grafiek (het verslepen van een punt naar een andere waarde) zichtbaar wordt in de daaraan gekoppelde rekenbladen en de figuren die daarvan afhankelijk zijn.

Op die manier kon erover gewaakt worden dat:

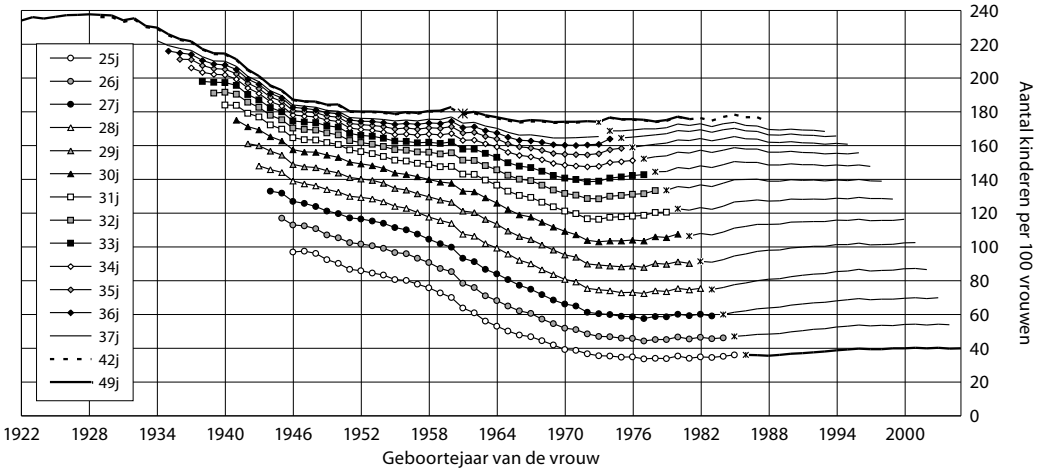
- er op geen elke figuur (stijl figuur 2.4, 2.6 en 2.8) een abrupte breuk ontstaat ten overstaan van geobserveerde waarden;
- elke figuur weerspiegelt wat we als hypothese naar voren schuiven, namelijk:
 - een verjonging van de vruchtbaarheid;
 - het nog gedurende een tijd inhalen van eerder uitstel;
 - het behoud van een (longitudinale) afstamming dichtbij 1,8.

Bij dit geheel wordt van achter naar voor gewerkt, dat wil zeggen dat eerst de generatie wordt aangepakt waarvoor slecht 1 leeftijd ontbreekt (leeftijd 49), dan 2 (48 en 49), dan 3 (vanaf 47) enzovoort. De schatting gebeurt dus niet aan de hand van een mathematische functie maar is de vertaling van expliciete veronderstellingen over het (verdere) gedrag van de betrokken generaties. Een “projectie” of “voorspelling” is dit niet, het is een veronderstelling over een traject dat mogelijks zal afgelegd worden in de toekomst en waarvoor tekenen zijn te vinden in de observaties uit het verleden. Het is een beredeneerde gok. We vatten de resultaten samen in enkele figuren.

Figuur 2.10 herneemt figuur 2.7 en toont, naast de afstamming die op elke leeftijd al bereikt is voor zover we de generaties effectief kunnen volgen, wat de consequenties zijn van de gemaakte veronderstellingen. De finale afstamming, het bereikte kindertal op leeftijd 49 (de dikke zwarte lijn) loopt dichtbij 180 kinderen per 100 vrouwen. Dat er op latere leeftijd nog uitgestelde geboorten worden ingehaald is te zien aan de lijnen op leeftijden 30 en ouder. In het staartstuk van het *geobserveerde* gedeelte lopen de lijnen licht opwaarts en die tendens wordt in de projecties ook doorgetrokken. Dat er op jongere leeftijden niet verder wordt uitgesteld is te zien aan de lijnen op leeftijden 25, 26 en volgende. In het staartstuk van het *geobserveerde* gedeelte dalen de lijnen niet meer verder, wat wil zeggen dat er niet nog meer wordt uitgesteld. In de projecties lopen de lijnen licht naar boven, dat is de vertaling van de veronderstelling dat de geboortecijfers op jongere leeftijden terug iets zullen toenemen.

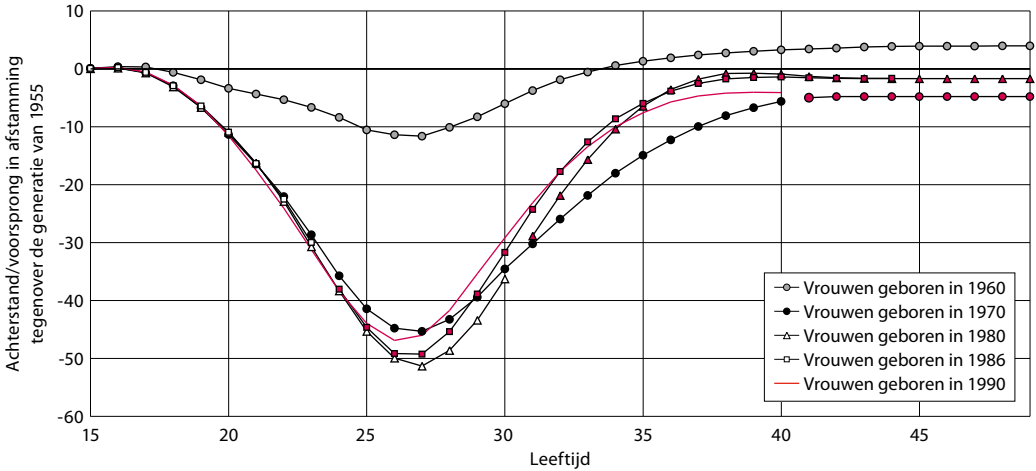
Figuur 2.11 herneemt figuur 2.6 en vult de observaties aan met geprojecteerde waarden (rode lijnsegmenten). Het is duidelijk dat in de hypothesen nog altijd sprake is van uitstel van geboorten (in vergelijking met de generatie van 1955) en dat die geboorten op latere leeftijd worden ingehaald. Maar de figuur maakt ook duidelijk dat het uitstel op jongere leeftijd zich niet nog verder uitdiept.

Figuur 2.10 Bereikte afstamming op diverse leeftijden, Vlaams Gewest, observaties en projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

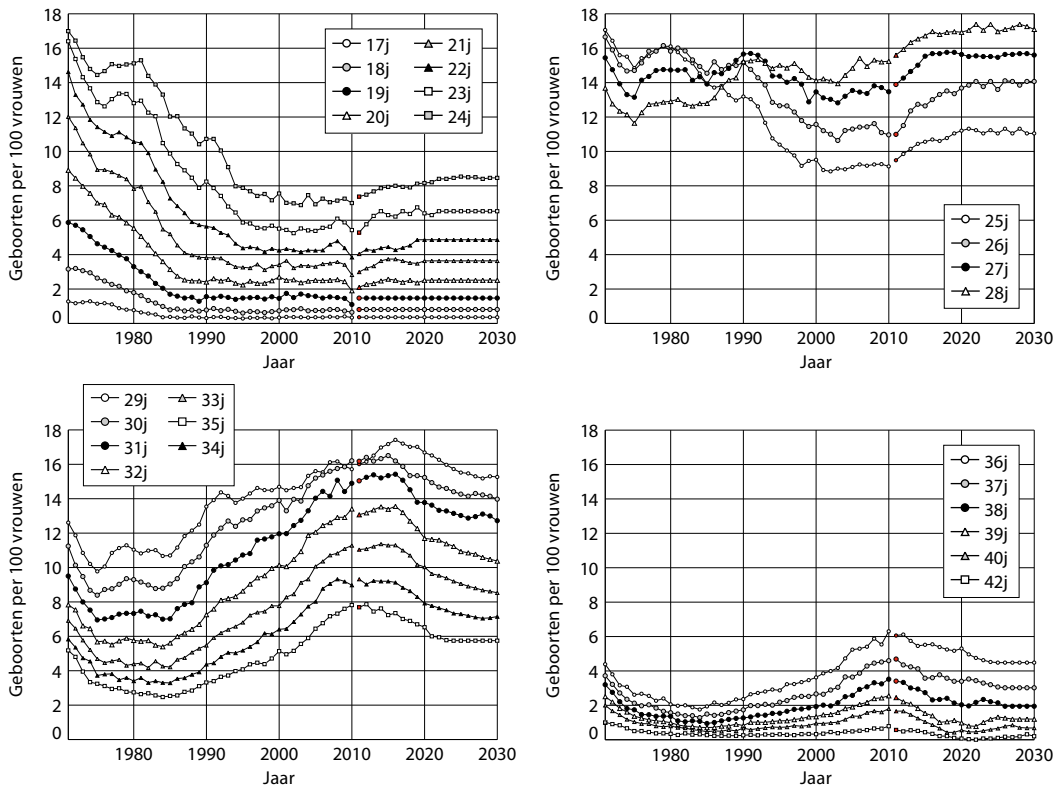
Figuur 2.11 Afstammingsopbouw in het Vlaamse Gewest, uitstel- en inhaalbeweging tegenover de generatie van 1955, observaties en hypothesen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Figuur 2.12 herneemt de grafieken van figuur 2.8 en toont het verloop van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers en hoe daarop de geprojecteerde waarden aansluiten. Tot slot is figuur 2.13 een herneming van figuur 2.9. Links wordt de finale afstamming getoond en rechts het verloop van het Totale VruchtbaarheidsCijfer.

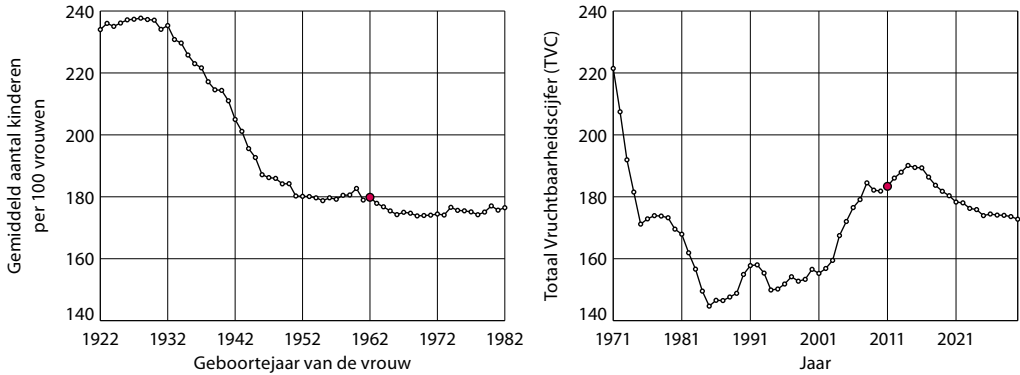
Figuur 2.12 Evolutie geboortecijfers per leeftijd, Vlaams Gewest, observaties en projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

De gedragsveranderingen werden op het niveau van het Vlaamse Gewest in beeld gebracht dankzij een brede gegevensbasis die meerdere decennia bestrijkt. Ten behoeve van de projecties, die jaar per jaar worden geformuleerd, moeten de hypothetische geboortecijfers van de komende generaties terug vertaald worden naar leeftijdsspecifieke geboortecijfers op jaarbasis (=transversale geboortecijfers).

Figuur 2.13 Evolutie van de afstamming per generatie (links) en het Totaal Vruchtbaarheidscijfer (rechts) in het Vlaamse Gewest, observaties en projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

2.5 Hypothesen stap 2, lokale gemeentelijke differentiatie

Uit de evaluatie van de vorige projecties in het inleidende hoofdstuk was de nood gebleken om – in tegenstelling tot de vorige projecties – de hypothesen inzake geboortecijfers te differentiëren per gemeente en niet langer voor elke gemeente dezelfde leeftijdsspecifieke geboortecijfers te gebruiken.

Het gebrek aan noemers voor de jaren 2009 en 2010 werd voor de berekening van leeftijdsspecifieke geboortecijfers op het niveau van het Vlaamse Gewest omzeild door een schatting van de noemers. Op het niveau van een gemeente is die werkwijze onbruikbaar. Daarom wordt voor de bepaling van de geboortecijfers voor de gemeenten gewerkt met een smallere observatiebasis: de geobserveerde waarden voor de periode van 2001 tot en met 2008. Vanaf het jaar 2009 tot en met 2030 worden de hypothetische geboortecijfers van het Vlaamse Gewest als uitgangspunt gebruikt, maar ze worden gewijzigd met een set leeftijdsspecifieke multiplicatoren. Die multiplicatoren modificeren het Vlaamse profiel naar een leeftijdsprofiel dat beter aansluit bij het leeftijdsprofiel van de vruchtbaarheid van een individuele gemeente.

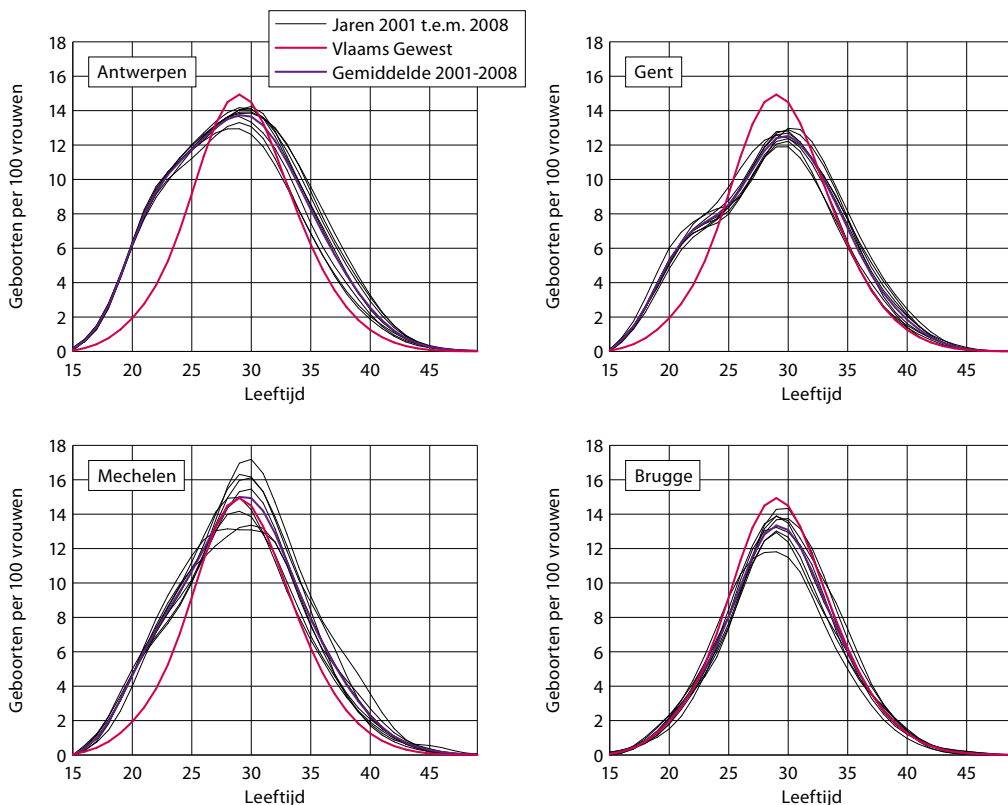
De bepaling van die multiplicatoren is een proces dat meerdere stappen omvat. Eerst worden voor elke gemeente de leeftijdsspecifieke geboortecijfers berekend voor de periode 2001-2008. Omwille van kleine aantallen geboorten op bepaalde leeftijden in bepaalde gemeenten schommelen die cijfers soms zeer sterk. Om zicht te krijgen op het onderliggende leeftijdsprofiel werden de leeftijdsspecifieke geboortecijfers afgevlakt met voortschrijdende gemiddelden. In het leeftijdssegment van 16 tot 48 werd het voortschrijdend gemiddelde over 3 leeftijden gebruikt ($x-1$, x en $x+1$). Op leeftijd 15 werd het gemiddelde genomen van leeftijden 15 en 16, op leeftijd 49 werd het gemiddelde genomen van leeftijden 48 en 49. Die procedure werd driemaal herhaald waardoor het onderliggende leeftijdsprofiel duidelijk verscheen⁹.

Van de aldus berekende cijfers werd een *gemiddeld* profiel gemaakt voor de jaren 2001-2008 en dat werd vergeleken met het gemiddelde profiel voor het Vlaamse Gewest voor dezelfde periode. De verhouding van het profiel van de gemeente tegenover het profiel van het Vlaamse Gewest levert leeftijdsspecifieke correctiefactoren voor elke gemeente.

⁹ Dat leidt tot een voortschrijdend gemiddelde van voortschrijdende gemiddelden van voortschrijdende gemiddelden.

Figuur 2.14 illustreert de werkwijze voor Antwerpen, Gent, Mechelen en Brugge. Het *gemiddelde* leeftijdsprofiel van het Vlaamse Gewest voor de periode 2001-2008 is op de 4 figuren uiteraard hetzelfde en wordt aangegeven met de rode lijn. Voor de gemeente wordt naast het gemiddelde leeftijdsprofiel (dikke zwarte lijn) ook het leeftijdsprofiel van elk jaar getoond. Het gemiddelde geboortecijfer in de periode van 2001 tot 2008 is in Antwerpen op leeftijd 25 gelijk aan 12 geboorten per 100 vrouwen (0,11736) tegenover 9 (0,09168) in het Vlaamse Gewest in dezelfde periode. De verhouding van beide cijfers geeft op 25-jarige leeftijd een correctiefactor van 1,28. Op leeftijd 25 ligt het geboortecijfer in Antwerpen gemiddeld 28% hoger dan in het Vlaamse Gewest. Het gemiddelde geboortecijfer in de periode 2001-2008 is in Gent op leeftijd 30 gelijk aan 12,5 geboorten per 100 vrouwen tegenover 14,5 in het Vlaamse Gewest. Dat geeft een correctiefactor van 0,86. Op die leeftijd ligt het geboortecijfer in Gent gemiddeld 14% lager dan in het Vlaamse Gewest.

Figuur 2.14 De leeftijdsprofielen van geboortecijfers van Antwerpen, Gent, Mechelen en Brugge vergeleken met het leeftijdsprofiel van het Vlaamse Gewest

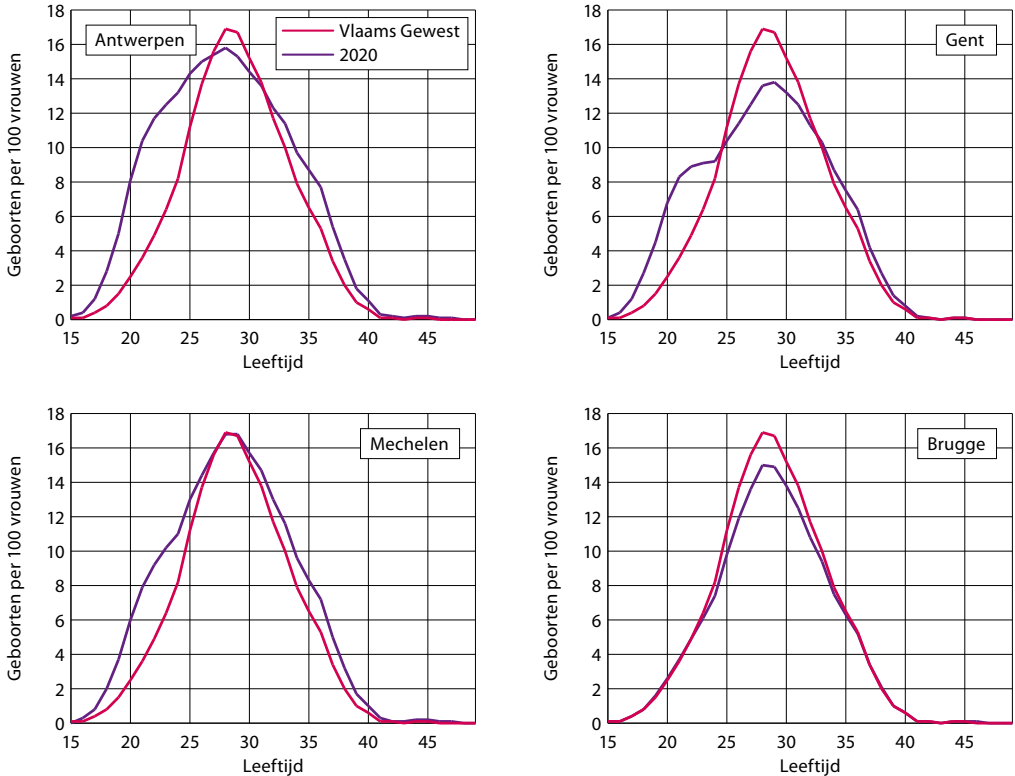
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Het leeftijdsprofiel van de geboortecijfers van Antwerpen, Gent en Mechelen in figuur 2.14 wijkt sterk af van het profiel van het Vlaamse Gewest als geheel. De spreiding is aanzienlijk groter, omdat het profiel eigenlijk uit de samenvloeiing van 2 onderliggende profielen bestaat, namelijk enerzijds een jong leeftijdsprofiel dat de vruchtbaarheid van de migrantenpopulatie weergeeft en anderzijds het oudere leeftijdsprofiel van de rest van de bevolking. Dat is in Brugge veel minder het geval. Door toepassing van deze leeftijds specifieke multiplicatoren per gemeente wordt dus, samen met de gemeentelijke variatie, ook de differentiatie in vruchtbaar-

heidsprofielen tussen Belgen en niet-Belgen gecapteerd in de projecties. We komen in paragraaf 2.6 terug op de vruchtbaarheid van de allochtone populatie.

De geprojecteerde geboortecijfers voor bijvoorbeeld het jaar 2020 voor Antwerpen, Gent, Mechelen en Brugge worden bepaald door de geprojecteerde cijfers voor het jaar 2020 van het Vlaamse Gewest (stap 1) te vermenigvuldigen met de leeftijds specifieke correctiefactoren. Dat wordt voor de 4 steden geïllustreerd in figuur 2.15.

Figuur 2.15 Geprojecteerde leeftijdsprofielen van geboortecijfers van Antwerpen, Gent, Mechelen en Brugge in 2020 vergeleken met het leeftijdsprofiel van het Vlaamse Gewest

Bron: SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

2.6 Een verkenning van verschillen in vruchtbaarheid bij Belgen en vreemdelingen

Het verschil in TVC tussen Belgen en buitenlanders (volgens de definitie ‘huidige nationaliteit’) bedroeg volgens het Federaal Planbureau (Federaal Planbureau, 2008) gemiddeld 1,27 over de periode 1991–2006.

We maakten aan de hand van de IKAROS-databank een onderscheid naar 4 grote nationaliteitsgroepen: inwoners met de nationaliteit Belg, inwoners met een nationaliteit uit een van de oude EU-lidstaten (EU-15), inwoners met een nationaliteit uit een van de nieuwe EU-lidstaten (EU-12) en inwoners met als nationaliteit een ander niet-Europees land (“rest van de wereld”). In deze laatste brede categorie gaat het voor bijna 40% over inwoners met een Marokkaanse of Turkse nationaliteit.

Het totale TVC in het Vlaamse Gewest (voor alle inwoners uit deze 4 nationaliteitsgroepen) valt nagenoeg samen met dat van de Belgen en de inwoners met EU-15-nationaliteit. Er zijn wel belangrijke verschillen met de landen uit de EU-12 en de rest van de wereld, maar de vruchtbaarheidsniveaus lijken de laatste jaren naar elkaar toe te groeien. Of de trend van convergentie zich zal verderzetten, of integendeel zal ombuigen naar een nieuwe divergentie in vruchtbaarheid tussen verschillende nationaliteitsgroepen, is zeer moeilijk voorspelbaar. Dit hangt samen met profielen van toekomstige immigratie: wie zal immigreren, en welke vruchtbaarheid zullen deze groepen kennen?

Vandaag de dag wordt het grootste verschil opgetekend tussen vruchtbaarheidsniveaus bij Belgen vergeleken met burgers uit de rest van de wereld. Dit verschil is over de periode 2003-2007 afgenomen van 3,6 naar 2,8. Ook inwoners uit de nieuwe EU-lidstaten kennen een relatief hoge vruchtbaarheid. En recent is er in deze groep een stijging van de vruchtbaarheid vastgesteld.

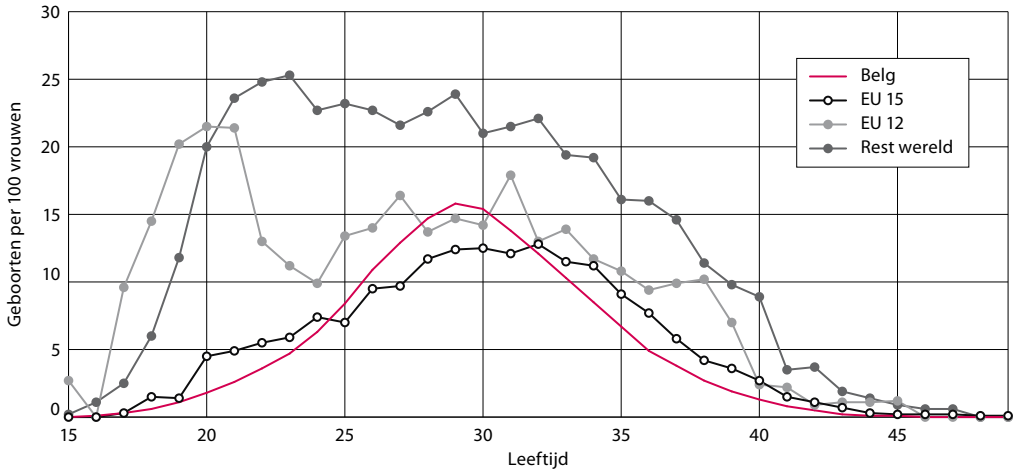
De impact op het totaal vruchtbaarheidscijfer van de “allochtone vruchtbaarheid” is al bij al beperkt. Het totaal TVC komt over de beschouwde kalenderjaren (2003-2007) met 0,11 eenheden hoger te liggen dan het TVC bij Belgen. We verwachten dat de impact op het TVC in het Vlaamse Gewest ook in de toekomst beperkt zal blijven.

Er zijn belangrijke verschillen in de leeftijd waarop vrouwen in de 4 grote nationaliteitsgroepen kinderen krijgen. De geboortecijfers bij niet-Belgische vrouwen liggen op alle leeftijden hoger dan bij Belgische vrouwen en ze zijn ook breder over de leeftijden gespreid. Dat is mede het gevolg van de grote culturele en demografische heterogeniteit van de bevolking met vreemde nationaliteit. Figuur 2.16 toont de leeftijdsspecifieke geboortecijfers voor het Vlaamse Gewest voor vrouwen van Belgische nationaliteit, tegenover de oude EU lidstaten (EU-15), de nieuwe lidstaten (EU-12)¹⁰ en de rest van de wereld.¹¹ Het leeftijdsprofiel bij burgers uit de oude lidstaten (EU-15) ligt ongeveer op hetzelfde niveau als dat van de Belgen (zij kennen zelfs een iets ouder vruchtbaarheidspatroon dan de Belgen). In de andere groepen liggen de geboortecijfers hoger, vooral op jonge leeftijden.

10 Omwille van de kleine aantallen zijn de cijfers weinig stabiel. In 2007 was de verdeling van het aantal geboorten over deze 4 groepen als volgt: 57.895 geboorten bij Belgen (86%), 2.439 geboorten bij EU-15 (4%), 788 geboorten bij EU-12 (1%) en 6.070 geboorten bij de overige nationaliteiten (9%).

11 De noemers voor deze leeftijdsspecifieke geboortecijfers komen van de databestanden van het Rijksregister. De tellers komen uit de Ikaros-bestanden van Kind en Gezin. We hanteren voor deze geboortecijfers de huidige nationaliteit van de moeder. Zowel in de tellers als de noemers gaat het telkens om precies dezelfde groepen van nationaliteiten.

Figuur 2.16 Leeftijdsspecifieke geboortecijfers voor 4 nationaliteitsgroepen, Vlaams Gewest, 2007

Bron: Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Aangezien we projecties maken op het niveau van de Vlaamse gemeenten, gaan we hieronder kort in op de verschillen in vruchtbaarheid tussen Belgen en niet-Belgen op het niveau van Vlaamse steden en gemeenten. We onderzoeken deze verschillen aan de hand van de techniek van indirecte standaardisatie. Dat komt erop neer dat het effectief aantal geboorten dat bij niet-Belgen wordt geobserveerd wordt vergeleken met het aantal geboorten dat in deze groep zou worden genoteerd indien in deze groep dezelfde leeftijdsspecifieke geboortecijfers zouden worden geobserveerd als bij vrouwen van Belgische nationaliteit. De verhouding van het werkelijk geobserveerde aantal geboorten ten opzichte van het theoretische aantal geboorten noemt men de "gestandaardiseerde vruchtbaarheidsratio" of SFR (Standardised Fertility Ratio). Voor de periode 2003-2007 ligt die ratio voor het Vlaamse Gewest op 1,89. Apart beschouwd naar grote nationaliteitsgroep is de SFR gelijk aan 1,62 voor de EU-12 (nieuwe lidstaten) tegenover slechts 1,06 voor de EU-15 (oude lidstaten). Bij de rest-groep is de SFR gelijk aan 2,69.

Om betrouwbare SFR's te berekenen op het niveau van de gemeenten groeperen we de vreemdelingen in 1 categorie "niet-Belg". We moeten bij deze analyse in het achterhoofd houden dat zich onder de Belgen ook de genaturaliseerde Belgen bevinden.

In alle steden en gemeenten blijken vreemdelingen een vruchtbaarheidspeil te hebben dat hetzij niet significant afwijkt van dat van de Belgen, hetzij significant hoger uitvalt. Tabel 2.1 geeft bij wijze van voorbeeld de SFR's van niet-Belgen versus Belgen weer voor 5 Vlaamse steden. Deze SFR's geven aan of de vruchtbaarheid bij niet-Belgen hoger ligt dan verwacht wanneer de niet-Belgen dezelfde geboortecijfers als de Belgen zouden hebben.

Tabel 2.1 Gestandaardiseerde vruchtbaarheidsratio's bij niet-Belgen versus het standaard vruchtbaarheidspatroon van Belgen, 5 Vlaamse steden, 2003-2007

	SFR
Antwerpen	2,25
Mechelen	2,63
Gent	2,12
Genk	1,42
Leuven	0,97
Vlaams Gewest	1,89

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; Kind & Gezin, SVR-bewerking.

Vooraf in Antwerpen en Mechelen ligt het grootste contrast in vruchtbaarheid tussen niet-Belgen en Belgen: de niet-Belgische vruchtbaarheid ligt in Mechelen 2,63 maal hoger. Het tweede grootste contrast vinden we in Antwerpen. In Antwerpen is de SFR gelijk aan 2,25, dit wil zeggen dat niet-Belgen in Antwerpen 125% meer geboorten hebben dan verwacht volgens de leeftijdsspecifieke geboortecijfers van Belgische vrouwen. Anders gesteld, de vruchtbaarheid bij Antwerpse vreemdelingen ligt 2,25 maal hoger dan bij de Antwerpse Belgen, onafhankelijk van verschillen in de leeftijdsverdeling tussen Belgen en niet-Belgen. De beduidend hogere vruchtbaarheid bij vreemdelingen in Antwerpen en Mechelen heeft te maken met de relatief sterke aanwezigheid van inwoners met een Noord-Afrikaans staatsburgerschap in de vreemde bevolking, populaties met een traditioneel hogere vruchtbaarheid. In Leuven wordt geen significante afwijking qua vruchtbaarheid tussen Belgen en niet-Belgen vastgesteld.

Bij de opmaak van hypothesen over de toekomstige evolutie van de geboorten moet rekening worden gehouden met deze verschillen. De aanduiding van significante verschillen ten aanzien van het globale Vlaamse vruchtbaarheidspatroon is daarbij één zaak, de noodzaak aan voldoende grote aantallen per leeftijdsjaar voor het berekenen van min of meer stabiele trends een andere zaak ter overweging.

Daarom werden voor de jaren 2009 tot 2030 de hypothetische geboortecijfers van het Vlaamse Gewest genomen, maar ze werden gewijzigd met een set leeftijdsspecifieke multiplicatoren om het Vlaamse profiel te modificeren naar het vruchtbaarheidsprofiel van elke individuele gemeente. Door toepassing van deze leeftijdsspecifieke multiplicatoren per gemeente wordt dus, samen met de gemeentelijke variatie, ook de differentiatie in vruchtbaarheidsprofielen tussen Belgen en niet-Belgen gecapteerd in de projecties.

2.7 Literatuur

- Federaal Planbureau (2008). *Bevolkingsvoorzichten 2007-2060*. Planning Paper 105.
- Henry, L. (1984). *Démographie. Analyse et modèles*. Paris: Editions de l'Institut National d'Etudes Démographiques.
- Hinde, A. (1998). *Demographic Methods*. London: Arnold.
- Neels, K. (2006). *Reproductive Strategies in Belgian Fertility: 1930-1990*. The Hague, Brussels: NIDI-CBGS Publications. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Pressat, R. (1969). *L'Analyse Démographique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Van Bavel, J. & Bastiaenssen, V. (2006). *De evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest tussen 2001 en 2005*. Interface Demography Working Paper 2006-1, Vrije Universiteit Brussel. <http://www.vub.ac.be/SOCO/demo/papersonline/IDWP2006-1.pdf>

- Van Bavel, J. & Bastiaenssen, V. (2007). *De evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2006*. Interface Demography Working Paper 2007-1, Vrije Universiteit Brussel. <http://www.vub.ac.be/SOCO/demo/papersonline/IDWP2007-1.pdf>
- Van Bavel, J. & Bastiaenssen, V. (2008). *De evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2007*. Interface Demography Working Paper 2008-3, Vrije Universiteit Brussel. <http://www.vub.ac.be/SOCO/demo/papersonline/IDWP2008-3.pdf>
- Van Bavel, J. & Bastiaenssen, V. (2009). *De recente evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2008*. Interface Demography Working Paper 2009-2, Vrije Universiteit Brussel. <http://www.vub.ac.be/SOCO/demo/papersonline/IDWP2009-2.pdf>
- Vandeschrick, C. (1995). *Analyse Démographique*. Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant.
- Van Peer, C. (2008). *Kinderwens in Vlaanderen. Een sociaaldemografische profielschets*. SVR-Rapport 2008/5.
- Van Peer, C. (2009). *Kinderwens in Vlaanderen. Een update op basis van de Survey Sociaal-culturele Verschuivingen in Vlaanderen 2008*. SVR-Webpublicatie 2009/6.
- Willems, P. (1991). Demografisch Overzicht België, 1950-1990. In: *Bevolking en Beleid*. Brussel: CBGS.
- Willems, P. (1993). Demographic Overview Belgium. Fertility Tables and Contour Maps of Belgian Fertility, 1954-1988. In: *Population and Family in the Low Countries 1992: Family and Labour*. NIDI-CBGS Publications, 26, 218-239.
- Willems, P. (2006). *Bevolkingsprojecties 2004-2025 voor de 308 gemeenten van het Vlaams Gewest*. SVR-Technisch Rapport 2006/2.
- Wunsch, G. & Termote, M. (1978). *Introduction to Demographic Analysis. Principles and Methods*. New York: Plenum Press.

Sterfte, observaties en hypothesen

Edwin Pelfrene, Paul Willems

3

Sterfte is een natuurlijk gegeven, met een eigen cadans en regelmaat, en als zodanig vrij goed voorspelbaar. In dit hoofdstuk kijken we na op welke observaties we kunnen steunen en welke hypothesen met betrekking tot trends daarin kunnen geformuleerd worden.

3.1 Observaties

De evolutie van het sterftecijfer heeft hier onze aandacht. In onderstaande demografische balansvergelijking – die in het inleidend hoofdstuk werd gepresenteerd – gaat het over de term $O^{t,t+1}$

$$B^{t+1} = B^t - O^{t,t+1} + G^{t,t+1} + I^{t,t+1} - E^{t,t+1}$$

Vragen aan de orde zijn:

- Waarvoor staat het sterftecijfer?
- Hoe evolueert de sterfte in het Vlaamse Gewest?
- Verschilt het sterftepeil tussen de Vlaamse gemeenten?
- Is het zinvol een onderscheid te maken tussen Belgen en vreemdelingen?

3.1.1 Keuze voor het prospectieve sterftecijfer

De studie van de sterfte steunt op het sterftecijfer. Algemeen betreft dit een kans die de verhouding uitdrukt tussen het aantal sterfgevallen (of overlijdens) tijdens de observatieperiode en de omvang van de risicobevolking, dat is de bevolking die het risico loopt om te sterven.

Meer precies gaat de aandacht uit naar het “prospectieve sterftecijfer” per leeftijd. Dit geeft voor elke leeftijd de verhouding tussen het aantal sterfgevallen in de loop van het kalenderjaar en de bevolking van die leeftijd aan de startlijn ervan, op 1 januari van het kalenderjaar.

Formeel geeft dit: $q_{x,x+1}^{t,t+1} = \frac{O_{x,x+1}^{t,t+1}}{B_x^t}$

Waarbij

q = sterftecijfer

t = tijdstip

x = leeftijd

O = overlijdens

B = bevolking

Uit de formule volgt dat: $O_{x,x+1}^{t,t+1} = B_x^t \cdot q_{x,x+1}^{t,t+1}$

Leeftijd wordt uitgedrukt "in verstreken jaren", het verschil tussen observatiejaar en geboortear. Daartegenover staat de leeftijd "in exacte jaren", dat is de leeftijd die iemand bereikt heeft op zijn/haar laatste verjaardag.

Enkel voor de 0-jarigen is een afwijkende bepaling van het sterftecijfer voorzien. Hier duidt het de verhouding aan tussen het aantal sterfgevallen onder de levendgeborenen en het aantal levendgeborenen in de loop van het geboortear (dus exclusief de doodgeborenen).

Het zijn precies die bepalingen die typisch aangewend worden in bevolkingsvooruitzichten. In het Frans klinkt dit verband conceptueel door als men het heeft over de "taux perspectif de mortalité", zoals gebruikt in de "Perspectives de Population" (Pressat, 1983).

3.1.2 Evolutie van de sterfte op niveau Vlaams Gewest

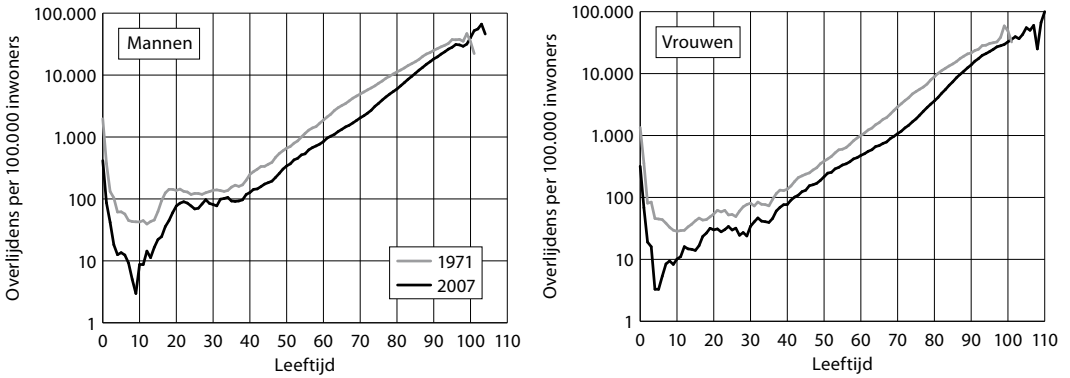
Figuur 3.1 toont de curve van het sterftecijfer per leeftijd en per geslacht in het Vlaamse Gewest, respectievelijk voor het jaar 1971 en het jaar 2007. De sterftkans is daarbij uitgezet per 100.000 inwoners. De verticale as is een logaritmische schaal waarop telkens een toename met een factor 10 wordt weergegeven. Op die manier worden zeer kleine en zeer hoge sterftkansen samen in beeld gebracht.

Het sterftecijfer stijgt met de leeftijd: op jonge leeftijd is de sterftkans laag (met een minimum rond 10 jaar bij jongens en rond 5 jaar bij meisjes), op hoge leeftijd hoog. Uitzondering zijn de borelingen en de jongste peuters met hun karakteristiek hogere sterftkansen. Merk op dat de sterftkans bij 0-jarigen die van de 50-jarigen evenaart, of omgekeerd: dat het pas op 50-jarige leeftijd is dat de sterftkans opnieuw op het peil van een boreling ligt.

Het is duidelijk dat in een tijdsspanne van 36 jaar op alle leeftijden progressie werd geboekt met het terugdringen van de sterfte. Dat geldt in het bijzonder op jonge leeftijden. Bij de 0-jarigen bijvoorbeeld is de waarde pakweg gezakt tot op een vierde (van 20 naar 4‰ bij mannen, van 13 naar 3‰ bij vrouwen). Opmerkelijk is dat bij mannen tussen 20 en 40 jaar de daling merkbaar kleiner is dan bij hun vrouwelijke leeftijdsgenoten.

Ook de volgende figuur illustreert die progressie doorheen de tijd voor geselecteerde leeftijden per geslacht. Merk op dat het sterftecijfer vrijwel steeds hoger ligt bij mannen dan bij vrouwen. Voor de 0-jarigen, en in mindere mate ook voor de 70-jarigen, is er wel convergentie van de reeksen voor mannen en vrouwen; voor de 80-jarigen lopen de reeksen parallel, terwijl voor de 90-jarigen omgekeerd een divergentie zichtbaar wordt.

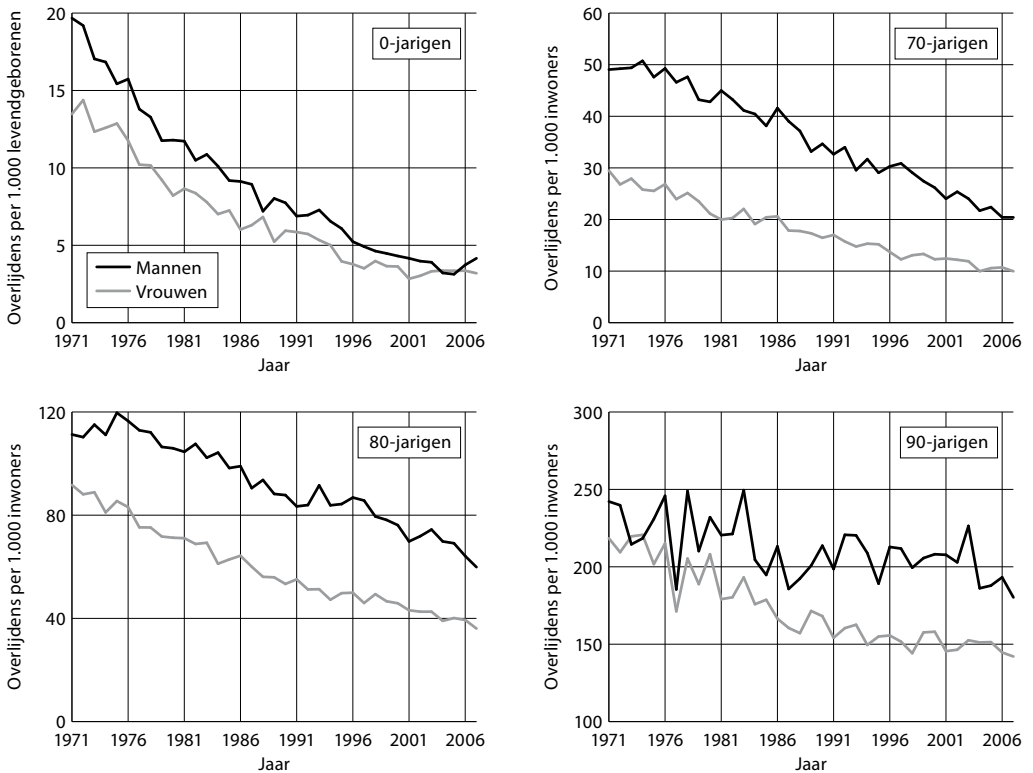
Figuur 3.1 Sterftecijfer naar leeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, 1971 en 2007

Noot: Afvlakking van de sterftecijfers via voortschrijdend gemiddelde ($k = 3$) voor leeftijden van 5 t/m 104 jaar.

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Figuur 3.2 Evolutie van het sterftecijfer voor geselecteerde leeftijden per geslacht, Vlaams Gewest 1971-2007

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

3.1.3 Gemeentelijke differentiaties uitfilteren

Voor de vergelijking van het sterftepeil van de Vlaamse gemeenten werd een beroep gedaan op een techniek van indirecte standaardisatie voor leeftijd, namelijk de "Standardised Mortality Ratio", afgekort als SMR. De techniek laat toe het sterftepeil tussen gemeenten onderling te vergelijken na uitzuivering van het potentieel vertekende effect van verschil in leeftijdsopbouw (Pelfrene, 2010).

Een SMR-waarde geeft voor iedere gemeente de verhouding van het waargenomen aantal sterfgevallen en het verwachte aantal sterfgevallen. Het verwachte aantal sterfgevallen wordt berekend door de leeftijdsspecifieke sterftecijfers van het Vlaamse Gewest toe te passen op de inwoners van een bepaalde gemeente. Het verwachte aantal overlijdens is dus gelijk aan het aantal overlijdens dat men in die gemeente zou noteren wanneer in die gemeente dezelfde sterftecijfers zouden gelden als in het Vlaamse Gewest.

Wanneer de SMR-waarde gelijk is aan 1, dan is er geen verschil tussen het totale sterftepeil in die gemeente en het totale sterftepeil in het Vlaamse Gewest. Is de SMR groter dan 1, dan is er oversterfte in de gemeente in vergelijking met het totale Vlaamse sterftepeil. Is de SMR kleiner dan 1, dan is er ondersterfte. Zo bijvoorbeeld ligt bij een SMR van 1,20 het totale sterftepeil in de gemeente 20 procent hoger dan in het Vlaamse Gewest; bij een SMR gelijk aan 0,80 ligt het totale sterftepeil in de gemeente 20 procent lager dan in het Vlaamse Gewest.

In onze berekening van SMR's voor elk der Vlaamse gemeenten hebben we, omwille van het geringe en wisselend aantal sterfgevallen in kleine entiteiten, de data van de kalenderjaren tussen 2002 en 2006 samengenomen. Tevens werd vertrokken van de sterftেকansen in 5-jaarsleeftijdsgroepen in beide geslachten, meer precies in de opeenvolgende leeftijdsgroepen van 5-9 jaar, enz., tot 95-99 jaar, alsook van de sterftেকansen bij de 0-jarigen en bij de 100-plussers en in de resterende leeftijdsgroep van 1-4 jaar.

Slechts een beperkt aantal gemeenten vertoont een significant hoger of lager sterftepeil dan dat voor het Vlaamse Gewest als geheel.

Tabel 3.1 Gemeenten met significante 'lagere' en 'hogere' Standardised Mortality Ratio, Vlaams Gewest, 2002-2006, per geslacht

Geslacht	Groep	Aantal	Gemeenten (SMR)
Mannen	Laag	10	Brasschaat (0,68), De Pinte (0,76), Overijse (0,80), Ranst (0,82), Retie (0,74), Rumst (0,80), Schilde (0,78), Schoten (0,84), Sint-Martens-Latem (0,75), Wezembeek-Oppem (0,68)
	Hoog	8	Antwerpen (1,05), Berlare (1,35), Gent (1,06), Geraardsbergen (1,20), Ronse (1,24), Sint-Truiden (1,23), Tongeren (1,15), Zoutleeuw (1,41)
Vrouwen	Laag	12	Hechtel-Eksel (0,66), Knokke-Heist (0,84), Koksijde (0,84), Kontich (0,81), Leuven (0,92), Mortsel (0,83), Oostende (0,92), Oudenaarde (0,84), Sint-Laureins (0,73), Sint-Martens-Latem (0,72), Tervuren (0,77), Wezembeek-Oppem (0,79)
	Hoog	6	Berlare (1,31), Dendermonde (1,17), Nieuwerkerken (1,43), Tremelo (1,35), Wommelgem (1,27), Zoersel (1,32)

Noot: Significanties zijn bepaald bij $\alpha = 0,05$, waarbij rekening werd gehouden met de Bonferroni-correctie voor meervoudig statistisch toetsen.

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

3.1.4 Een verkenning van verschillen in sterftepeil bij Belgen en vreemdelingen

Maken we het onderscheid tussen Belgen en vreemdelingen, dan wordt op het niveau van het Vlaamse Gewest voor de periode 2002-2006 een – althans bij mannen significante – ondersterfte vastgesteld bij de buitenlandse bevolking in vergelijking met het sterftepeil voor de Belgische bevolking, na controle voor de leeftijdsverdeling (SMR = 0,96 bij buitenlandse mannen; SMR = 0,99 bij buitenlandse vrouwen). Verdere opsplitsing leert dat die ondersterfte zich vooral situeert bij de groep van staatsburgers van de oudere lidstaten van de Europese Unie (14 EU-lidstaten naast België van vóór de uitbreiding in 2004), terwijl omgekeerd de groep staatsburgers uit de 12 nieuwe lidstaten van de EU globaal een significant hoger sterftepeil vertoont. De groep staatsburgers van buiten de EU leunt qua sterftepeil aan bij de Belgen.

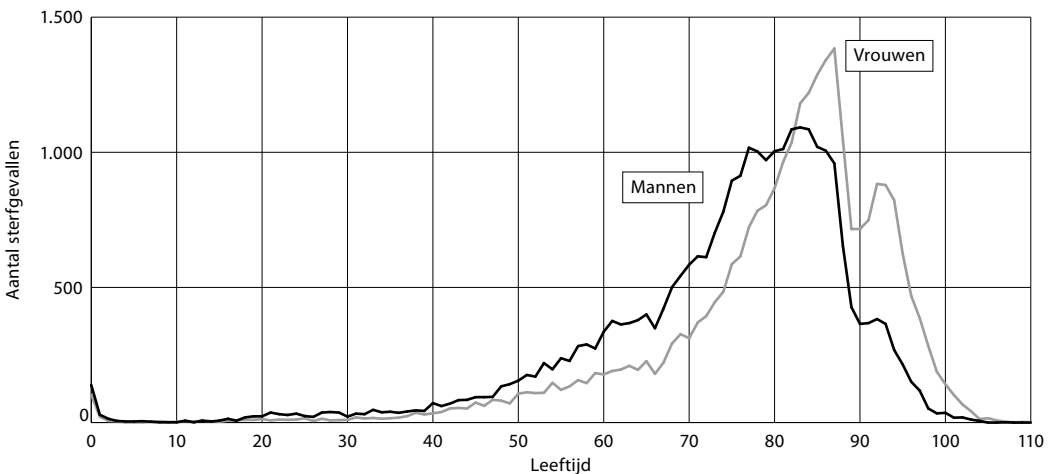
Dit patroon vinden we min of meer terug in de grotere steden met een belangrijk aandeel vreemdelingen onder hun bevolking (Antwerpen, Gent, Mechelen, Leuven, Genk), zij het dat de lokale verschillen niet moeten veronachtzaamd worden. Zo bijvoorbeeld is er duidelijk geen ondersterfte bij de groep vreemdelingen uit de oude lidstaten van de EU in Genk, maar net omgekeerd oversterfte (Pelfrene e.a., 2010).

De analyse toont vooral aan dat als gevolg van het beperkte aantal vreemdelingen in de gemeenten en de vaak tegenstrijdige vaststellingen in subgroepen ervan, er nauwelijks een duidelijk patroon valt te onderkennen in de lokale sterfte naar leeftijd bij vreemdelingen.

3.2 Hypothesen

Voor het opstellen van de hypothesen en redeneringen die ten grondslag liggen van de projecties van de sterftecijfers in de toekomst, is het aangewezen om vooraf te kijken naar het aantal sterfgevallen per leeftijd.

Figuur 3.3 Aantal sterfgevallen naar leeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, 2007

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

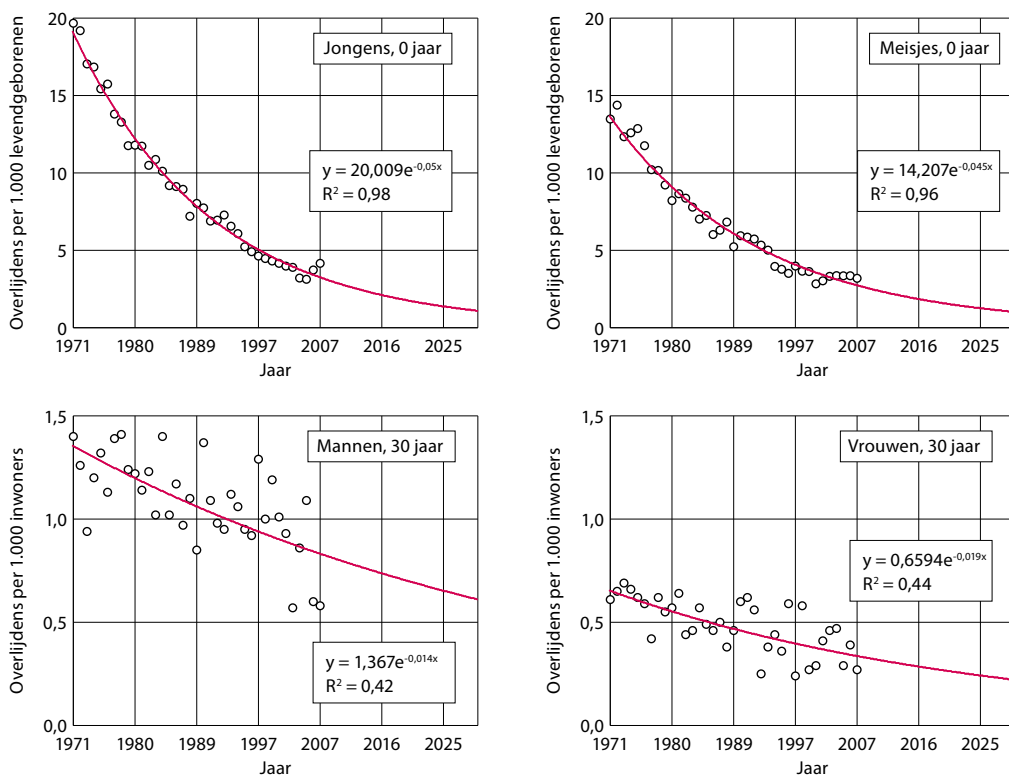
Figuur 3.3 maakt duidelijk dat het gros van de jaarlijkse sterfgevallen zich ruwweg situeert op de leeftijden tussen 70 en 90 jaar, zowel bij mannen als bij vrouwen. Die observatie vormt dan ook een leidraad voor onze verdere strategie, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de leeftijdsgroepen van 0 tot 64 jaar, van 65 tot 84 jaar en van 85 en ouder.

3.2.1 Leeftijdsgroep van 0 tot 64 jaar

Voor de leeftijden van 0 tot 64 jaar werd ervoor geopteerd om per leeftijd en per geslacht de trend voor de sterftecijfers op het niveau van het Vlaamse Gewest te bepalen en deze vervolgens door te trekken in de toekomst. Die trendmatige evoluties werden leeftijd per leeftijd voor alle gemeenten eenvormig aangenomen. Reden daartoe is precies het – op leeftijd 0 na – beperkte aantal sterfgevallen op jaarbasis; de verdere opsplitsing tot op het niveau van gemeenten zou slechts zeer instabiele trends opleveren.

De (negatief) exponentiële trend past meestal zeer goed bij de waargenomen sterftecijfers van de lange termijnreeks tussen 1971 en 2007. Figuur 3.4 illustreert dit voor de leeftijden van 0 jaar en 30 jaar.

Figuur 3.4 Trendbepaling van de sterftecijfers voor geselecteerde leeftijden per geslacht, Vlaams Gewest, observaties 1971-2007 en projecties 2008-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Merk op dat ook voor de 0-jarigen aldus een verdere continue daling van het sterftecijfer in het vooruitzicht wordt gesteld, dat strandt op 1‰ tegen 2030. Mogelijks is dit een wat te optimistische inschatting vermits de data voor de laatste observatiejaren veeleer wijzen op een stabilisatie van het sterftecijfer in het geboortjaar rond 4‰ bij jongens en 3‰ bij meisjes. Om die reden overigens nam het Federaal Planbureau in haar meest recente bevolkingsvooruitzichten een onsamendrukbare ondergrens van 2‰ aan (Federaal Planbureau, 2008).

3.2.2 Leeftijdsgroep van 65 tot 84 jaar

Gelijkaardige groepen van gemeenten naar sterftepeil

Het grotere aantal sterfgevallen op de leeftijden tussen 65 en 84 jaar laat toe om tot op zekere hoogte rekening te houden met de gemeentelijke variatie in het sterftepeil. Helemaal teruggaan tot op het niveau van gemeenten is zeker een brug te ver gezien de niet onbelangrijke plaatselijke schommelingen in het jaarlijkse aantal sterfgevallen, maar er laten zich wel grote groepen van gemeenten onderscheiden met een min of meer gelijkaardig sterftepeil.

Concreet gingen we per geslachtsgroep na hoe de gemeenten zich rangschikken volgens hun SMR-waarde in de periode 2002-2006. De grote steden Gent en Antwerpen zijn daarbij sowieso apart genomen. Vervolgens werd een rangnummer toegevoegd aan de overige 306 gemeenten op basis waarvan 3 groepen zijn samengesteld: het kwart van 77 gemeenten met 'lagere waarden' voor SMR, het kwart van 77 gemeenten met 'hogere waarden', en de tussengroep van 152 gemeenten met 'middenwaarden'.

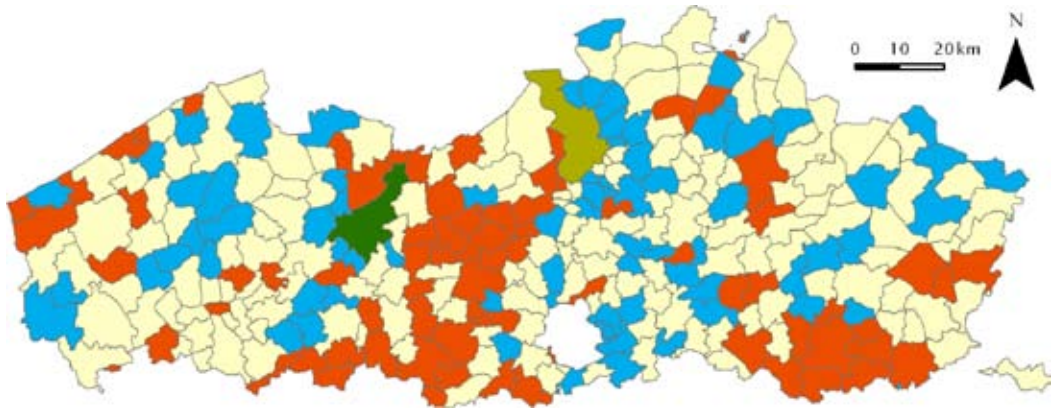
Kaart 3.1 geeft hiervan een overzicht. Bij mannen is het sterftepeil, na standaardisatie voor leeftijd, relatief hoog in de steden Antwerpen (SMR = 1,05) en Gent (SMR = 1,06), in een zone van gemeenten om en bij Aalst en Dendermonde en nog enkele gemeenten ten zuiden van Oost-Vlaanderen, in gemeenten aan de kust, alsook in en omheen Tongeren. Relatief lage waarden voor het sterftepeil vinden we in tal van gemeenten verspreid in West-Vlaanderen, in Vlaams-Brabant, in de Kempen en in het noorden van Limburg. Bij vrouwen komt min of meer hetzelfde beeld komt naar voren, zij het dat hier het sterftepeil in de steden Antwerpen (SMR=1,02) en Gent (SMR = 0,97) niet bovengemiddeld is maar juist goed aansluit bij dat van de middengroep.¹

¹ Meer recente cijfers zijn te vinden op de website van het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

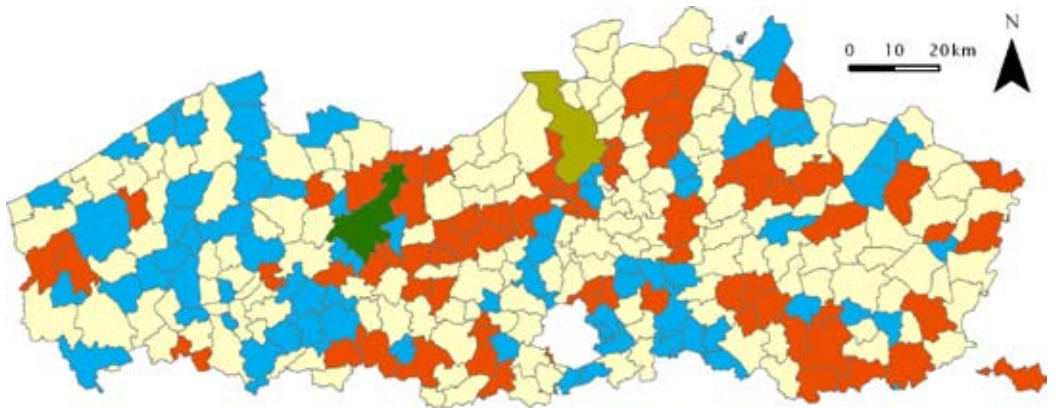
Kaart 3.1

Relatief sterfterisico in de Vlaamse gemeenten op basis van een groepering van hun waarde voor Standardised Mortality Ratio, periode 2002-2006, per geslacht

Mannen

Vrouwen

SMR

 Hoog (77) Antwerpen Midden (152) Gent Laag (77)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Bepaling van groepstrends

Voor elk van de 5 groepen (Antwerpen/Gent/hoge SMR/midden SMR/lage SMR) zijn de exponentiële trends bepaald op basis van de geobserveerde sterftetekansen voor de periode van 1997 tot 2007 en vervolgens doorgetrokken tot in 2030. Dat gebeurde voor elke leeftijd apart bij mannen en vrouwen.

Die groepstrends werden vergeleken met twee andere trends voor het Vlaamse Gewest als geheel:

- een korte termijntrend die eveneens gebaseerd is op gegevens van 1997 tot 2007;
- een lange termijntrend die gebaseerd is op het uitgebreide gegevensbestand dat van 1971 tot 2007 reikt.

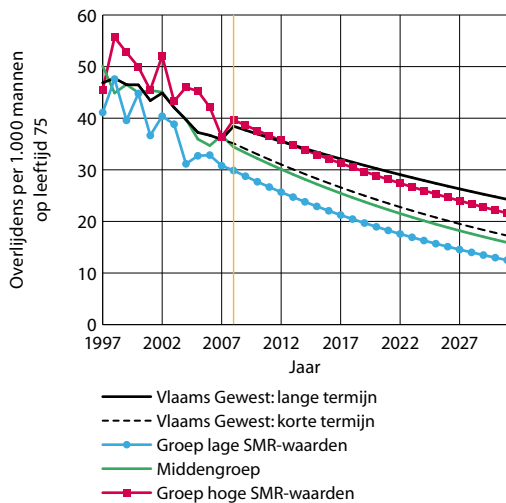
We gaan er van uit dat de lange termijntrend de globale evolutie van de sterfte beter weergeeft dan de korte termijntrend. De goede vergelijking van een korte termijntrend voor een groep met de lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest vereist echter dat rekening wordt gehouden met dit verschil in observatieduur. Vermits voor het Vlaamse Gewest zowel de lange (*LTT*) als de korte termijntrend (*KTT*) gekend is, kan volgende correctie voor de positie van de groepstrend (*GT*) doorgevoerd worden, waaruit de gecorrigeerde groepstrend (*GGT*):

$GGT = LTT \times (GT/LTT - (KTT - LTT)/LTT)$, per leeftijd, geslacht en projectiejaar.

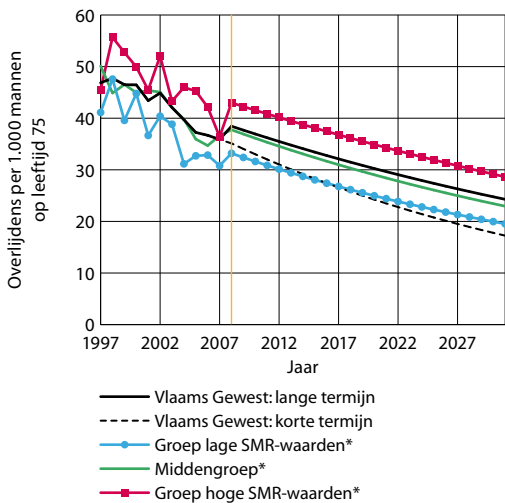
De correctiefactor $(KTT - LTT)/LTT$, die in mindering gebracht wordt, betreft de relatieve positionering van de korte termijntrend ten opzichte van de lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest. Zodoende wordt de groepstrend (ook een korte termijntrend) gepositioneerd ten opzichte van *LTT*. Bekijken we dit bij 75-jarige mannen (figuur 3.5):

Figuur 3.5 Sterftekansen bij 75-jarige mannen per onderscheiden groep van gemeenten vóór en na correctie voor termijneffecten van de trends, in %

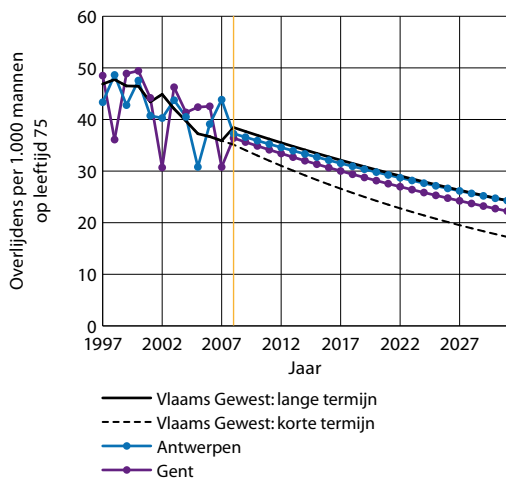
Sterftekansen vóór correctie

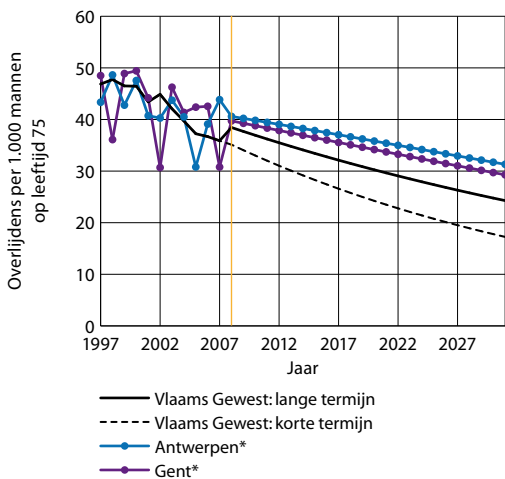
Sterftekansen na correctie

Sterftekansen vóór correctie

Sterftekansen na correctie

Noot: aanduiding met * zijn waarden na correctie.

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Bij de groep met 'hoge SMR' ligt de set van geprojecteerde waarden vóór correctie op of onder de lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest (LTT), na correctie erboven. Bij de groep met 'lage SMR' blijft de geprojecteerde trend ook na correctie onder LTT liggen. De geprojecteerde trend voor de 'middengroep van SMR' van haar kant gaat nauwer aansluiten bij LTT.

De geprojecteerde waarden voor Antwerpen en voor Gent situeren zich vóór correctie onder LTT, na correctie erboven.

Naar één correctiefactor per groep

De correctie werd voor elke leeftijd tussen 65 en 84 jaar doorgevoerd, apart voor mannen en vrouwen.

In de meerderheid der gevallen komen aldus de projectielijnen van de groep met 'hoge SMR-waarden' boven de lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest te liggen, die van de groep met 'lage waarden' eronder en die van de 'middengroep' er nauw bij aansluitend (19/20 bij mannen; 14/20 bij vrouwen). Bijna steeds ook lopen de projectielijnen parallel.

Voor Antwerpen en voor Gent is het resultaat wisselend, weliswaar met een overwicht aan projectielijnen die boven de lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest uitkomen (Antwerpen: 13/20 bij mannen, 15/20 bij vrouwen; Gent: 15/20 bij mannen, 10/20 bij vrouwen).

Hieruit werd per geslacht een samengestelde correctiefactor opgesteld voor elk der 5 onderscheiden groepen van gemeenten (laag/midden/hoog/Antwerpen/Gent). Die correctiefactor geeft aan wat – over alle leeftijden tussen 65 en 84 jaar en alle projectiejaren heen – de gemiddelde relatieve afwijking is van elke groep ten opzichte van de lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest.

Tabel 3.2 Algemene correctiefactoren voor bepaling van de projectielijnen per groep ten opzichte van de geprojecteerde lange termijntrend voor het Vlaamse Gewest, per geslacht

	Lage SMR	Midden SMR	Hoge SMR	Antwerpen	Gent
Mannen	0,84	0,98	1,13	1,16	1,17
Vrouwen	0,78	0,98	1,17	1,33	1,08

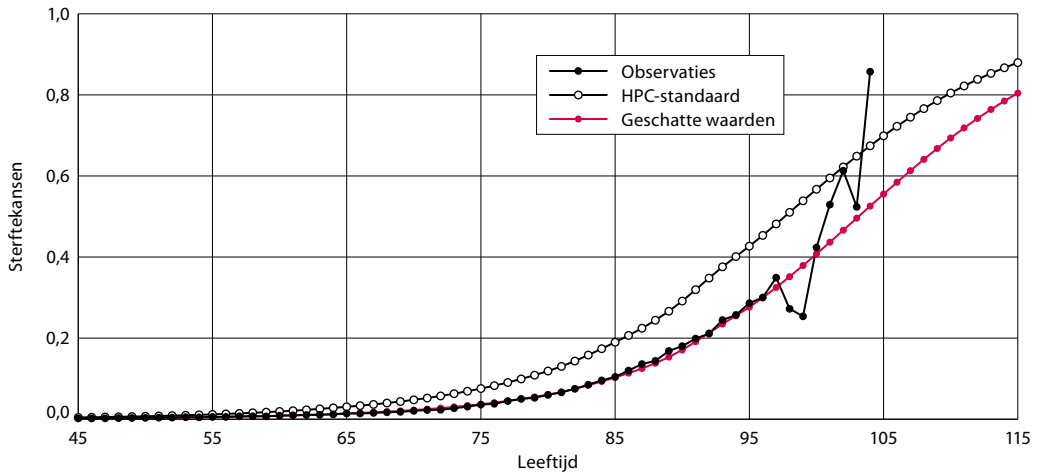
3.2.3 Leeftijdsgroep van 85 jaar en ouder

Voorbij de leeftijd van 85 jaar zijn de sterftetekansen weliswaar hoog (boven de 10%) maar niet erg stabiel. Dat heeft te maken met het op die hoge leeftijden zowel slinkend aantal sterfgevallen (teller) als slinkend aantal inwoners (noemer).

In het algemeen wordt ervoor geopteerd om aparte schattingen van de sterftetekansen te voorzien voor hoge leeftijden, waarbij diverse methodes kunnen gevolgd worden (Buettner, 2002). Hier is gekozen voor de zogenaamde HPC-standaard naar een publicatie van Himes, Preston en Condran (1994), een praktische benadering waarover al uitvoerig werd bericht in een speciaal daaraan bestede publicatie (Willems e.a., 2010).

De HPC-standaard loopt tot leeftijd 115 en is gebaseerd op sterftetekansen voor het leeftijdssegment 45 tot 99 jaar die in de periode van 1948 tot 1985 in 16 landen met lage sterfte zijn opgetekend. Het gebruik van de HPC-standaard voor het schatten van sterftetekansen op hoge leeftijd in het Vlaamse Gewest gaat uit van het verband van de sterftetekansen van het Vlaamse Gewest (y) en de HPC-standaard (x), zij het na transformatie van beide reeksen in logits. De zeer goede fit van de regressie van y op x voor leeftijden tussen 45 en 95 jaar suggereert dat hetzelfde verband ook op oudere leeftijd geldt ($R^2=0,997$). De antilogit geeft dan de geschatte sterftetekansen op die basis, die vooral op hoge leeftijden veel stabielier zijn dan de rechtstreeks geobserveerde sterftetekansen.

Figuur 3.6 Sterftekansen vanaf leeftijd 45 voor mannen, observaties Vlaams Gewest 2007, HPC-standaard en geschatte waarden

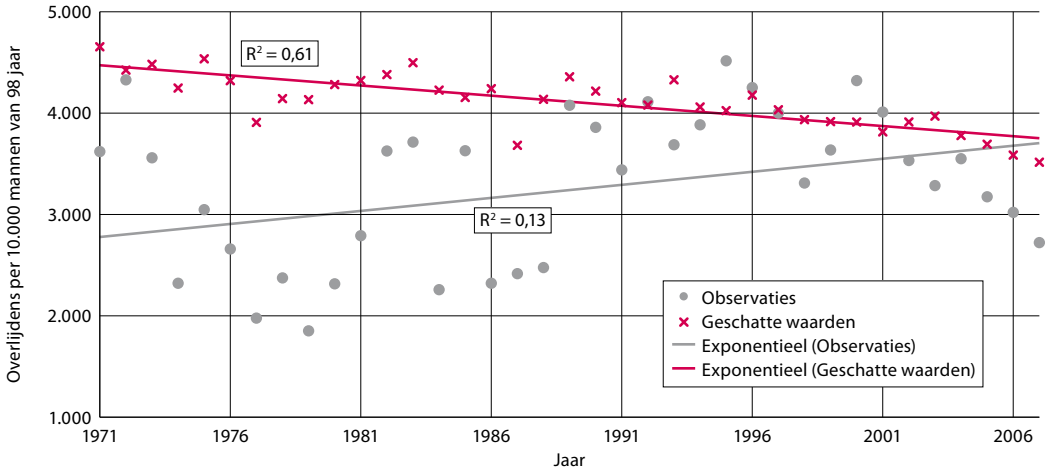

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Dergelijke schattingen zijn uitgevoerd voor alle observatiejaren tussen 1971 en 2007, apart voor mannen en vrouwen. De schattingspunten werden vervolgens voor alle leeftijden tussen 85 en 110 jaar uitgezet op een tijd dat waardoor opnieuw de best aanpassende exponentiële groeitrend werd vastgelegd. Figuur 3.7 geeft hiervan het voorbeeld voor mannen op leeftijd 98 jaar. De figuur toont duidelijk dat de geschatte waarden op basis van de HPC-standaard (rode kruisjes) binnen een nauwere bandbreedte gevat zijn dan de sterk wisselende observaties (grijze bolletjes). De trend die hoort bij de geschatte waarden biedt dus een betere aanpassing, wat zich reflecteert in de hogere waarde voor R^2 .

Eens de trend bepaald, kan die simpelweg doorgetrokken worden tot in 2030. De trendwaarden leveren dan leeftijd per leeftijd onze voorspellingen voor de evolutie van de sterftekansen op hoge leeftijd tussen 2008 en 2030.

Figuur 3.7 Trendbepaling voor de sterftetekansen van 98-jarige mannen op basis van observaties Vlaams Gewest, 1971-2007 en op basis van geschatte waarden.

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

3.3 Literatuur

- Buettner, T. (2002). Approaches and experiences in projecting mortality patterns for the oldest old. In: *North American Actuarial Journal*, 6(3), 14-19.
- Federaal Planbureau (2008). *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060*. Planning Paper 105.
- Himes, C., Preston, S. & Cochran, G. (1994). A relational model of mortality at older ages in low mortality countries. In: *Population Studies*, 48, 269-291.
- Pelfrene, E. (2010). *Standaardisatie van een statistische waarneming voor één of meerdere kenmerken*. SVR-Methoden en Technieken 2010/1.
- Pelfrene, E., Lodewijckx, E., Van Peer, C. & Willems, P. (2010). *Differentiële sterfte bij Belgen en vreemdelingen in de Belgische gewesten en in grote Vlaamse steden*. SVR-Webartikel 2010/7.
- Pressat, R. (1983) *L'Analyse démographique*. Paris, PUF (4de editie).
- Willems, P., Lodewijckx, E., Pelfrene, E. & Van Peer, C. (2010). *Het schatten van sterftetekansen op oudere leeftijden*. SVR-Webartikel 2010/11.

Migraties, observaties en hypothesen

Paul Willems

4

4.1 Migratiedata

Voor de component migraties werd gewerkt met de data die jaarlijks door het Rijksregister worden bezorgd aan ADSEI. Het databestand bevat de gemeentecode waar de registratie wordt genoteerd en geeft daarnaast de plaats van herkomst of bestemming (gemeente- of landcode) al naargelang het een immigratie of een emigratie betreft. Voorts wordt gespecificeerd of het over een migratie, een schrapping of een herinschrijving gaat. Tot slot bevat het bestand gegevens over het tijdstip van de migratie evenals het geslacht en het geboortjaar van de betrokken persoon. De observatiebasis waarmee gewerkt werd voor deze projecties beslaat de periode van 1997 tot en met 2007.

Sinds 2009 wordt ook een verandering van register door ADSEI opgenomen als migratie, meer bepaald als een externe immigratie. Daarover waren bij de opmaak van de projecties slechts globale, niet naar leeftijd en geslacht gespecificeerde gegevens beschikbaar vanaf het jaar 2001.

4.2 Een andere werkwijze voor de migraties

In de vorige projectie, voor de periode 2004-2025 (Willems, 2006), werd gewerkt met netto-migratiecijfers naar leeftijd en geslacht die op dezelfde manier werden berekend als sterftekansen. Per leeftijd en geslacht werd het totale migratiesaldo gedeeld door het aantal mensen dat bij het begin van het leeftijdsinterval aanwezig was. Die aanpak heeft als nadeel dat de verschillende componenten waaruit het migratiesaldo bestaat uit beeld verdwijnen.

Het totale migratiesaldo van een bepaalde gemeente bestaat uit 7 componenten:

- interne immigraties: personen die vanuit een andere gemeente in België afkomstig zijn;
- interne emigraties: personen die vertrekken naar een andere gemeente in België;
- externe of internationale immigraties: personen die uit het buitenland komen;
- externe of internationale emigraties: personen die naar het buitenland verhuizen;
- ambtshalve schrappingen: personen die uit de registers van een gemeente worden geschrapt¹;
- herinschrijvingen: personen die werden geschrapt uit het register van de gemeente en die achteraf heringeschreven worden in het Rijksregister van natuurlijke personen;

¹ Iemand wordt geschrapt minstens 6 maand na vaststelling van haar/zijn niet-aangegeven vertrek en na een beslissing van het college van burgemeester en schepenen.

- veranderingen van register: personen die van het wachtregister naar de bevolkingsregisters worden overgeschreven².

Wanneer gewerkt wordt met netto-migratiecijfers per 1.000 inwoners dan verdwijnt de impact van elke component op het geheel. Daarom wordt in voorliggende projecties een andere werkwijze gevolgd. Immigraties en emigraties worden apart behandeld en bovendien wordt nu ook expliciet het onderscheid gemaakt tussen interne migraties die zich binnen de Belgische landsgrenzen afspelen en externe of internationale migratiebewegingen.

Een tweede bezwaar tegen het gebruik van netto-migratiecijfers per 1.000 inwoners is de moeilijkheid van interpretatie. Een sterftekans is duidelijk: dat is de kans dat iemand in de loop van het jaar zal overlijden. Maar een netto-migratiekans is onduidelijk omdat "een netto-migrant" niet bestaat (Rogers, 1990). In de huidige projecties wordt gewerkt met de eigen migratieprofielen van elke gemeente. Ook daarin verschillen deze projecties met de vorige: toen werd gewerkt met leeftijdsprofielen van netto-migratiecijfers voor groepen van gemeenten. Daarvoor werd gebruik gemaakt van de indeling in stadsgewesten en de hiërarchie van steden en gemeenten die in 1998 werd opgemaakt door E. Van Hecke (Van Hecke, 1998).

Emigraties en immigraties kunnen we niet op dezelfde manier analyseren. Voor emigraties is het mogelijk om een *risicopopulatie* te bepalen, dat wil zeggen dat men het aantal personen van een bepaalde leeftijd en geslacht dat uit een gemeente vertrekt kan uitdrukken als een percentage van een bevolkingsgroep. Men spreekt dan van een (interne of externe) emigratiekans. De idee daarachter is dat het aantal emigraties, het emigratievolume, afhankelijk is van de omvang van de bevolking in die gemeente. Net zoals het aantal geboorten of sterfgevallen afhankelijk is van de omvang van de bevolking. Voor immigraties geldt dat niet: het immigratievolume is onafhankelijk van de omvang van de ontvangende populatie en er is geen direct verband tussen beide. Om die reden wordt in deze projecties gewerkt met emigratiekansen³ en met immigratievolumes⁴.

In de volgende paragrafen beschrijven we per onderdeel bepaalde kenmerken van de evolutie van de diverse migratiecijfers en formuleren we op basis daarvan de hypothesen waarop de projecties steunen. Het is uiteraard onmogelijk om voor elk van de migratiecomponenten alle gemeenten de revue te laten passeren. Voor de bespreking vallen we meestal terug op dezelfde voorbeelden Antwerpen en Gent, de 2 grootste steden van Vlaanderen, omdat daar de grote tendensen duidelijk naar voor komen en omdat de cijfers er, gezien de grote aantallen, erg stabiel zijn. Daarnaast nemen we 2 kleinere centrumsteden, Kortrijk en Turnhout. Kleinere gemeenten worden niet als voorbeeld getoond omdat de kleine aantallen grote toevalsschommelingen veroorzaken waardoor er nauwelijks enige trend valt te onderscheiden. In de projectieberekeningen worden uiteraard de profielen van de eigen gemeente wél gebruikt.

4.3 De hypothesen inzake interne immigraties

Uit het onderzoek van het leeftijdsprofiel van interne immigraties en de evolutie van de daarbij betrokken volumes blijkt het volgende:

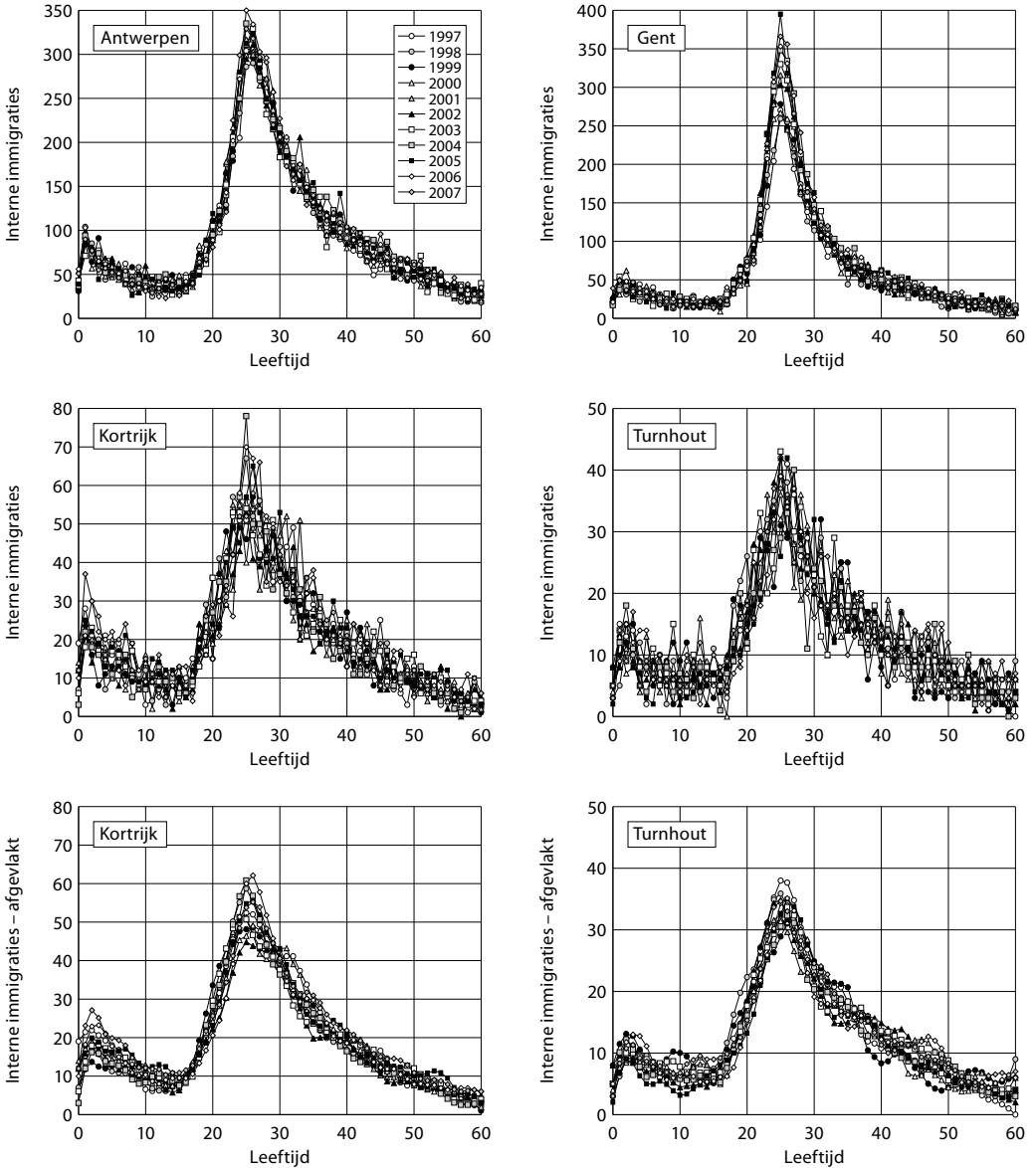
- de immigratiestroom heeft een specifiek leeftijdsprofiel met hoogste waarden rond leeftijd 25;
- in de meeste gemeenten wijzigt het volume nagenoeg niet en blijft het over de periode 1997-2007 op eenzelfde peil.

2 Voluit worden veranderingen van register als volgt gedefinieerd: het aantal personen dat voordien ingeschreven was in het wachtregister (en dus niet meegeteld werd in de residentiële bevolking volgens de wettelijke betekenis van het begrip) dat werd ingeschreven in het bevolkingsregister, het register van vreemdelingen, het register van bevoorrechte vreemdelingen of het register van ambtenaren van de EU gedurende een gegeven periode.

3 Voor de externe emigraties worden daar ook de schrappingen bijgeteld.

4 Voor de externe immigraties worden daar ook de herinschrijvingen en veranderingen van register bijgeteld.

Figuur 4.1 Evolutie en leeftijdsprofiel van het volume interne immigraties in Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, 1997-2007, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Figuur 4.1 illustreert dat voor het aantal mannelijke immigranten in Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout. Voor Kortrijk en Turnhout zijn de ruwe cijfers te grillig om een patroon te kunnen onderscheiden en dat is a fortiori het geval in kleinere gemeenten. Daarom werd het leeftijdsprofiel in de 2 onderste figuren afgevlakt

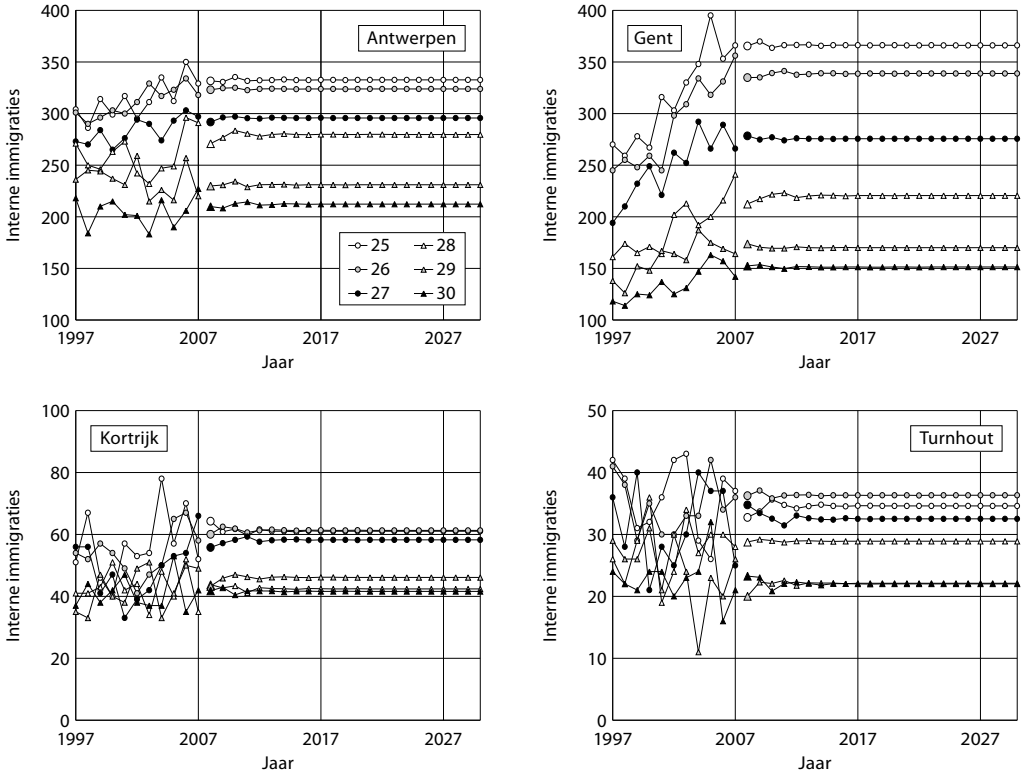
met een voortschrijdend gemiddelde⁵. Noteer ook dat de schaal van de verticale as verschilt van stad tot stad. De figuur laat zien dat er ook relatief hoge waarden worden genoteerd bij kinderen (0-9 jaar): het zijn dus ouders (leeftijdsgroep rond 25 jaar) en hun kinderen (leeftijdsgroep 0-9 jaar) die samen verhuizen.

Omdat die vaststelling ook voor de andere gemeenten geldt, wordt als hypothese aangehouden dat het volume binnenlandse immigratie ook in de toekomst niet zoveel zal veranderen. De praktische omzetting van die hypothesen in cijfers voor de toekomst ging als volgt: voor de periode 2008-2030 worden de leeftijds- en geslachtsspecifieke interne immigratievolumes geschat als een voortschrijdend gemiddelde over de voorbije 4 jaar. Zo wordt het volume op elke leeftijd x voor het eerste projectiejaar 2008 geschat als het gemiddelde volume voor de periode 2004 tot 2007. Het volume voor het projectiejaar 2009 wordt geschat als het gemiddelde voor de periode van 2005 tot 2008, enzovoort.

De werkwijze wordt geïllustreerd in figuur 4.2 voor de leeftijden 25 tot 30 jaar, de leeftijden waarop, zoals uit figuur 4.1 blijkt, de volumes het grootst zijn. De gegevens voor het jaar 2008 zijn de eerste geprojecteerde gegevens: het zijn gebeurtenissen die plaatsgrijpen in de loop van het jaar 2008. De figuur laat zien dat het zelfs voor relatief grote steden als Kortrijk (± 74.000 inwoners) en Turnhout (± 40.000 inwoners) zeer moeilijk is om een trend te ontdekken in de evolutie van de immigratievolumes. De gekozen hypothese leidt tot een snelle stabilisatie van een volume dat aansluit bij het gemiddelde peil van de laatste observatiejaren. De schalen op de y-as verschillen van stad tot stad.

5 Het immigratievolume op leeftijd x is het gemiddelde van het volume op leeftijden $x-1$, x en $x+1$. Die procedure wordt tweemaal herhaald.

Figuur 4.2 Evolutie van het volume interne immigraties op leeftijden 25 tot 30 jaar, observaties (1997-2007) en hypothesen, Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

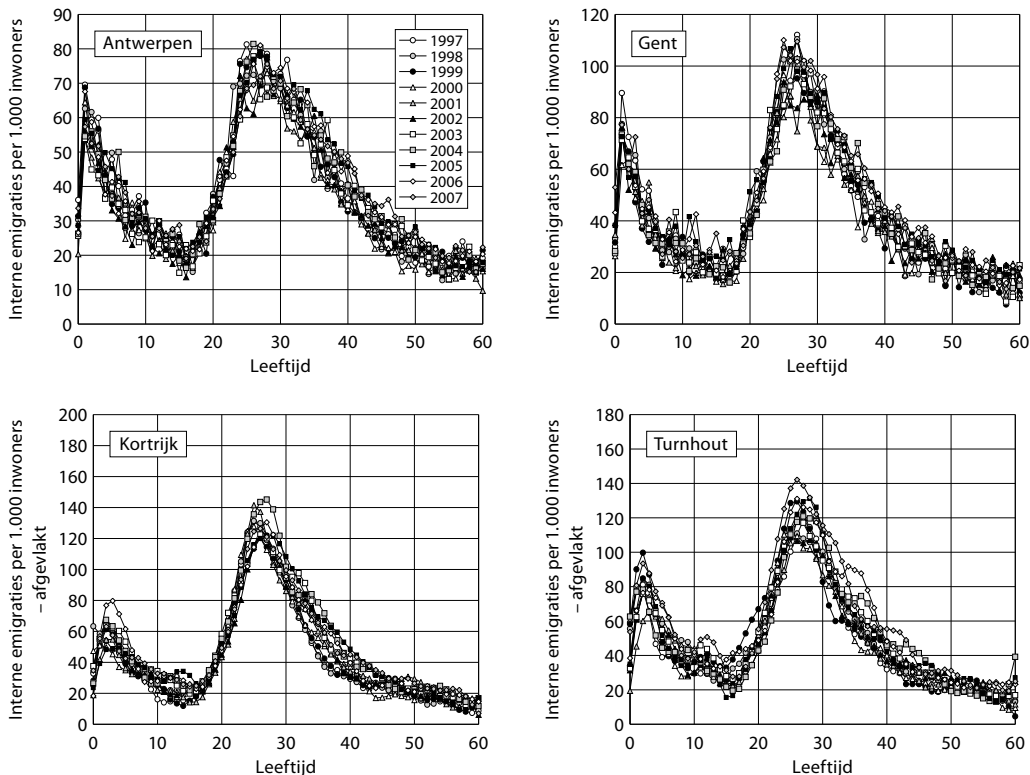
4.4 De hypothesen inzake interne emigraties

De analyse van de emigraties kijkt niet naar volumes maar wel naar de evolutie van emigratiekansen naar andere gemeenten in België, inclusief het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waalse Gewest. Uit de analyse komt een zeer karakteristiek leeftijdsprofiel naar voor, met de hoogste emigratiekansen in het leeftijdssegment van 25 tot 35 jaar (meestal ouders) met in hun zog hun jonge kinderen (0-9 jaar). Bovendien blijkt ook dat deze kansen over de jaren heen redelijk stabiel blijven en geen duidelijke evolutie laten zien.

Dat heeft ertoe geleid dat ook voor de emigratiecijfers wordt verwacht dat de binnenlandse emigratiekansen in de toekomst redelijk stabiel zullen blijven. Dat werd op dezelfde manier geconcretiseerd als de binnenlandse immigratievolumes: voor de projectieperiode worden de leeftijds- en geslachtsspecifieke interne emigratiekansen geschat als een voortschrijdend gemiddelde over de voorbije 4 jaar. De kansen voor 2008 zijn gelijk aan de gemiddelde kansen voor de periode van 2004 tot 2007; de kansen voor 2009 zijn gelijk aan het gemiddelde voor de jaren van 2005 tot 2008 enzovoort.

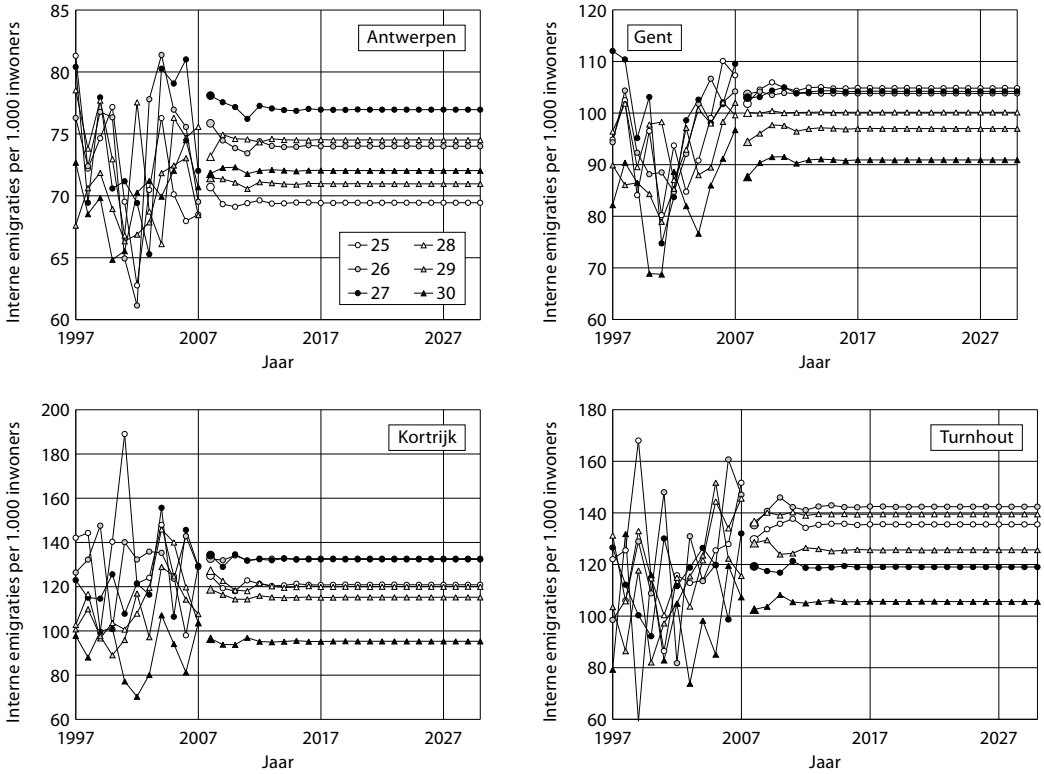
Figuren 4.3 en 4.4 illustreren dit voor de emigratiekansen van mannen in Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout. Omdat voor Kortrijk en Turnhout de ruwe cijfers te grillig zijn werden ze afgevlakt met behulp van een voortschrijdend gemiddelde over de leeftijden. Let op de schaalverschillen tussen de figuren.

Figuur 4.3 Leeftijdsprofiel en evolutie van (interne) emigratiekansen, Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, 1997-2007, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Figuur 4.4 Interne emigratiekansen op leeftijden 25 tot 30 jaar, observaties (1997-2007) en hypothesen, Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

4.5 De hypothesen inzake externe immigraties

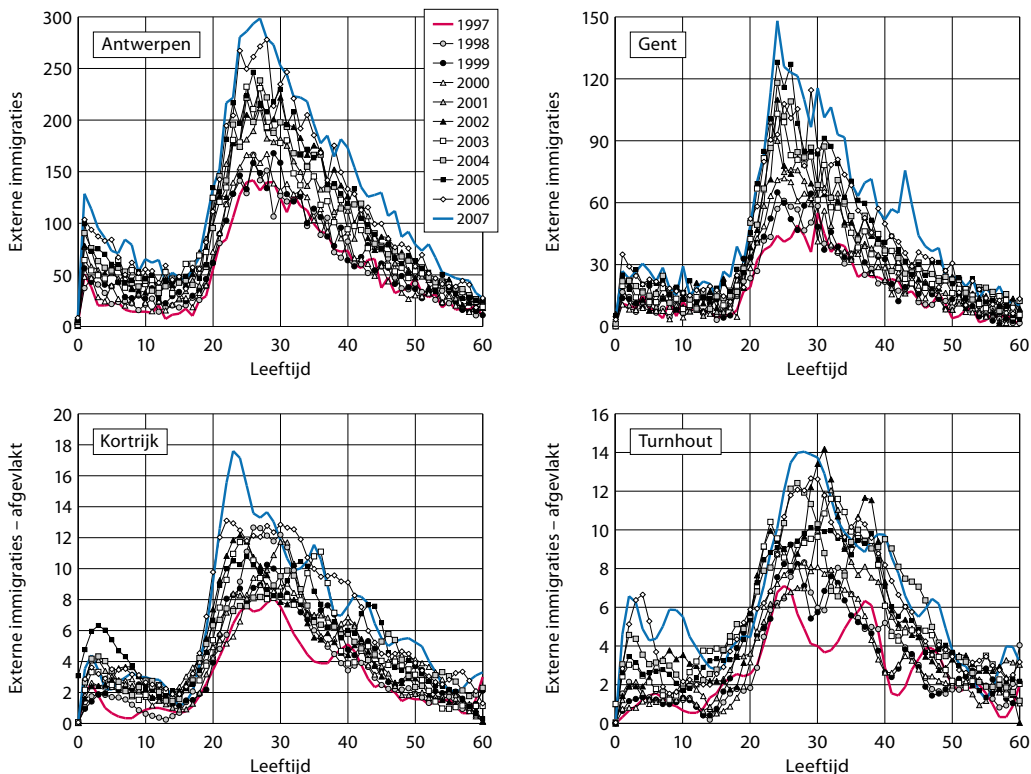
Zoals bij de interne immigraties wordt ook voor de externe of internationale immigraties gekeken naar de evolutie van volumes. Vooraf merken we nog op dat het aantal externe immigraties conform de nieuwe bepalingen van ADSEI wordt bepaald als de som van het aantal immigraties vanuit het buitenland, de herinschrijvingen in de registers na eerdere schrappingen en de veranderingen van register. Inzake verandering van register is enkel een totaal per gemeente bekend. Het gemiddeld aantal veranderingen van register voor de jaren 2004 tot 2007 werd over leeftijden en geslacht verdeeld a rato van het aantal immigraties uit het buitenland (zie paragraaf 4.8 voor een korte bespreking van de evolutie van het aantal personen dat van het wachtregister naar de bevolkingsregisters wordt overgeschreven).

De presentatie volgt hetzelfde stramien als voorheen: Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout worden louter als illustratie gebruikt, want in de projecties worden de eigen waarden van de gemeente gebruikt. Voor Kortrijk en Turnhout – en a-fortiori voor kleinere gemeenten – kunnen patronen pas aan de oppervlakte worden gebracht door de leeftijdsprofielen af te vlakken met een voortschrijdend gemiddelde. Het leeftijdsprofiel van

de externe immigraties is zeer karakteristiek en de voorbeelden in figuur 4.5 zijn representatief voor de andere gemeenten. Uit figuur 4.5 blijken 2 dingen:

- de immigratiestroom heeft een specifiek leeftijdsprofiel: de hoogste waarden worden genoteerd in de leeftijdsgroep van 25 tot 30 jaar;
- het volume neemt jaar na jaar toe, hetgeen blijkt uit de posities van de rode volle lijn (1997) en de blauwe volle lijn (2007). Let wel op de schaalverschillen tussen de figuren.

Figuur 4.5 Evolutie en leeftijdsprofiel van het volume externe immigraties (inclusief herinschrijvingen en veranderingen van register), Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, 1997-2007, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Omdat diezelfde vaststellingen ook voor de overige gemeenten van het Vlaamse Gewest gelden, werd de volgende hypothese vastgelegd:

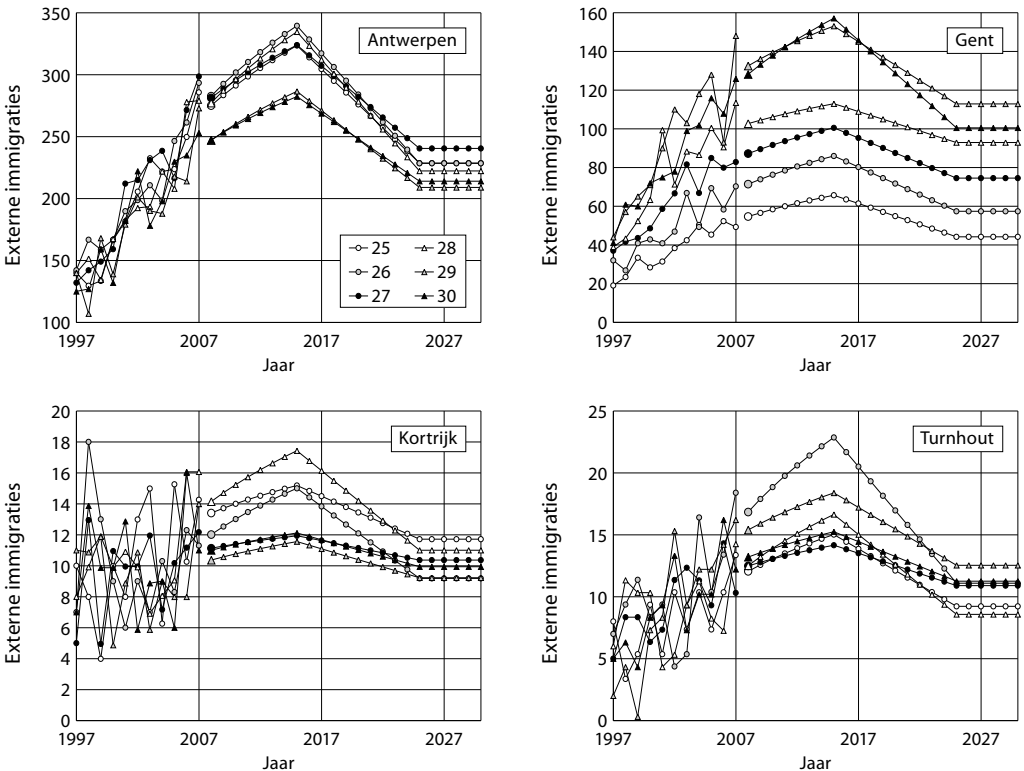
- De immigratiestroom naar het Vlaamse Gewest zal naar verwachting nog gedurende enkele jaren blijven toenemen, zij het aan een lager groeiritm. We verwachten een lager groeiritm omwille van:
 1. het geleidelijk verminderen van de immigratiegolf uit de nieuwe lidstaten van de EU;
 2. de effecten van een alom aangekondigd restrictiever migratiebeleid.
- Nadien verwachten we dat de immigratie vanuit het buitenland zal afnemen en opnieuw zal zakken tot op het lagere niveau dat vlak na de eeuwwisseling werd genoteerd. Argumenten daarvoor zijn, opnieuw, de door ons veronderstelde verzadigingseffecten en de effecten van een veranderd migratiebeleid.

Deze hypothesen werden als volgt concreet uitgewerkt:

- Voor de periode 2008-2015 worden de leeftijds- en geslachtsspecifieke volumes geëxtrapoleerd op basis van de leeftijds- en geslachtsspecifieke volumes uit de periode 2001 tot 2007. We gebruiken daarvoor een logaritmische trend, dat is een curvilineaire extrapolatie die op termijn voor een lichte afzwakking van de volumes zorgt.
- In de periode 2016-2025 laten we de volumes lineair terug naar het gemiddelde immigratievolume van de jaren 2001-2007 zakken, dat is het peil uit een periode net voor de laatste immigratiegolf.
- Voor de periode 2026-2030 houden we de volumes constant op het gemiddelde immigratievolume van de jaren 2001-2007.

Deze hypothesen worden in figuur 4.6 geïllustreerd voor de leeftijden van 25 tot 30 jaar, de leeftijden waarop, zoals uit de vorige figuren blijkt, de volumes het grootst zijn en de evoluties het sterkst. De gegevens voor het jaar 2008 zijn de eerste geprojecteerde gegevens: het zijn gebeurtenissen die plaatsgrijpen tussen 1 januari 2008 en 31 december 2008 (= loop 2008). De figuur linksonder (Kortrijk) laat duidelijk zien dat, indien er geen duidelijk patroon valt te ontdekken in de cijfers uit de periode 1997-2007, er met deze techniek slechts een zeer zwakke trend voor de toekomst wordt voorspeld. Wanneer de trend uit het verleden daarentegen zeer duidelijk is, zoals in Antwerpen, Gent en Turnhout, dan wordt die meegenomen voor de toekomst.

Figuur 4.6 Externe immigraties (inclusief herinschrijvingen en veranderingen van register) van 25-30-jarige mannen, observaties (1997-2007) en hypothesen, Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

4.6 De hypothesen inzake externe emigraties

Externe emigraties (inclusief schrappingen) worden opnieuw bekeken op basis van emigratiekansen naar het buitenland. Het karakteristieke leeftijdsprofiel van de migraties wordt opnieuw vastgesteld met de hoogste waarden in het leeftijdssegment van 25 tot 35 jaar. Bovendien blijkt dat er in de kansen over de jaren heen slechts een zeer zwakke trend zit en dat de kansen redelijk stabiel blijven.

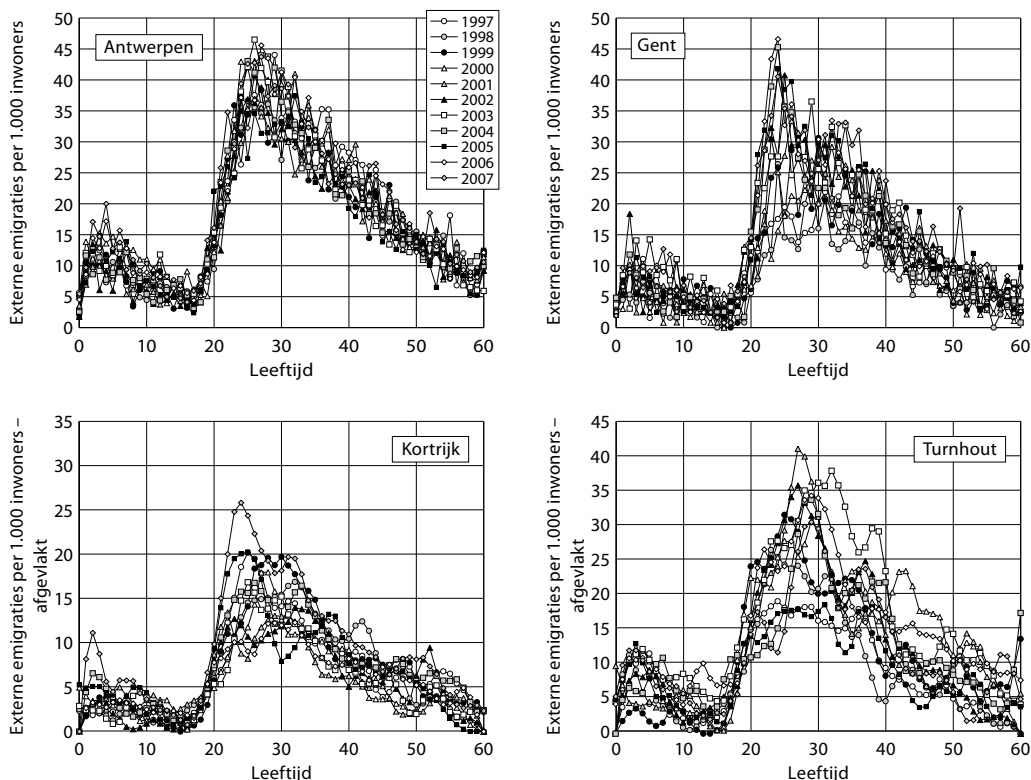
Figuur 4.7 illustreert die bevindingen.

Op basis daarvan werd de volgende hypothese weerhouden:

- voor de periode van 2008 tot 2018 worden de emigratiekansen van de periode 1997 tot 2007 lineair geëxtrapoleerd;
- voor de periode van 2019 tot 2030 worden ze constant op de waarde van 2018 gehouden.

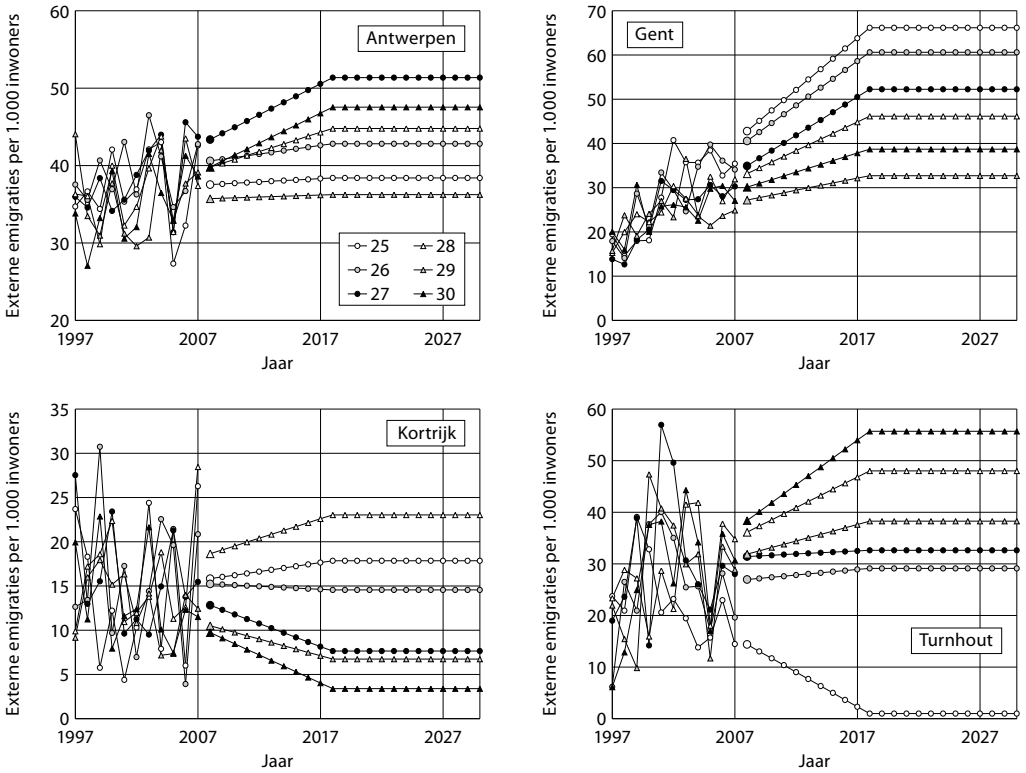
De toepassing van die hypothese wordt geïllustreerd in figuur 4.8 voor de leeftijden waarop de kansen het grootst zijn. Let op de schaal: het gaat over emigraties per 1.000 inwoners en er is in veel gemeenten (zie Antwerpen, Kortrijk en Turnhout) slechts zeer weinig evolutie in het verleden. We zitten met andere woorden met een heel sterk vergrootglas te kijken naar relatief onbelangrijke veranderingen.

Figuur 4.7 Leeftijdsprofiel en evolutie van de externe emigratiekansen (inclusief schrappingen), Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, 1997-2007, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Figuur 4.8 Emigratiekansen (inclusief schrappingen) naar het buitenland op leeftijden 25 tot 30 jaar, observaties (1997-2007) en hypothesen, Antwerpen, Gent, Kortrijk en Turnhout, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

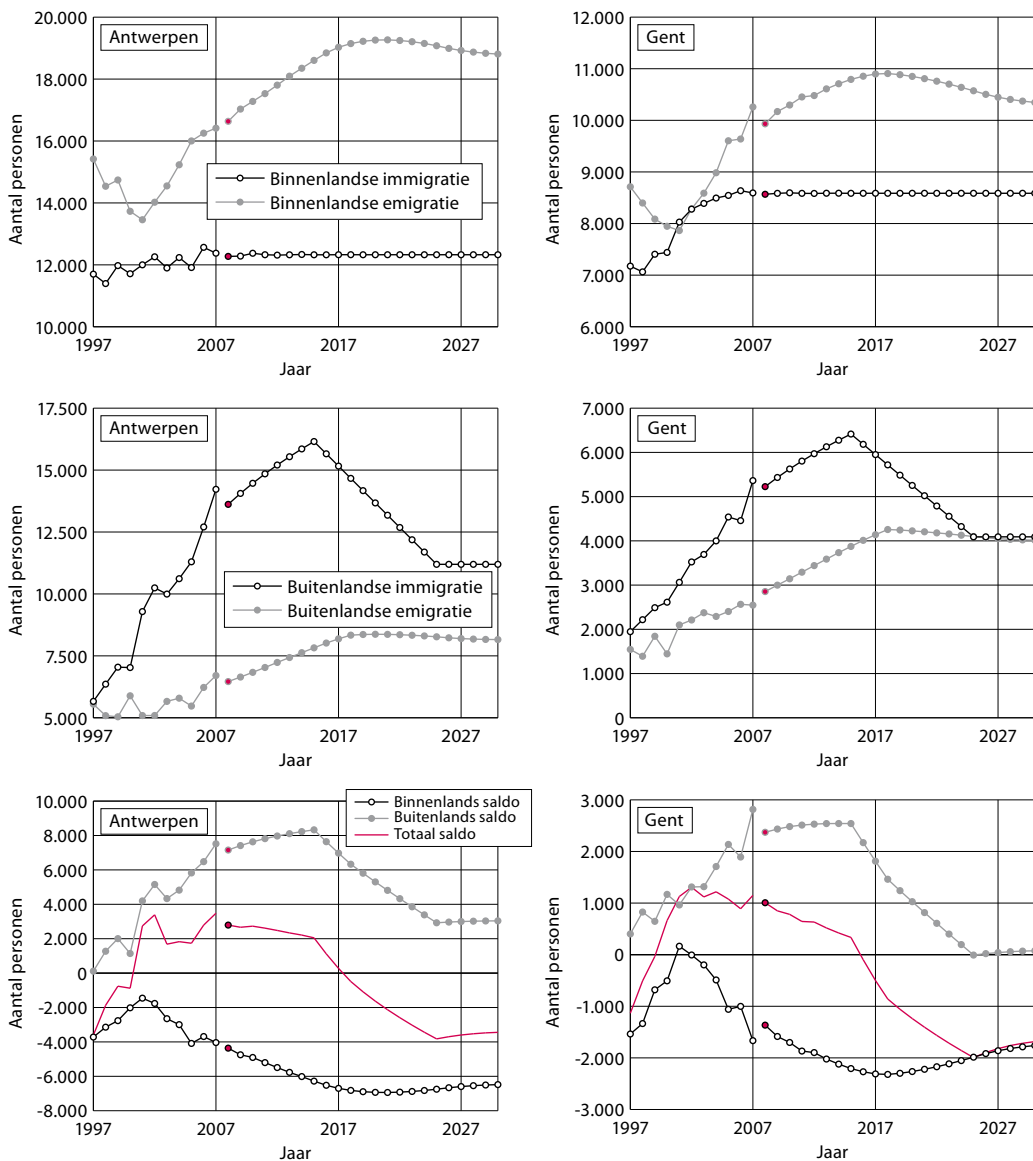
4.7 Enkele resultaten in volumes emigraties, immigraties en saldi

Wat de bovenstaande hypothesen concreet betekenen in termen van aantallen migraties en saldi wordt in figuur 4.9 geschetst voor Antwerpen en Gent en in figuur 4.10 voor Kortrijk en Turnhout.

In Antwerpen en Gent is het binnenlands migratiesaldo negatief. Er zijn meer vertrekkers (naar een andere Belgische gemeente) dan aankomers (uit een andere Belgische gemeente). In het begin van de periode 1997-2007 zag het er nochtans naar uit alsof die trend aan het keren was, maar vanaf ongeveer 2001-2002 is de toename van het aantal aankomers gestopt en is het aantal vertrekkers opnieuw beginnen stijgen. Het resultaat is een negatief binnenlands migratiesaldo dat in de loop van de laatste observatiejaren terug groter werd.

Wat migratie van en naar het buitenland betreft is de tendens duidelijk: de toevloed vanuit het buitenland nam jaar na jaar toe en ligt een stuk hoger dan het – eveneens stijgende – aantal mensen dat naar het buitenland vertrekt. Dat resulteert in een snel stijgend positief saldo met het buitenland.

Figuur 4.9 Migratievolumes en migratiesaldi voor Antwerpen en Gent, observaties (1997-2007) en projectieresultaten (2008-2030)

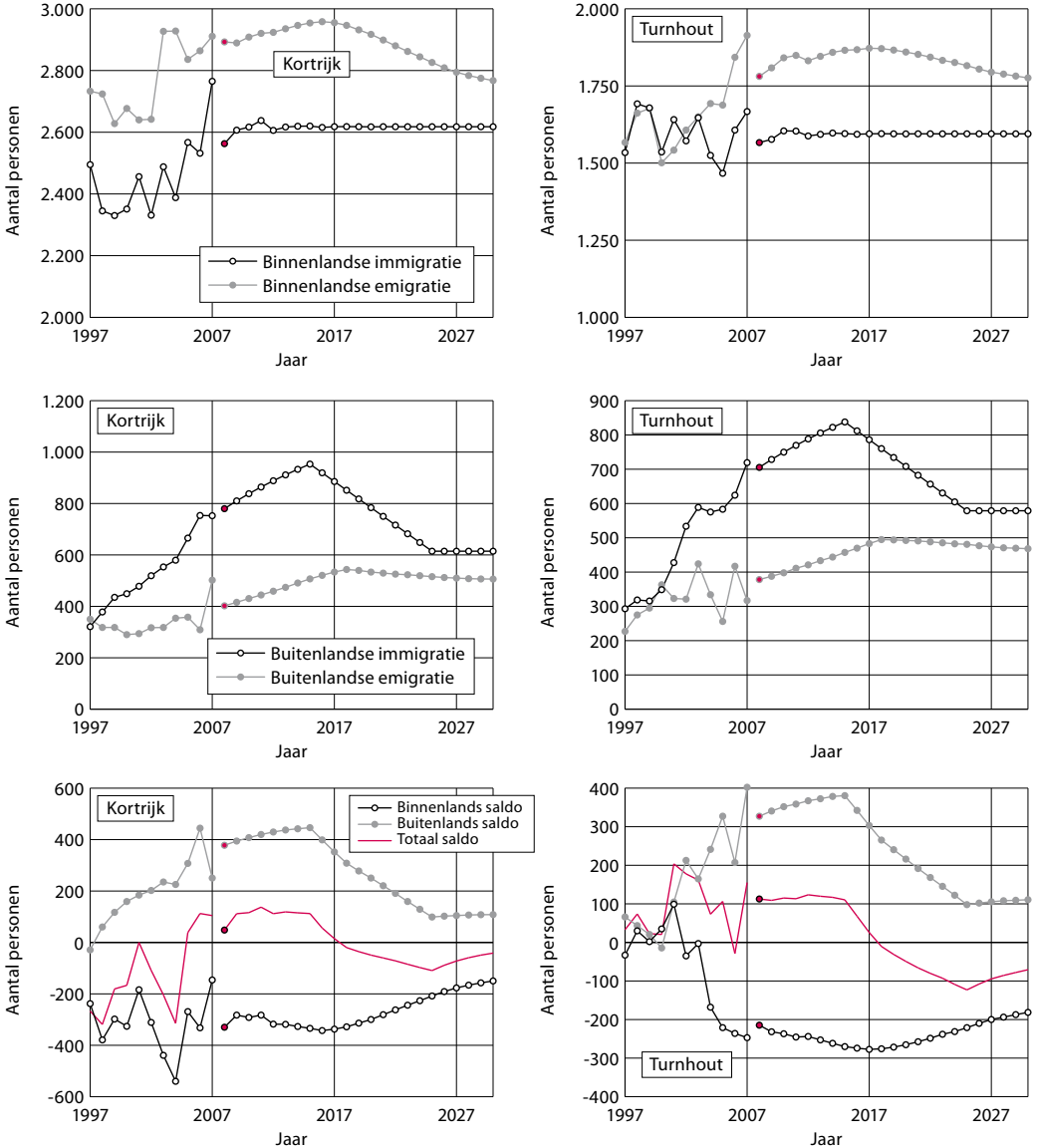

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Het totaal saldo is door beide bewegingen op zeer korte termijn geëvolueerd van negatief naar positief en blijft gedurende de laatste observatiejaren relatief constant. Het toenemend aantal vertrekkers naar een andere gemeente in België wordt volledig gecompenseerd door een toenemende instroom vanuit het buitenland. Aangezien onze hypothesen voortbouwen op trends uit het verleden – behalve voor de immigratie vanuit het buitenland, waarvoor we een trendbreuk in het vooruitzicht stellen – verwachten we in de eerste projectiejaren dat het saldo nog positief zal blijven maar geleidelijk zal afnemen.

De bevindingen voor Kortrijk en Turnhout (figuur 4.10) lopen ongeveer in dezelfde richting, zij het dat de orde van grootte uiteraard fel verschilt en dat in Kortrijk het binnenlandse saldo in de laatste observatiejaren eerder naar positieve cijfers evolueert.

Figuur 4.10 Migratievolumes en migratiesaldi voor Kortrijk en Turnhout, observaties (1997-2007) en projectieresultaten (2008-2030)

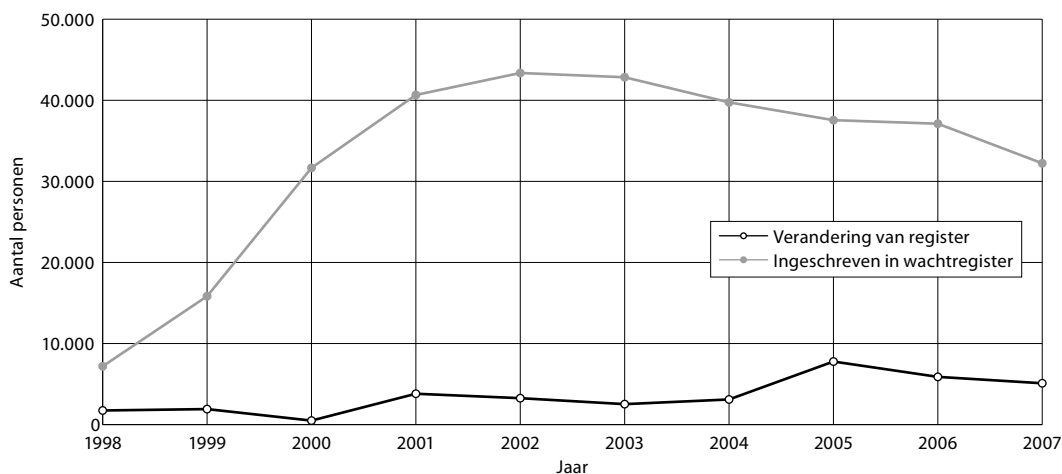

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

4.8 Verandering van register

Het aantal personen dat is ingeschreven in het wachtregister evolueerde in de voorbije jaren van minder dan 10.000 in 1997 tot ongeveer 45.000 in de jaren 2002/2003 (figuur 4.11). Sedertdien neemt hun aantal geleidelijk terug af. Slechts een beperkt gedeelte van deze populatie wordt ingeschreven in de bevolkingsregisters van een gemeente en die personen worden beschouwd als immigranten vanuit het buitenland. Antwerpen en Gent vertegenwoordigen in dat geheel 35 tot 45%. Bij gebrek aan gegevens over de leeftijd van de personen die vanuit het wachtregister naar de bevolkingsregisters worden overgeschreven, hebben we ze over de verschillende leeftijden verdeeld zoals de externe immigraties. Er werden geen aparte hypothesen geformuleerd voor deze groep: de hypothesen werden geformuleerd op basis van het gehele pakket veranderingen dat tot de externe immigraties wordt gerekend, namelijk externe immigraties, herinschrijvingen en veranderingen van register.

Figuur 4.11 Aantal personen in het wachtregister en aantal dat wordt overgeschreven naar de bevolkingsregisters, Vlaams Gewest, 1998-2007

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

4.9 Literatuur

- Rogers, A. (1990). Requiem for the Net Migrant. In: *Geographical Analysis*, 22 (4), 283-300.
- Van Hecke, E. (1998). Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België. In: *Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, 52 (205), 45-76.
- Willems, P. (2006). *Bevolkingsprojecties 2004-2025 voor de 308 gemeenten van het Vlaams Gewest*. SVR-Technisch Rapport 2006/2.
- Willems, P. (2008). *Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006*. SVR-Rapport 2008/2.

Resultaten van de bevolkingsprojecties

Edwin Pelfrene, Christine Van Peer

5

In dit hoofdstuk presenteren we enkele resultaten van de nieuwste SVR-bevolkingsprojecties aan de hand van de geobserveerde en de geprojecteerde stand en loop van de bevolking. De stand van de bevolking is de geslachts- en leeftijdsopbouw op 1 januari. De loop van de bevolking is het aantal inwoners op 1 januari van een bepaald jaar min het aantal inwoners op 1 januari van het eraan voorafgaande jaar. De bespreking van de resultaten van de bevolkingsprojecties gebeurt aan de hand van eenzelfde reeks figuren en kaarten voor elk van de verschillende onderwerpen. We verwijzen de lezer naar de leeswijzer voor de figuren en de kaarten. Daarin wordt uitgelegd welke figuren gebaseerd zijn op de situatie op 1 januari van een kalenderjaar en in welke figuren er sprake is van de loop van het kalenderjaar. In het eerste geval hebben we het bij de bespreking van de resultaten over de periode 2008-2018, in het tweede geval over de periode 2008-2017. In beide gevallen gaat het om de resultaten voor de eerste 10 geprojecteerde jaren.

De resultaten zijn terug te vinden op website van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Pages/2011-01-24-studiedag-projecties.aspx>). De lezer kan zelf resultaten berekenen voor de gewenste leeftijdsgroep en voor het gewenste aggregatieniveau.

Hier presenteren we de prognoses voor een aantal leeftijdsgroepen die belangrijk zijn voor diverse sectoren van de samenleving zoals huisvesting, het onderwijs, de arbeidsmarkt, welzijns- en ouderenvoorzieningen. We beschrijven ook de evolutie van enkele klassieke demografische kerncijfers (afhankelijkheidsratio, doorstromingsratio, familiale zorgindex).

Dit hoofdstuk behandelt achtereenvolgens de te verwachten evoluties van:

1. totale inwoneraantallen;
2. de jongste leeftijdsgroep: de 0-2-jarigen;
3. de populatie 5-jarigen;
4. de leeftijdsgroep 10-19-jarigen;
5. de leeftijdsgroep 20-64-jarigen;
6. de leeftijdsgroep 65-plussers;
7. de leeftijdsgroep 80-plussers;
8. de afhankelijkheidsratio $(0-19j + 65+j)/(20-64j)$;
9. de doorstromingsratio $(15-24j)/(55-64j)$;
10. de familiale zorgindex $(80+j)/(55-59j)$.

We starten telkens met het algemene beeld voor het Vlaamse Gewest om vervolgens in te zoomen tot op het niveau van de Vlaamse steden en gemeenten en telkens af te ronden met een focus op de 13 centrumsteden.

5.1 Veruit meeste gemeenten kennen een groeiend inwoneraantal

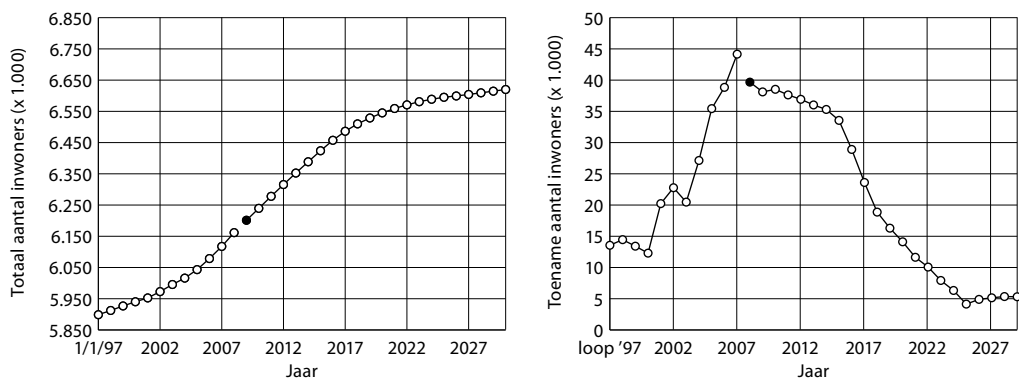
In dit deel beschrijven we de geobserveerde en geprojecteerde evoluties in inwoneraantallen.

5.1.1 Het Vlaamse Gewest

In het Vlaamse Gewest observeerden we een bevolkingsgroei van 5,9 miljoen inwoners in 1997 naar 6,2 miljoen in 2008, het laatste officieel gekende cijfer op het moment dat de projecties werden uitgevoerd. Figuur 5.1 toont de evolutie van het absolute totaal aantal inwoners voor het Vlaamse Gewest tussen 1997 en 2030. Volgens de nieuwste projecties groeit de bevolking tot 6,5 miljoen inwoners in 2018 en tot 6,6 miljoen inwoners in 2030, het laatste voorspelde jaar (figuur 5.1 links).

Over de totale periode 2008-2030 verwachten we een groei met 458.000 inwoners (+7,4%). De groei is het sterkst op korte termijn. In de eerstkomende 10 jaar, tot 2018, verwachten we dat de bevolking in het Vlaamse Gewest¹ zal toenemen met 348.000 inwoners (+6%). Hoeveel inwoners er elk jaar in het verleden bijkwamen en hoeveel er elk jaar in de projectieperiode zullen bijkomen staat in de rechterhelft van figuur 5.1. In de jaren 1997 tot 2000 schommelde de jaarlijkse aangroei rond 15.000 inwoners, maar vanaf 2001 is de jaarlijkse groei toegenomen tot om en bij de 40.000 inwoners per jaar. Volgens de projecties blijft datzelfde niveau behouden gedurende de eerste projectiejaren, maar dan zou het terug afnemen. In de eerste 10 projectiejaren zal het Vlaamse Gewest gemiddeld elk jaar bijna 33.000 inwoners rijker worden (figuur 5.1 rechts). Ook na 2018 verwachten we nog een groei, maar aan een afgezwakt groeiritme. Tussen 2018 en 2028 bedraagt het groeiritme nog 2%. Er komen dan jaarlijks nog gemiddeld zo'n 8.000 inwoners bij. Tegen het einde van de projectieperiode zou, indien de hypothesen waarop deze projecties steunen werkelijkheid worden, de groei nog verder afzakken tot ongeveer 5.000 inwoners per jaar.

Figuur 5.1 Aantal inwoners, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

1 Er werd geen projectie uitgevoerd op het niveau van het Vlaamse Gewest als geheel. Deze resultaten zijn de optelsom van de projectieresultaten van de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest.

5.1.2 De Vlaamse steden en gemeenten

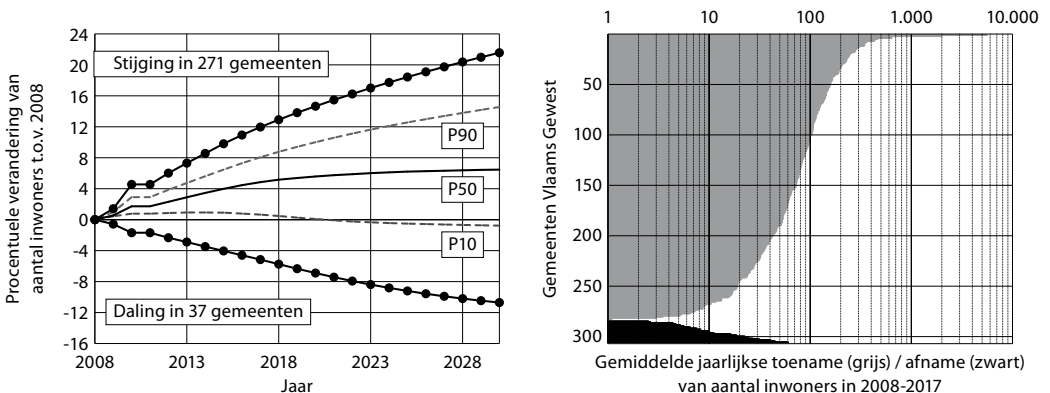
In de meeste steden en gemeenten groeit de bevolking geleidelijk, maar uit figuur 5.2 en kaart 5.1 blijkt dat er zeer veel variatie is in het groeiritme tussen de gemeenten onderling.

Figuur 5.2 links toont de projectieresultaten in de vorm van procentuele veranderingen. Op de figuur staan vijf lijnen: boven- en onderaan staan 2 gemeenten met extreme uitkomsten in 2030, de stippellijnen (P10, Hamont-Achel en P90, Heist-op-den-Berg) geven de vork waarbinnen 8 op de 10 gemeenten zich situeren en de volle zwarte lijn geeft de gemeente die met haar uitkomst in 2030 precies halverwege alle Vlaamse gemeenten ligt (P50, Bocholt).

In 271 gemeenten (88% van alle gemeenten) verwachten we een continue aangroei van het aantal inwoners, in 36 gemeenten (12% van alle gemeenten) verwachten we een daling tegen 2030. Gemeenten met extreme uitkomsten in 2030 zijn Hulshout (+22% t.o.v. 2008), Edegem (-11%) en Voeren (-16%). In Antwerpen zou de bevolking tegen 2030 met 70.000 inwoners toenemen (+15%). Voor Gent verwachten we een toename met 20.000 inwoners (+8%) tegen 2030.

Figuur 5.2 rechts toont, op een logaritmische schaal, de gemiddelde jaarlijkse toe- of afname van aantallen inwoners in de periode 2008-2017. Elk horizontaal staafje staat voor een gemeente. Helemaal bovenaan verschijnen Antwerpen en Gent met een gemiddelde jaarlijkse toename van respectievelijk +5.000 en +2.000 inwoners. Onderaan, zwart ingekleurd, staan de gemeenten waar het aantal inwoners naar verwachting zal dalen. Dat zijn in de periode 2008-2017 slechts 23 gemeenten (7% van alle gemeenten). In de meeste gevallen gaat het om een afname van gemiddeld minder dan 30 personen per jaar. In de overige gemeenten groeit de bevolking in de eerstkomende 10 jaar continu. In 101 gemeenten komen er jaarlijks gemiddeld meer dan 100 inwoners bij, in 183 gemeenten ligt dat jaarlijkse gemiddelde onder de 100 inwoners.

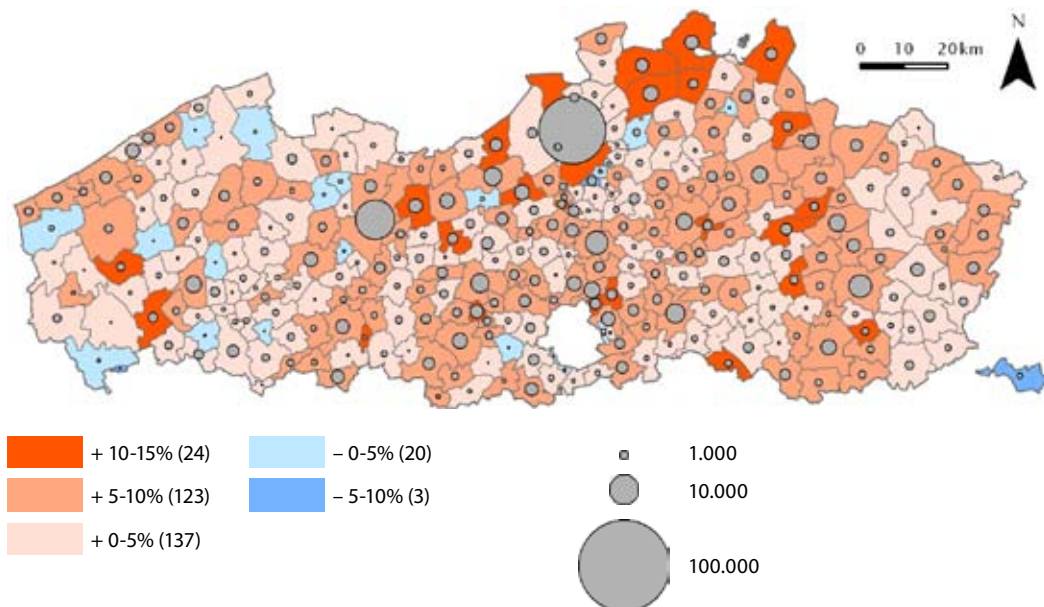
Figuur 5.2 Prognose van het aantal inwoners voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

De ruimtelijke spreiding van groei en afname van de bevolking wordt weergegeven in kaart 5.1. De kleurcodes geven procentuele veranderingen weer. Rood staat voor een toename, blauw voor een afname. De kleurintensiteit varieert met de sterkte van de verandering: hoe donkerder, hoe sterker de verandering. De omvang van de cirkels geeft een idee over de verandering in absolute aantallen inwoners.

Kaart 5.1. Geprojecteerde verandering van het aantal inwoners per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering in het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

De kaart is overwegend rood want in de periode 2008-2018 groeit de bevolking in meer dan 9 op 10 gemeenten. In 137 gemeenten gaat het om een bescheiden toename van 0 tot 5%. In 123 gemeenten varieert de toename van 5 tot 10%.

In 24 gemeenten doet zich een sterkere stijging voor: deze gemeenten kleuren zeer donkerrood, daar verwachten we een groei tussen 10 en 15% in deze eerste periode. Antwerpen behoort tot die sterke stijgers. Daarnaast zien we ook sterke toenames in enkele gemeenten van de Noorderkempen (Hoogstraten, Wuustwezel, Brecht, Rijkvorsel, Ravels) en verder in een aantal gemeenten verspreid over het Vlaamse Gewest.

In 23 gemeenten (minder dan 1 op 10) wordt een daling verwacht in de periode 2008-2018. Het gaat echter om een bescheiden daling (tot slechts -5%), behalve in Voeren, Edegem en Mesen waar een sterkere daling wordt verwacht (donkerblauw). In 12 gemeenten gaat het om een daling van meer dan 100 inwoners, met als uitschieters Edegem met -1.230 inwoners, Schilde met -600 inwoners en Kraainem met -450 inwoners.

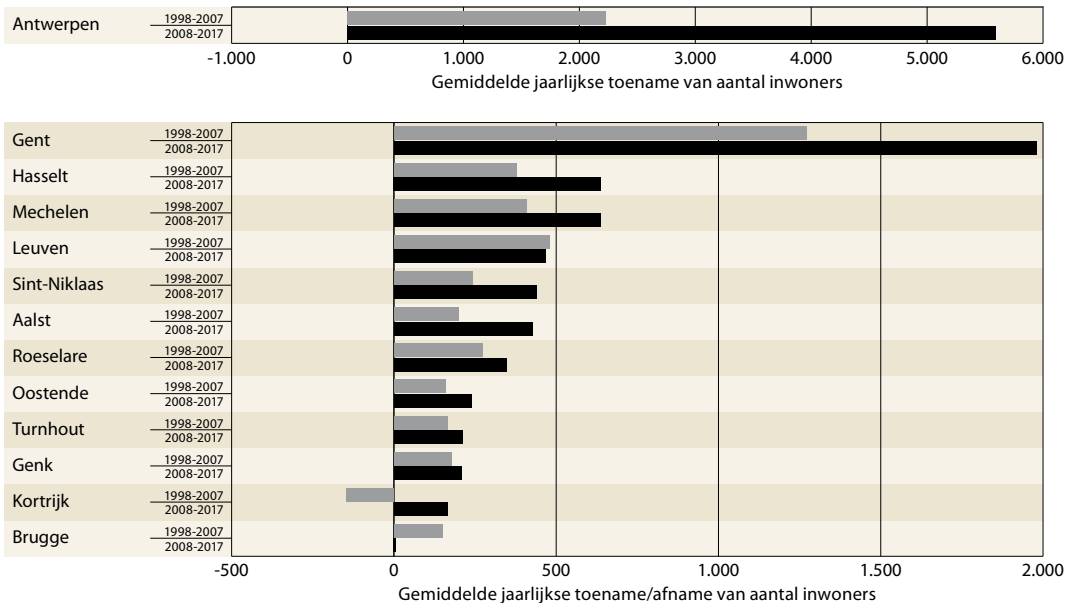
De kaart toont aan dat een grote procentuele verandering in een gemeente niet noodzakelijk ook een grote verandering van aantal inwoners betekent. Dat tonen de kleuren in combinatie met de omvang van de cirkels mooi aan. Een kleine gemeente en een grootstad met een vergelijkbare procentuele groei betekenen vanzelfsprekend iets heel anders vertaald naar aantallen inwoners. De procentuele groei van 12% tegen 2018 in Antwerpen betekent dat er 56.000 inwoners bijkomen, terwijl eenzelfde procentuele groei in Retie slechts 1.300 bijkomende inwoners vertegenwoordigt. Omgekeerd betekent een toename met 1.600 inwoners in Lier een groei van 5%, terwijl datzelfde aantal voor Ravels een groei van 11% betekent.

5.1.3 De centrumsteden

In alle centrumsteden zal het aantal inwoners in de loop van 2008-2017 toenemen, met uitzondering van Brugge waar een stagnatie van de bevolking wordt verwacht. Figuur 5.3 vergelijkt per centrumstad de gemiddelde jaarlijkse verandering (meestal een toename) in de loop van de voorbije 10 jaar (de grijze balk stelt de loop van de bevolking van 1998 tot en met 2007 voor) met de voorspelde gemiddelde jaarlijkse toename (de donkere balk stelt de loop van de bevolking van 2008 tot en met 2017 voor). De centrumsteden zijn aflopend gerangschikt volgens de geprojecteerde jaarlijkse verandering. Antwerpen wordt apart getoond (let op de verschillende schaal).

In alle centrumsteden, met uitzondering van Kortrijk dat een daling kende in het verleden, zet de trend uit het verleden zich door en blijft het aantal inwoners toenemen. Doorgaans ligt daarbij – met uitzondering van Leuven – het jaarlijkse gemiddelde dat we verwachten hoger of zelfs flink wat hoger dan het jaarlijkse gemiddelde van de voorbije 10 jaar. Zo verwachten we in de loop van 2008-2017 in Antwerpen een gemiddelde jaarlijkse toename met meer dan 5.500 inwoners per jaar, terwijl dat gemiddelde de voorbije 10 jaar rond de 2.200 inwoners lag. Voor Antwerpen betekent dat een 2,5 maal grotere gemiddelde toename van het aantal inwoners in de komende 10 jaar dan in de voorbije 10 jaar. Aalst kent een verdubbeling van de gemiddelde groei: de voorspelde gemiddelde toename is 2,2 maal groter dan de toename in het verleden. Gent, Hasselt, Oostende en Sint-Niklaas kennen een toekomstige gemiddelde groei die 1,6 tot 1,8 maal groter is dan de voorbije groei. In Genk, Turnhout en Roeselare is de voorspelde toename niet veel groter dan de eraan voorafgaande toename.

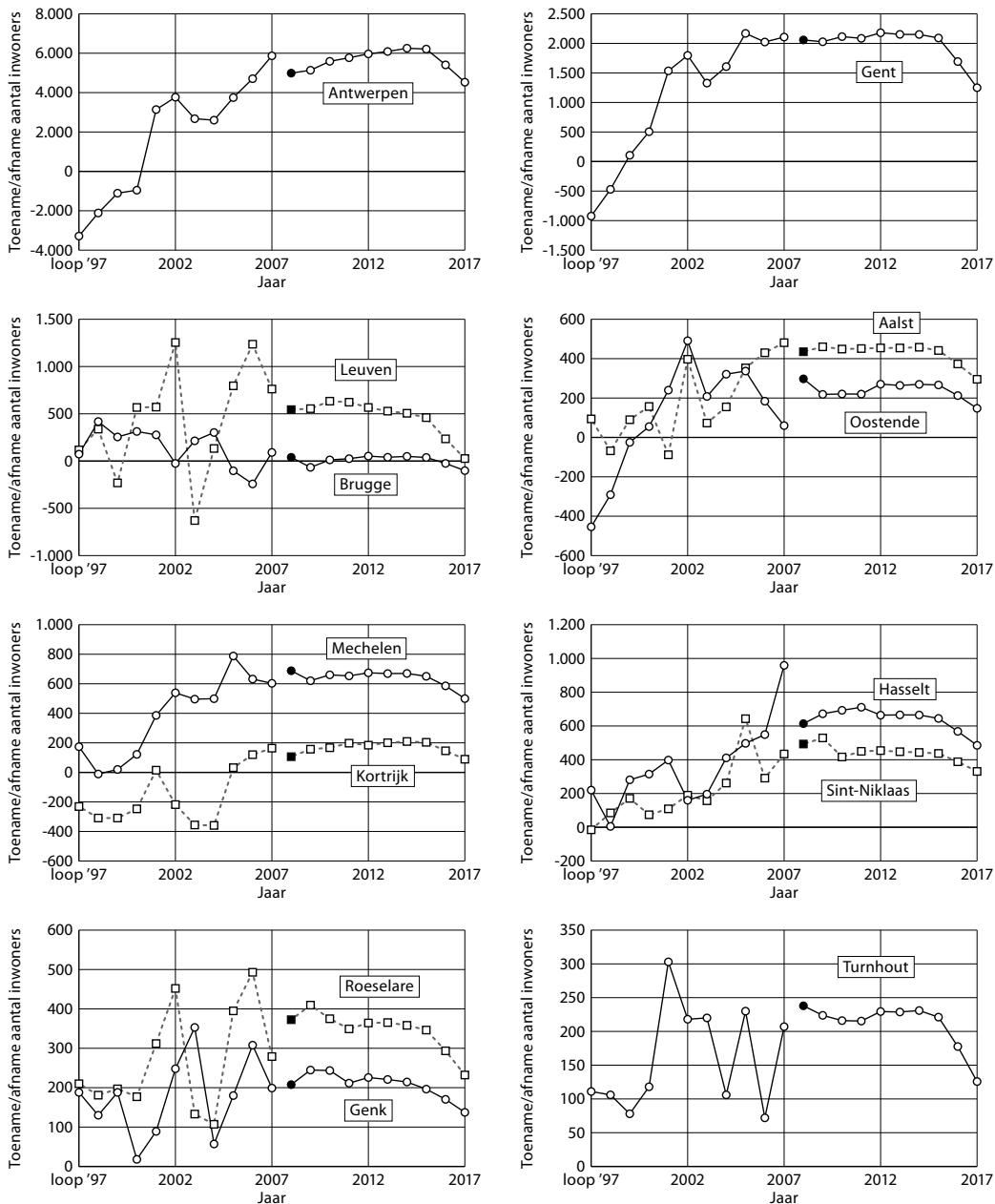
Figuur 5.3 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal inwoners, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

In plaats van gemiddelden over 2 periodes van 10 jaar wordt in figuur 5.4 meer detail gegeven, namelijk de veranderingen in de loop van elk jaar vanaf 1997 tot en met het projectiejaar 2017. Uit deze figuur blijkt duidelijk dat de geprojecteerde verandering van het aantal inwoners aansluit bij de observaties uit 1997-2007.

Figuur 5.4 Jaarlijkse verandering van het aantal inwoners, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

In Antwerpen en in Gent is er een omslag opgetreden: in 1997 kromp in beide steden de bevolking nog – de ontvolking van de centrumsteden was overigens een algemeen fenomeen in de jaren '80 en begin jaren '90 -, maar die krimp is geleidelijk omgeslagen in een jaarlijkse groei. Bovendien nam die groei – op enkele uitzonderingen na – van jaar tot jaar toe. Naar verwachting zou de groei in de eerstkomende 10 jaar ongeveer op hetzelfde peil blijven liggen als wat in de laatste jaren werd geobserveerd. Voor Antwerpen is dat een jaarlijkse toename van ongeveer 5.000 à 6.000 inwoners en voor Gent rond de 2.000. Antwerpen kent tussen 2008 en 2018 de grootste totale absolute toename van het aantal inwoners (+56.000), gevolgd door Gent (+20.000).

In sommige andere centrumsteden is het beeld van de jaarlijkse verandering in inwoneraantallen erg onstabiel. Zo verloor Leuven in 2003 meer dan 600 inwoners, terwijl een jaar daarvoor een winst van meer dan 1.200 inwoners werd opgetekend.

Kortrijk kende in het verleden een jaarlijks verlies dat sedert 2006 is omgeslagen in een jaarlijkse toename.

Indien de hypothesen waarop deze projecties rusten bewaarheid worden, dan zal in alle centrumsteden gedurende de eerstvolgende 10 jaar de toename aanhouden (zij het dat de groeivolumes afnemen na circa 2015). Volgens figuur 5.4 zou in de meeste centrumsteden de jaarlijks voorspelde toename van hun aantal inwoners van een grotere grootteorde zijn dan wat in het verleden werd waargenomen. Brugge is een uitzondering met zijn stagnerende bevolking. In de loop van 2017 zou Brugge zelfs een bevolkingsdaling kennen.

5.2 Baby- en peuterbevolking groeit tot het jaar 2017

In dit deel beschrijven we de geobserveerde en geprojecteerde evoluties van de leeftijdsgroep van 0-2-jarigen, dat zijn de kinderen die 1, 2 en 3 jaar zullen worden in de loop van het betreffende jaar.

We maken daarmee een prognose van de instroom in faciliteiten van voorschoolse kinderopvang. Ruim 63% van de kinderen van 3 maanden tot 3 jaar maakt 'regelmatig' gebruik van kinderopvang (Kind en Gezin, 2011). Van de 0-2-jarigen zal dus naar alle waarschijnlijkheid ook in de toekomst een groot gedeelte, al dan niet op voltijdse basis, een beroep doen op voorzieningen voor kinderopvang (bijvoorbeeld kinderdagverblijven, ont-haalouders, zelfstandige opvanginitiatieven,...). Een deel van de baby's en peuters maakt geen gebruik van de officieel erkende voorzieningen voor kinderopvang: zij worden hetzij in familiaal verband opgevangen, door ouders of grootouders, hetzij door burens, vrienden,... Een klein gedeelte van de 2-jarigen (namelijk de kinderen die 3 jaar zullen worden in de loop van het jaar) zal reeds instromen in het eerste jaar kleuteronderwijs. De participatiegraden in het eerste jaar kleuteronderwijs liggen zeer hoog. In de presentatie van de evoluties van de aantallen baby's en peuters houden we geen rekening met participatiegraden, noch met de evoluties daarvan in de toekomst.

De bespreking volgt hetzelfde stramien als de bespreking van de evolutie van de totale bevolking in paragraaf 5.1. Ook de figuren zijn op dezelfde wijze opgebouwd.

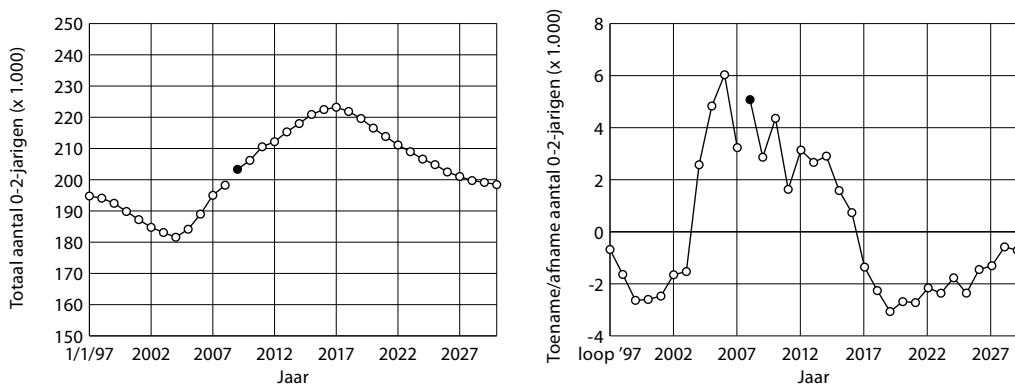
5.2.1 Het Vlaamse Gewest

Tot 2004 daalde het aantal 0-2-jarigen in het Vlaamse Gewest (figuur 5.5 links), maar sedert 2005 stijgt het aantal baby's en peuters sterk. Die stijging hangt samen met de gestegen geboortecijfers sedert 2003 (zie §2.3).

Voor het totale Vlaamse Gewest voorspellen we een forse stijging van het aantal 0-2-jarigen, met als toppunt van de stijging het jaar 2017. Tussen 2008 en 2017 verwachten we een toename van 198.000 naar 223.000 baby's en peuters (+25.000 eenheden). De verwachte groei vertaalt zich procentueel in een groei van +13% in 2017 ten opzichte van 2008. Na 2017 zou dat aantal terug dalen en in 2030 zou opnieuw het niveau van 2008 worden bereikt.

Het rechterpaneel van figuur 5.5 toont hoeveel baby's en peuters er jaarlijks bijkomen. Wanneer de hypothesen van deze projecties zouden uitkomen, zou in het eerste projectiejaar het aantal 0-2-jarigen met 5.000 toenemen en zou dat aantal geleidelijk verminderen. Gemiddeld komen er in de eerste 10 projectiejaar, tot 2017, jaarlijks ruim 1.600 baby's en peuters bij. Vanaf 2017 zou de jaarlijkse groei omslaan in een jaarlijkse afname. In de periode 2017-2030 gaat het over een gemiddelde jaarlijkse daling van zo'n 2.000 baby's en peuters. De grootste daling (-3.000) wordt in 2019 verwacht. Na 2019 zwakt de jaarlijkse daling af.

Figuur 5.5 Aantal 0-2-jarigen, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.2.2 De Vlaamse steden en gemeenten

In bijna 9 op 10 gemeenten zal het aantal 0-2-jarigen toenemen in de loop van de eerste 8 projectiejaar, maar het groeiritme en het starttijdstip van de verwachte stijging verschillen sterk tussen gemeenten onderling. Dat wordt getoond in figuur 5.6 links. De vijf lijnen in de figuur geven de vork waarbinnen de meeste gemeenten zullen evolueren tussen 2008 en 2030, de 2 gemeenten met een extreem hoge en een extreem lage waarde in 2030, en de mediaan of die gemeente die met haar aantal 0-2-jarigen in 2030 precies halverwege alle Vlaamse gemeenten uitkomt.

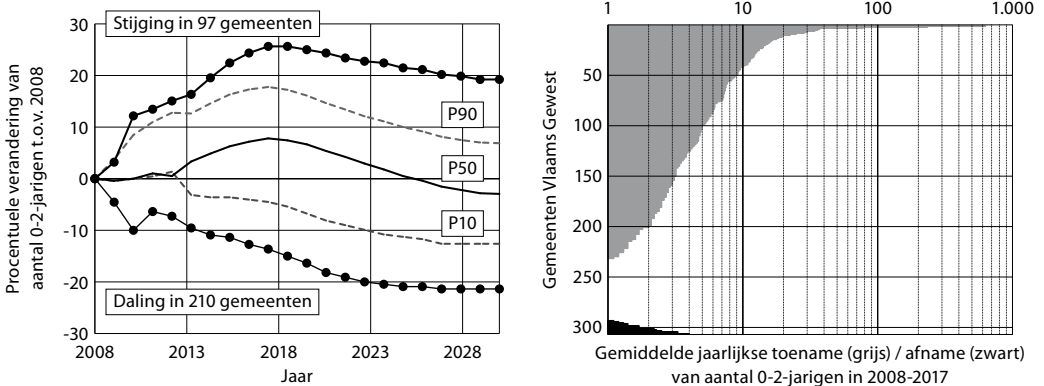
De meeste gemeenten volgen een identiek patroon van een stijging tot 2017, gevolgd door een daling, zij het dat in een klein aantal gemeenten bijna onmiddellijk een daling optreedt.

Over de totale projectiehorizon beschouwd, zullen er in 3 op 10 gemeenten in 2030 meer baby's en peuters zijn dan in 2008. Daartegenover zullen 7 op 10 gemeenten een lager aantal tellen dan in 2008.

Een gemeente waar een opmerkelijk sterke toename van de allerjongste populatie verwacht wordt is Houthulst: in 2030 voorspellen we hier 19% meer 0-2-jarigen dan in 2008. Onderaan de figuur duikt Sint-Martens-Latem op als een sterke daler (-21%); de afname van de peuterbevolking begint er ook al vroeg. Die sterke procentuele daling vertegenwoordigt echter een bescheiden afname in absolute cijfers: het aantal peuters in Sint-Martens-Latem daalt van 220 in 2008 naar 170 in 2030 (-50 peuters).

Figuur 5.6 rechts toont de gemiddelde jaarlijkse toe- of afname in de periode 2008-2017 op een logaritmische schaal. In 38 gemeenten zal naar verwachting het aantal 0-2-jarigen in de eerste 10 geprojecteerde jaren dalen (zwart ingekleurd onderaan). In de overige gemeenten stijgt het aantal 0-2-jarigen. In 225 gemeenten gaat het om kleine aantallen, namelijk gemiddeld minder dan 10 kinderen per jaar². In 45 gemeenten komen er naar verwachting jaarlijks gemiddeld meer dan 10 baby's en peuters bij in de eerstkomende 10 jaar. Uitschieters zijn – logischerwijs gezien hun grote inwoneraantallen – Antwerpen en Gent met een gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk +600 en +200 baby's en peuters.

Figuur 5.6 Prognose van het aantal 0-2-jarigen voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

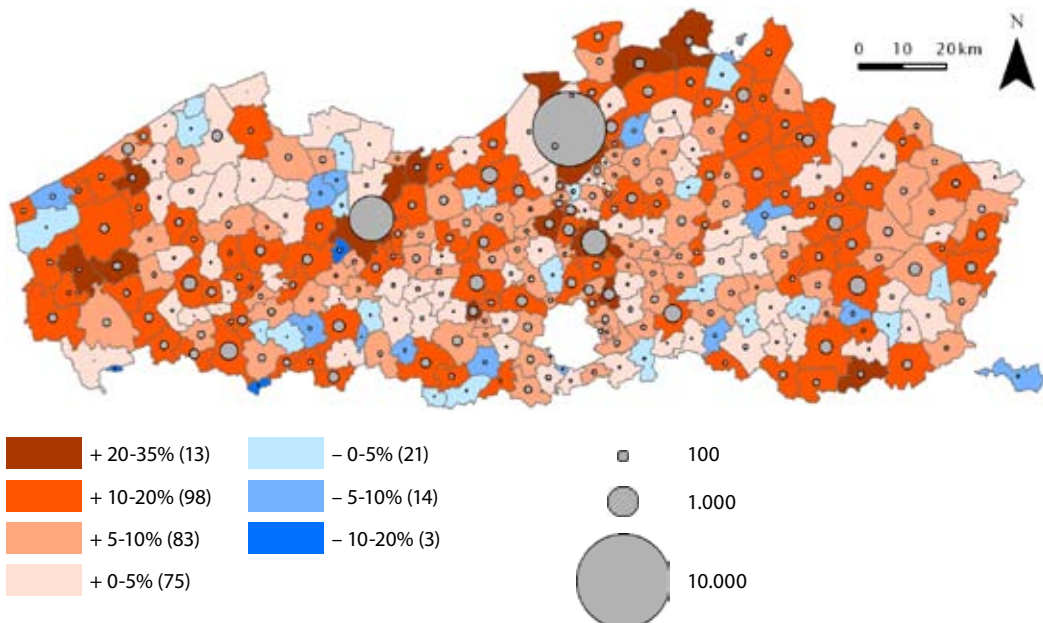
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Kaart 5.2 geeft een totaalbeeld van de variatie inzake de verandering in de populatie 0-2-jarigen tussen de verschillende gemeenten tussen 2008 en 2018.

² In 20 gemeenten gaat het over gemiddeld minder dan 1 kind per jaar. De staven van die gemeenten worden niet getoond.

Kaart 5.2

Geprojecteerde verandering van het aantal 0-2-jarigen, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

De kaart is overwegend rood gekleurd: in bijna 9 op 10 gemeenten verwachten we tussen 2008 en 2018 een toename van de baby- en peuterbevolking. Maar de gemeentelijke variatie in groei-intensiteit is groot. In 75 gemeenten is de toename kleiner dan 5%, in 181 gemeenten bedraagt de toename tussen 5 en 20%. In 13 gemeenten stijgt het groeicijfer uit boven 20% en in 8 gemeenten zelfs boven 25%. Antwerpen en Gent zitten bij deze 8 topgroeiers. In Antwerpen verwachten we in het topjaar 2017 een toename met 32%, in Gent een toename met 28% ten opzichte van 2008. Deze beide steden kennen vanzelfsprekend de grootste absolute toename tussen 2008 en 2018 (+6.350 peuters in Antwerpen en +2.350 in Gent). De toename manifesteert er zich ook veel sneller dan in andere gemeenten. Naast Antwerpen en Gent zijn ook Mechelen en Steenokkerzeel topgroeiers, verder ook de West-Vlaamse gemeenten Houthulst en Lo-Reninge, het Limburgse Heers, en Hoogstraten in de Kempen.

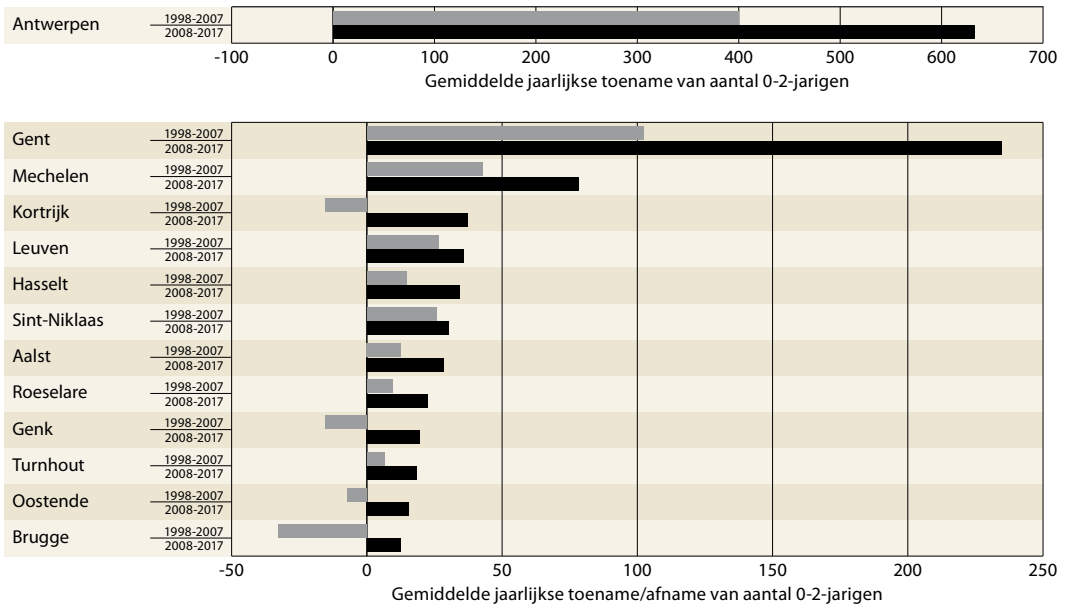
In 39 gemeenten (1 op 10) verwachten we in de periode 2008-2018 een daling van het aantal peuters, zij het dat het steeds een beperkte daling is. Alleen het kleine Mesen aan de grens met Frankrijk (-16%) en Sint-Martens-Latem (-15%) zijn relatief sterke dalers. Maar het gaat hier over zeer kleine absolute aantallen van respectievelijk -5 en -30 kinderen over een periode van 10 jaar.

De toename van 27% in Hoogstraten betekent een toename van 96 kinderen, terwijl 27% groei in Gent ruim 2.300 bijkomende kinderen vertegenwoordigt. Omgekeerd is de toename van 120 kinderen in Brugge goed voor slechts +4% terwijl dat in Tongeren goed is voor +15%.

5.2.3 De centrumsteden

Figuren 5.7 en 5.8 tonen de voorbije en verwachte veranderingen in aantallen 0-2-jarigen voor de 13 centrumsteden. Figuur 5.7 geeft de gemiddelde jaarlijkse verandering in het aantal baby's en peuters in de loop van 1998-2007 en de verwachte gemiddelde verandering in de eerste projectiejaren tot 1 januari 2018. Antwerpen wordt ook hier apart getoond. De centrumsteden zijn aflopend gerangschikt volgens het volume van de geprojecteerde gemiddelde jaarlijkse verandering. Brugge kent van alle centrumsteden het kleinste volume, Antwerpen kent vanzelfsprekend het grootste volume.

Figuur 5.7 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 0-2-jarigen, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

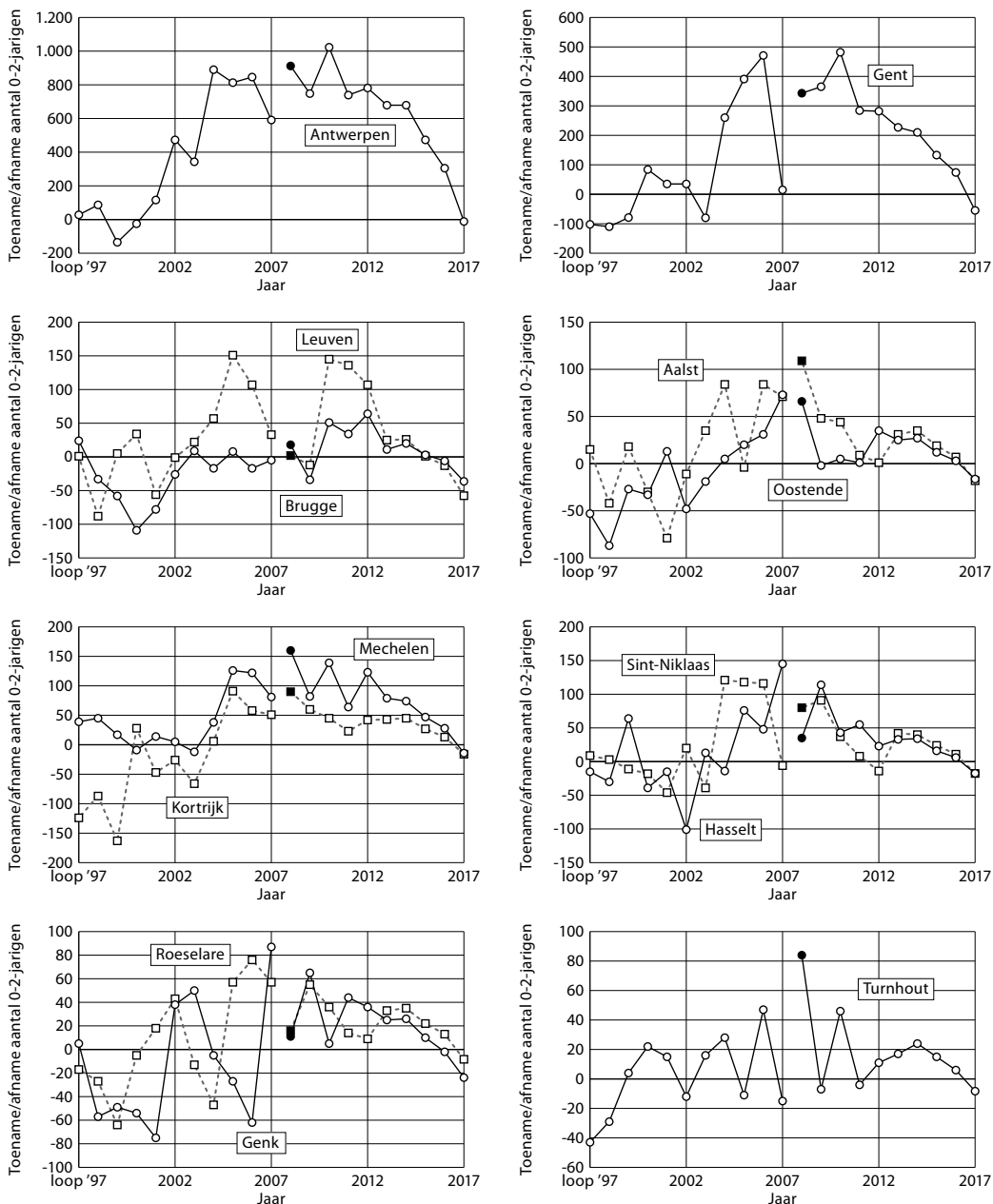
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Als gevolg van de vruchtbaarheid die na de eeuwwisseling opnieuw begon te stijgen, steeg in de voorbije periode het aantal 0-2-jarigen in de meeste centrumsteden. Uitzonderingen waren Brugge, Oostende, Genk en Kortrijk: deze steden kenden een dalend gemiddeld jaarlijks aantal baby's en peuters, maar de trend zal daar de komende jaren omkeren. In de eerste 10 geprojecteerde jaren zullen ook alle andere centrumsteden hun allerjongste populaties gemiddeld zien toenemen. De geprojecteerde gemiddelde toename is in de meeste centrumsteden ook flink hoger dan de voorbije gemiddelde verandering.

In Antwerpen ligt de voorspelde gemiddelde groei met een factor 1,6 hoger dan de voorbije groei. Het geprojecteerde volume in Gent is 2,3 maal groter dan het volume in het verleden. Mechelen kent net geen verdubbeling van de gemiddelde groei. Ook Aalst, Hasselt en Roeselare kennen sterke veranderingen: de gemiddelde toename van de peuterbevolking is in deze steden in de toekomst 2,3 keer groter dan in het verleden. Ook Turnhout kijkt aan tegen een forse instroom, met een geprojecteerd gemiddeld jaarlijks bijkomend aantal baby's en peuters dat 2,8 maal hoger ligt dan in de voorbije 10 jaar.

Deze gemiddelden kunnen evenwel fluctuaties verbergen. Figuur 5.8 geeft per stad de toe- of afname van jaar tot jaar. De jaarlijkse wijzigingen in aantallen schommelen soms zeer sterk. We nemen Gent als voorbeeld: in 2003 nam het aantal 0-2-jarigen af met 80 maar in het daaropvolgende jaar kwamen er 260 bij. In 2006 kwamen er bijna 500 baby's en peuters bij en het jaar daarna kwamen er minder dan 20 bij.

Figuur 5.8 Jaarlijkse verandering van het aantal 0-2-jarigen, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Voor Antwerpen verwachten we dat de jaarlijkse groei in 2008-2017 zal aansluiten bij de orde van grootte van de jaren 1998-2007. Geleidelijk zou de jaarlijkse groei terugvallen tot 0 in 2017. Dat is ook het geval in Gent: de eerste projectiejaren sluiten aan bij de orde van grootte die genoteerd werd in de jaren 2004-2006.

Voor de overige centrumsteden is het moeilijk om uit de figuur een eenduidig patroon af te leiden, behalve dat in alle centrumsteden vanaf 2017 een daling van het jaarlijks volume 0-2-jarigen optreedt. Over het algemeen sluiten de geprojecteerde veranderingen in de meeste steden relatief goed aan bij de trend van de recentere observatiejaren.

5.3 Forse toename van de populatie 5-jarigen tot in het jaar 2020

We beschrijven hier de geobserveerde en geprojecteerde evoluties in de leeftijdsgroep van 5-jarigen. Dit zijn de kinderen die 6 jaar oud zullen worden in de loop van het betreffende kalenderjaar en in het lager onderwijs zullen stappen. De bespreking volgt hetzelfde stramien als in de vorige paragrafen en ook de figuren zijn qua opbouw identiek. De participatiegraad in het eerste leerjaar ligt op nagenoeg 100%, aangezien er een leerplicht geldt vanaf de leeftijd van 6 jaar. We maken daarmee een prognose van de instroom in het eerste leerjaar van de basisscholen. Echter, niet alle kinderen volgen basisonderwijs in hun woongemeente. De geprojecteerde aantallen 5-jarigen per gemeente geven een schatting voor de capaciteitsberekeningen van basisscholen in de gemeente en omliggende gemeenten.

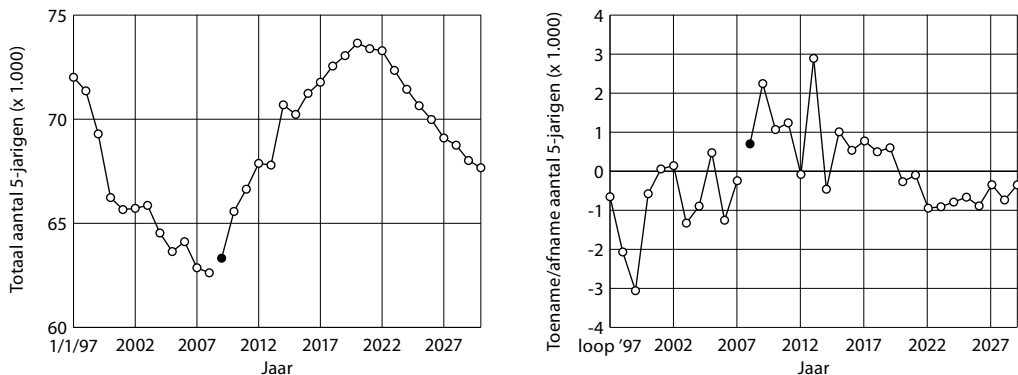
5.3.1 Het Vlaamse Gewest

Figuur 5.9 links toont de geobserveerde en geprojecteerde evolutie van het aantal 5-jarigen. De figuur rechts toont de jaarlijkse veranderingen en toont tevens hoe sterk die, zowel in de observatieperiode als in het begin van de projectieperiode, schommelen.

Tussen 1997 en 2008 – het laatste observatiejaar voor deze SVR-Bevolkingsprojecties – daalde het aantal 5-jarigen in het Vlaamse Gewest systematisch. Voor het totale Vlaamse Gewest voorspellen we een omkering van die trend: het aantal 5-jarigen zal vanaf het eerste projectiejaar opnieuw stijgen en die stijging zal naar verwachting aanhouden tot 2020 (figuur 5.9 links). In lijn met de voorspelde evolutie van het aantal peuters zal dus ook de instroom in het eerste leerjaar eerst toenemen om nadien geleidelijk te dalen. In aantallen gaat het om een toename van 62.600 kinderen in 2008 naar 73.600 in 2020 (+11.000 kinderen, +18% in vergelijking met 2008).

Dit betekent dat er in deze eerste 12 geprojecteerde jaren gemiddeld jaarlijks een kleine 1.000 5-jarigen bijkomen. Na het topjaar 2020 neemt het volume 5-jarigen geleidelijk af. De jaarlijkse afname zou oplopen tot wel -950 kinderen in het jaar 2022, bijna 1.000 kinderen minder dus (figuur 5.9 rechts). Gemiddeld daalt over de periode 2020-2030 het aantal 5-jarigen elk jaar met zo'n kleine 550 eenheden. Maar in 2030 zal het volume 5-jarigen naar alle waarschijnlijkheid nog altijd ongeveer 8% boven het niveau van 2008 liggen.

Figuur 5.9 Aantal 5-jarigen, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

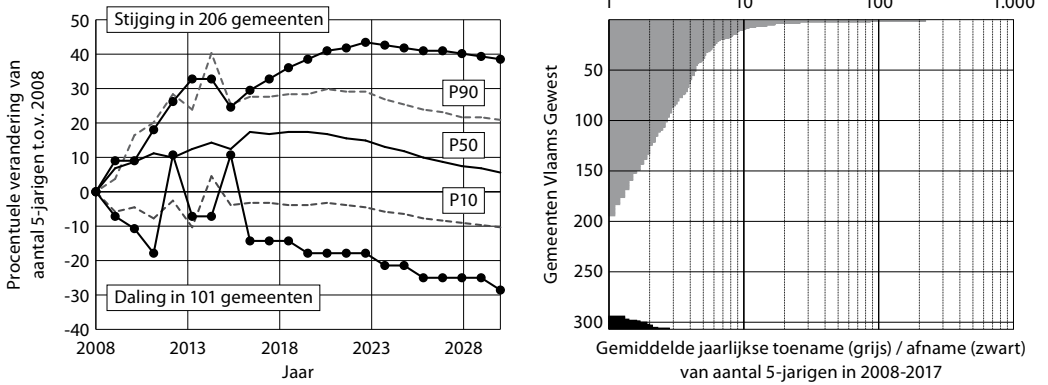
5.3.2 De Vlaamse steden en gemeenten

De meeste gemeenten volgen een gelijkaardig patroon: eerst een stijging tot topjaar 2020, gevolgd door een daling. Maar er zijn ook gemeenten waar het toppunt van de groei al eerder wordt bereikt, evenals een klein aantal gemeenten waar geen groei, maar al snel een daling wordt verwacht. Over de totale projectieperiode 2009-2030 beschouwd, verwachten we dat 2 op 3 gemeenten een hoger aantal 5-jarigen zullen tellen in 2030 vergeleken met het startjaar 2008. In 1 op 3 gemeenten zal het aantal 5-jarigen naar alle waarschijnlijkheid lager liggen in 2030 dan in 2008.

Figuur 5.10 links geeft een beeld van de intergemeentelijke variatie achter het globale Vlaamse beeld. De meeste gemeenten (80%) evolueren tussen de stippellijnen. Extreme uitkomsten in 2030 worden verwacht in Baarle-Hertog dat in 2030 naar alle waarschijnlijkheid een sterk gedaalde populatie 5-jarigen kent. Ook Mesen en Linkebeek zijn sterke dalers. Een extreem groeiende gemeente is bijvoorbeeld Zonnebeke, dat na een groei tot +43% in 2022, ook in 2030 nog steeds aankijkt tegen een sterk toegenomen populatie 5-jarigen (+39% ten opzichte van 2008). Andere topgroeiërs zijn Moorslede en Zuienkerke.

Figuur 5.10 rechts toont de gemiddelde jaarlijkse toe- of afname in de periode 2008-2017 op een logaritmische schaal. In 51 gemeenten zal, naar verwachting, het aantal 5-jarigen dalen, maar het jaarlijks gemiddelde is bijzonder klein (maximum 5 kinderen per jaar). In veruit de meeste gemeenten (257 gemeenten) verwachten we een jaarlijkse stijging, maar ook daar gaat het meestal over minder dan 10 kinderen per jaar. Uitschieters zijn de steden Antwerpen en Gent met een gemiddelde jaarlijkse toename van respectievelijk 220 en 90 kinderen. Daarna volgen Mechelen (+30 kinderen jaarlijks) en Hasselt en Leuven (+20 kinderen jaarlijks).

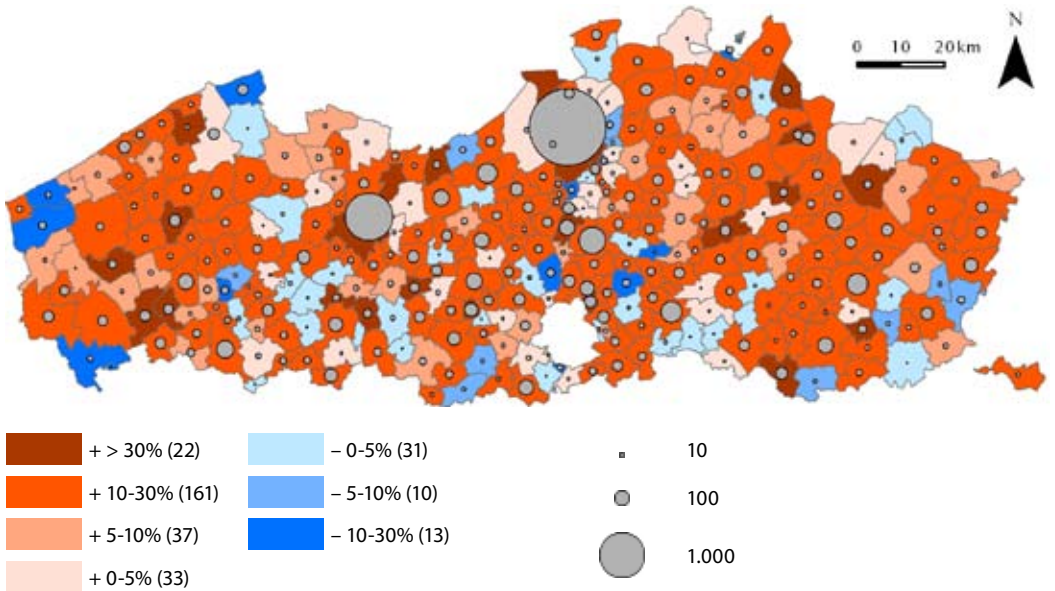
Figuur 5.10 Prognose van het aantal 5-jarigen voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Kaart 5.3 maakt de gemeentelijke variatie nog beter zichtbaar. De kaart toont de procentuele verandering per gemeente, en geeft tevens een idee over hoeveel 5-jarigen er meer of minder zullen zijn in 2018 dan in 2008.

Kaart 5.3 Geprojecteerde verandering van het aantal 5-jarigen, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Dit is ook een kaart die overwegend rood kleurt: ruim 8 op 10 gemeenten zullen hun populatie 5-jarigen in de eerste helft van de projectieperiode zien toenemen. Maar opnieuw zijn er sterke lokale verschillen in de mate

van toename. In heel wat gemeenten (161) gaat het om een aanzienlijke stijging tussen 10 en 30% en in 22 gemeenten zijn de toenames groter dan +30%. Naast Antwerpen en Gent zijn die sterke stijgers verspreid over het hele Vlaamse Gewest. In de overige gemeenten bedraagt het groeipercentage minder dan 10%.

Antwerpen en Gent manifesteren zich ook hier als sterke groeiers. In Antwerpen en in Gent verwachten we tussen 2008 en 2020 een groei van de groep 5-jarigen van respectievelijk 47% en 40%. Na 2022 treedt in beide steden een daling op. Maar ook in 2030 zal Antwerpen vermoedelijk nog altijd 31% meer 5-jarigen tellen dan in 2008. En Gent zal dan vermoedelijk nog 23% meer 5-jarigen hebben dan in 2008.

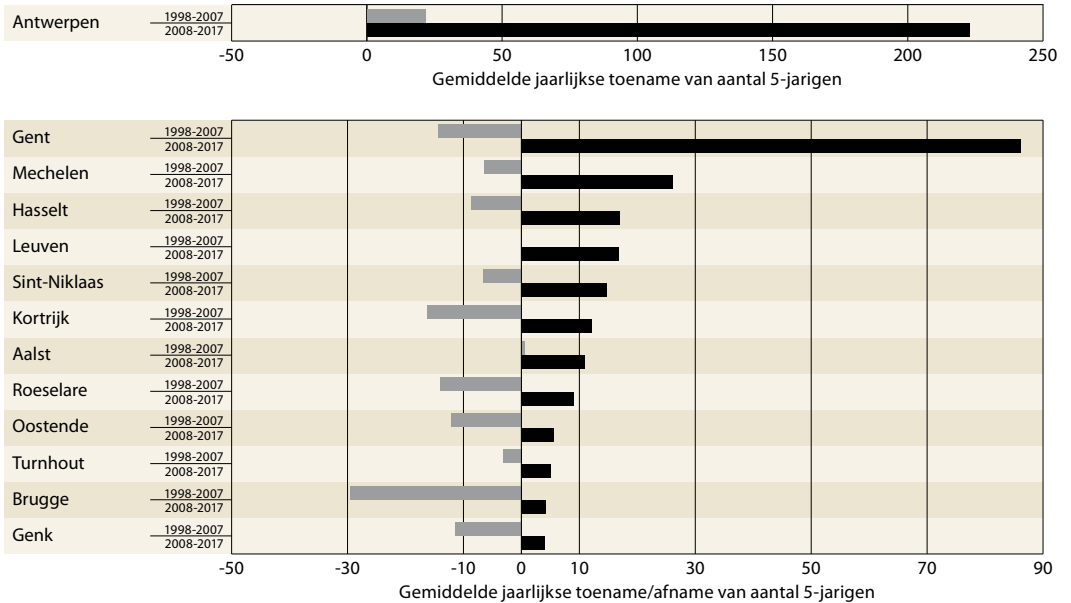
Een minderheid van gemeenten (55 gemeenten, 18%) kent reeds een daling van hun populaties 5-jarigen in de eerste 10 projectiejaren, zij het veelal een gematigde daling.

Opnieuw geldt dat een grote procentuele verandering misleidend kan zijn: bij een groei van 32% gaat het om 80 kinderen in Willebroek, maar om slechts 30 kinderen in Hechtel-Eksel. En omgekeerd: 50 kinderen meer in Turnhout vertaalt zich in een groei van 13%, maar in Landen betekent dat een groei van niet minder dan 38%. De grootste absolute toename in de periode 2008-2018 verwachten we in Antwerpen (+2.230 5-jarigen), gevolgd door Gent (+860 5-jarigen). De toenames bij de 5-jarigen zijn globaal gezien sterker dan bij de 0-2-jarigen: kaart 5.3 kleurt meer en donkerder rood dan kaart 5.2.

5.3.3 De centrumsteden

Figuren 5.11 en 5.12 tonen de voorbije en de verwachte veranderingen van het aantal 5-jarigen in de 13 centrumsteden. Figuur 5.11 geeft gemiddelde jaarlijkse waarden voor de periode 1998-2007 (observaties) in vergelijking met de periode 2008-2017 (projecties). Het gemiddeld bijkomende volume is het kleinst in Genk en Brugge en is vanzelfsprekend het grootst in Antwerpen en Gent.

Figuur 5.11 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 5-jarigen, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

In de laatste 10 observatiejaren was de balans in jaarlijkse verandering van de populaties 5-jarigen in de meeste centrumsteden gemiddeld negatief. Voor de eerste 10 geprojecteerde jaren wordt, net als bij de peuters, de balans gemiddeld positief. In alle centrumsteden wordt een toename verwacht: ze zullen allemaal worden geconfronteerd met een groeiende instroom in de eerste leerjaren van het basisonderwijs.

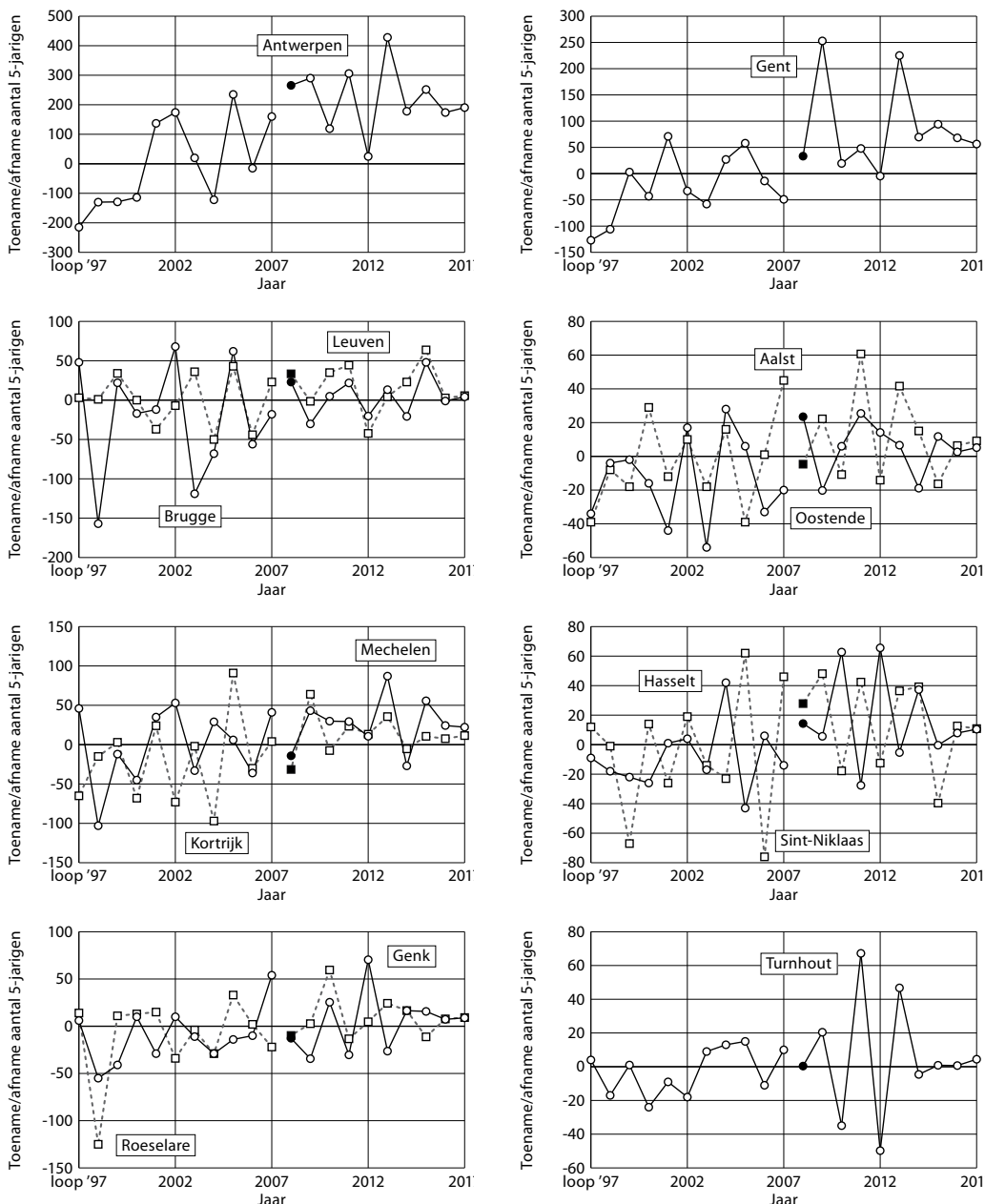
Antwerpen en Gent kennen de grootste absolute toenames. In deze steden (maar ook in Mechelen) gaat het tevens om veruit de sterkste veranderingen ten opzichte van het verleden, sterker dan in de andere steden. Gemiddeld zullen er jaarlijks in de loop van 2008-2017 zo'n 220 vijfjarigen bijkomen in Antwerpen. Een uitschieter is het jaar 2013: in de loop van dat jaar wordt een toename met om en bij de 400 kinderen verwacht. En in Gent komen er elk jaar gemiddeld bijna zo'n 90 vijfjarigen bij.

De gemiddelde aantallen verbergen evenwel sterke jaarlijkse schommelingen. Die worden in figuur 5.12 getoond. Er valt geen eenduidig patroon in de jaarlijkse toe- of afname van het aantal 5-jarigen te ontdekken: de evolutie is zeer grillig, zowel in de geobserveerde als in de geprojecteerde periode. In Roeselare noteerden we bijvoorbeeld een afname met -125 eenheden in de loop van 1998, maar een toename met +10 eenheden in de loop van het daaropvolgende jaar 1999. Ondanks het zeer grillige patroon kenden de meeste steden tot 2008 vaker een daling dan een stijging van hun aantal 5-jarigen.

In tegenstelling tot de projectie van de groep 0-2-jarigen, is de projectie van de groep 5-jarigen onderhevig aan de voorbijgaande waargenomen schommelingen in deze leeftijdsgroep; deze kinderen waren immers al geboren in het startjaar van de SVR-Bevolkingsprojecties.

De eerste geprojecteerde schommelingen reflecteren deels de laatste waargenomen schommelingen, telkens aangevuld met de nieuwe geprojecteerde geboorten. In alle centrumsteden gaat het om cycli van een toename gevolgd door een afname, maar de jaarlijkse toenames zijn sterker dan de jaarlijkse afnames. De toename zal in sommige steden evenwel sneller en sterker verlopen dan in andere.

Figuur 5.12 Jaarlijkse verandering van het aantal 5-jarigen, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.4 Leeftijdsgroep 10-19-jarigen

In dit deel beschrijven we de geobserveerde en geprojecteerde evolutie in de leeftijdsgroep van de 10-19-jarigen, ook wel gemeenzaam ‘tieners’ genoemd.

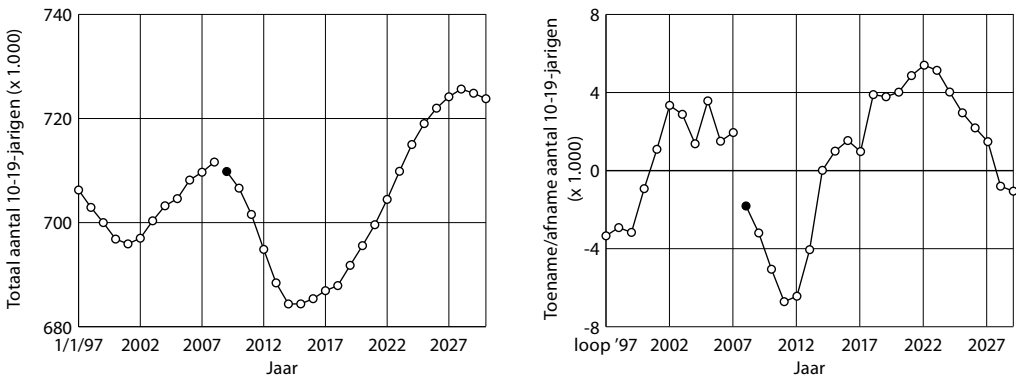
De gepresenteerde vooruitzichten van het aantal 10-19-jarigen, zowel op het niveau van het Vlaamse Gewest als van de Vlaamse steden en gemeenten, verschaffen ruwweg zicht op de potentiële instroom en doorstroom de komende jaren in het middelbaar onderwijs en deels ook in het hoger onderwijs. Ook aanverwante beleidsdomeinen, denk maar aan het gemeentelijk jeugdbeleid of het beleid inzake jongerenwelzijn, kunnen hierin oriëntatiepunten vinden.

5.4.1 Het Vlaamse Gewest

De curve van het geregistreerde aantal 10-19-jarigen in het Vlaamse Gewest vertoont eerst een daling tussen 1997 en 2001, dan een stijging tot in 2008. Voor dat jaar werden 712.000 tieners geteld, het hoogste aantal van de beschouwde observatieperiode (figuur 5.13 links). De jaarlijkse toe- of afname schommelde in die periode binnen een eerder beperkt bereik, meer bepaald tussen -4.000 en +4.000 eenheden (figuur 5.13 rechts).

In de komende jaren wordt opnieuw een golfbeweging voorzien in het totale aantal: eerst komt een opmerkelijke daling tot 684.000 tieners in 2014 (-4% ten opzichte van de stand in 2008), gevolgd door een stijging tot 726.000 tieners in 2028 (+2% ten opzichte van de stand in 2008), met nadien opnieuw een lichte daling (figuur 5.13 links). De jaarlijkse range van toe- of afname situeert zich tussen de -7.000 en +5.000 eenheden, een breder bereik dan in de observatieperiode (figuur 5.13 rechts).

Figuur 5.13 Aantal 10-19-jarigen, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

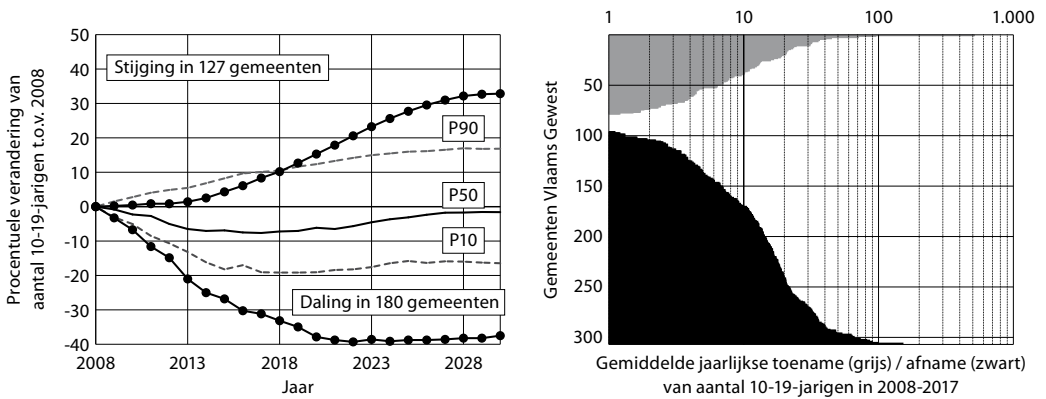
5.4.2 De Vlaamse steden en gemeenten

Figuur 5.14 brengt de gemeentelijke variatie in beeld. De figuur links maakt zichtbaar dat de vork van de procentuele aangroei van het aantal 10-19-jarigen in 2030 ten opzichte van de stand in 2008 zich situeert tussen -38% (Voeren) en +33% (Antwerpen). Voor 8 op de 10 gemeenten is die vork beperkter: van -16% (waarde van

P10) tot +17% (waarde van P90). De meerderheid der gemeenten (6 op de 10) zal volgens de projecties in 2030 minder tieners tellen dan in 2008.

De figuur rechts toont de verwachte gemiddelde jaarlijkse toe- of afname van het aantal 10-19-jarigen in de projectiejaren 2008-2017 (op een logaritmische schaal met basis 10). Ook hier wordt overwegend een daling verwacht van het aantal 10-19-jarigen (in 7 op 10 gemeenten is dat het geval). We beklemtonen dat het hier een gemiddelde betreft, waardoor de jaarlijkse schommelingen niet altijd goed in beeld komen. Een belangrijke vaststelling is dat Antwerpen (+509) en Gent (+95) met hun verwachte gemiddelde jaarlijkse toename tot de toppers behoren, terwijl voor Brugge (-150), Kortrijk (-97) en Oostende (-85) een daling van de aantallen voorzien is de komende jaren.

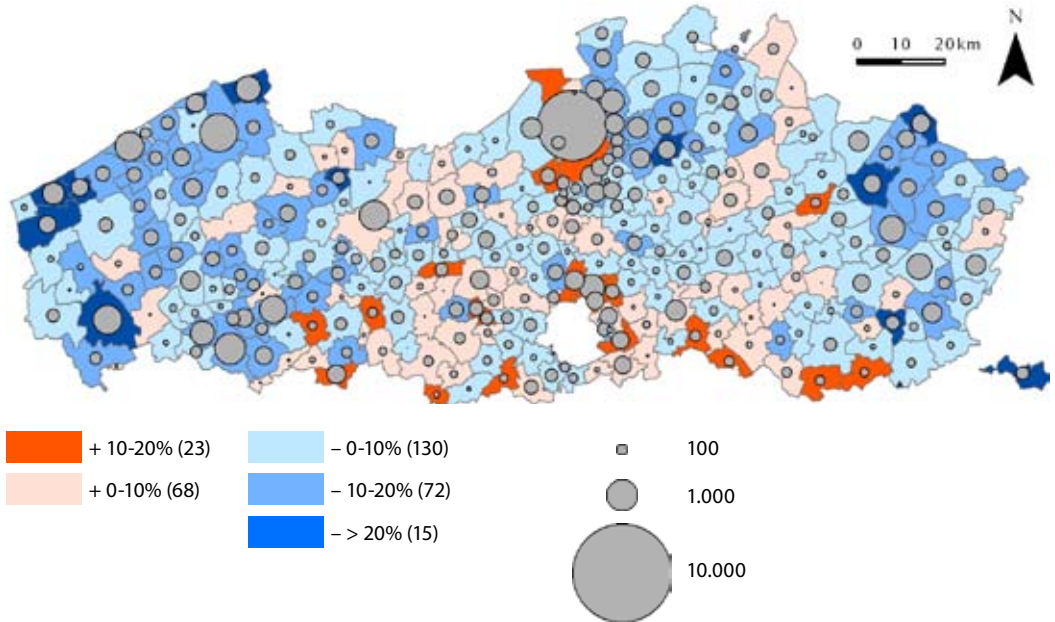
Figuur 5.14 Prognose van het aantal 10-19-jarigen voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Kaart 5.4 geeft het totaalbeeld van de variatie tussen alle gemeenten inzake de verandering in de populatie van tieners tussen 2008 en 2018.

Kaart 5.4 Geprojecteerde verandering van het aantal 10-19-jarigen per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

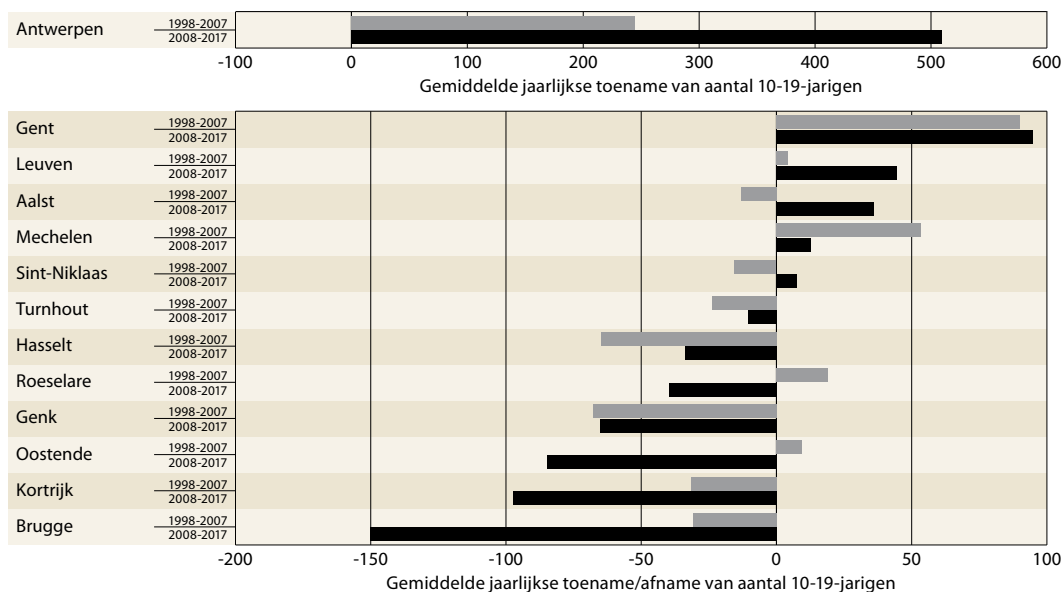
De kaart kleurt overwegend blauw wat dus een daling van het aantal tieners in 2018 ten opzichte van de stand in 2008 indiceert. Het verlies is goed zichtbaar in de provincie West-Vlaanderen (inzonderheid aan de kust), in de Noorderkempen en in tal van Limburgse gemeenten. Daartegenover staat de grootstad Antwerpen en een aantal kleinere gemeenten, waaronder gemeenten van de Vlaamse Rand (inzonderheid aan de noordoost-zijde), waarvoor de projecties een goed merkbare aanwinst van tieners aanduiden op de kaart.

5.4.3 De centrumsteden

Figuren 5.15 en 5.16 tonen de voorbije en verwachte veranderingen van het aantal tieners voor de 13 centrumsteden.

Figuur 5.15 geeft de gemiddelde jaarlijkse verandering van dat aantal in 2 10-jaarlijkse perioden: de observatiejaren 1998-2007 en de projectiejaren 2008-2017 (Antwerpen wordt apart getoond). Grote centrumsteden als Antwerpen, Gent, Leuven en Mechelen laten zowel voor de voorbije observatieperiode als voor de nabije projectieperiode een groei optekenen. In Aalst en Sint-Niklaas verwachten we een omwisseling van een bescheiden krimp op jaarbasis naar een bescheiden groei. Omgekeerd gaan Roeselare en Oostende van groei naar krimp. De 5 overige centrumsteden, met op kop Brugge en Kortrijk, blijven jaarlijks tot 2018 een krimpscenario volgen wat betreft hun aantal tieners.

Figuur 5.15 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 10-19-jarigen, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

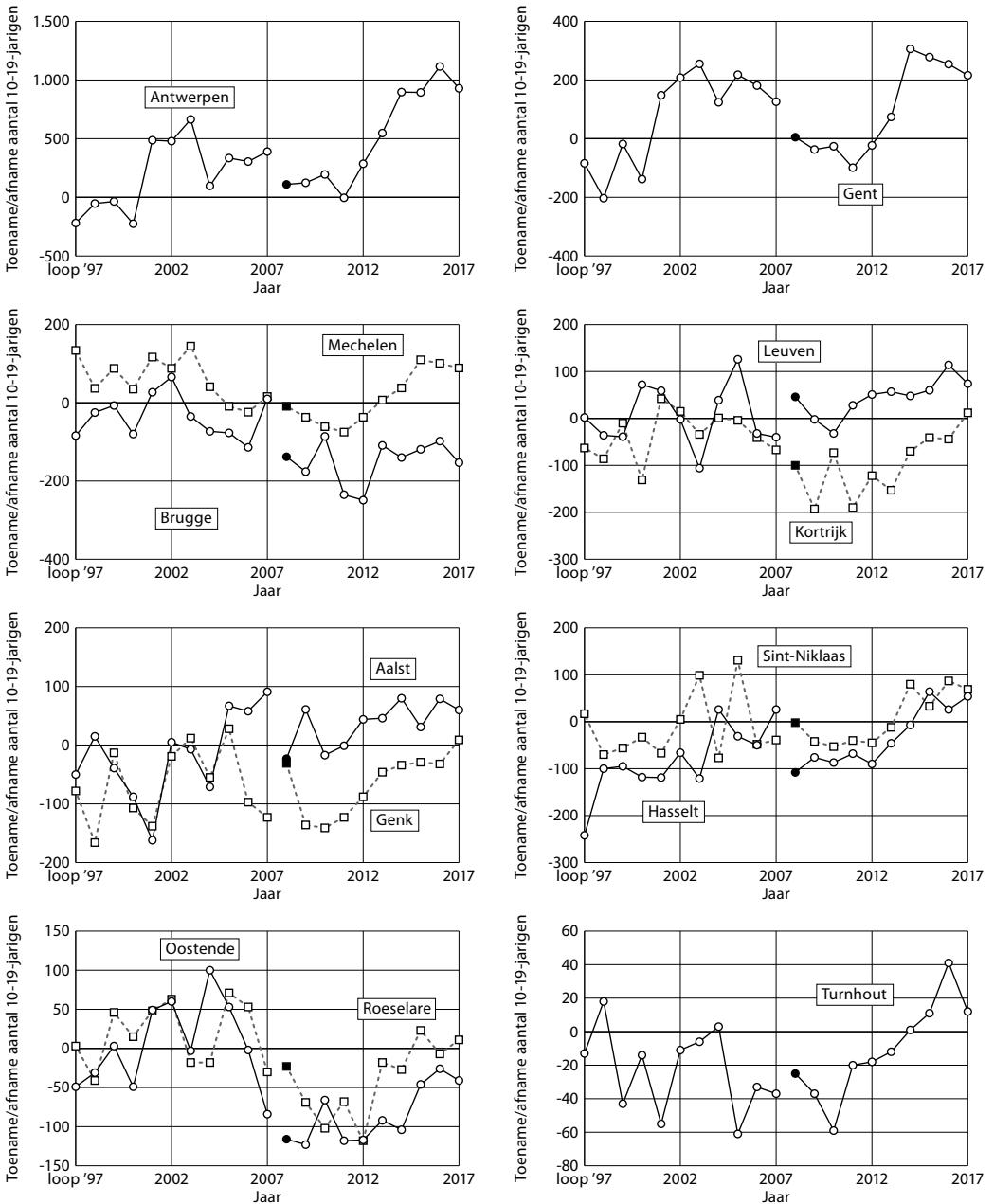
Figuur 5.16 geeft een preciezer beeld van de schommelingen op jaarbasis. Voor elke centrumstad wordt de jaarlijkse toe- of afname van het aantal 10-19-jarigen getoond, in zowel de observatiejaren als de eerstkomende projectiejaren.

In de voorbije periode vertoont het volume 10-19-jarigen jaarlijkse schommelingen in alle centrumsteden. Vaak is er een wisseling van krimp naar groei, of omgekeerd.

Die schommelingen worden min of meer ook doorgetrokken in de beschouwde projectieperiode. Antwerpen lijkt wel de uitzondering, met een verwachte vrijwel continue verdere jaarlijkse aangroei van het aantal tieners. Na een initiële krimp is dat ook de verwachting voor andere centrumsteden, waaronder Gent, Leuven, Mechelen en Aalst, zij het steeds aan een bescheiden groeiritme. Hetzelfde geldt trouwens voor Sint-Niklaas, Hasselt en Turnhout. Anderzijds leert de vooruitblik dat vooral in de centrumsteden in West-Vlaanderen, volgens de bevolkingsstatistieken van ADSEI de meest ontgroende Vlaamse provincie sinds 2006³, een krimp van het aantal tieners te verwachten valt.

3 Cijfers over ontgroening. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering. Beschikbaar op: <http://www4dar.vlaanderen.be/sites/svr/Cijfers/Pages/Excel.aspx>; zie de rubriek Bevolkingsindicatoren – Provincies

Figuur 5.16 Jaarlijkse verandering van het aantal 10-19-jarigen, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.5 Leeftijdsgroep 20-64-jarigen: eerst nog aangroei, dan krimp

In dit deel beschrijven we de geobserveerde en geprojecteerde evolutie van de 20-64-jarigen. We schetsen hiermee welke de verwachtingen zijn inzake omvang en aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, een bepalende factor van de arbeidsmarkt.

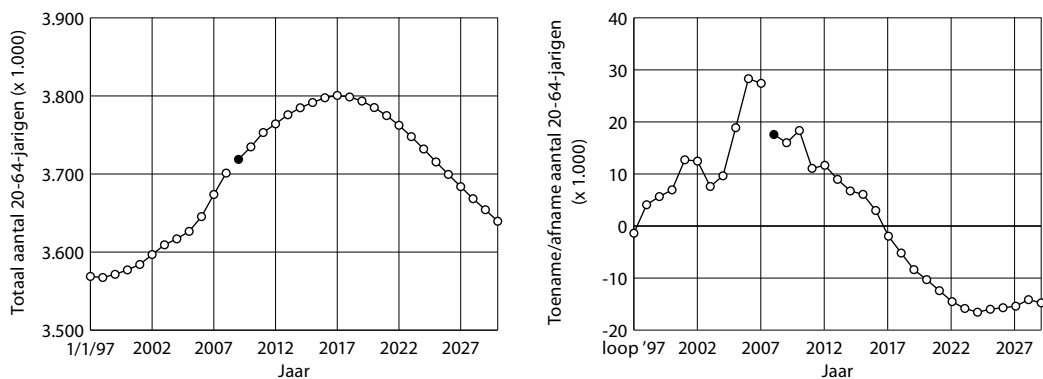
5.5.1 Het Vlaamse Gewest

Het aantal 20-64-jarigen in het Vlaamse Gewest steeg van 3.569.000 in 1997 naar 3.701.000 in 2008. Dat zijn er 132.000 meer, of een toename met 4% (figuur 5.17 links). In de meeste jaren nam de aangroei snelheid toe (figuur 5.17 rechts).

De curve van de waargenomen en geprojecteerde evolutie van het aantal 20-64-jarigen vormt een mooie klokvorm. De verwachting is dus dat dit aantal in de nabije toekomst eerst nog verder aangroeit, dan een top punt bereikt en nadien weer afneemt. 2017 is het topjaar, met 3.801.000 eenheden (+3% ten opzichte van de stand in 2008). In 2026 komen we weer uit bij de waarde van het laatste observatiejaar (figuur 5.17 links).

Volgen we het geprojecteerde groeiritm, dan is er eerst afnemende aangroei en vanaf 2017 toenemende krimp van het aantal, met aan het einde van de projectieperiode (vanaf 2024) stagnatie van de krimp (figuur 5.17 rechts).

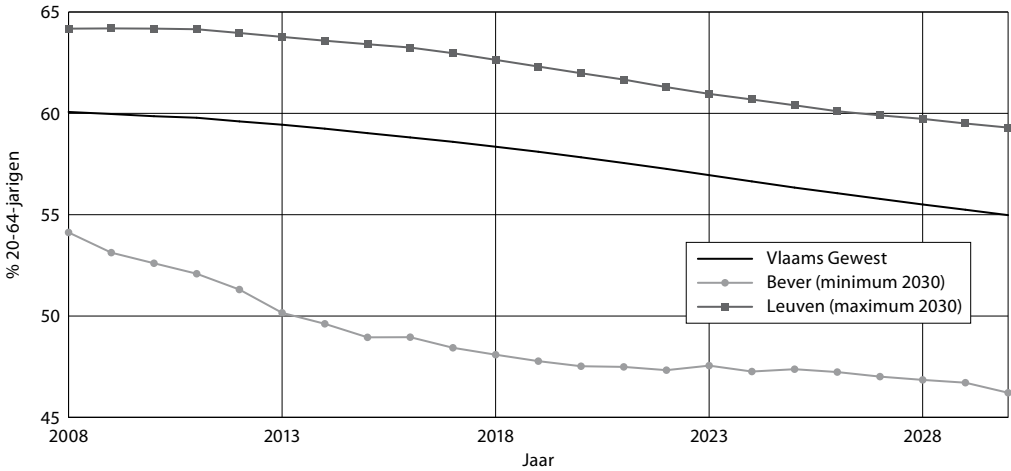
Figuur 5.17 Aantal 20-64-jarigen, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Anders is de curve wanneer we kijken naar het procentuele aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd in de totale bevolking (figuur 5.18). Hier wordt – ongeacht de stijging van de aantallen de eerstkomende jaren – alsmear een daling verwacht. Concreet slinkt het procentuele aandeel volgens de prognose geleidelijk van 60% in 2008 naar 55% in 2030. Die daling wordt trouwens voor alle Vlaamse steden en gemeenten voorspeld (met een variatie tussen -0,6 en -10 procentpunten).

Figuur 5.18 Prognose van het aandeel 20-64-jarigen in de totale bevolking, Vlaams Gewest en vork voor de 308 gemeenten op basis van de waarde voor 2030, 2008-2030

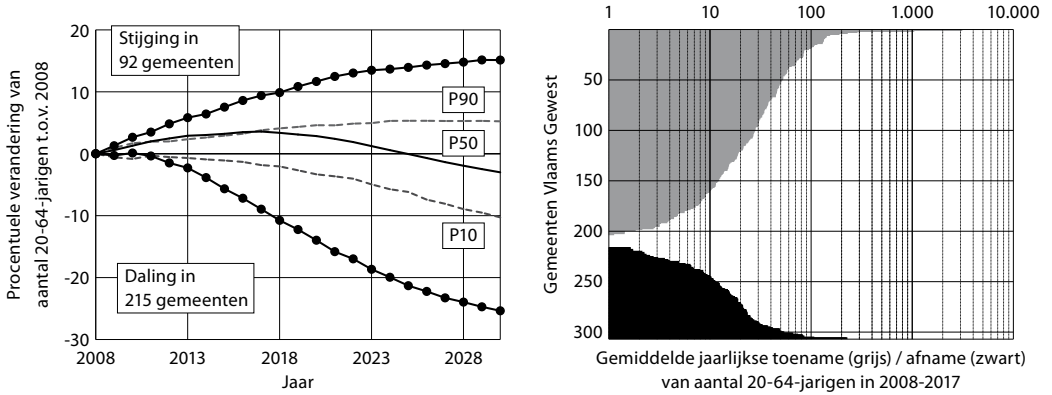
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.5.2 De Vlaamse steden en gemeenten

Figuur 5.19 brengt de gemeentelijke variatie in beeld. Het paneel links toont de vork waarbinnen naar verwachting de procentuele aangroei van het aantal 20-64-jarigen in 2030 (ten opzichte van de stand in 2008) zich situeert. Dit ligt tussen -25% (Voeren) en +15% (Houthulst). De extremen buiten beschouwing gelaten, is er in 8 op de 10 gemeenten variatie binnen de marges -10% (waarde van P10) en +5% (waarde van P90). Het gros der gemeenten (7 op de 10) zal daarbij in 2030 minder 20-64-jarigen tellen dan in 2008.

Figuur 5.19 rechts toont op een logaritmische schaal met basis 10 de verwachte gemiddelde jaarlijkse toe- of afname van het aantal 20-64-jarigen in de projectiejaren 2008-2017. Nu wordt andersom een stijging verwacht in het gros der gemeenten (ook 7 op 10), geheel congruent overigens met de gepresenteerde curve voor het Vlaamse Gewest in haar zenit (het jaar 2017 in figuur 5.17 links).

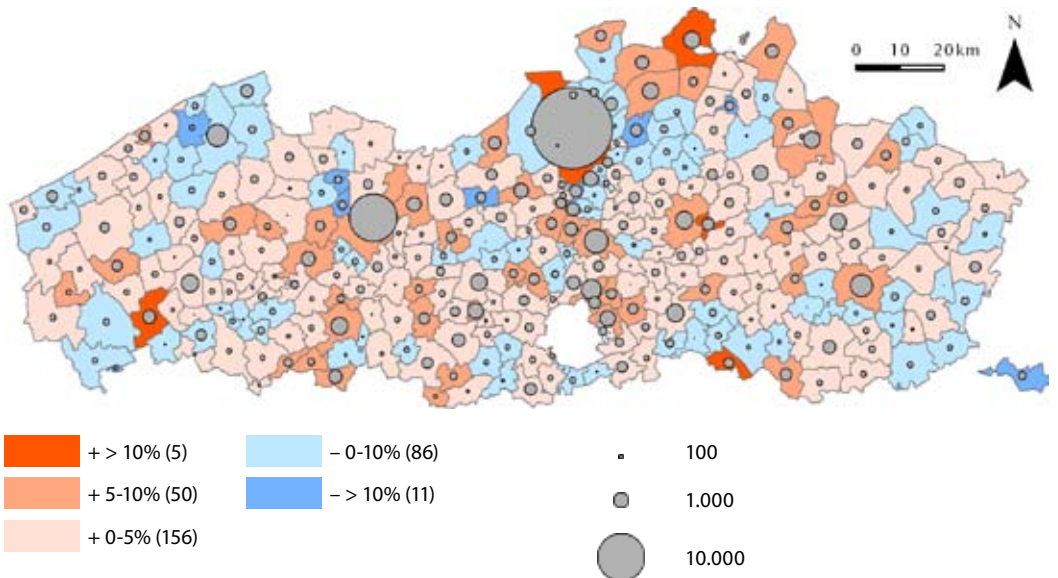
Figuur 5.19 Prognose van het aantal 20-64-jarigen voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Kaart 5.5 geeft het totaalbeeld van de variatie tussen alle gemeenten inzake de verandering in de bevolking op beroepsactieve leeftijd tussen 2008 en 2018.

Kaart 5.5 Geprojecteerde verandering van het aantal 20-64-jarigen per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

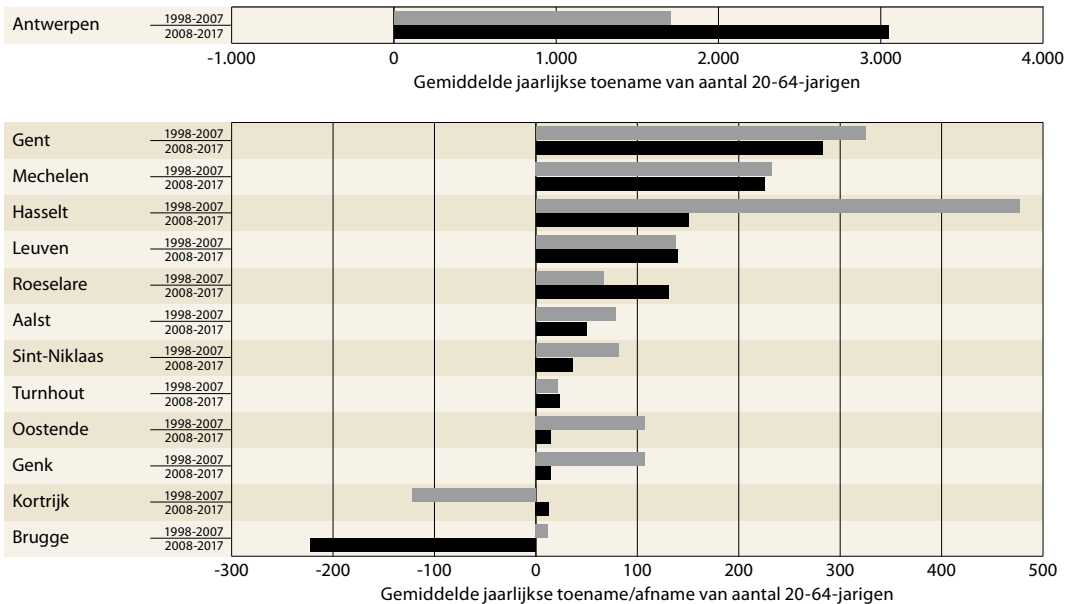
De procentuele verandering van het aantal 20-64-jarigen tussen 2008 en 2018 per stad of gemeente varieert tussen -12% en +12%. Ze is vooral markant in Antwerpen, Hoogstraten, Zonnebeke, Hulshout en Hoegaarden (groter dan 10%). Sterke dalers vinden we bij een aantal kleine gemeenten zoals Mesen, Voeren, Edegem en nog enkele kleine of middelgrote gemeenten (kleiner dan -10%). De steden Gent (+7%), Mechelen (+6%) en Leuven (+3%) zitten bij de middelmatige groeiers; Brugge (-3%) daartegenover vinden we bij de dalers.

5.5.3 De centrumsteden

Figuren 5.20 en 5.21 tonen de voorbije en verwachte veranderingen van het aantal 20-64-jarigen voor de 13 centrumsteden.

Figuur 5.20 toont de gemiddelde jaarlijkse verandering van dat aantal in 2 10-jaarlijkse perioden: de observatieperiode 1998-2007 en de kortlopende projectieperiode 2008-2017 (Antwerpen wordt apart getoond). Vrijwel steeds is er toename van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, op de uitzonderingen Kortrijk (voor de observatieperiode) en Brugge (voor de projectieperiode) na. Wel is het zo dat de gemiddelde toename op jaarbasis meestal wat geringer is in de projectieperiode dan in de observatieperiode. In Hasselt echter is het flink minder; voor Antwerpen en Roeselare naar verhouding flink meer.

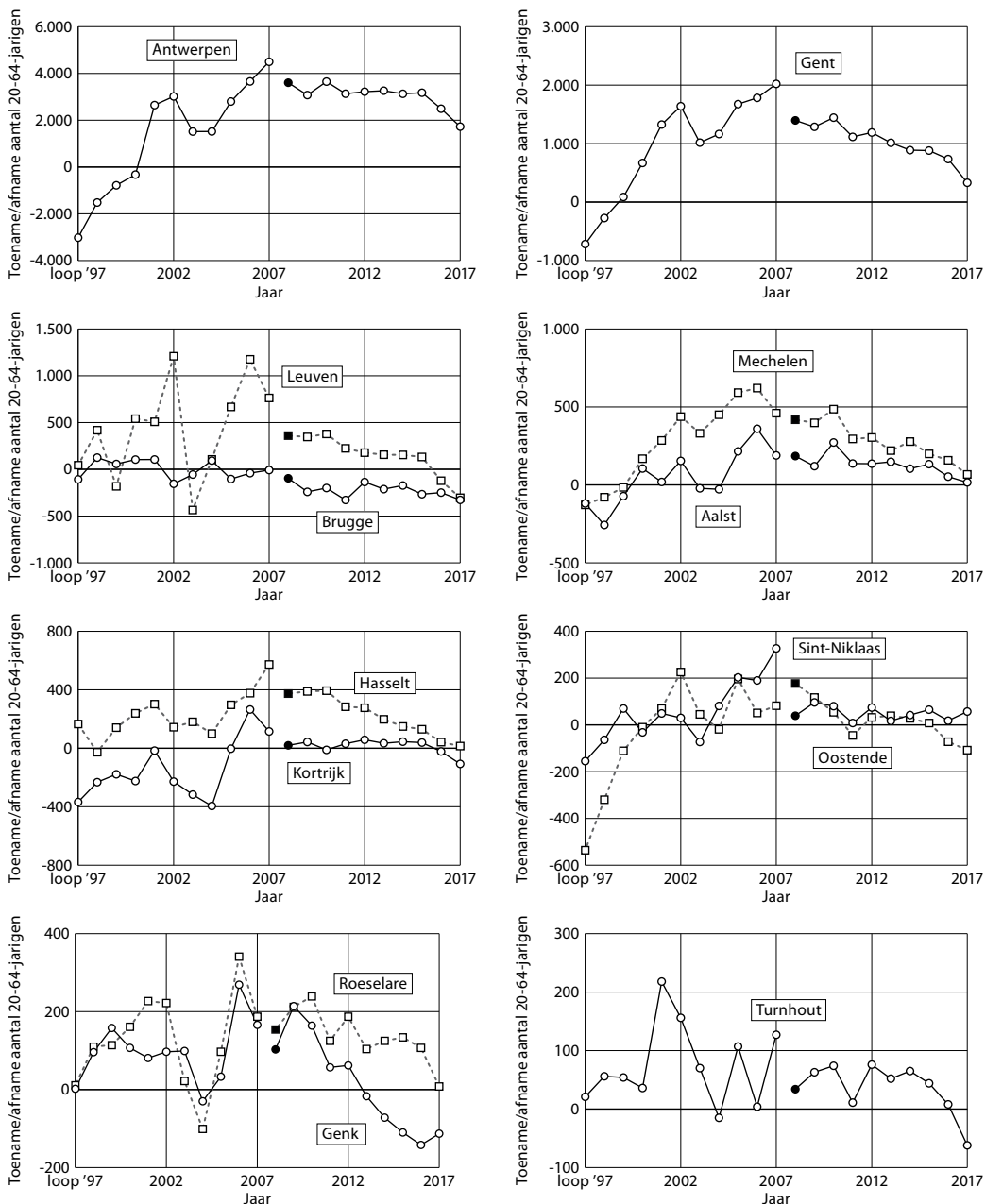
Figuur 5.20 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 20-64-jarigen, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.21 geeft een preciezer beeld van de schommelingen op jaarbasis. Voor elke centrumstad wordt de jaarlijkse toe- of afname van het aantal 20-64-jarigen getoond, in zowel de observatiejaren als de eerstkomende projectiejaren. Per centrumstad wordt een apart profiel uitgezet. In sommige steden zijn er grote schommelingen, in andere niet.

Figuur 5.21 Jaarlijkse verandering van het aantal 20-64-jarigen, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Antwerpen en Gent zagen hun bevolking op arbeidsleeftijd alsmear meer toenemen. In de beschouwde projectieperiode blijft die groei van de 20-64-jarigen aanhouden, maar nu aan een langzaam afzwakkend ritme. Dit geldt ook voor de meeste andere centrumsteden, met dit verschil dat tegen 2017 er al een omslag is van

toename naar nulgroei (Aalst, Mechelen, Hasselt, Roeselare) of zelfs afname (Leuven, Kortrijk, Genk, Turnhout). Voor Brugge wordt voor alle projectiejaren een afname voorspeld.

5.6 Leeftijdsgroep 65-plussers: de vergrijzing in opmars

In dit deel beschrijven we de geobserveerde en geprojecteerde evolutie van het aantal inwoners van 65 jaar en ouder (65-plussers). Ook hier volgen we hetzelfde stramien, met aandacht voor de verwachte evoluties van het aantal 65-plussers op het niveau van het Vlaamse Gewest, de steden en gemeenten en de 13 centrumsteden. In algemene zin bieden de gepresenteerde vooruitzichten van het aantal 65-plussers een ruwe raming van de lokale noden aan allerlei ouderenvoorzieningen.

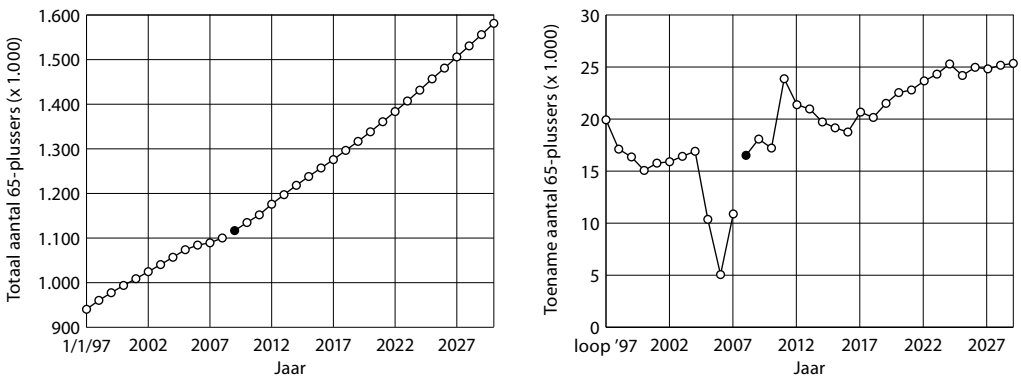
5.6.1 Het Vlaamse Gewest

Het aantal 65-plussers woonachtig in het Vlaamse Gewest gaat al geruime tijd in stijgende lijn. Tussen 1997 en 2008 klom het aantal van 940.000 naar 1.100.000 (figuur 5.22 links). Gemiddeld bedroeg de jaarlijkse aangroei 15.000 eenheden, zij het aan een flink lager groeiritme in de laatste observatiejaren tengevolge van de beperktere toestroom van nieuwe 65-jarigen die geboren zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog (figuur 5.22 rechts).

Voor het totale Vlaamse Gewest voorspellen we een verdere continue toename van het aantal inwoners van 65 jaar en ouder. Tussen 2008 en 2030 verwachten we een toename van 1.100.000 naar 1.581.000 65-plussers (figuur 5.22 links). Die verwachte groei met bijna een half miljoen (+481.000) vertaalt zich procentueel in een groei van 44% in het jaar 2030 ten opzichte van 2008.

In alle projectiejaren tot 2030 groeit het aantal 65-plussers met gemiddeld 22.000 per jaar. In de eerste 10 projectiejaren schommelt dat veeleer rond de 20.000 eenheden, na 2020 betreft het vrijwel een constante jaarlijkse aangroei met 25.000 eenheden (figuur 5.22 rechts).

Figuur 5.22 Aantal 65-plussers, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

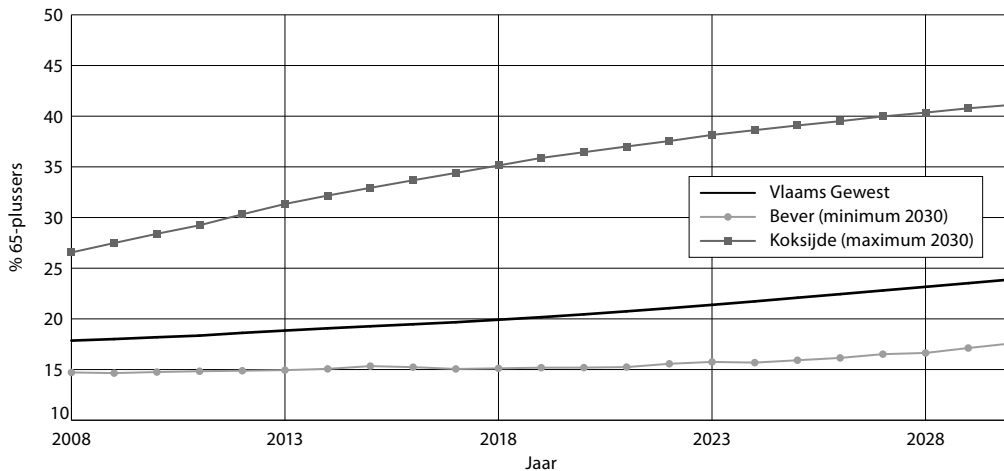

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.23 geeft zicht op de geprojecteerde evolutie van het procentuele aandeel van 65-plussers in de totale bevolking. Kijken we naar de lijn voor het Vlaamse Gewest, dan valt de onafgebroken stijging op (van 17,9% in

2008 naar 24% in 2030). Dit wijst op een voortschrijdende vergrijzing. Dit procentuele aandeel neemt trouwens in alle gemeenten toe, behalve in Antwerpen (daar blijft het aandeel stabiel: 18,5% in 2008 en 18,2% in 2030). Topgemeente in dit opzicht blijft Koksijde (41% in 2030).

Figuur 5.23 Prognose van het aandeel 65-plussers in de totale bevolking, Vlaams Gewest en vork voor de 308 gemeenten op basis van de waarde voor 2030, 2008-2030

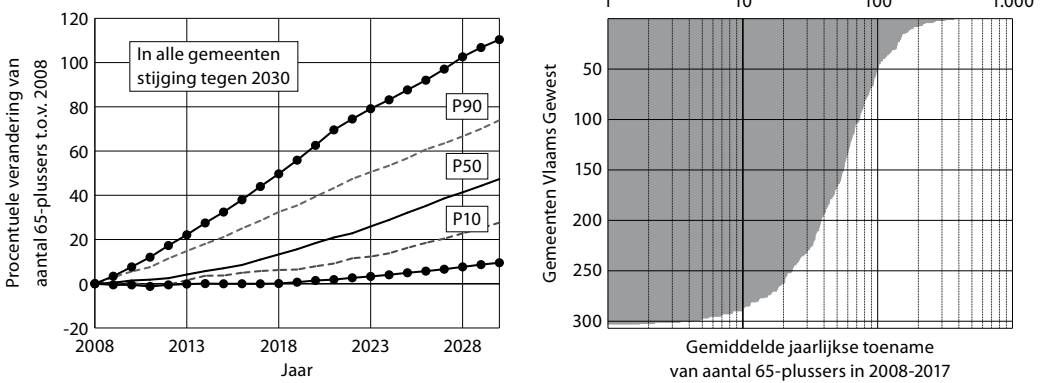
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.6.2 De Vlaamse steden en gemeenten

In alle steden en gemeenten wordt een toename van het aantal 65-plussers verwacht. Er is wel veel variatie in het groeiritme tussen de gemeenten, van een relatief beperkte aangroei (+9% voor Mortsel) enerzijds tot meer dan een verdubbeling (+110% voor Kortesseem) tegen 2030 anderzijds (figuur 5.24 links).

Figuur 5.24 rechts toont de verwachte gemiddelde jaarlijkse toename van het aantal 65-plussers in de periode 2008-2017. In een beperkt aantal gemeenten (17) gaat het om een gemiddelde jaarlijkse toename met minder dan 10 bijkomende 65-plussers. In de grote meerderheid van de gemeenten (242) situeert die voorspelde toename zich tussen 10 en 100 eenheden. De overige gemeenten (49) laten een gemiddelde jaarlijkse toename tussen 100 en 400 optekenen. De topper is Brugge (gemiddelde jaarlijkse toename tussen 2008 en 2018 is +364 eenheden), dan volgen Hasselt (+315) en Oostende (+267).

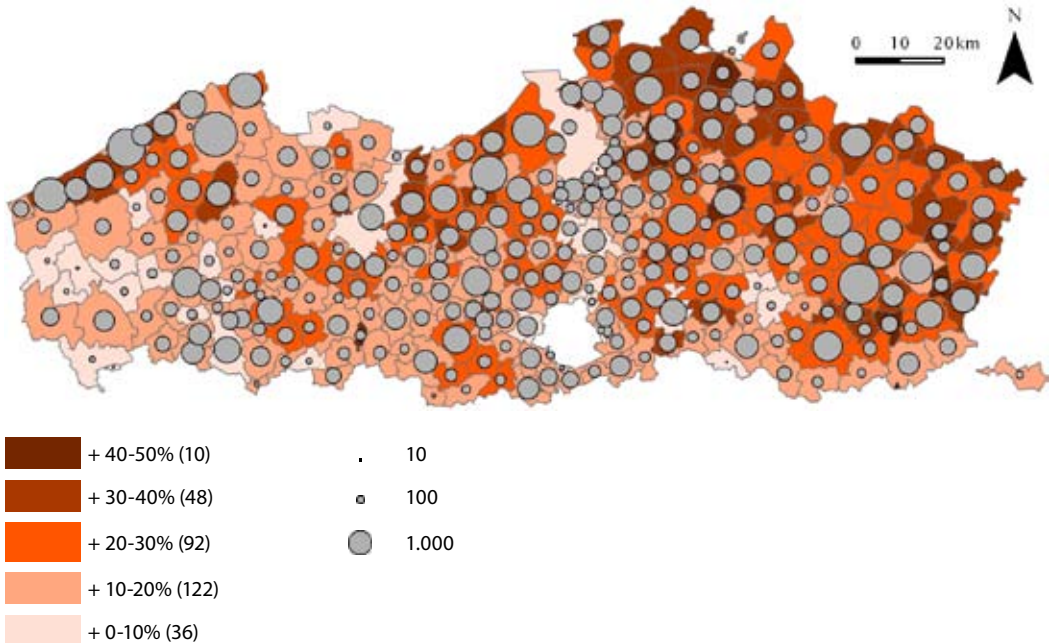
Figuur 5.24 Prognose van het aantal 65-plussers voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Kaart 5.6 geeft het totaalbeeld van de gemeentelijke variatie inzake de verandering in de populatie 65-plussers tussen 2008 en 2018.

Kaart 5.6 Geprojecteerde verandering van het aantal 65-plussers per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

De eerste 10 geprojecteerde jaren verwachten we een toename van het aantal 65-plussers in alle gemeenten. Weliswaar is er een belangrijke gemeentelijke variatie.

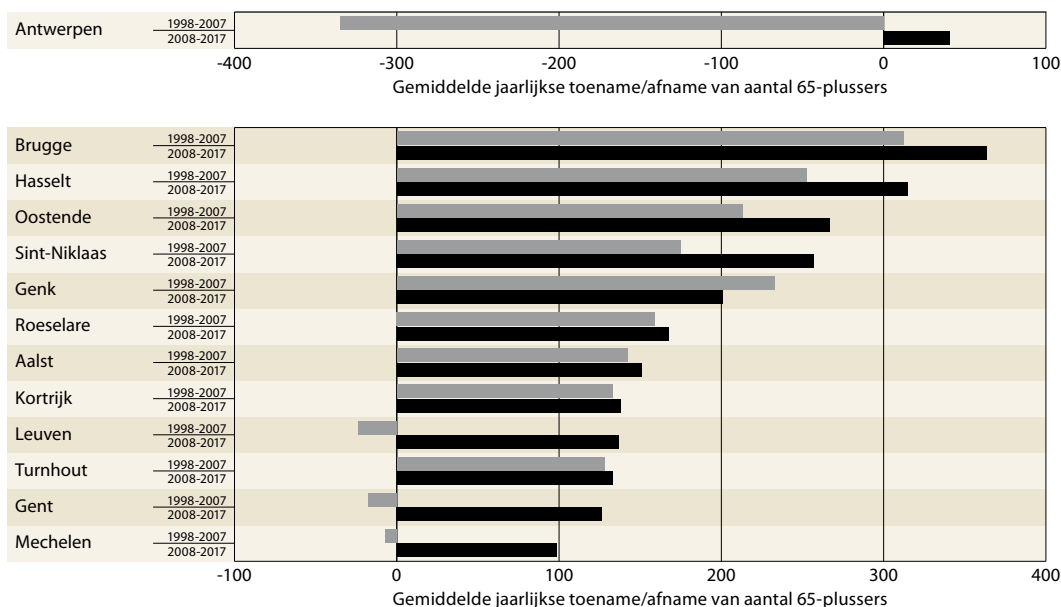
De procentuele toename van het aantal 65-plussers tussen 2008 en 2018 ligt in een breed bereik tussen 0,1 en 67%. Voor de helft van de gemeenten (150) betreft het een procentuele toename van boven de 20%, voor de andere helft (158) is de groei minder. Voor 10 gemeenten ligt de verwachte procentuele toename van het aantal 65-plussers boven de 40%. In die kopgroep zitten geen grote steden.

Kijken we met een wat bredere blik, dan kleurt de kaart globaal donkerder in de provincies Antwerpen en Limburg alsook aan de kust. Daar ligt dus een verscherpte vergrijzing in het verschieft. Voor de kust heeft men het in dit verband over de 'dubbele vergrijzing', van de autochtone bevolking enerzijds, van de massaal nieuw ingeweken gepensioneerden anderzijds (De Klerck, 2011)

5.6.3 De centrumsteden

Figuur 5.25 geeft de gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 65-plussers voor twee 10-jaarlijkse periodes in de 13 centrumsteden (Antwerpen wordt apart getoond). In alle centrumsteden is het geprojecteerd jaargemiddelde positief en ligt het bovendien hoger dan de corresponderende waarde voor de observatieperiode, met uitzondering van Genk. Brugge, Hasselt en Oostende komen vooraan, Antwerpen is de hekkensluis. Voor grote steden als Antwerpen, Gent, Mechelen en Leuven is er zelfs een omslag: van een daling van de aantallen in de observatieperiode naar een toename in de projectieperiode.

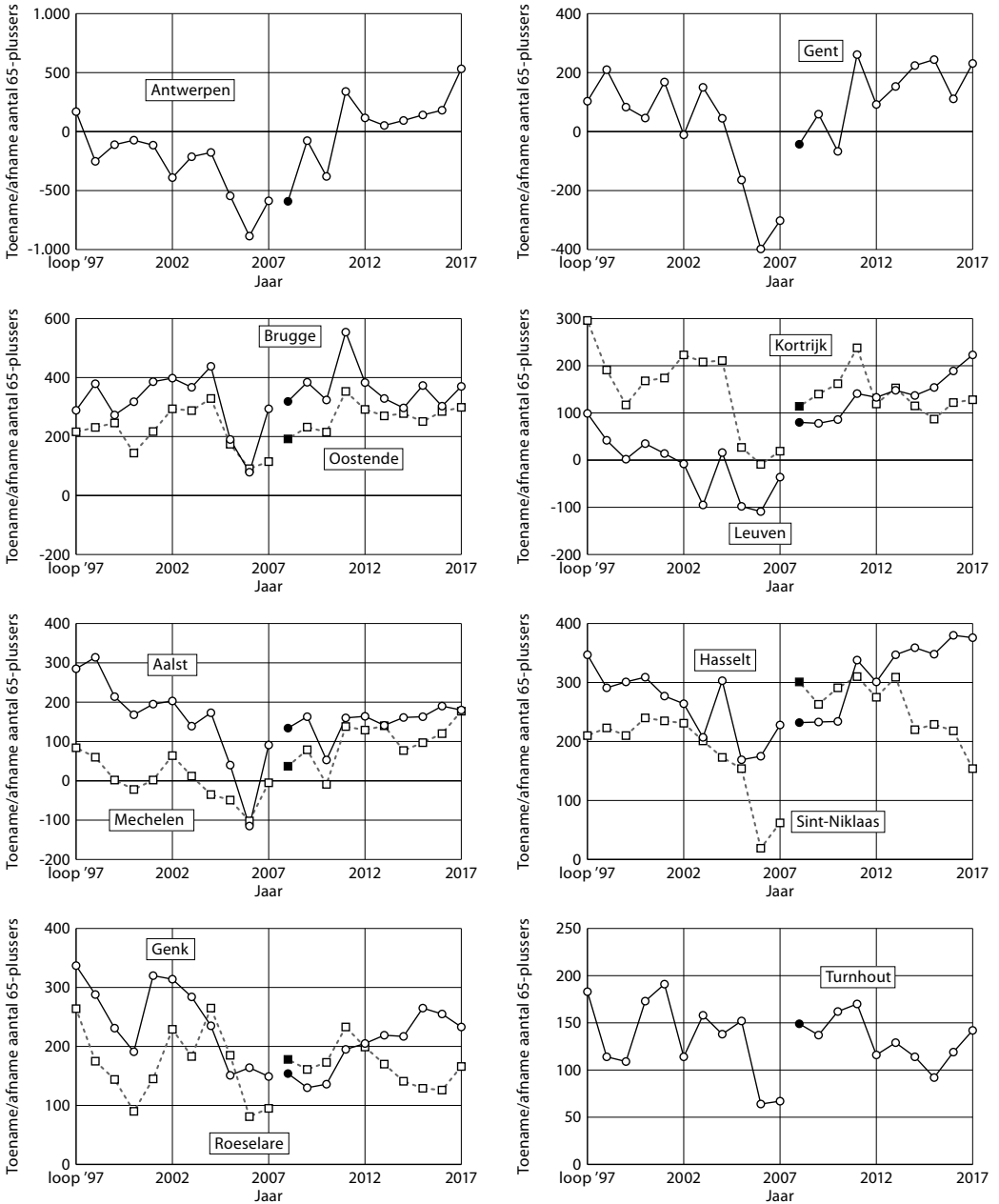
Figuur 5.25 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 65-plussers, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.26 geeft een preciezer beeld van de fluctuaties op jaarbasis. Voor elke centrumstad wordt de jaarlijkse toename of afname van het aantal 65-plussers getoond, zowel voor geobserveerde jaren (1997-2007) en voor de eerste 10 geprojecteerde jaren (2008-2017).

Figuur 5.26 Jaarlijkse verandering van het aantal 65-plussers, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

In de voorbije periode vertoonde het volume 65-plussers jaarlijkse schommelingen in alle centrumsteden. Soms betrof het sterke fluctuaties. Zo kende Gent een toename met +200 ouderen in 1997 en een afname met -400 ouderen in 2006.

In de projectiejaren tot 2017 wordt veelal een jaarlijkse toename van het aantal 65-plussers verwacht. Krimp in de aantallen is uitzonderlijk. De aangroei blijft in menige centrumstad wel flink fluctueren.

5.7 Leeftijdsgroep 80-plussers: de toekomst verzilvert

In dit deel beschrijven we de geobserveerde en geprojecteerde evolutie van de bevolking van 80 jaar en ouder (80-plussers). Ook hier opnieuw aandacht voor de (verwachte) evoluties op het niveau van het Vlaamse Gewest, de steden en gemeenten en de 13 centrumsteden.

In algemene zin bieden de gepresenteerde vooruitzichten oriëntatiepunten voor de verdere planning van allerlei voorzieningen voor deze leeftijdsgroep van 'oudste ouderen' (zorg- en wooncentra, thuisverpleging, financiële druk op de Vlaamse zorgverzekering, enzovoort).

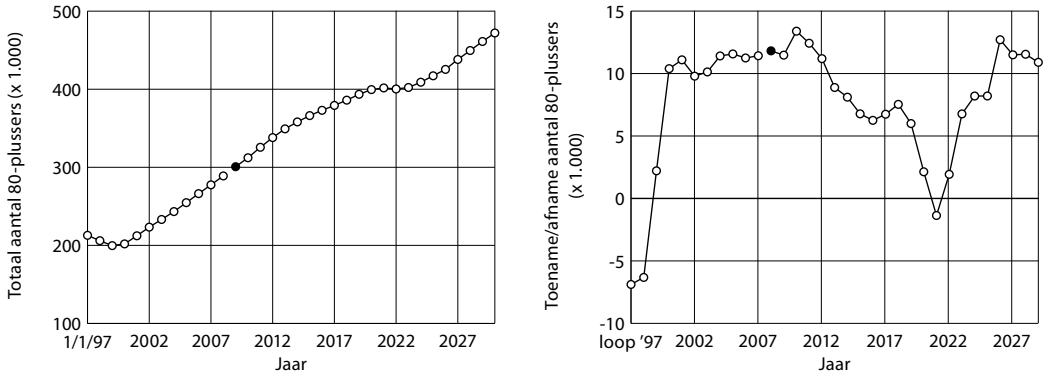
5.7.1 Het Vlaamse Gewest

Het aantal 80-plussers in het Vlaamse Gewest gaat sinds de eeuwwisseling in stijgende lijn. De jaren daarvoor was er nog een lichte daling, duidelijk een late weerslag van de geboortedaling tijdens de Eerste Wereldoorlog. In 1999 werden 200.000 inwoners van 80 jaar en ouder geteld, in 2008 was dat al 289.000, bijna de helft meer (figuur 5.27 links).

Voor het Vlaamse Gewest voorspellen we een verdere toename van het aantal 80-plussers, van 289.000 in 2008 tot 472.000 in 2030. Die verwachte groei met 183.000 eenheden vertaalt zich procentueel in een aangroei van 63% (wat flink meer is dan de aangroei van 44% voor de bredere leeftijdsgroep van 65-plussers). Weliswaar is er een groeivertraging in het korte interval tussen 2020 en 2022.

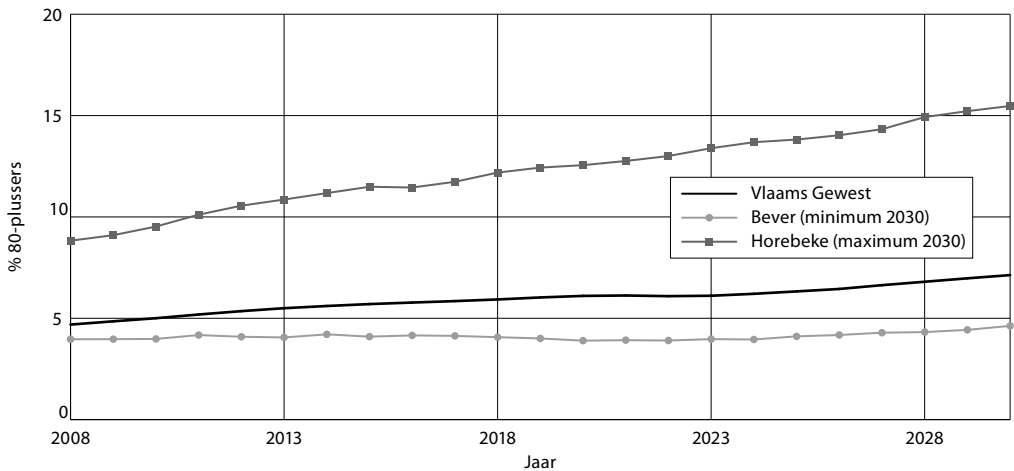
Groeiversnellingen en groeivertragingen komen duidelijk naar voor in figuur 5.27 rechts. Tot 2012 is er nog elk jaar een aangroei met iets meer dan 10.000 eenheden, dan daalt dit schoksgewijs tot een aangroei met nog maar 6.000 eenheden in 2019, om vervolgens plots te zakken naar een krimp met 1.400 eenheden in de loop van het projectiejaar 2021 (opnieuw een oorlogsschaduw, nu van het geboortjaar 1941), om dan opnieuw een groepspad te volgen naar een nieuw jaarlijks groeiritme van iets meer dan 10.000 eenheden vanaf het jaar 2026. We bevinden ons dan aan het einde van de projectiehorizon, de jaren waarbij, langzaam maar zeker, de grote naoorlogse babyboomcohorten de drempel van 80 jaar zullen bereiken.

Figuur 5.27 Aantal 80-plussers, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en verandering in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.28 Prognose van het aandeel 80-plussers in de totale bevolking, Vlaams Gewest en vork voor de 308 gemeenten op basis van de waarde voor 2030, 2008-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

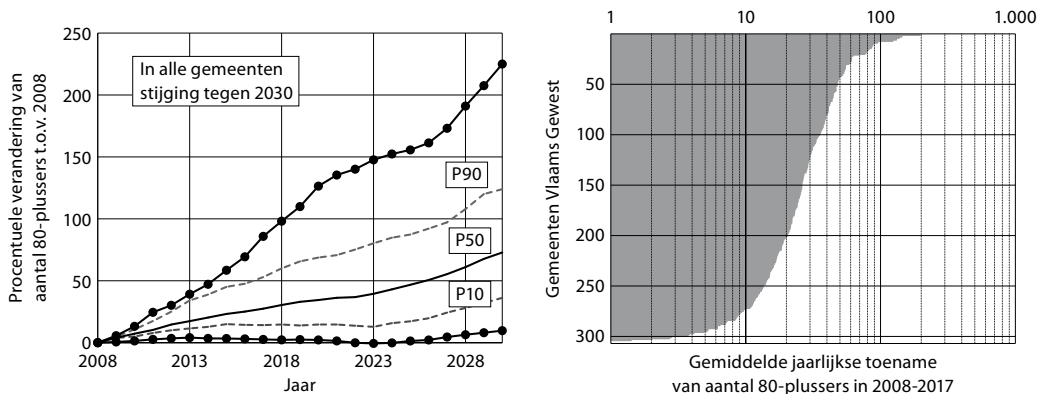
Kijken we in figuur 5.28 naar het aandeel van 80-plussers in de totale bevolking van het Vlaamse Gewest, dan treft de gestage procentuele stijging, van bijna 5% in 2008 naar 7% in 2030. Dit wijst op een voortschrijdende “verzilvering” van de bevolking. Dit aandeel neemt overigens toe in alle gemeenten behalve, zoals bij de 65-plussers, in Antwerpen (daar blijft het aandeel min of meer stabiel rond de 5%). Topgemeente in 2030 in dit opzicht wordt het landelijke Horebeke, waar volgens de projectie ruim 15% van de inwoners ouder zou zijn dan 80 jaar.

5.7.2 De Vlaamse steden en gemeenten

In alle gemeenten wordt een toename van het aantal 80-plussers verwacht. Er is wel veel variatie in het groei-ritme tussen de gemeenten, van een relatief beperkte aangroei (+10% voor Antwerpen) tot meer dan een verdrievoudiging (+225% voor Opglabbeek) tegen 2030 (figuur 5.29 links).

Figuur 5.29 rechts toont de verwachte gemiddelde jaarlijkse toename van het aantal 80-plussers in de periode 2008-2017 (opnieuw op een logaritmische schaal met basis 10). In alle gemeenten is er een toename. In 1 op 10 gemeenten gaat het om een gemiddelde jaarlijkse toename van minder dan 10 bijkomende 80-plussers. In de grote meerderheid van de gemeenten (269) situeert die voorspelde jaarlijkse toename zich tussen 10 en 100 eenheden. De overige gemeenten (7) laten een gemiddelde jaarlijkse toename die groter is dan 100 eenheden optekenen. De topper hier is, zoals bij de 65-plussers, Brugge (gemiddelde jaarlijkse toename tussen 2008 en 2017 = +195 eenheden); dan volgen Sint-Niklaas (+143) en Hasselt (+142).

Figuur 5.29 Prognose van het aantal 80-plussers voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 in de periode 2008-2030 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

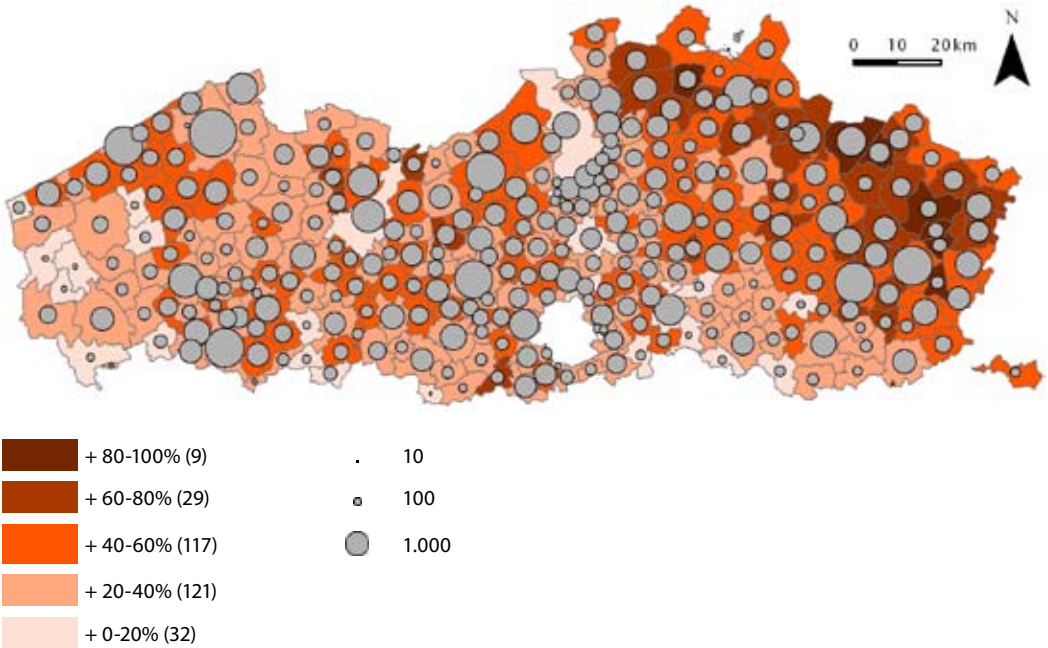
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Kaart 5.7 geeft de geografische spreiding van de toename van het aantal 80-plussers. De procentuele toename is zichtbaar het sterkst in tal van gemeenten in de provincie Limburg en in het noorden van de provincie Antwerpen. Vaak gaat het daarbij echter om eerder bescheiden toenames in aantallen gerekend.

Opmerkelijk is voorts dat aan de kust de procentuele toename betrekkelijk gering of middelmatig is, daar waar in de bredere leeftijdsgroep van 65-plussers wel relatief sterke procentuele toenames zijn voorspeld. Dit is overigens congruent met de vaststelling – onderliggend aan de projecties – dat vooral ‘medioren’ (50-64 jaar) en ‘jonge senioren’ (65-79 jaar) een verblijf zoeken aan de kust (De Klerck, 2011).

Kaart 5.7

Geprojecteerde verandering van het aantal 80-plussers per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

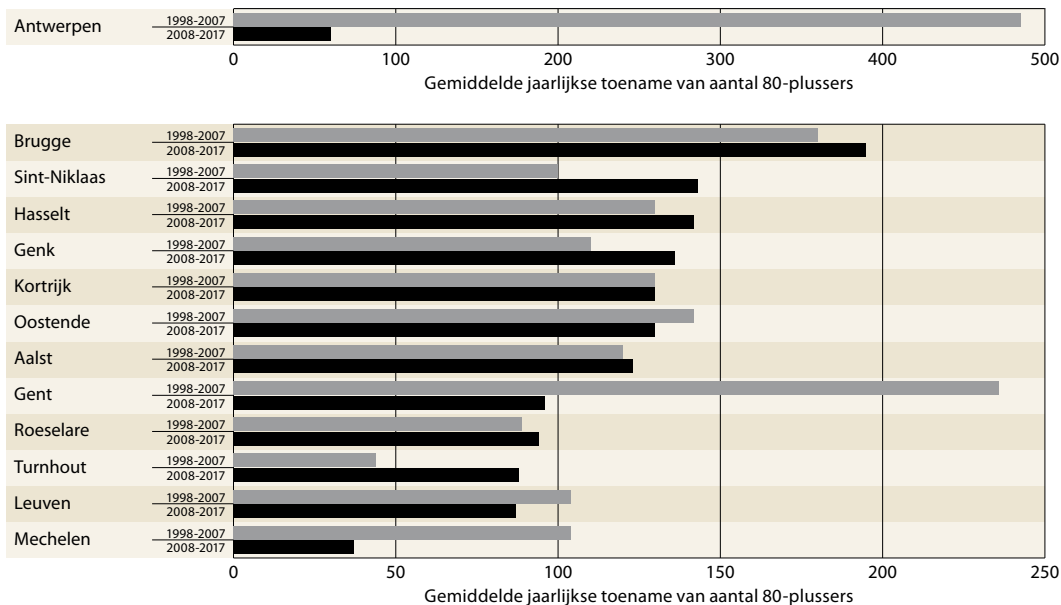
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.7.3 De centrumsteden

Figuren 5.30 en 5.31 tonen de voorbije en verwachte veranderingen van het aantal 80-plussers voor de 13 centrumsteden.

Figuur 5.30 geeft de gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 80-plussers voor twee 10-jaarlijkse perioden (Antwerpen wordt apart getoond): de observatieperiode 1998-2007 en de projectieperiode 2008-2017. In alle centrumsteden zijn beide jaargemiddelden positief. Voor 5 centrumsteden (de toppers Brugge, Sint-Niklaas, Hasselt en Genk alsook de middenmoter Turnhout) ligt het berekende jaargemiddelde hoger in de projectieperiode dan in de observatieperiode. Voor 3 centrumsteden (Kortrijk, Aalst, Roeselare) komen we praktisch uit op een gelijke gemiddelde groei in beide periodes. In de 5 overige centrumsteden (Antwerpen, Gent, Oostende, Leuven en Mechelen) is er echter een daling van het jaargemiddelde. Dat is zeer opvallend in de grootsteden Antwerpen en Gent. Er is daar nog wel aangroei van 80-plussers, maar die zal naar verwachting stikken.

Figuur 5.30 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 80-plussers, centrumsteden, 1998-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

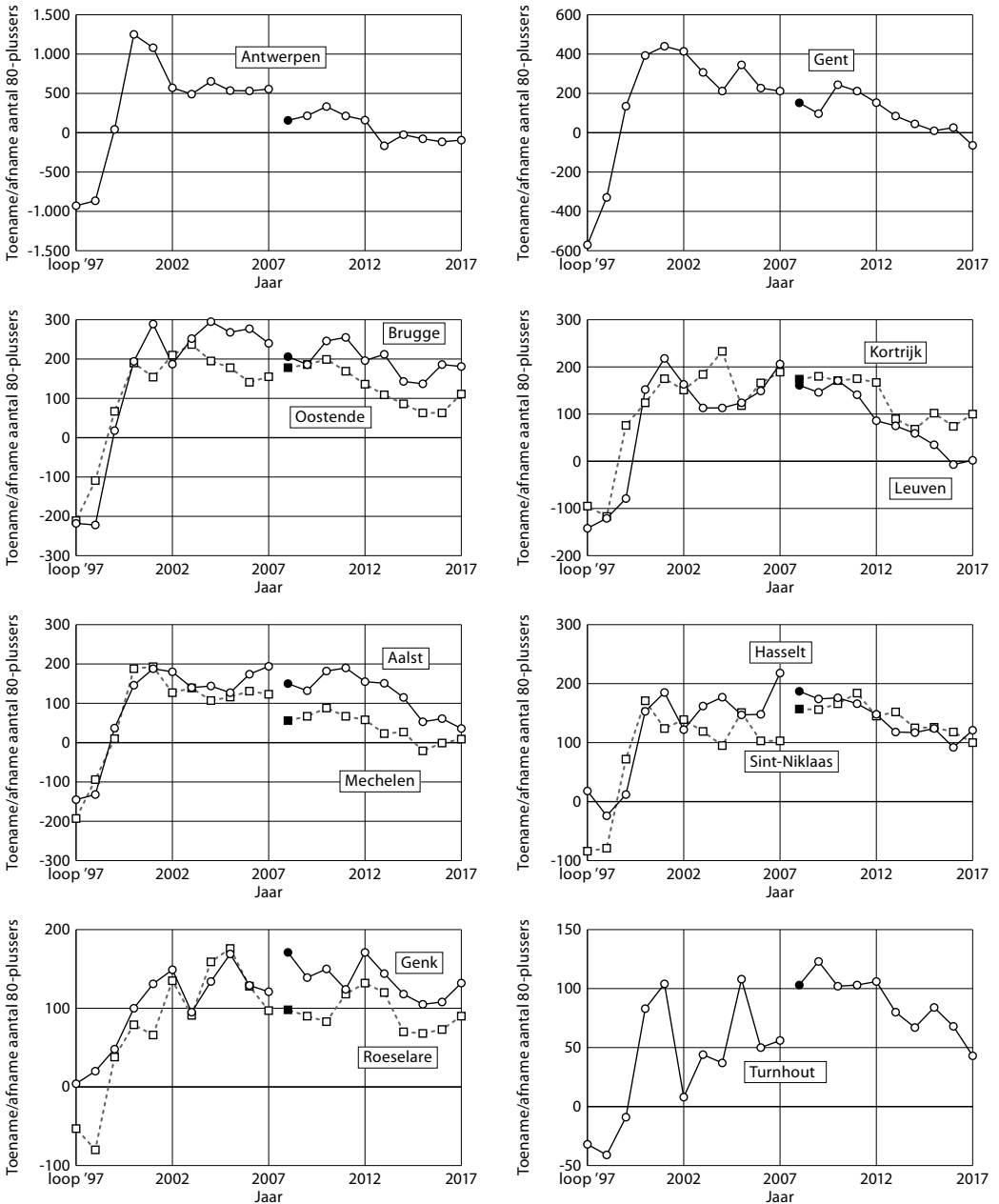
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.31 brengt het bovenstaande preciezer in beeld door voor elke centrumstad de jaarlijkse toename of afname van het aantal 80-plussers uit te tekenen, apart voor de 11 laatste observatiejaren (1997-2007) en voor de 10 eerste projectiejaren (2008-2017).

Opvallend voor de voorbije observatieperiode is dat daarin – en dat voor alle centrumsteden behalve Genk – jaren aanwezig zijn met een krimp van het aantal 80-plussers. Die krimpjaren situeren zich vooral in en kort na 1997, de jaren dat de generaties geboren aan het einde van of kort na de Eerste Wereldoorlog de 80-jaardrempel overschreden. In de navolgende observatiejaren is er overal een toename van het aantal 80-plussers.

Voor de beschouwde projectieperiode tot 2018 is het algemene beeld dat van een daling in de jaarlijkse toename, met voor de steden Antwerpen (vanaf 2013), Gent (in 2017), Leuven (in 2016) en Mechelen (in 2015) de bijkomende bijzonderheid van een krimp van het aantal 80-plussers in selecte jaren tegen 2018 aan.

Figuur 5.31 Jaarlijkse verandering van het aantal 80-plussers, centrumsteden, 1997-2007 (observaties) en 2008-2017 (projecties)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.8 Afhankelijkheidsratio

De afhankelijkheidsratio geeft de verhouding tussen de bevolking buiten beroepsactieve leeftijd en de bevolking op beroepsactieve leeftijd. De tweede groep werd concreet afgebakend als de leeftijdsgroep van 20 tot 64 jaar. Concreet betreft het dus de ratio van de '0-19-jarigen en 65-plussers' (teller) op de '20-64-jarigen' (noemer). Algemeen geldt dat hoe hoger de waarde van de ratio, hoe meer "druk" er komt op de actieve leeftijdsgroep (ondermeer om de sociale zekerheid betaalbaar te houden).

We bekijken de voorbije en de geprojecteerde evolutie van deze afgeleide bevolkingsindicator op het niveau van:

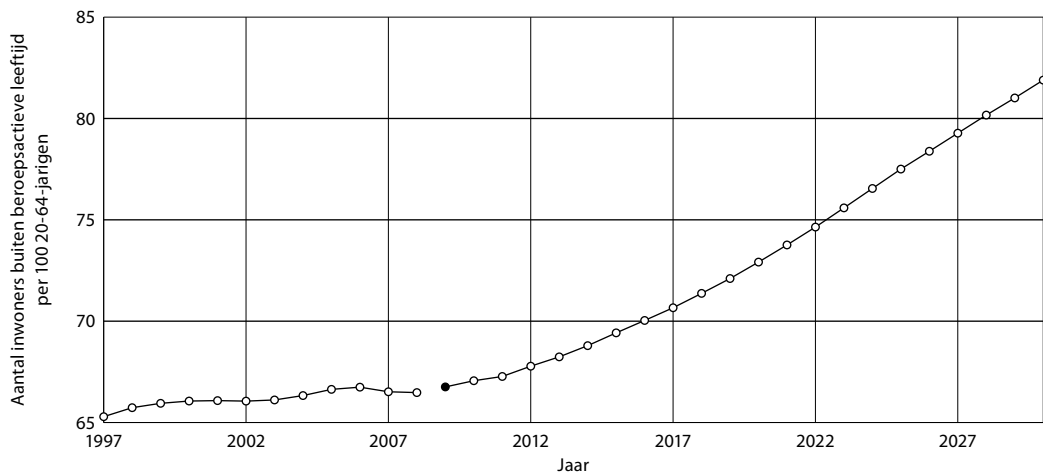
- het Vlaamse Gewest;
- de steden en gemeenten;
- de 13 centrumsteden.

5.8.1 Het Vlaamse Gewest

De afhankelijkheidsratio stagneerde in de observatieperiode rond de waarde 65. Dat betekent zoveel dat tegenover 100 inwoners op beroepsactieve leeftijd er 65 buiten beroepsactieve leeftijd staan, hetzij ouder (65-plussers) of jonger (0-19-jarigen). Wie preciezer kijkt ziet een zeer lichte toename van die verhouding, van 65/100 in 1997 over 67/100 in 2006 naar 66/100 in 2008.

Voor de toekomst verwachten we een ander verhaal, met een duidelijke en continue stijging van de ratio. In 2030 zouden aldus tegenover 100 inwoners op beroepsactieve leeftijd er 82 buiten beroepsactieve leeftijd staan (figuur 5.32).

Figuur 5.32 Afhankelijkheidsratio, Vlaams Gewest, observaties 1997-2008 en projecties 2009-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

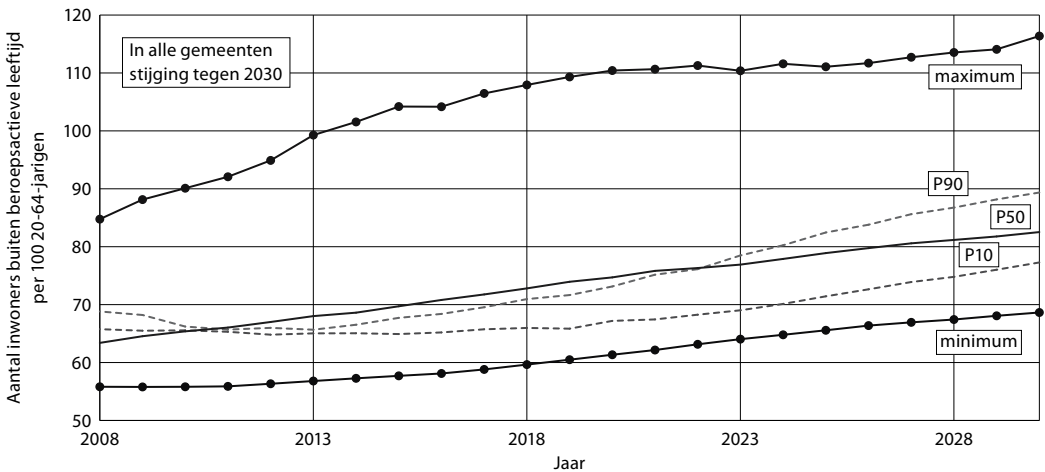
5.8.2 De Vlaamse steden en gemeenten

In alle Vlaamse steden en gemeenten wordt een toename van de afhankelijkheidsratio verwacht tussen 2008 en 2030 (figuur 5.33).

In het observatiejaar 2008 loopt het bereik tussen 56 (Leuven) en 85 (Horebeke) inwoners buiten beroepsactieve leeftijd voor elke 100 inwoners op beroepsactieve leeftijd. In het projectiejaar 2030 is dat respectievelijk 69/100 (opnieuw Leuven) en 116/100 (opnieuw Horebeke). Daarmee verbreedt het bereik, van 0,29 ratiopunten in 2008 naar 0,48 ratiopunten in 2030. De bestaande variatie tussen de gemeenten wordt in dit opzicht verbreed in de loop van de projectieperiode.

Een meer realistisch beeld van de variatie van de afhankelijkheidsratio tussen de gemeenten ontstaat als we de extremen buiten beschouwing laten. In figuur 5.33 zijn daartoe naast de projectielijnen met de maximum- en minimumwaarde in 2030 ook de projectielijnen aangeduid van de gemeenten met percentiel P10, P50 en P90 in dat jaar. De band tussen P10 en P90 geeft ruwweg de grenzen aan waarbinnen 80% van de gemeenten gelegen is, althans exact zo voor het projectiejaar 2030 en min of meer ook zo in de projectiejaren daarvoor. De band ligt in 2030 tussen 77 en 89 inwoners buiten beroepsactieve leeftijd voor elke 100 inwoners op beroepsactieve leeftijd (in plaats van minimum 69/100 en maximum 116/100).

Figuur 5.33 Prognose van de evolutie van de afhankelijkheidsratio voor geselecteerde gemeenten van het Vlaamse Gewest volgens hun percentielwaarde in 2030, periode 2008-2030

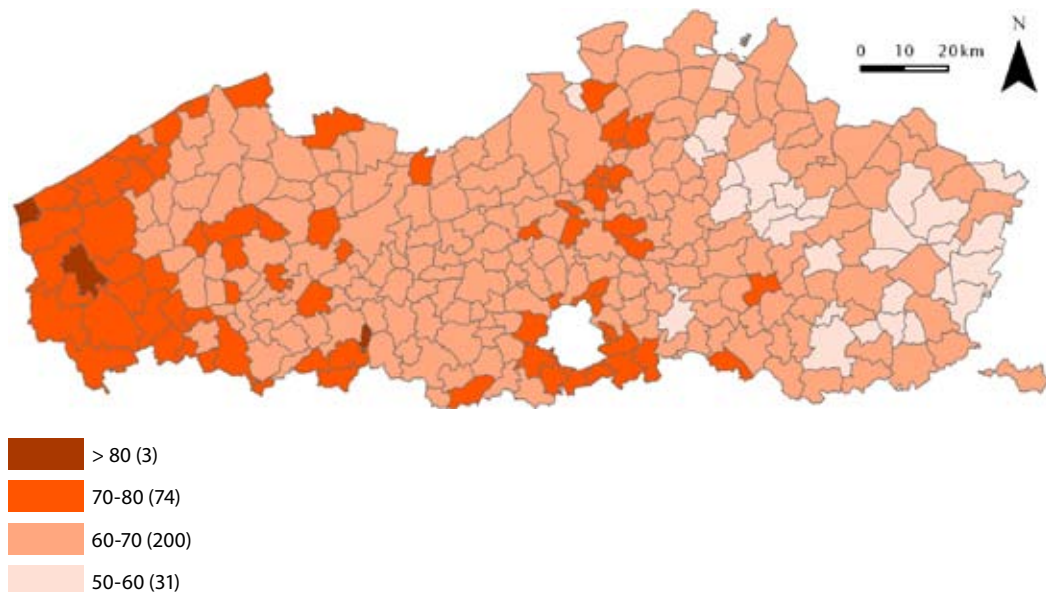
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Bekijken we de geografische spreiding van de afhankelijkheidsratio op een kaart, achtereenvolgens voor het observatiejaar 2008 (kaart 5.8.1) en het projectiejaar 2018 (kaart 5.8.2), dan treft de verschuiving naar de meer donkere inkleuring, overigens met behoud van de oost-west gradient.

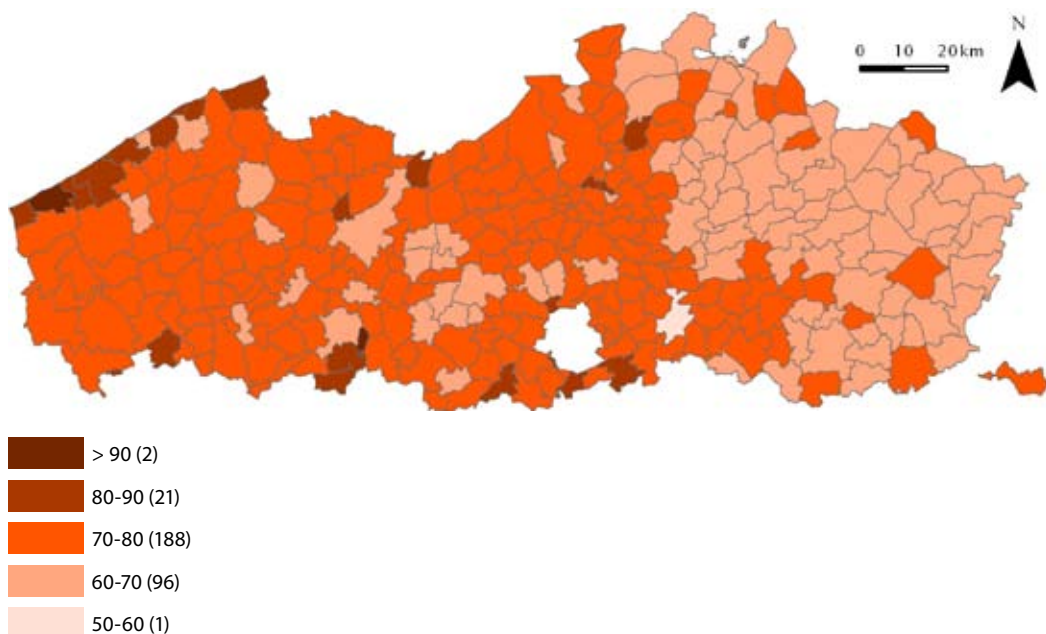
In 95% van de gemeenten (292 op 308) stijgt de afhankelijkheidsratio tussen 2008 en 2018 (maximaal met 0,23 ratiopunten); in 5% van de gemeenten (16 op 308) is er lichte daling (maximaal met -0,05 ratiopunten). Zeker aan de kust – met Koksijde als uitschieter – moet gaandeweg gerekend worden met een verdere scheeftrekking van de verhouding tussen de bevolking op beroepsactieve leeftijd en de bevolking buiten beroepsac-

tieve leeftijd. De provincie Limburg en tal van gemeenten in het noordoosten van de provincie Antwerpen anderzijds behouden wel hun comparatief voordeel van iets minder druk op de actieve leeftijdsgroepen.

Kaart 5.8.1 Afhankelijkheidsratio ($\times 100$) per gemeente, 2008

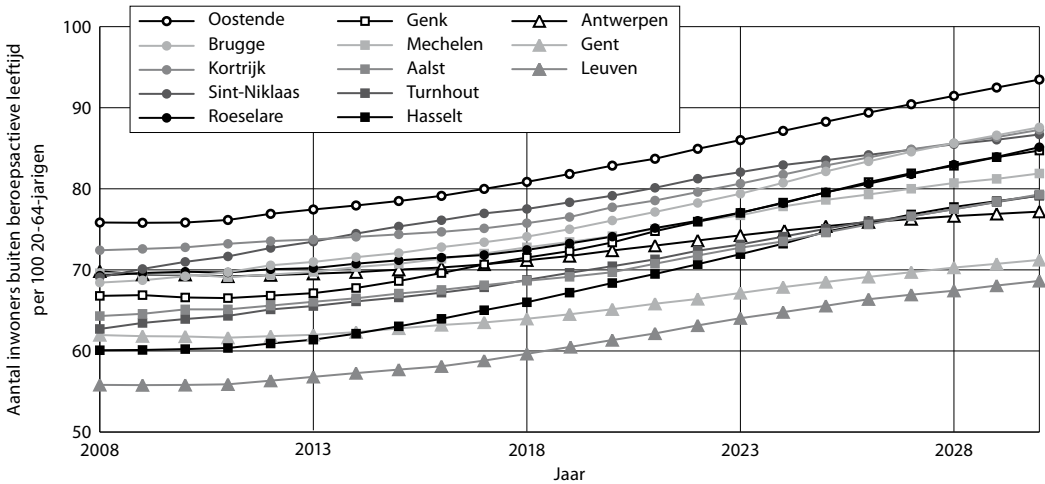
Kaart 5.8.2 Afhankelijkheidsratio ($\times 100$) per gemeente, 2018

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.8.3 De centrumsteden

Figuur 5.34 Verwachte evolutie van de afhankelijkheidsratio, centrumsteden, 2008-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.34 toont duidelijk dat in alle centrumsteden een toename van de afhankelijkheidsratio verwacht wordt. Alle lijnen lopen min of meer parallel, wat erop wijst dat het tempo van de toename min of meer gelijk is. Alleen in de Antwerpen en Gent is er een afzwakking van dat tempo, terwijl in Roeselare omgekeerd het tempo van de toename zichtbaar versnelt.

Voorts blijven Oostende en Leuven respectievelijk topper en hekkensluiter onder de centrumsteden qua afhankelijkheidsratio.

5.9 Doorstromingsratio

De doorstromingsratio geeft de verhouding (x 100) tussen de 15-24-jarigen en de 55-64-jarigen. De ratio relateert zodoende de potentiële instroom in de arbeidsmarkt aan de potentiële uitstroom van die arbeidsmarkt.

Is de doorstromingsratio gelijk aan 100, dan zijn potentiële in- en uitstroom in balans. Is de ratio groter dan 100, dan is er meer potentiële instroom dan uitstroom. Is de ratio kleiner dan 100, dan is er minder potentiële instroom dan uitstroom.

We bekijken de voorbije en de geprojecteerde evolutie van deze afgeleide bevolkingsindicator op het niveau van het Vlaamse Gewest, de steden en gemeenten en de 13 centrumsteden.

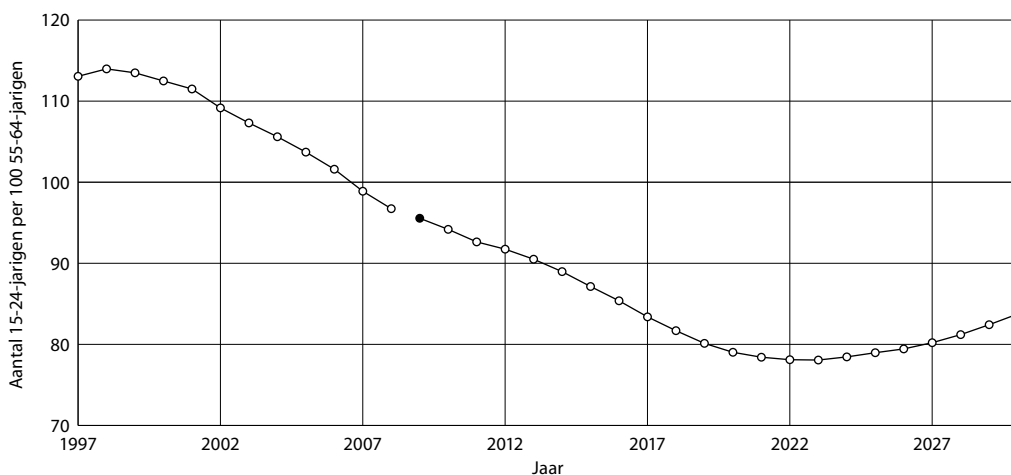
5.9.1 Het Vlaamse Gewest

De doorstromingsratio daalde in de observatieperiode, van de topwaarde 114 in 1998 tot de dalwaarde 97 (onder vervangingsniveau) in 2008. Anders gesteld: van 114 instroom tegenover 100 uitstroom in 1998 naar een verhouding van 97 per 100 in 2008.

Volgens de projecties zet die daling zich de komende jaren door tot aan een bodemwaarde van 78/100 in 2023, waarna een opflakering volgt tot de waarde 84/100 in het laatste projectiejaar (figuur 5.35). Dat betekent dat in de nabije toekomst de potentiële instroom op de arbeidsmarkt steeds minder compenseert voor de potentiële uitstroom, en er dus mogelijk toenemende krapte op de arbeidsmarkt optreedt.

Dat rond 2023 het tij gaat keren, is een gevolg van 2 simultane bewegingen: het gaandeweg doorschuiven van de grotere geboortecohorten van halfweg de jaren 2000 doorheen de leeftijden tussen 15 en 24 jaar enerzijds (de teller van de ratio stijgt) en het parallel doorschuiven van de krimpende geboortecohorten van eind de jaren 1960/begin de jaren 1970 doorheen de leeftijden tussen 55 en 64 jaar anderzijds (de noemer van de ratio daalt). Die opflakering is binnen de projectiehorizon echter nog te pril om al een nieuw evenwicht qua omvang tussen de beide leeftijdsgroepen te bereiken.

Figuur 5.35 Doorstromingsratio, observaties (1997-2008) en projecties (2009-2030), Vlaams Gewest

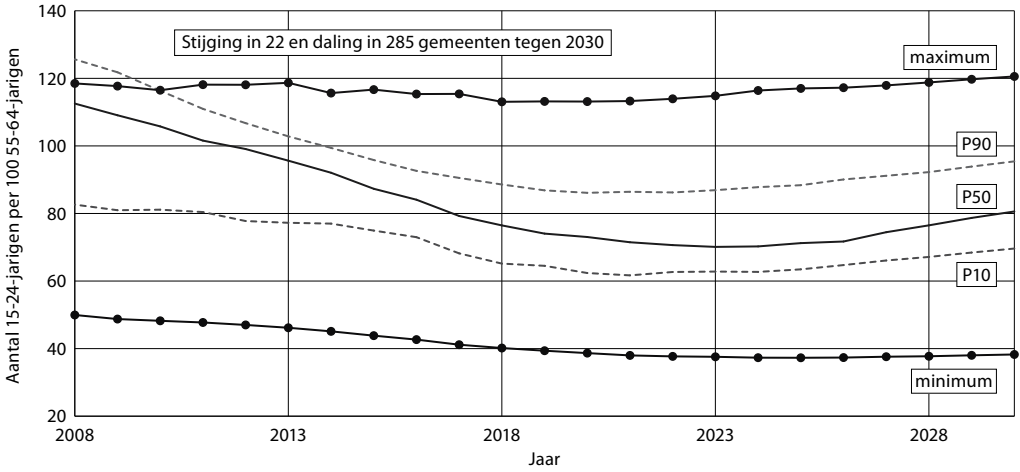
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.9.2 De Vlaamse steden en gemeenten

De vooruitzichten zijn dat in het gros der Vlaamse steden en gemeenten de waarde van de doorstromingsratio gaat dalen. In het daljaar 2023 geldt dat voor 96% onder hen.

De range van de doorstromingsratio wijzigt weliswaar niet erg, zoals in figuur 5.36 bij benadering wordt geïllustreerd (vermits enkel het geprojecteerde maximum en minimum van 2030 wordt getoond). Voor de meeste gemeenten situeert de variatie van de doorstromingsratio zich wel binnen nauwere marges, zoals de band gevat tussen de stippellijnen in figuur 5.36 zichtbaar maakt.

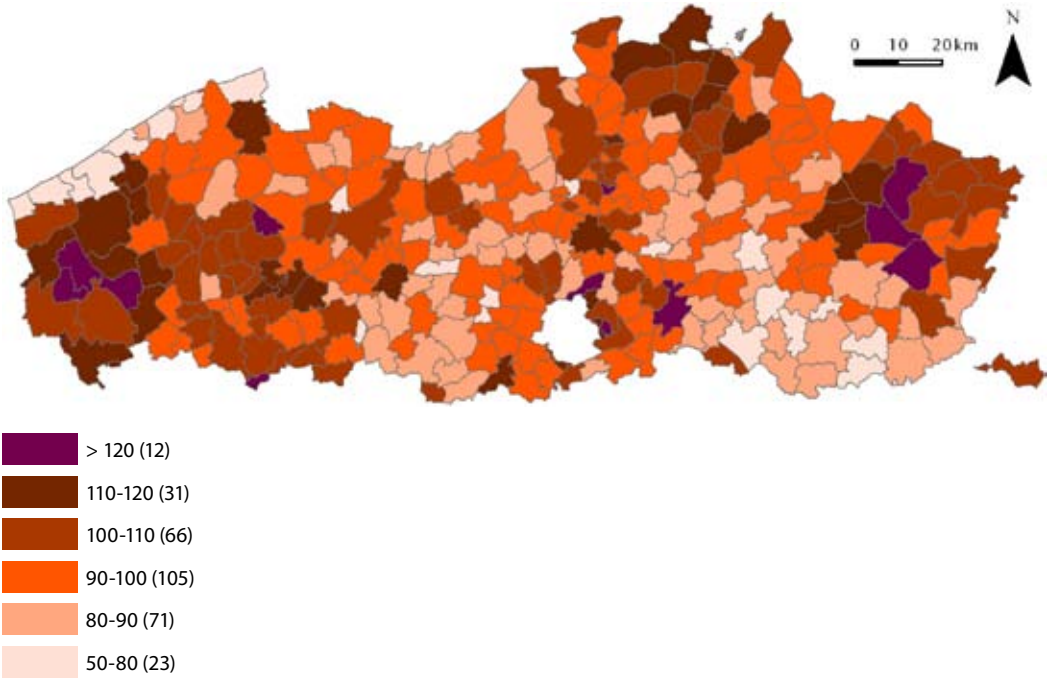
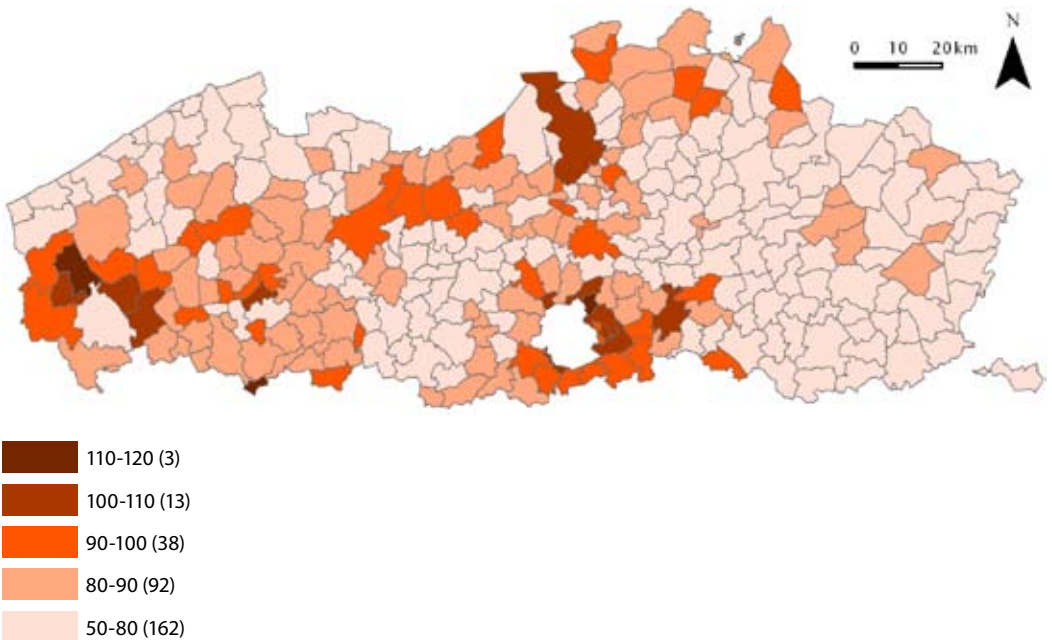
Figuur 5.36 Prognose tot 2030 van de doorstromingsratio voor geselecteerde gemeenten van het Vlaamse Gewest volgens hun percentielwaarde in 2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Op de kaart is de wijziging tussen de stand voor de doorstromingsratio in 2008 en 2018 goed zichtbaar. Het geheel kleurt in 2018 lichter, hetgeen de daling van de ratio reflecteert (kaarten 5.9.1 en 5.9.2).

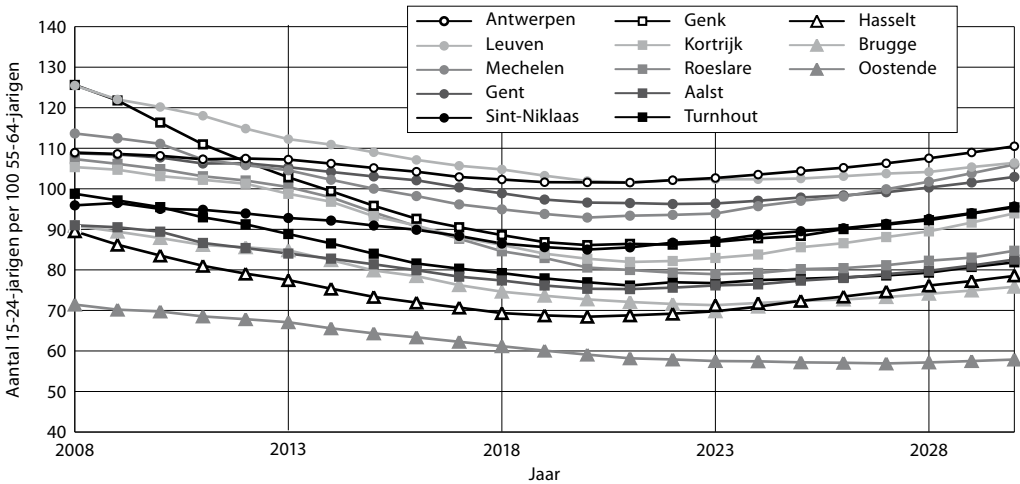
Kijken we niet zozeer naar elke gemeente apart, maar eerder naar groepen van aaneensluitende gemeenten – die veel beter het streekaspect van een lokale arbeidsmarkt tot uitdrukking brengen – dan valt op dat op korte termijn vooral aan de kust, in het Meetjesland (de streek rond Eeklo), in het zuidoosten van de provincie Oost-Vlaanderen, in oostelijke delen van de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant, alsook in quasi de ganse provincie Limburg, er potentieel een verscherpt probleem van krapte op de arbeidsmarkt kan ontstaan. De grootsteden Antwerpen en Gent, het zuidoosten van de Vlaamse Rand en het zuiden van de provincie West-Vlaanderen daartegenover behouden een beter evenwicht in dit opzicht.

Kaart 5.9.1 Doorstromingsratio ($\times 100$) per gemeente, 2008**Kaart 5.9.2** Doorstromingsratio ($\times 100$) per gemeente, 2018

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.9.3 De centrumsteden

Figuur 5.37 Prognose van de doorstromingsratio, centrumsteden, 2008-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.37 toont duidelijk dat voor alle centrumsteden min of meer een parallele evolutie van de doorstromingsratio wordt voorzien: een daling tot in 2023, dan een lichte groei van de ratio. Daarbij blijft het verschil tussen de centrumsteden meestal behouden: Antwerpen en Gent bijvoorbeeld vertonen minder onevenwicht wat betreft de omvang van de in aanmerking genomen leeftijdsgroepen dan Hasselt, Brugge en Oostende, waar dat duidelijk sterker ligt.

5.10 Familiale zorgindex

De familiale zorgindex geeft de verhouding tussen de leeftijdsgroep van 80-plussers en de leeftijdsgroep van 50-59-jarigen. De ratio drukt het aantal zorgbehoevende ouderen (draaglast) uit tegenover de groep die gedacht wordt grotendeels in te staan voor de niet-professionele zorgverlening (draagkracht). Daarbij worden dus enkel demografische elementen in de balans betrokken. Algemeen geldt dat hoe hoger de ratio ligt, hoe hoger de draaglast in verhouding tot draagkracht.

We bekijken de voorbije en de geprojecteerde evolutie van deze afgeleide bevolkingsindicator op het niveau van:

- het Vlaamse Gewest;
- de steden en gemeenten;
- de 13 centrumsteden.

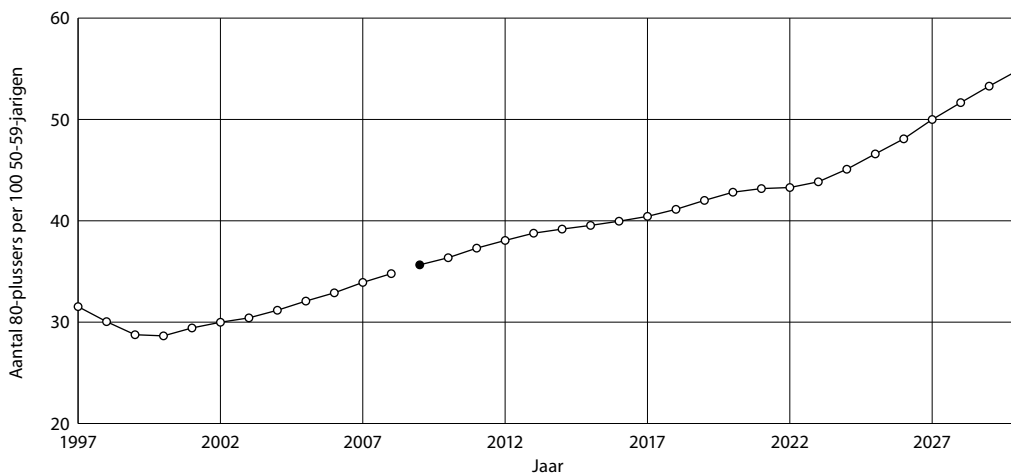
5.10.1 Het Vlaamse Gewest

Na de aanvankelijke daling voor de eeuwwisseling steeg de familiale zorgindex geleidelijk in de afgelopen jaren, van een waarde 29 in 2000 naar 35 in 2008. Anders gesteld, tegenover 100 leden van de leeftijdsgroep

50-59 jaar stonden 29 80-plussers in 2000 en 35 in 2008. Duidelijk een toename van “draaglast” tegenover “draagkracht” (figuur 5.38).

Volgens de projecties zet de stijging van de familiale zorgindex zich de komende jaren door tot ze de waarde 55 bereikt in 2030. Tegenover 100 leden van de leeftijdsgroep 50-59 jaar staan dan 55 80-plussers in plaats van de 35 in 2008. Er zit wel een knik in het stijgingsritme rond 2021, een late reflectie van de geslonken geboortecohorte van het oorlogsjaar 1941. Nadien gaat de stijging versterkt door.

Figuur 5.38 Familiale zorgindex, observaties (1997-2008) en projecties (2009-2030), Vlaams Gewest

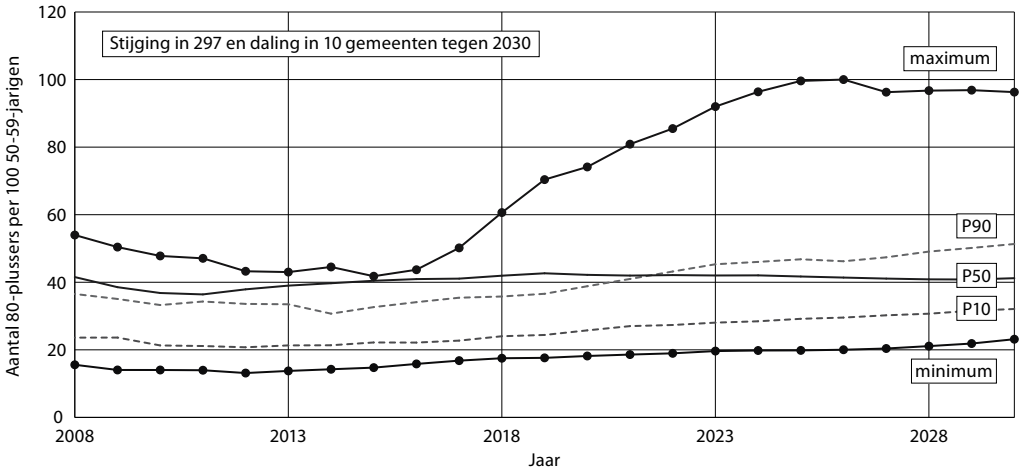

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.10.2 De Vlaamse steden en gemeenten

De vooruitzichten zijn dat in de overgrote meerderheid der Vlaamse steden en gemeenten (297 op 307) de waarde van de familiale zorgindex zal stijgen tegen 2030 (figuur 5.39). Meestal betreft het een beperkte stijging (gemiddeld +0,12 ratiopunten tussen 2008 en 2030). In het uitzonderlijke geval van een daling gaat het om een beperkte daling (gemiddeld -0,04 ratiopunten). Voor een select aantal gemeenten worden wel grotere toenames verwacht tegen 2030: Horebeke (+0,42 ratiopunten), Edegem (+0,32), Aartselaar (+0,29), Lovendegem (+0,26), Moorslede en Schilde (+0,25).

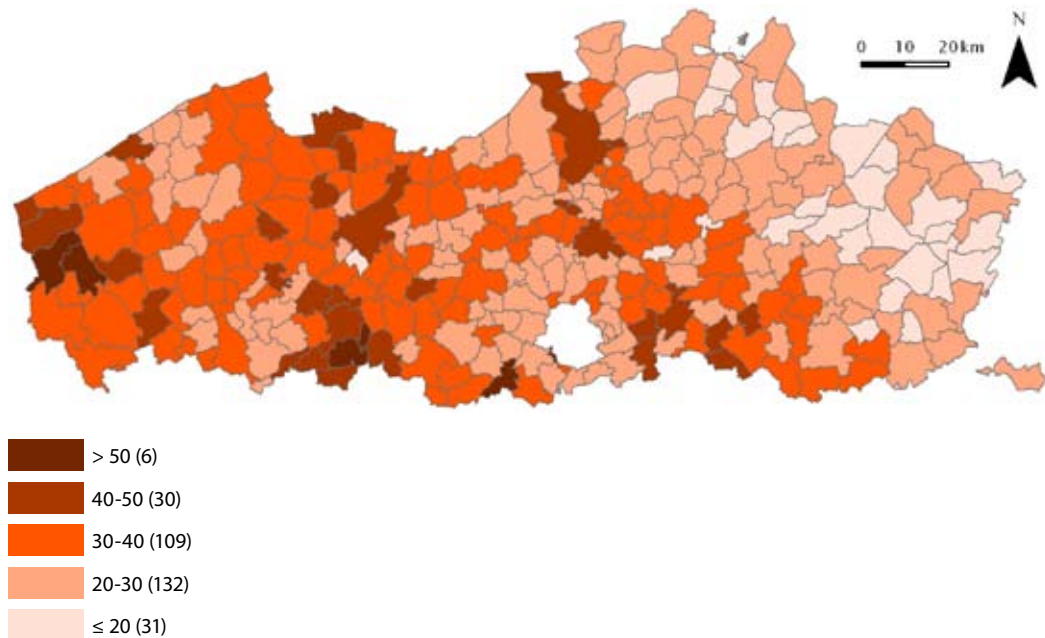
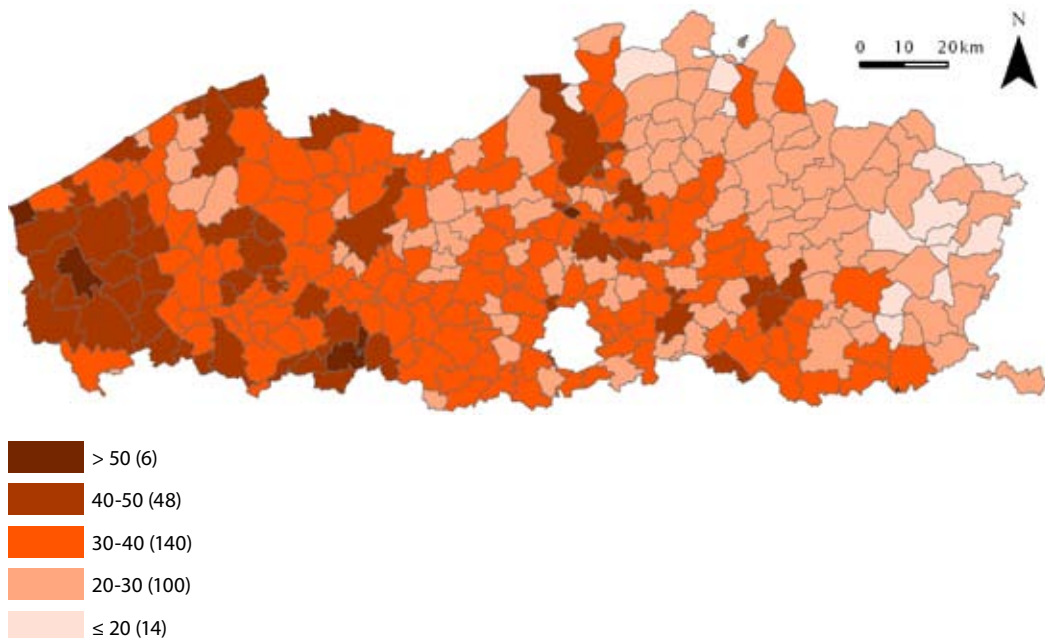
Figuur 5.39 Prognose tot 2030 van de familiale zorgindex voor geselecteerde gemeenten van het Vlaamse Gewest volgens hun percentielwaarde in 2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

De kaarten 5.10.1 en 5.10.2 kleuren de gemeente naargelang de indexklasse waartoe ze behoort, respectievelijk voor het observatiejaar 2008 en voor het projectiejaar 2018. Globaal kleurt de kaart van 2018 wat donkerder dan die van 2008. In de meerderheid van de gemeenten (223 op 307) wordt dan inderdaad al een stijging van de familiale zorgindex genoteerd (gemiddeld +0,04 ratiopunten).

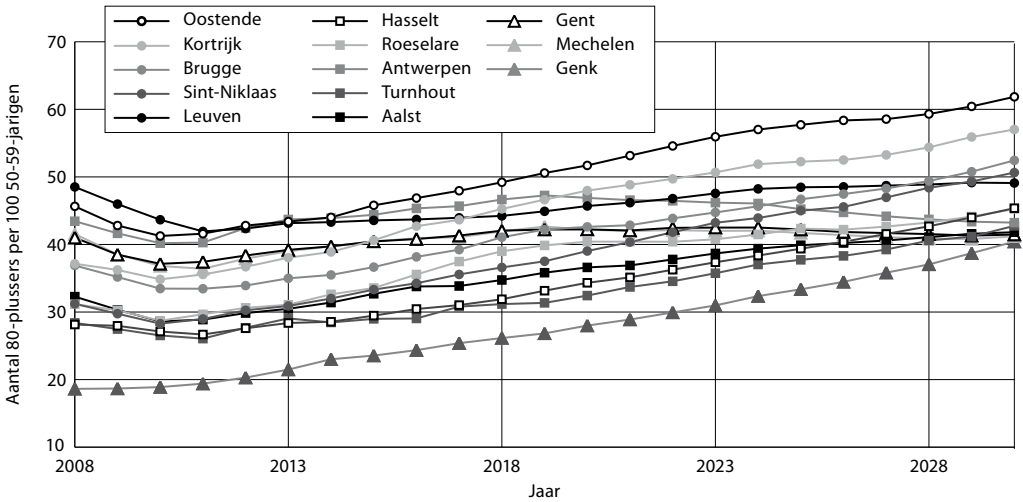
Beide kaarten brengen ook duidelijk een geografische gradiënt in beeld, met in het algemeen hogere indexklassen in de westelijke provincies en lagere indexklassen in de oostelijke provincies. Grootsteden als Antwerpen, Gent, Leuven, Mechelen en ook Brugge komen eveneens prominent in beeld met hogere waarden voor de familiale zorgindex.

Kaart 5.10.1 Familiale zorgindex ($\times 100$) per gemeente, 2008**Kaart 5.10.2** Familiale zorgindex ($\times 100$) per gemeente, 2018

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

5.10.3 De centrumsteden

Figuur 5.40 Verwachte evolutie van de familiale zorgindex, centrumsteden, 2008-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Figuur 5.40 toont dat voor alle centrumsteden min of meer een parallele evolutie van de familiale zorgindex wordt verwacht: na een aanvankelijke hapering gaat de index in stijgende lijn. Bij de toppers horen prominent de West-Vlaamse kuststeden. Antwerpen zit eerder in de middenmoot. De projectielijnen van Gent, Mechelen en Leuven gaan op termijn overigens horizontaal lopen, wat een stagnatie van de index voor die centrumsteden betekent.

5.11 Literatuur

- Kind & Gezin (2011). *Het Kind in Vlaanderen 2010*. Brussel, Kind en Gezin.
- De Klerck, P. (2011). *Vergrijzing en ouderenzorg aan de Kust: moet er nog (nieuw) zand zijn?* SVR-Webartikel 2011/8. Brussel, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Alternatieve migratiescenario's

Paul Willems

6

Projecties zijn niet meer dan de berekende consequenties van de gemaakte hypothesen. Onder het lemma *Projections de population* staat in de Dictionnaire de Démographie et des Sciences de la Population (Meslé e.a., 2011): "Exercice consistant à imaginer comment pourrait évoluer une population au cours d'une période à venir." Het is een oefening van verbeelding en bijgevolg geven andere hypothesen ook andere resultaten. Uiteraard zijn de hypothesen gefundeerd op trends die zich op het terrein manifesteren.

De hypothesen inzake sterfte zijn gebaseerd op lange trends en die zijn erg duidelijk: op alle leeftijden dalen de sterftetekansen en we hebben aangetoond dat een exponentiële functie de waargenomen evolutie bijzonder goed samenvat. Van de 3 componenten van de bevolkingsevolutie (overlijdens, geboorten en migraties) lijken de hypothesen rond sterfte het sterkst gefundeerd omdat de lange termijn trends in de sterftetekansen robuust en éénduidig zijn.

Wat geboorten betreft liggen de zaken complexer, maar ook op dat vlak hebben we aangetoond in welke richting de evolutie op lange termijn gaat: het verhaal van uitstel en inhalen is bekend, zij het dat het onzeker blijft of en in welke mate vrouwen ook in de toekomst hun geboorten blijven verschuiven naar latere leeftijd en of ze die uitgestelde vruchtbaarheid op latere leeftijd zullen inhalen. Het fundament voor hypothesen rond geboorten is minder stevig dan het fundament voor de sterftehypothesen, maar is veel steviger dan het fundament voor de hypothesen over de laatste component van de bevolkingsontwikkeling: de migraties.

Het is algemeen erkend dat de migratie de moeilijkste component is. Het is ook in de analyse van de migratiecijfers in hoofdstuk 4 gebleken dat het soms zeer moeilijk is om een trend te ontdekken. En als er al een trend gevonden wordt, zoals in het geval van de toegenomen internationale immigratie, dan kan onmogelijk met zekerheid gezegd worden of die trend dezelfde zal blijven en voor hoelang en in welke richting de komende evolutie zal gaan. Bovendien – zoals uit de evaluatie van de vorige projecties bleek (in hoofdstuk 1) – hebben migratiehypothesen ook een effect op geschatte aantallen potentiële moeders, en dus op geschatte aantallen geboorten.

Om die reden hebben we bij wijze van oefening voor de 13 centrumsteden alternatieve scenario's uitgewerkt. We rapporteren in deze studie enkel over de resultaten voor Antwerpen en Gent. De overige resultaten kunnen op de SVR-website worden geconsulteerd.

6.1 Een ander scenario voor de interne emigratie: de suburbanisatie stopt

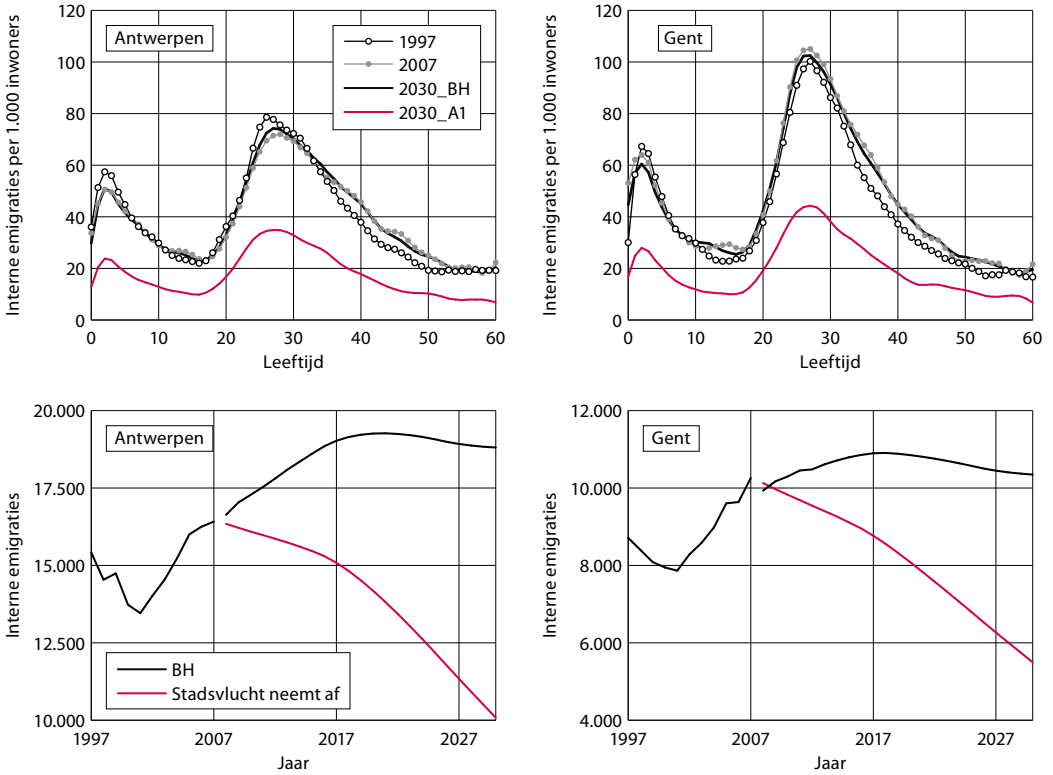
De interne emigratie, de uitstroom naar andere gemeenten in België, is in de 2 steden groter dan de interne immigratie, de instroom vanuit andere Belgische gemeenten. Die uitstroom gaat voornamelijk naar de randgemeenten die in een eerste of tweede ring rond de stad liggen: dat noemt men suburbanisatie. Zo ging bijvoorbeeld in 2007 bijna 60% van de uitstroom uit Antwerpen naar de randgemeenten uit de eerste en tweede gordel rond de stad.

Uit eerdere analyses van migratiecijfers (Willems, 2008) en uit de analyses die ten behoeve van deze projecties werden gemaakt, is gebleken dat die suburbanisatie in de periode van 1997 tot 2001 afnam en dat het met de stadsvlucht in die periode de goede kant opging. In Antwerpen werd het intern migratiesaldo in die periode meer dan gehalveerd en ging het van een verlies van 4.000 inwoners naar een verlies van ongeveer 1.500. Daarna nam de suburbanisatie opnieuw toe en ging de stadsvlucht terug naar omhoog en ging het verlies terug naar ruim 4.000 inwoners in de loop van 2007. In Gent ging het van een verlies van 1.500 in 1997 naar een kleine winst (+164 in 2001) en daarna terug naar een verlies van ruim 1.600 inwoners.

Zoals werd uitgelegd in hoofdstuk 4 over migratie, werd voor de formulering van de hypothesen rond de interne emigratie gewerkt met emigratiekansen naar leeftijd en geslacht. In de basishypothese werden die interne emigratiekansen relatief stabiel gehouden met behulp van een voortschrijdend gemiddelde. Dat impliceert dat de trends van stadsvlucht en suburbanisatie van de laatste jaren worden doorgetrokken naar de toekomst.

In een eerste alternatief scenario (A1) laten we die emigratiekansen op elke leeftijd erg fel zakken. De kansen evolueren (lineair) naar de helft van wat ze gemiddeld in de jaren 2000-2002 waren. Dat betekent dus een scenario met een kentering inzake stadsvlucht: de suburbanisatie stopt. Figuur 6.1 geeft het leeftijdsprofiel van de interne emigratiekansen in Antwerpen (linksboven) en Gent (rechtsboven). Naast de geobserveerde leeftijdsprofielen van 1997 en 2007 staat ook het leeftijdsprofiel dat we hanteren als basishypothese (BH) en het alternatief dat in de 3 volgende scenario's wordt gebruikt. In de 2 onderste panelen van figuur 6.1 wordt getoond hoeveel vertrekbewegingen die emigratiekansen genereren. Volgens het basisscenario blijft het aantal vertrekbewegingen in de eerste periode stijgen en bereikt dan een plateauwaarde. Volgens het alternatieve scenario gaat het aantal vertrekbewegingen drastisch naar omlaag.

Figuur 6.1 Interne emigraties per 1.000 inwoners, observaties, basishypothese en alternatief, in Antwerpen en Gent en het aantal personen dat Antwerpen en Gent verlaat

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

6.2 Meer of minder immigratie vanuit het buitenland

Voor de immigratie vanuit het buitenland voorzien we 2 alternatieven voor het basisscenario. Ter herinnering: in het basisscenario worden de stijgende immigratievolumes vanuit het buitenland (per leeftijd en geslacht) door middel van een logaritmische functie geëxtrapolerd tot en met 2015. In de periode van 2016 tot 2025 laten we de volumes op elke leeftijd terug zakken naar het gemiddelde immigratievolume van de jaren 2001-2007, het peil uit de periode net voor de laatste immigratiegolf, en daarna houden we ze constant tot het einde van de projectieperiode.

In scenario A2 laten we de externe immigratie sneller en vlugger dalen. Concreet wordt het als volgt vertaald (zie figuur 6.2):

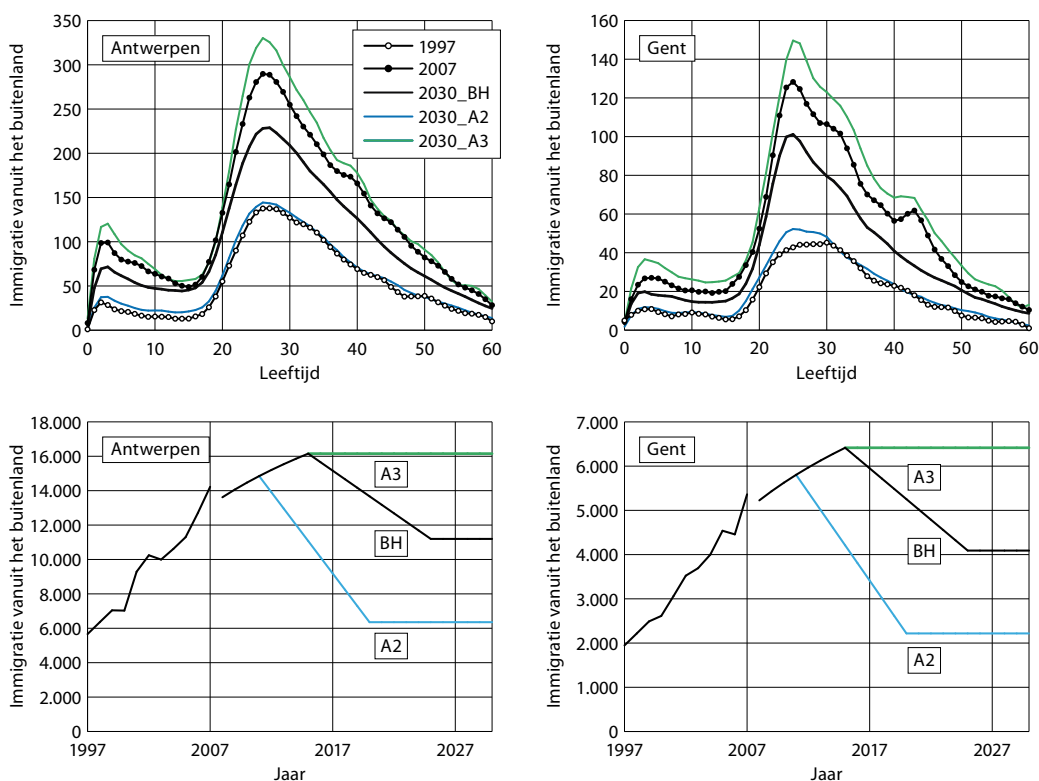
- de logaritmische extrapolatie loopt maar door tot in 2011 in plaats van tot in 2015;
- daarna gaat het lineair naar het gemiddelde niveau van de jaren 1997-1999 in plaats van naar het (hogere) gemiddelde niveau van 2001-2007;
- bovendien wordt dat gemiddelde niveau al bereikt in het jaar 2020 in plaats van in het jaar 2025;
- daarna blijven de volumes constant.

In scenario A3 blijft het volume van de immigratie vanuit het buitenland op een hoog peil hangen. Concreet wordt het als volgt vertaald (zie figuur 6.2):

- de logaritmische extrapolatie van het basisscenario wordt behouden en loopt tot in 2015;
- daarna is er geen sprake van enige daling maar blijft het volume op het hoge peil van het jaar 2015.

In de leeftijdsprofielen bovenaan figuur 6.2 is duidelijk te zien dat de immigratie vanuit het buitenland op elke leeftijd volgens scenario A2 terug op een niveau ligt dat sterk aansluit bij dat van 1997. Volgens scenario A3 liggen de cijfers op elke leeftijd nog hoger dan het niveau van 2007. We vatten de alternatieve migratiescenario's samen in tabel 6.1.

Figuur 6.2 Leeftijdsprofielen van de immigratie vanuit het buitenland naar Antwerpen en Gent, observaties, basishypothese (BH) en alternatieven (A2 en A3) en aantal immigraties vanuit het buitenland naar Antwerpen en Gent, observaties, basishypothese (BH) en alternatieven (A2 en A3)

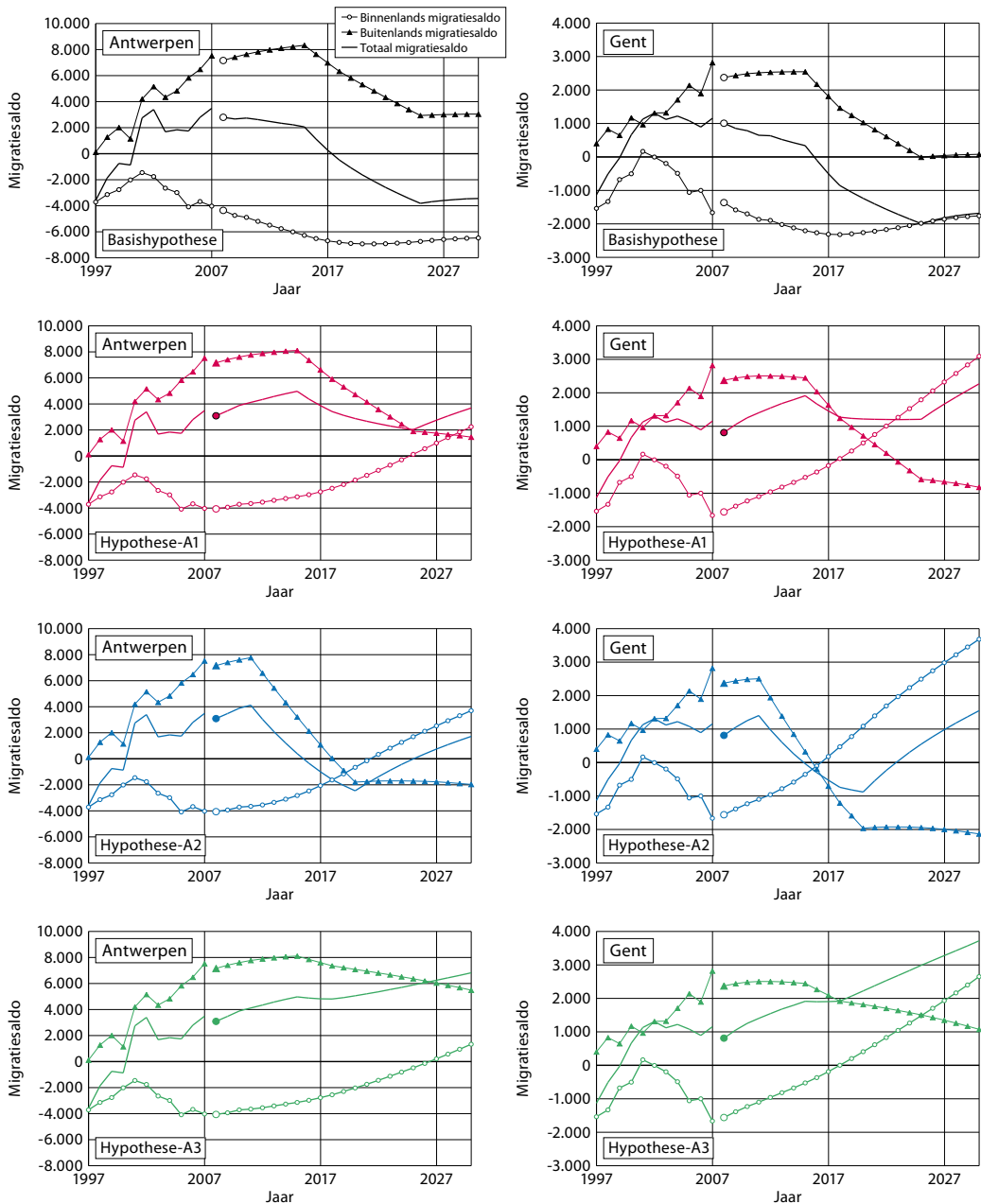
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

Tabel 6.1 Overzicht van de alternatieve migratiescenario's voor de centrumsteden

			Interne emigratiekansen	
			Voortschrijdend gemiddelde (= stadsvlucht houdt aan)	Kansen gaan lineair naar de helft van het gemiddelde peil van de jaren 2000-2002 (= stadsvlucht neemt af)
Volume immigratie vanuit het buitenland	Gemiddeld volume internationale immigratie	2008-2015: log. extrapolatie trend 2001-2007 2016-2025: lineair naar gemiddelde niveau 2001-2007 2026-2030: constant op gemiddelde niveau 2001-2007	Basisscenario	Alternatief 1
	Evolutie naar een kleiner volume internationale immigratie	2008-2011: log. extrapolatie trend 2001-2007 2012-2020: lineair naar gemiddelde niveau 1997-1999 2021-2030: constant op gemiddelde niveau 1997-1999		Alternatief 2
	Evolutie naar een groter volume internationale immigratie	2008-2015: log. extrapolatie trend 2001-2007 2016-2030: constant op niveau van 2015		Alternatief 3

In figuur 6.3 worden de hypothesen in beeld gebracht met behulp van het totale migratiesaldo (=immigratie – emigratie) dat uitgesplitst wordt in het binnenlandse saldo en het saldo met het buitenland. De figuren op de tweede rij laten zien wat het effect is van de lagere interne emigratiekansen: in vergelijking met het basisscenario slaat de trend van het binnenlandse saldo om en gaat het – in Gent sneller dan in Antwerpen – van negatief naar positief. Het totale migratiesaldo komt daardoor op een hoger niveau liggen. Ondanks het feit dat de instroom vanuit het buitenland in scenario A1 hetzelfde blijft als in het basisscenario verandert het buitenlandse saldo toch in lichte mate: dat komt omdat de uitstroom naar het buitenland wordt berekend via emigratiekansen. Met minder stadsvlucht is de risicopopulatie waarop die emigratiekansen worden toegepast groter en dat genereert een groter volume emigratie naar het buitenland. Bij gelijkblijvende instroom vanuit het buitenland zorgt die grotere uitstroom naar het buitenland voor een kleiner extern migratiesaldo (Antwerpen) of een negatief saldo (Gent) met het buitenland.

Figuur 6.3 Totaal migratiesaldo, binnenlands en buitenlands migratiesaldo voor Antwerpen en Gent volgens de basishypothese (boven) en de alternatieve hypothesen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

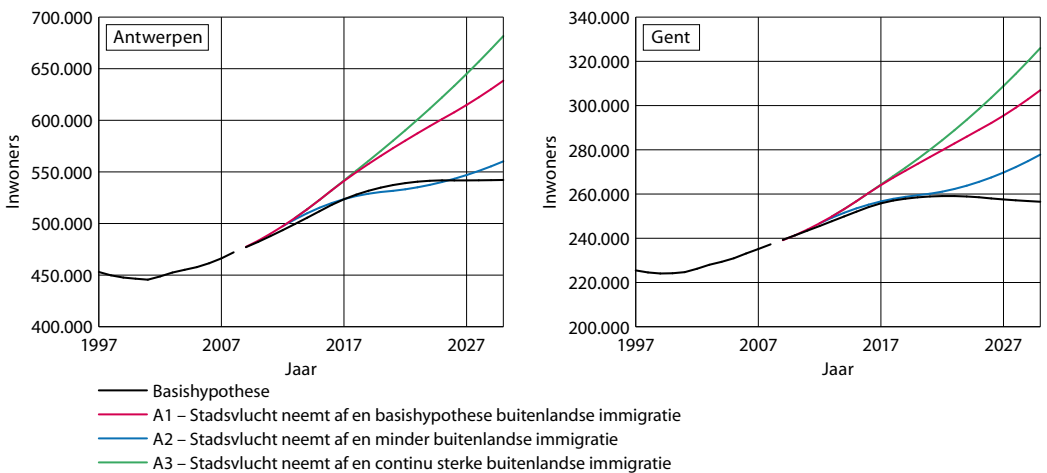
In het scenario A2 (figuren op rij 3) gaat het volume immigratie vanuit het buitenland sneller en drastischer naar een lager niveau dan in het basisscenario. Omdat de stadsgroei onder invloed van die grote buitenlandse instroom in dit scenario wegvalt ten opzichte van het vorige scenario, ligt het totale migratiesaldo op een lager peil. In dit scenario zou het totale migratiesaldo vanaf 2015-2016 terug voor enkele opeenvolgende jaren negatief worden zoals op het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw.

In scenario A3 (figuren op rij 4) blijft het volume van de buitenlandse immigratie zeer hoog: de uitstroom is in dit scenario minimaal want ook in dit scenario wordt uitgegaan van een gekeerde tendens wat de stadsvlucht betreft. Het totale migratiesaldo ligt daardoor continu op een hoog peil.

6.3 Resultaten van de alternatieve scenario's

Het effect van de alternatieve migratiescenario's op de voorspelde evolutie van de bevolking in Antwerpen en Gent laat zich raden en wordt geïllustreerd in figuur 6.4. Volgens het basisscenario (zwarte lijn) zou de bevolking in Antwerpen groeien tot ruim 540.000 inwoners. Wanneer enkel de stadsvlucht zou verminderen bij gelijkblijvende instroom vanuit het buitenland (scenario A1) dan zou de bevolking uiteraard veel sterker aangroeien tot ruim boven 630.000 inwoners. Het scenario waarin de stadsvlucht zou verminderen en waarin tegelijkertijd de instroom vanuit het buitenland versneld naar een lager niveau zou evolueren (scenario A2) verschilt bijna niet van het basisscenario: er verhuizen minder mensen naar de randgemeenten waardoor de stadsgroei ten opzichte van het basisscenario toeneemt, maar anderzijds is de instroom vanuit het buitenland veel kleiner waardoor de stadsgroei ten opzichte van het basisscenario kleiner wordt. En die twee effecten heffen mekaar op. In scenario A3 daarentegen werken de twee hypothesen in dezelfde richting van nog grotere stadsgroei: er blijven meer mensen in de stad omdat de stadsvlucht afneemt en er komen meer mensen vanuit het buitenland omdat de hypothese een stagnatie op een hoog peil voorziet: het aantal inwoners zou volgens dat scenario in Antwerpen stijgen tot meer dan 680.000. Dezelfde conclusies gelden voor Gent, zij het met een andere orde van grootte.

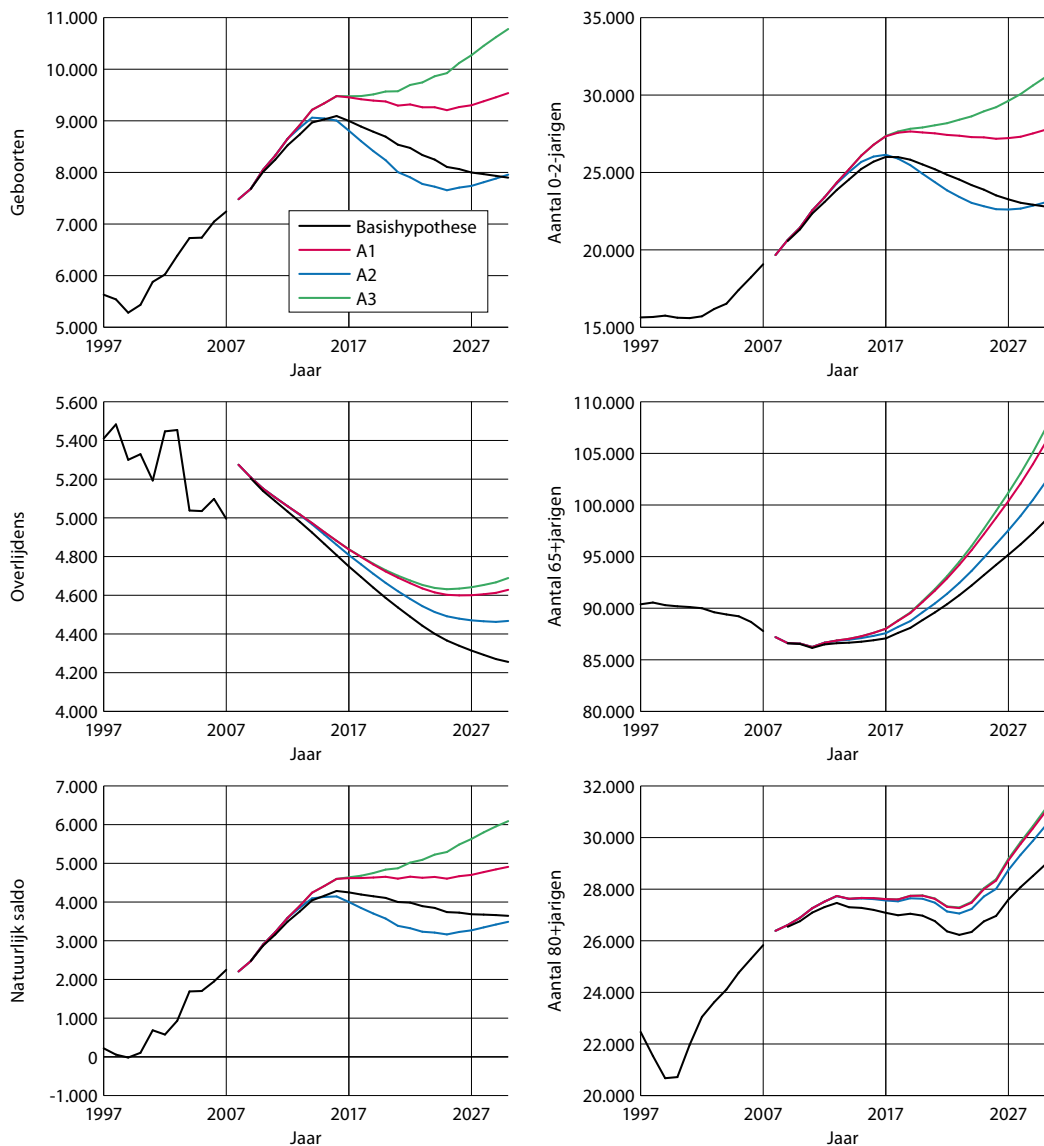
Figuur 6.4 Effect van de alternatieve migratiescenario's op de evolutie van de totale bevolkingsomvang in Antwerpen en Gent, 2009-2030

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

In figuur 6.5 wordt – enkel voor Antwerpen – het effect van de alternatieve scenario's getoond op geboorten, overlijdens, natuurlijk saldo, de leeftijdsgroepen 0-2 jaar en 65+ jaar en 80+ jaar. Het effect is veel groter op het aantal geboorten (en bijgevolg op de jongste leeftijdsgroepen) dan op het aantal overlijdens en de oudere leeftijdsgroepen. Scenario A2 waarin de stadsvlucht afneemt en de buitenlandse immigratie sneller naar een lager peil evolueert geeft ook voor deze indicatoren resultaten die het dichtst bij het basisscenario aanleunen. Alternatief A3 leidt tot de meest extreme resultaten.

Figuur 6.5 Effect van de alternatieve migratiescenario's op geboorten, overlijdens en het natuurlijk saldo (links) en enkele leeftijdsgroepen (rechts) in Antwerpen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030.

De minst voorspelbare factor, migraties, heeft veruit de grootste impact op de resultaten van bevolkingsprojecties. Dat betekent niet dat deze oefening heeft aangetoond dat projecties ipso facto waardeloos zijn. De oefening is bedoeld als waarschuwing voor het behoedzaam gebruik van projecties. Bovendien maakt de oefening het mogelijk om, mits zorgvuldige opvolging van het traject dat de migratiebewegingen de facto op het terrein volgen, in te schatten welk effect een bepaald traject zal genereren op de diverse uitkomsten van de projectie.

6.4 Literatuur

- Meslé, F., Toulemon, L. & Véron, J. (2011). *Dictionnaire de Démographie et des Sciences de la Population*, Paris: Armand colin.
- Willems, P. (2008). *Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006*, SVR-Rapport, 2008/2.

Huishoudensprojecties: inleiding en evaluatie van de huishoudensprojectie van 2005

Paul Willems, Edith Lodewijckx

Reeds vanaf de eerste gemeentelijke bevolkingsprojecties die in 1995 voor het tweede **Milieu- en Natuurrapport** Vlaanderen (MIRA-2) werden gemaakt, werden ze aangevuld met een projectie van het aantal huishoudens naar huishoudensgrootte. Vanuit milieu-oogpunt is een focus op het huishouden als eenheid die op het milieu drukt relevanter dan het aantal personen. Maar ook voor andere maatschappelijke sectoren is het huishouden een relevante “teleenheid” en daarom wil men zicht krijgen op een mogelijke toekomstige evolutie van die aantallen.

Een beleid inzake woningbehoeften bijvoorbeeld heeft in de eerste plaats behoefte aan kennis over de evoluties in de huishoudens, veel meer dan aan de veranderingen in bevolkingsaantallen. Belastingen, huisvuilophaling, aansluitingen op het elektriciteitsnet, gasvoorziening en andere nutsvoorzieningen worden geregeld op het niveau van huishoudens. Voor heel wat belangrijke economische stromen vormt vaak het huishouden, meer dan het individu, de fundamentele eenheid. Het inkomen wordt verworven door personen maar het gezamenlijke inkomen bepaalt mee de uitgavemogelijkheden van een huishouden. Grote maatschappelijke en economische investeringen (huisvesting, opvoeding en onderwijs, ...) vinden plaats in de schoot van de huishoudens.

Het is alom bekend dat de leefvorm van een persoon mee bepalend is voor zijn/haar welbevinden. Het samenwonen met anderen kan bescherming bieden tegen armoede, eenzaamheid en sociale uitsluiting. De gezondheid van een persoon wordt beïnvloed door zijn/haar leefvorm. De ontwikkeling van en zorg voor kinderen wordt mee bepaald door de gezinsvorm waarin zij opgroeien. De mate waarin bijvoorbeeld de oudste ouderen een beroep doen op de thuiszorg of de residentiële zorg is ondermeer afhankelijk van het samenleven met anderen, zoals een partner of kinderen.

Kennis over de veranderingen in het aantal huishoudens, de grootte van de huishoudens en de samenstelling ervan, en daarmee samengaand de verandering in de leefvorm van specifieke subgroepen uit de bevolking, is dan ook van belang voor meerdere beleidsdomeinen zoals Welzijn, Volksgezondheid en Gezin; Onderwijs en Vorming; Werk en Sociale Economie; Financiën en Begroting; Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed; Mobiliteit en Openbare Werken; Leefmilieu, Natuur en Energie; en Cultuur, Jeugd, Sport en Media.

Voor de allereerste oefening van 1995 moest nog gewerkt worden met vrij primitieve data en moest zelfs de uitgangspositie van 1995 worden geschat op basis van cijfergegevens uit 2 voorgaande volkstellingen, maar geleidelijk werd het statistisch apparaat verfijnd en werd een databestand opgebouwd dat toelaat om een beter zicht te krijgen op de jaarlijkse evolutie van aantallen huishoudens en hun samenstelling.

Net zoals de eerste stap bij de nieuwe bevolkingsprojecties bestaat uit een beoordeling van de trefzekerheid van de vorige projecties, is dat ook de eerste stap voor de huishoudensprojecties. Maar voor de huishoudens is die evaluatie complexer omdat, naast het grote aantal gemeenten, ook met 2 scenario's werd gewerkt en omdat er naast het totale aantal huishoudens nog 5 verschillende huishoudensgroottes werden onderscheiden. Een volledige evaluatie zou dus 3.696 entiteiten omvatten [308 gemeenten x 2 scenario's x (5+1) huishoudensgroottes]. Geïnteresseerde lezers kunnen die informatie op de website vinden. In wat hierna volgt geven we slechts enkele voorbeelden van die evaluatie.

We geven de resultaten voor Antwerpen en Gent, de 2 grootsteden van het Vlaamse Gewest (figuur 7.1). Als voorbeeld voor middelgrote gemeenten (circa 13.700 inwoners) geven we Jabbeke en Lubbeek in figuur 7.2. Figuur 7.3 geeft als voorbeeld voor kleine gemeenten (circa 6.500 inwoners) informatie over Kaprijke en Nieuwerkerken. Naast de evolutie van het aantal huishoudens tot en met 2004 (zoals gekend bij de opmaak van de projecties van 2005) staan de geprojecteerde waarden volgens de 2 scenario's die in die projecties werden gehanteerd. De laatste 4 punten van de lijn met witte bolletjes zijn de waarden voor de jaren van 2005 tot 2008 die sedertdien ter beschikking kwamen.

De toename van het aantal alleenwonenden in Antwerpen, voorspeld in de beide scenario's, is niet uitgekomen: de projecties voorzagen een groei van het aantal alleenwonenden tot ongeveer 105.000 in 2008 terwijl er in werkelijkheid minder dan 103.000 werden genoteerd. Voor Gent, Jabbeke en Lubbeek lagen de waarnemingen binnen de voorspelde vork. Voor Kaprijke werd de groei onderschat, voor Nieuwerkerken overschat, maar let op de schaal van de figuur.

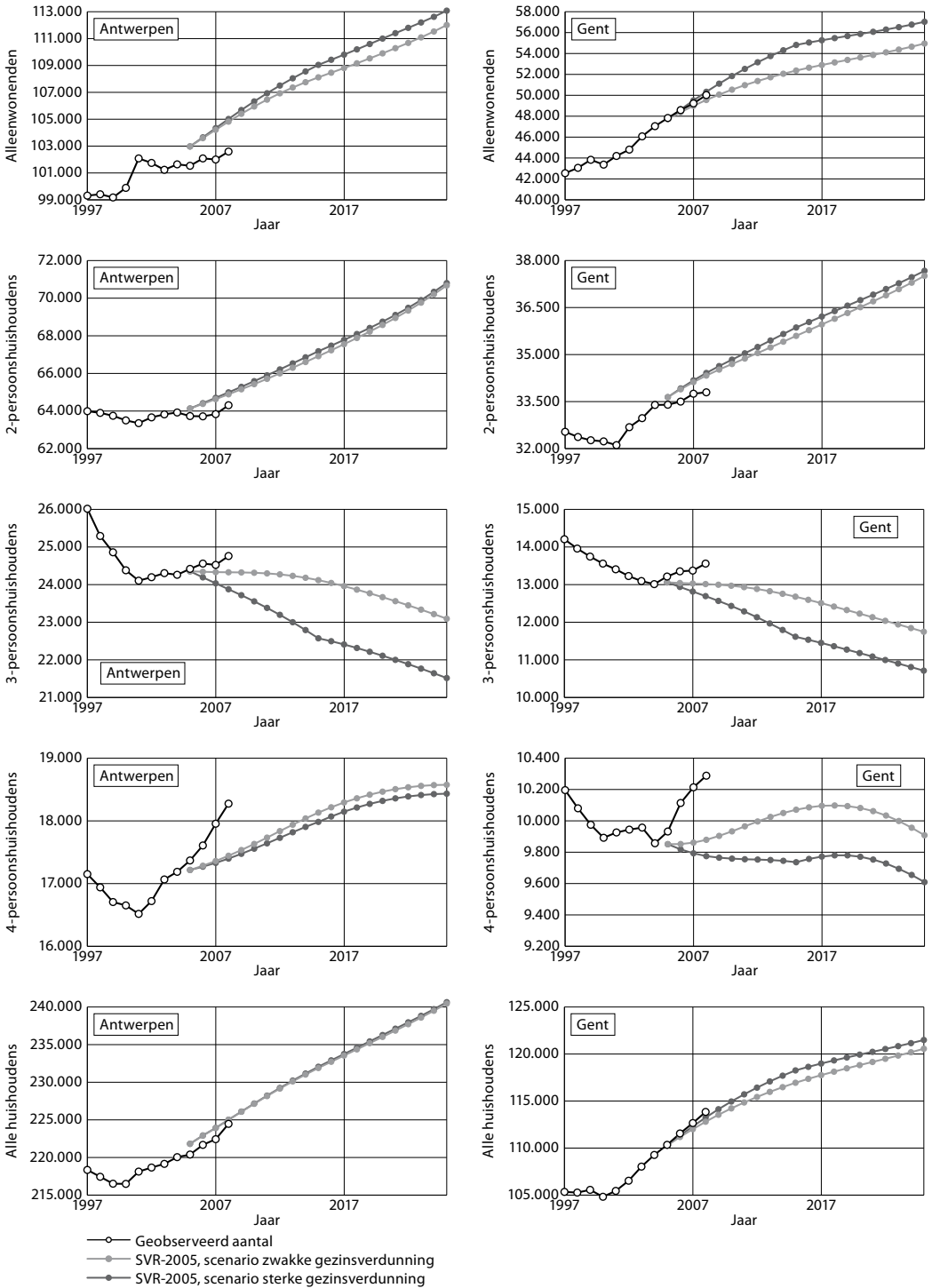
Ook wat de projectie van het aantal 2-persoonshuishoudens betreft zijn de resultaten gevarieerd: voor Antwerpen en Gent hebben de 2 scenario's de werkelijkheid overschat: de groei ging in werkelijkheid trager dan wat beide scenario's voorzagen. Voor de andere hier getoonde gemeenten lagen de voorspelde waarden qua orde van grootte in de buurt van de reële aantallen.

De toename van het aantal grotere huishoudens die zich in Antwerpen en Gent heeft voorgedaan werd niet voorspeld, zelfs niet in het scenario van een zwakke gezinsverdunning. Voor de overige getoonde gemeenten is de afwijking ook groter dan voor de kleinere huishoudens.

Het totaal aantal huishoudens werd niet als zodanig in de projecties opgenomen: wat hier getoond wordt is de som van de huishoudens naar huishoudensgrootte. Uiteraard worden daar overschattingen van het ene huishoudentype gecompenseerd door onderschattingen van andere types. Dat maakt dat de fouten mekaar opheffen en dat het totaal aantal huishoudens in de meeste gemeenten vrij accuraat het traject volgt dat in de huishoudensprojectie werd voorspeld.

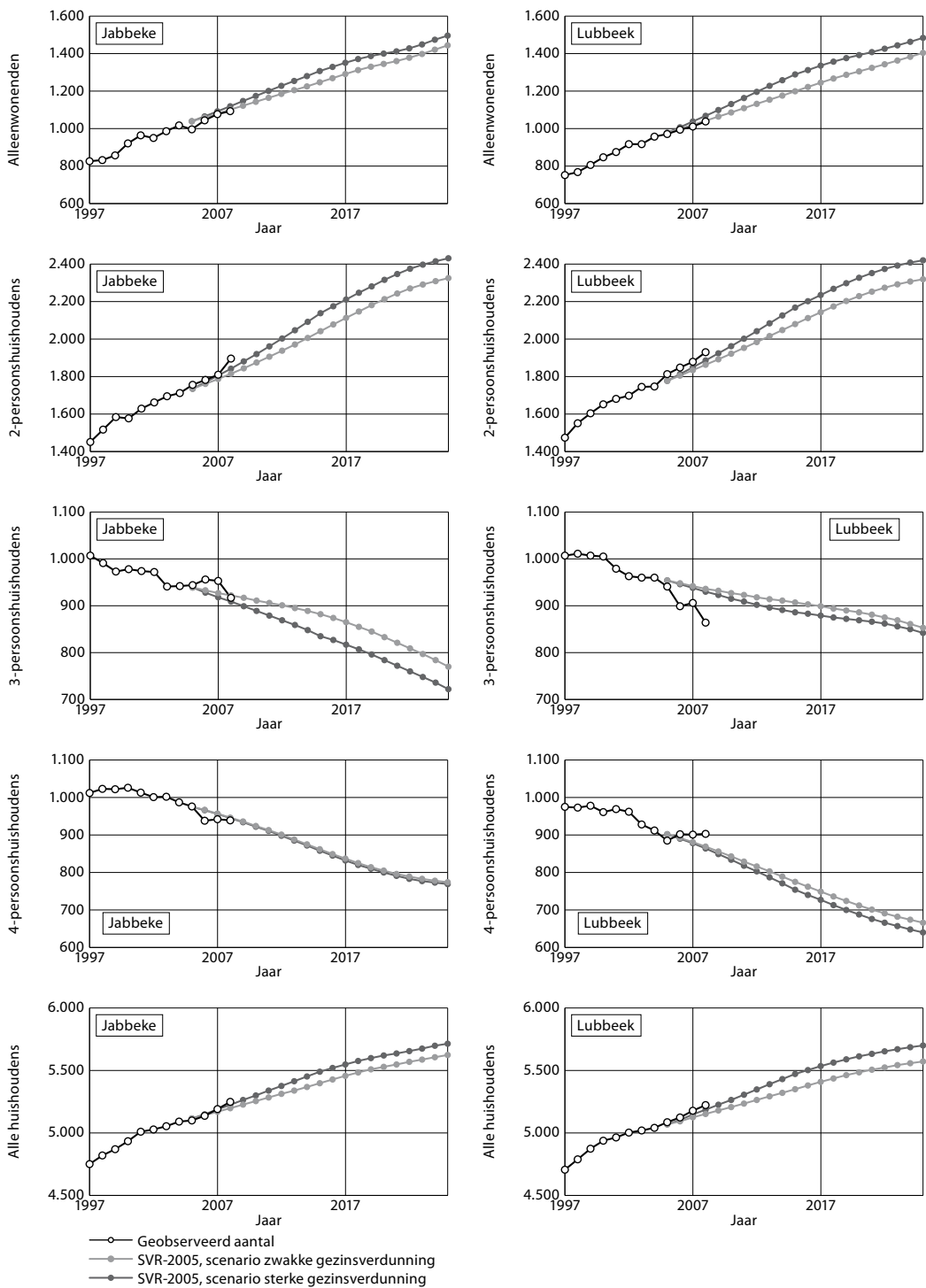
Zoals zal aangetoond worden in hoofdstuk 9, werd in de nieuwe oefening omwille van het gebrek aan trefzekerheid van de vorige projecties de methodologie aangepast. Dat heeft ook te maken met een databank die nu over een langere tijdsperiode gaat en die de mogelijkheid geeft om op een andere manier de trends te modelleren. En uiteraard hangt de trefzekerheid van de huishoudensprojecties ook af van de trefzekerheid van de bevolkingsprojecties, want ze bouwen daarop voort.

Figuur 7.1 Geobserveerd aantal huishoudens en SVR-projecties 2005-2025 in Antwerpen en Gent

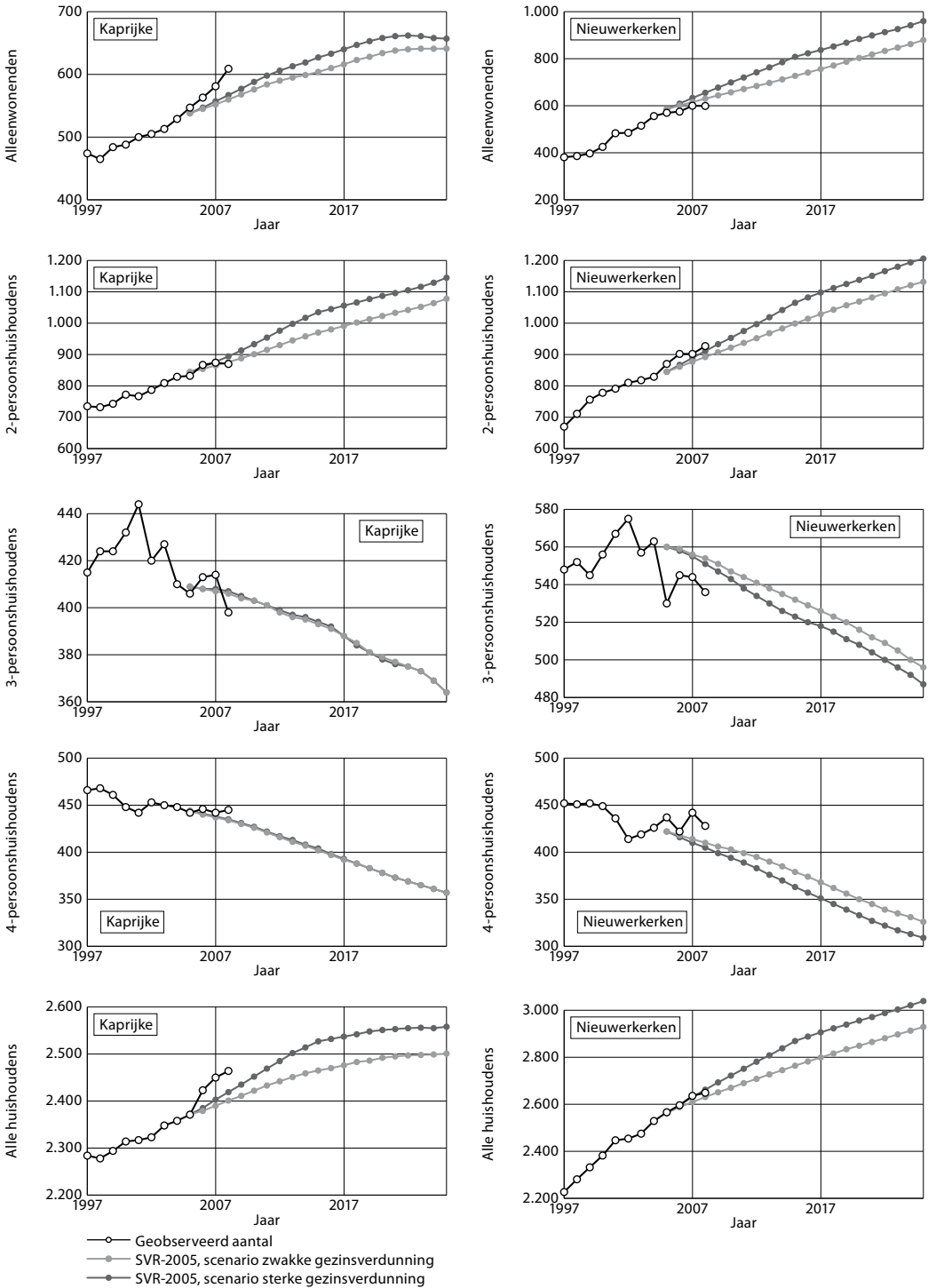
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2005-2025.

Figuur 7.2 Geobserveerd aantal huishoudens en SVR-projecties 2005-2025 in Jabbeke en Lubbeek

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2005-2025.

Figuur 7.3 Geobserveerd aantal huishoudens en SVR-projecties 2005-2025 in Kaprijke en Nieuwerkerken

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2005-2025.

Huishoudens: de observaties

Edith Lodewijckx

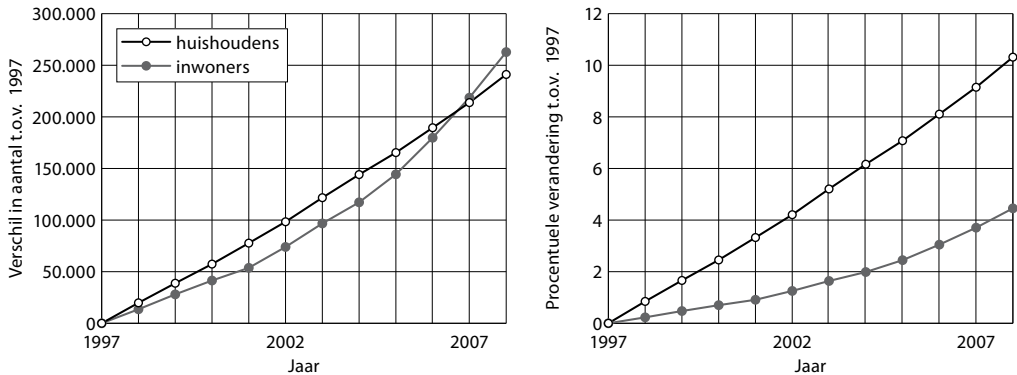
In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste recente ontwikkelingen van de huishoudens (§8.1 en §8.2) op het niveau van het Vlaamse Gewest en van de Vlaamse steden en gemeenten. Voorts beschrijven we de huishoudparticipatiegraden – dit is de verdeling van de bevolking naar grootte van hun huishouden – (§8.3), hoe ze verschillen tussen mannen en vrouwen en naar leeftijd, hoe ze verschillen tussen de gemeenten en hoe ze veranderden in het recente verleden. We sluiten het hoofdstuk af (§8.4) met de beschrijving van het collectief wonen van mannen en van vrouwen en de verschillen naar leeftijd, de gemeentelijke verschillen en de veranderingen in het verleden inzake het collectief wonen.

8.1 Het aantal huishoudens neemt toe

8.1.1 Het Vlaamse Gewest

Zowel het aantal inwoners als het aantal private huishoudens steeg tussen 1997 en 2008 in het Vlaamse Gewest (figuur 8.1, links). Het aantal inwoners nam toe van 5,9 miljoen in 1997 tot 6,2 miljoen in 2008. Het aantal huishoudens nam in dezelfde periode toe met 241.000 eenheden, van 2,3 miljoen tot 2,6 miljoen. Relatief gezien was de toename van het aantal huishoudens groter dan de toename van de bevolking (figuur 8.1, rechts). In 2008 was het aantal huishoudens met 10% gestegen ten opzichte van 1997. In diezelfde periode steeg de bevolking met 4%. Deze relatief grotere toename van het aantal huishoudens hing samen met de voortgaande huishoudensverdunding ten gevolge van de daling van de vruchtbaarheid, de toename van (echt)scheiding en de vergrijzing van de bevolking. Een steeds groter aantal oudere paren en alleenstaande ouderen bleef een eigen huishouden voeren. In 1997 bestond een Vlaams huishouden gemiddeld uit 2,49 personen, in 2002 uit 2,42 en in 2008 uit 2,36 personen.

Figuur 8.1 Aantal inwoners en aantal huishoudens, Vlaams Gewest, 1997-2008, verandering van het aantal eenheden (links) en procentuele verandering (rechts), uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

8.1.2 De Vlaamse steden en gemeenten

Kaart 8.1 toont de lokale variatie inzake de verandering van het aantal huishoudens tussen 1997 en 2008. De kaart toont per gemeente zowel de procentuele verandering als de verandering van het aantal eenheden, beiden uitgedrukt ten opzichte van 1997.

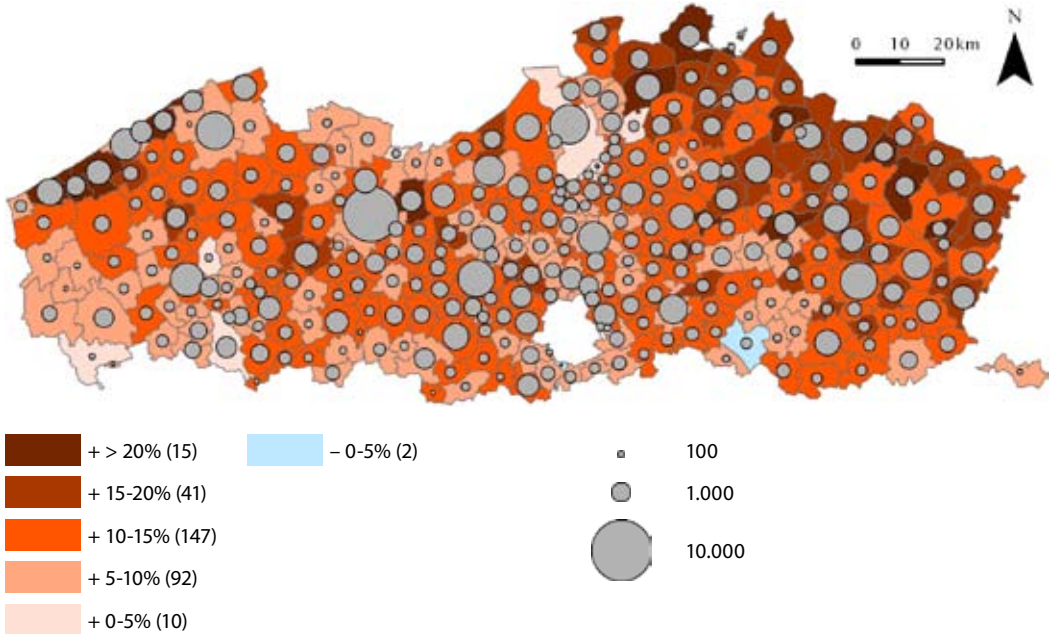
De procentuele verandering wordt weergegeven door de kleuren. Is een gemeente rood ingekleurd, dan gaat het om een procentuele toename, dus om een stijging van het aantal huishoudens. Blauw wijst op een procentuele afname; de gemeente telt in 2008 minder huishoudens dan in 1997. Hoe donkerder de kleur, hoe sterker de procentuele verandering is.

De omvang van de cirkels geeft aan hoeveel huishoudens er meer of minder zijn ten opzichte van 1997. Een cirkel in een rood gekleurde gemeente wijst op een stijging met x aantal huishoudens, een cirkel in een blauw gekleurde gemeente geeft de orde van grootte van de daling van het aantal huishoudens.

Kuststeden zoals Koksijde, Middelkerke, Bredene, Nieuwpoort en De Haan kenden een groei van meer dan 20% (zeer donkerrood). Ook in veel gemeenten uit de Noorderkempen en Limburg nam het aantal huishoudens met meer dan 15% toe. In 6 op 10 Vlaamse steden en gemeenten was er sprake van een groei tussen 10 tot 20%.

In Tienen en in Linkebeek daalde het aantal huishoudens met circa 2% (blauw). In Linkebeek (ten zuiden van Brussel) betrof het een afname met 34 huishoudens, terwijl het in Tienen over een daling van meer dan 300 huishoudens ging tussen 1997 en 2008. In Antwerpen steeg het aantal huishoudens met 2%, een toename van ruim 4.000 huishoudens. De grootste absolute toename deed zich voor in Gent: er zijn 8.600 huishoudens bijgekomen in de periode van 1997 tot 2008. Hoewel de meeste centrumsteden niet uitgesproken hoog scoorden inzake de procentuele wijziging, werden ze wel geconfronteerd met de grootste absolute toenames van het aantal huishoudens. In 18% van de Vlaamse steden en gemeenten steeg het aantal huishoudens met minder dan 300 eenheden.

Kaart 8.1 Verandering van het aantal huishoudens, per gemeente, 1997-2008, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

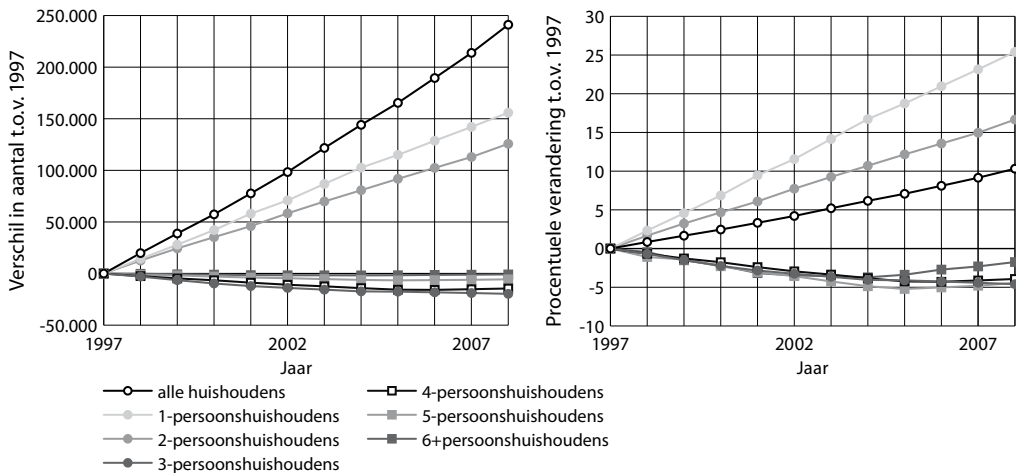
8.2. Toename van kleine huishoudens, afname van grote huishoudens

8.2.1 Het Vlaamse Gewest

Het aantal 1-persoons- en 2-persoonshuishoudens steeg aanzienlijk tussen 1997 en 2008. Het aantal 1-persoonshuishoudens nam toe met bijna 156.000 en het aantal 2-persoonshuishoudens met ongeveer 126.000 huishoudens (figuur 8.2, links), een groei met respectievelijk 25% en 17% in de onderzochte periode (figuur 8.2, rechts). Figuur 8.3 geeft een idee van het aantal huishoudens, opgesplitst naar omvang. Het aantal 1-persoonshuishoudens nam toe van 614.000 tot 770.000 en het aantal 2-persoonshuishoudens steeg van 755.000 naar 880.000 (figuur 8.3, links).

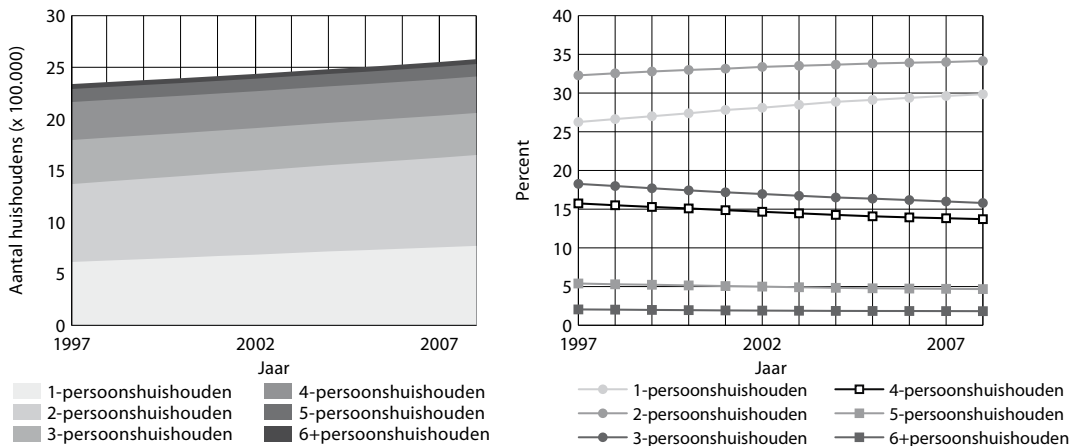
Het aantal huishoudens bestaande uit meer dan 2 personen nam af tussen 1997 en 2008. De daling was het grootst voor de 3-persoons- en de 4-persoonshuishoudens: het aantal 3-persoonshuishoudens nam af van 427.000 tot 407.000 (-20.000) en het aantal 4-persoonshuishoudens verminderde van 368.000 tot 354.000 (-14.000), respectievelijk een krimp van 4,6% en 3,8%. Het aantal 5-persoonshuishoudens nam af met 5.600 eenheden, van 126.000 in 1997 naar 121.000 in het laatste observatiejaar. Het aantal 6+persoonshuishoudens schommelde rond 47.000 doorheen de observatieperiode.

Figuur 8.2 Aantal huishoudens naar grootte, Vlaams Gewest, 1997-2008, verandering van het aantal eenheden (links) en procentuele verandering (rechts), uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Figuur 8.3 Aantal huishoudens naar grootte, Vlaams Gewest, 1997-2008, verandering van het aantal eenheden (links) en procentuele verandering (rechts)

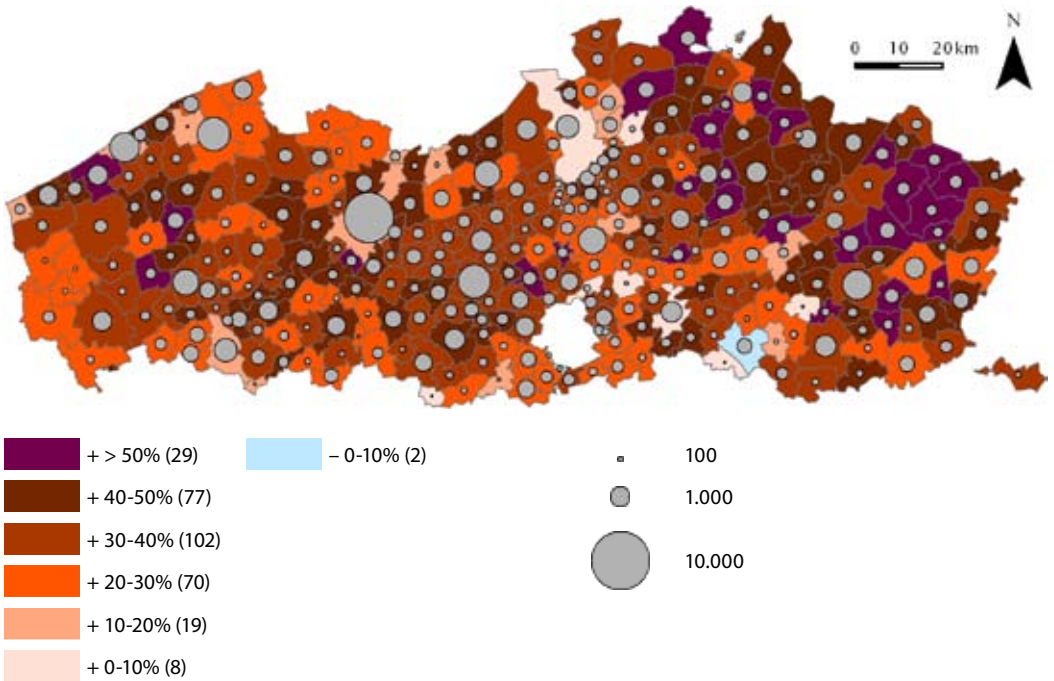
Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

De huishoudensverduunning blijkt ook uit de verandering van de verdeling van de huishoudens naar grootte. Het aandeel van de 1-persoonshuishoudens nam in het Vlaamse Gewest toe van 26% in 1997 tot 30% in 2008 (figuur 8.3, rechts). In 1997 was 32% van alle private huishoudens een 2-persoonshuishoudens, in 2008 was dat 34%. Het aandeel van de 3-persoons- en van de 4-persoonshuishoudens verminderde: respectievelijk van 18% naar 16% en van 16% naar 14%. Het aandeel huishoudens met 5 en met 6 of meer huishoudleden was al laag en bleef nagenoeg hetzelfde doorheen de observatieperiode (circa 5% en 2% van alle huishoudens).

8.2.2 De Vlaamse steden en gemeenten

De lokale variatie in de hierboven geschetste verandering was erg groot. In een derde van alle Vlaamse steden en gemeenten nam het aantal *1-persoonshuishoudens* tussen 1997 en 2008 met meer dan 40% toe (kaart 8.2). De grootste procentuele veranderingen gingen zeker niet gepaard met de grootste veranderingen in aantallen. Uitgedrukt in volume was de toename het sterkst in Gent: in 2008 waren er bijna 8.000 alleenwonenden meer dan in 1997. Voorts was er een zeer sterke stijging in de centrumsteden, variërend van 3.300 1-persoonshuishoudens extra in Aalst tot 1.300 meer in Turnhout. In Antwerpen steeg het aantal alleenwonenden met 1.600 (1,6%). In 40% van alle Vlaamse steden en gemeenten was de toename van het aantal 1-persoonshuishoudens beperkt tot minder dan 300 eenheden en in 5% van alle Vlaamse steden en gemeenten zelfs tot minder dan 100. Afnames deden zich enkel voor in Linkebeek (-90) en in Tienen (-700).

Kaart 8.2 Verandering van het aantal 1-persoonshuishoudens, per gemeente, 1997-2008, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 1997

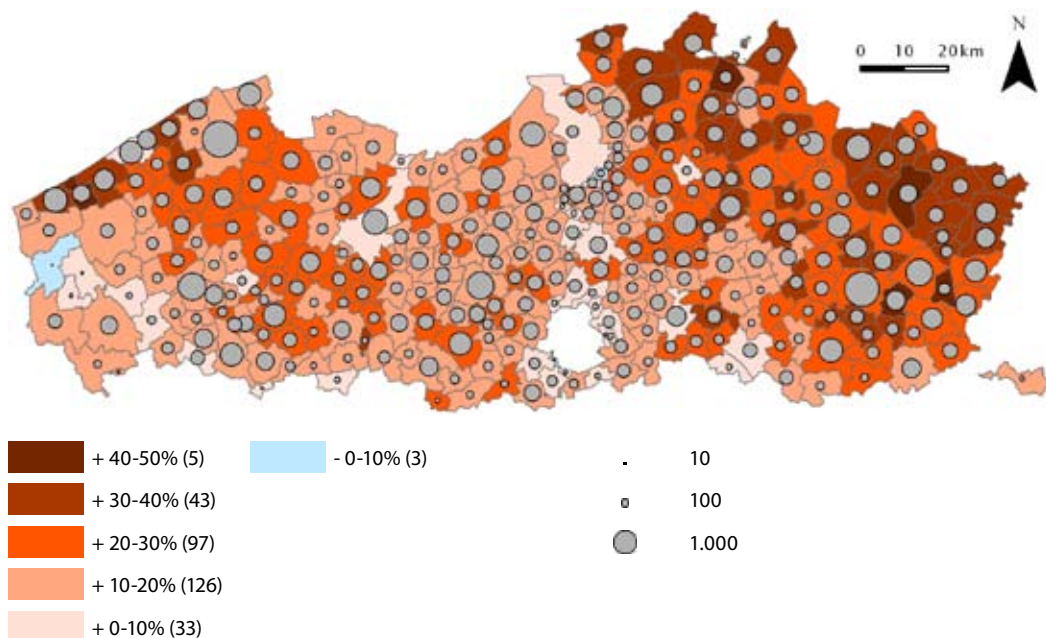

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Het aantal *2-persoonshuishoudens* nam vooral toe in de Noorderkempen en in Limburg (kaart 8.3). Daar was vaak sprake van een grote procentuele verandering én van een grote absolute toename. Ook de meeste kuststeden kenden een grote groei. In de stad Antwerpen kwamen er 250 tweepersoonshuishoudens bij tussen 1997 en 2008 (+0,4%). In Gent was er sprake van een procentuele stijging van 4% (+1.300 huishoudens). In de meeste centrumsteden nam het aantal 2-persoonshuishoudens sterk toe. In 42% van alle Vlaamse steden en gemeenten ging het over een stijging met minder dan 300 eenheden en in 9% ging het over minder dan 100 huishoudens. Enkel in Alveringem, Drogenbos en Mortsel daalde het aantal 2-persoonshuishoudens, respectievelijk met 5, 8 en 120 eenheden.

Kaart 8.3

Verandering van het aantal 2-persoonshuishoudens, per gemeente, 1997-2008, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

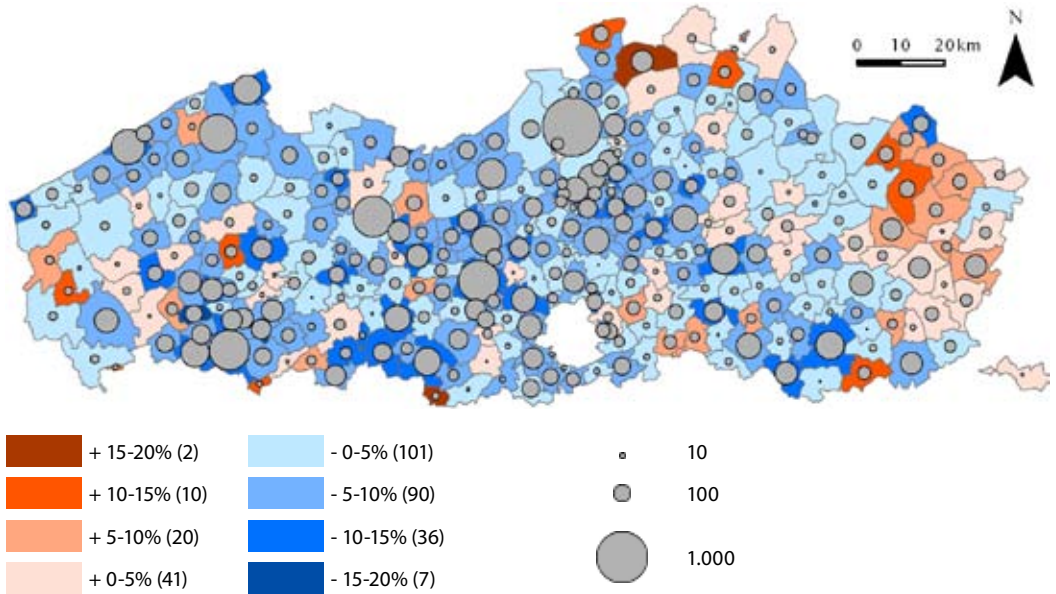
Kaart 8.3 is over het algemeen lichter ingekleurd dan kaart 8.2. De procentuele verandering in aantallen 2-persoonshuishoudens was kleiner dan bij de 1-persoonshuishoudens (zie ook figuur 8.2). Bekijken we de verandering van het aantal eenheden, dan blijkt dat in 60% van alle Vlaamse steden en gemeenten er meer 1-persoons- dan 2-persoonshuishoudens bijkwamen tussen 1997 en 2008 (let op de gehanteerde schaal van de cirkels in beide kaarten).

Kaart 8.4 geeft de verandering van het aantal 3-persoonshuishoudens. In driekwart van alle Vlaamse steden en gemeenten was er sprake van een procentuele daling en kleurt de kaart overwegend blauw. Antwerpen kende de sterkste absolute daling: in 2008 waren er ongeveer 1.300 3-persoonshuishoudens minder dan in 1997, gevolgd door Gent, Aalst en Kortrijk met ruim 600 eenheden minder. In 71% van alle Vlaamse steden en gemeenten bedroeg het verschil in het aantal 3-persoonshuishoudens tussen 1997 en 2008 minder dan 100 eenheden en in 23% was het verschil kleiner dan 20 huishoudens.

Het aantal 4-persoonshuishoudens nam in Antwerpen toe met 1.100 eenheden tussen 1997 en 2008 (kaart 8.5). De andere grote veranderingen van het aantal 4-persoonshuishoudens betroffen allemaal afnames. Zo nam in Brugge het aantal af met 700, in Kortrijk met 600, in Aalst met 500, in Hasselt met 400 en in Oostende met 300. In Gent was er een toename van een 100-tal 4-persoonshuishoudens. In bijna 8 op 10 Vlaamse steden en gemeenten ging het over een verandering (toe- of afname) van minder dan 100 eenheden en in één op vijf Vlaamse steden en gemeenten was het minder dan 20.

Kaart 8.4

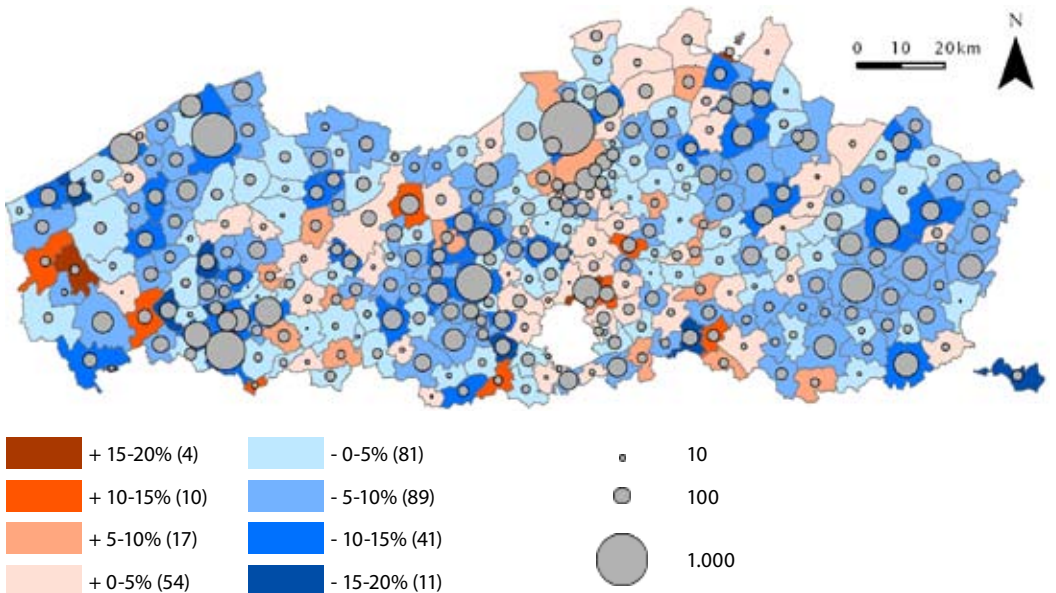
Verandering van het aantal 3-persoonshuishoudens, per gemeente, 1997-2008, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Kaart 8.5

Verandering van het aantal 4-persoonshuishoudens, per gemeente, 1997-2008, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

In driekwart van alle Vlaamse steden en gemeenten daalde het aantal *5-persoonshuishoudens* tussen 1997 en 2008. In 91% van alle Vlaamse steden en gemeenten was er sprake van een krimp of een groei van minder dan 100 huishoudens, in 33% ging het om een verandering van minder dan 20 eenheden. Brugge, Kortrijk en Hasselt kenden de grootste afname van hun 5-persoonshuishoudens (-250, -200 en -200 eenheden). Stijgers waren Antwerpen (+1.200), Gent (+260), Leuven (+120) en Mechelen (+110).

Tweederde van alle Vlaamse steden en gemeenten kende een daling van hun aantal *6+persoonshuishoudens*. In bijna alle Vlaamse steden en gemeenten (99%) ging het ofwel om een krimp ofwel om een groei met minder dan 100 huishoudens, in 66% beperkte de verandering zich tot minder dan 20 eenheden. Sterke dalers waren Genk (-240) en Heusden-Zolder (-120) en stijgers waren Antwerpen (+1.300), Vilvoorde (+240) en Mechelen (+170).

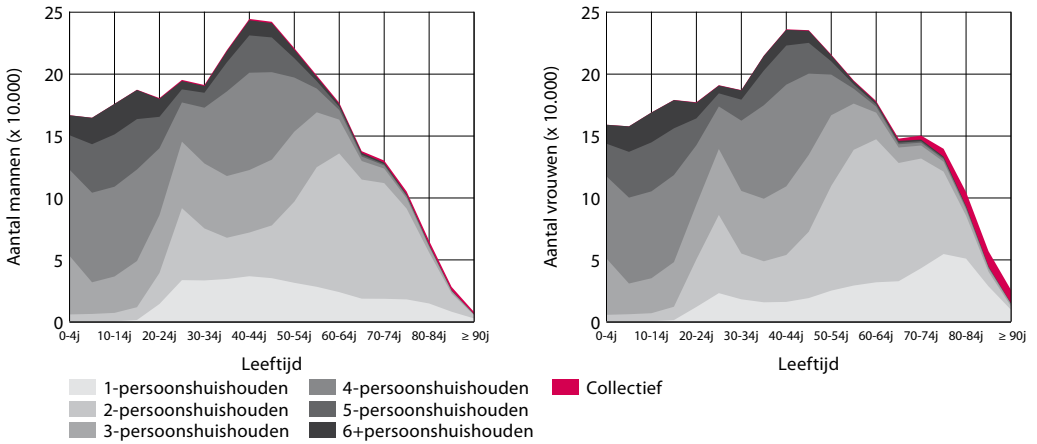
8.3 Huishoudparticipatiegraden: de bevolking naar huishoudensgrootte

Om het toekomstige aantal huishoudens te berekenen maken we gebruik van huishoudparticipatiegraden (zie hoofdstuk 9). Huishoudparticipatiegraden geven de verdeling van de bevolking naar de grootte van het huishouden, zoals voorgesteld in figuur 8.4. De figuur geeft een beeld van de totale bevolking van het Vlaamse Gewest, dus inclusief de personen die tot een collectief huishouden¹ behoren. Collectief wonende personen vinden we in alle leeftijdsgroepen en zowel bij mannen als bij vrouwen; de aantallen zijn het grootst bij vrouwen vanaf de leeftijd van 70 jaar (figuur 8.4 rechts).

Collectief wonende personen worden apart behandeld in het projectiemodel en worden verder besproken in paragraaf 8.4. In de 3 volgende paragrafen over de huishoudparticipatiegraden beperken we ons tot de personen die in private huishoudens wonen.

1 Huishoudens worden opgedeeld in private en collectieve huishoudens. Een privaat huishouden bestaat ofwel uit 1 persoon die gewoonlijk alleen leeft, ofwel uit 2 of meer personen, die al dan niet door familiebanden verbonden, gewoonlijk eenzelfde woning betrekken en er samenleven (NIS 1997, 1999). Collectieve huishoudens bestaan uit meerdere niet-verwante personen die leven in instellingen en gemeenschappen zoals rusthuizen, rust- en verzorgingstehuizen, verpleeginstellingen, strafinrichtingen, weeshuizen, studenten- en arbeidershomes, kloosters, enzovoort.

Figuur 8.4 Bevolking naar leeftijd, geslacht en huishoudensgrootte, Vlaams Gewest, 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

8.3.1 Participatiegraden verschillen naar leeftijd en geslacht

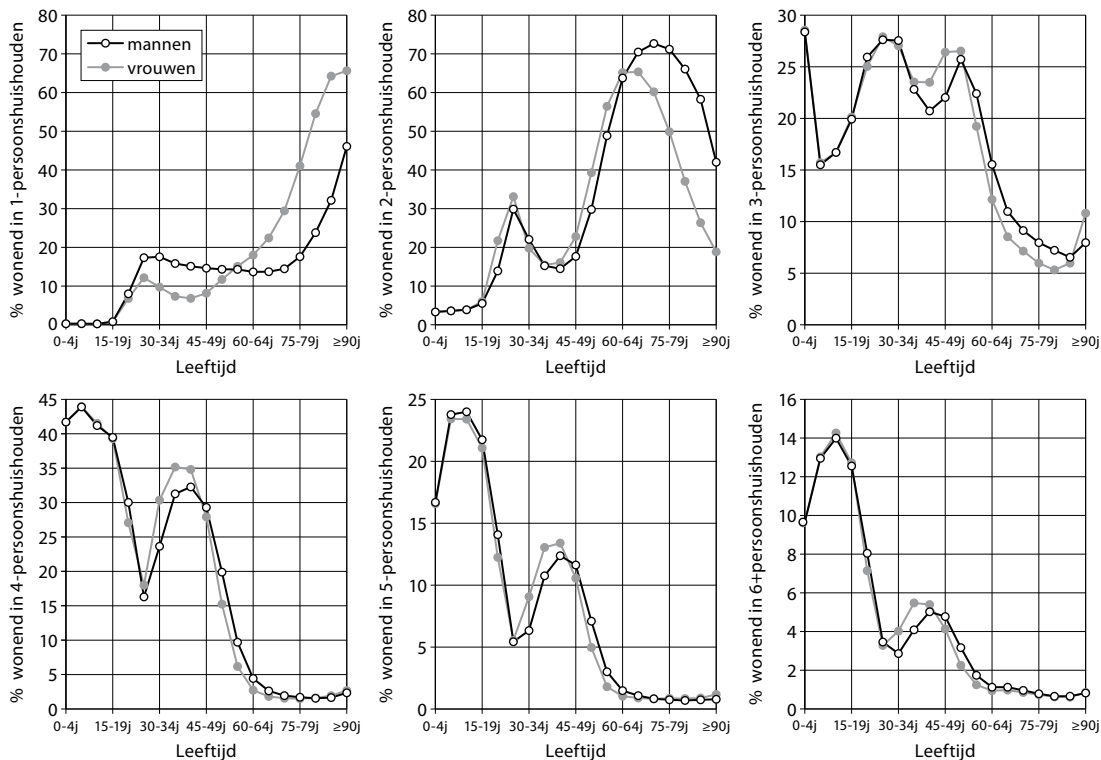
Figuur 8.5 toont aan dat de huishoudparticipatiegraden sterk verschillen naar leeftijd en geslacht (let op de schaal van de figuren). Op elke leeftijd sommeren de 6 huishoudparticipatiegraden tot 100%. De kennis van de leefvormen in het Vlaamse Gewest (Lodewijckx, 2008) laat ons toe de huishoudparticipatiegraden te interpreteren.

Kinderen onder de 15 jaar *wonen* nooit *alleen*² (figuur 8.5, links boven). In het Rijksregister komen er wel een aantal kinderen in een 1-persoonshuishouden voor maar dit zijn administratieve vergissingen of onduidelijkheden. Zo gaat het vaak om kinderen waarvan de ouders in een echtscheidingsprocedure verwickeld zijn en die nog niet officieel zijn toegewezen aan moeder of aan vader. ‘Alleenwonen’ verschijnt pas als leefvorm bij de jongvolwassenen. Jongvolwassen vrouwen (vooral 25-29-jarigen) wonen minder vaak alleen dan mannen. Dit verschil tussen mannen en vrouwen vinden we ook bij de personen van middelbare leeftijd. Het hogere aandeel alleenwonende mannen van middelbare leeftijd heeft te maken met het feit dat na een (echt)scheiding de kinderen meestal (officieel) bij de moeder blijven wonen die dus een alleenstaande ouder wordt (Mortelmans, 2011) terwijl de vader meestal (tijdelijk) alleenwoont. Na de leeftijd van 60 jaar wonen vrouwen vaker alleen dan mannen. Op hogere leeftijd (vanaf 70-75 jaar) neemt het aandeel alleenwonenden sterk toe. Hoewel ouderen steeds vaker uit de echt scheiden (Corijn, 2011a), is op hogere leeftijd sterfte van de partner de belangrijkste oorzaak van het alleenwonen. Voor vrouwen speelt dit aanzienlijk meer dan voor mannen omdat mannen een lagere levensverwachting hebben dan vrouwen en omdat mannen bovendien gemiddeld 2 jaar ouder zijn dan hun partner. Oudere vrouwen hertrouwen ook minder dan oudere mannen (Corijn, 2005). Nog andere factoren dan de demografische spelen een beslissende rol in het alleenwonen van oudere vrouwen. Zo werkt het geheel van de levensloop door in de situatie op hogere leeftijd: de opgebouwde, al dan niet afgeleide, pensioenrechten; de bereikte welvaart uitgedrukt in het bezit van een eigen woonst (Vanneste e.a., 2007). Ook de individualiserende cultuur die het alleenwonen mogelijk en aantrekkelijk maakt, is van be-

² We herinneren aan wat in de inleiding werd gezegd: de gegevens die we bespreken zijn afkomstig van het Rijksregister van natuurlijke personen en die beschrijven de situatie van de bevolking van rechtswege (“de jure”). Die situatie kan verschillen van de feitelijke (“de facto”).

lang. Zelfstandig wonen en zelfredzaamheid worden gepromoot en ondersteund met thuishulp en dergelijke (Beleidsnota 2009-2014).

Figuur 8.5 Huishoudparticipatiegraden van mannen en van vrouwen, per leeftijdsgroep, Vlaams Gewest, 2008, in %

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

0-19-jarigen die in een 2-persoonshuishouden wonen, zijn meestal kinderen in eenoudergezinnen. De participatiegraad schommelt rond 5%. Jongvolwassenen verlaten het ouderlijke huis (vooral op 25-29-jarige leeftijd) en gaan al dan niet gehuwd met een partner samenwonen, wat hun hoog aandeel wonend in een 2-persoonshuishouden verklaart. Vrouwen doen dat in vergelijking met mannen op ietwat jongere leeftijd: de percentages bij vrouwen liggen hoger dan bij mannen. Door de komst van één of meer kinderen daalt vanaf leeftijd 30 het aandeel dat in een 2-persoonshuishouden woont ten voordele van het aandeel dat in grotere huishoudens woont. Die daling wordt ook veroorzaakt door mensen die scheiden en alleen gaan wonen. Vanaf leeftijd 45 stijgt opnieuw het aandeel dat in een 2-persoonshuishouden woont omdat steeds meer personen van middelbare leeftijd de lege-nest-fase bereiken. De overgrote meerderheid van de ouderen woont samen met de partner in een 2-persoonshuishouden. Dit aandeel stijgt bij de mannen tot leeftijd 75, bij de vrouwen tot circa leeftijd 70.

Op zeer jonge leeftijd (0-4 jaar) zijn er veel kinderen die als enig kind van een paar in een 3-persoonshuishouden verblijven. In de daaropvolgende leeftijdsgroepen vermindert dat aantal. Ten gevolge van een verdere gezinsuitbreiding wordt men op die leeftijden lid van een groter huishouden. Ofwel wordt men ten gevolge van een scheiding van de ouders, lid van een ander huishouden, een eenoudergezin bestaande uit 2 personen of een

nieuw samengesteld gezin met meerdere kinderen. Sommige jongvolwassenen zijn al gestart met de gezinsuitbreiding en wonen dan vooral in een 3-persoonshuishouden. Hogere aandelen 45-54-jarigen in 3-persoonshuishoudens ontstaan doordat een zoon of dochter het huis verlaat waardoor een 4-persoonshuishouden een 3-persoonshuishouden wordt. Of het is het gevolg van een echtscheiding waardoor een eenoudergezin wordt gevormd waarvan 2 kinderen deel uitmaken. Het patroon bij de mannen en bij de vrouwen loopt ongeveer gelijk maar de veranderingen in de leefvorm treden bij de vrouwen op iets jongere leeftijd op ondermeer omdat vrouwen een partner hebben die gemiddeld 2 jaar ouder is.

De meeste 0-19-jarigen wonen als kind bij een paar, meestal in een *4-persoonshuishouden* (vader, moeder en 2 kinderen). Het merendeel van de 20-24-jarige jongvolwassenen woont nog thuis (Elchardus e.a., 2007; Lodewijckx, 2008), vaak in *grote huishoudens*. Ouderen leven verhoudingsgewijs weinig in grote huishoudens omdat de kinderen het huis hebben verlaten en omdat het zelden voorkomt dat ouderen bij een dochter of zoon gaan inwonen (Lodewijckx, 2004a).

8.3.2 Participatiegraden verschillen tussen steden en gemeenten

Uit de volkstelling van 1991 bleek al dat leefvormen erg kunnen verschillen tussen gemeenten (Deboosere e.a., 1997). Zo zijn er in sommige gemeenten meer alleenwonenden dan elders of zijn er meer samenwonenden met kinderen dan in andere gemeenten. Ook nu nog bestaat er een ruraal-stedelijk contrast inzake leefvormen. Ook in de 13 centrumsteden is het beeld niet overal hetzelfde (Lodewijckx, 2004b, 2010). Huishoudparticipatiegraden verschillen dus tussen gemeenten onderling en dat komt in de volgende paragrafen aan bod.

Gestandaardiseerde huishoudensgrootte ratio's (SHsR's)

Naar analogie met de Standardized Mortality Ratios (§3.1.3) hebben we per gemeente indirect gestandaardiseerde huishoudensgrootte ratio's (*Standardized Household size Ratio*; SHsR) berekend, voor mannen en vrouwen afzonderlijk. Een indirect gestandaardiseerde huishoudensgrootte ratio geeft de verhouding weer tussen het waargenomen aantal inwoners in een huishouden met grootte x in de gemeente, en het aantal inwoners in een huishouden met grootte x dat we theoretisch verwacht hadden als in de gemeente dezelfde leeftijds-specifieke huishoudparticipatiegraad zou voorkomen als in de referentieregio. De referentieregio is hier het Vlaamse Gewest. De techniek laat toe om de huishoudparticipatiegraden tussen de gemeenten onderling te vergelijken na uitzuivering van het potentieel vertekend effect van de leeftijdsopbouw (Pelfrene, 2010).

Om de impact van toevalschommelingen bij kleine aantallen (in een gemeente met een klein inwonerstal) te reduceren, worden de berekeningen gemaakt door de waarnemingen te sommeren over de kalenderjaren 2006 tot en met 2008.

Per gemeente worden er SHsR's berekend per huishoudensgrootte (1, 2, ... 6+) en voor mannen en vrouwen apart: SHsR1 betreft een 1-persoonshuishouden, SHsR2 is de ratio voor 2-persoonshuishouden enzovoort. De ratio SHsR1-mannen vergelijkt met andere woorden het alleenwonen van mannen in de gemeente met het alleenwonen van mannen in het Vlaamse Gewest.

Een SHsR1 gelijk aan 1 betekent dat het waargenomen aantal alleenwonenden in de gemeente overeenkomt met het theoretisch verwachte aantal. Anders uitgedrukt: in de gemeente wordt evenveel alleen gewoond als in het Vlaamse Gewest. Een SHsR1 kleiner dan 1 betekent dat in de gemeente het aantal alleenwonenden

kleiner is dan het theoretisch verwachte aantal. Een SHsR1 groter dan 1 betekent dat er in de gemeente proportioneel meer alleenwonenden zijn dan in het Vlaamse Gewest.

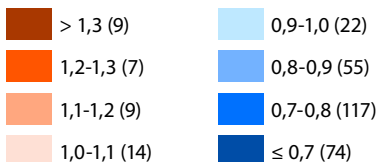
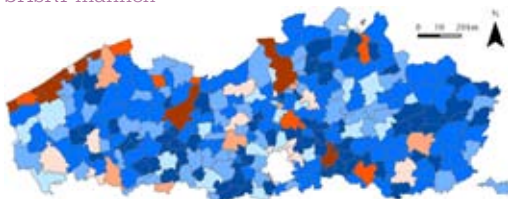
De resultaten worden samengevat op kaart 8.6. Vooral in de grootsteden, in de centrum- en de kuststeden wonen mannen en vrouwen frequenter alleen dan wat in het Vlaamse Gewest gebruikelijk is (SHsR1 >1,2). Circa 6 op 10 Vlaamse steden en gemeenten scoren opvallend lager dan het Vlaamse Gewest (SHsR1 ≤0,8). Steden zijn een aantrekkingspool voor alternatieve leefvormen. Wie alleen wil of moet wonen, vindt er gemakkelijker een appartement. De tewerkstellingsmogelijkheden zijn er groter en er is een groot aanbod van culturele evenementen en uitgaansmogelijkheden. Wie alleen woont, verhuist gemakkelijker naar de stad of blijft er langer wonen. Sommige steden hebben een grote studentenpopulatie en pas afgestudeerden blijven er vaak wonen. Bovendien speelt in de steden nog een ander selectiefenomeen: de stadsvlucht van personen met kinderen (Willems, 2008).

Er is zeer weinig variatie wat 2-persoonshuishoudens betreft (kaart 8.7). In bijna alle gemeenten ligt de ratio SHsR2 tussen 0,9 en 1,1. De verschillen tussen de 308 gemeenten worden groter voor grotere huishoudens (kaarten 8.9, 8.10 en 8.11).

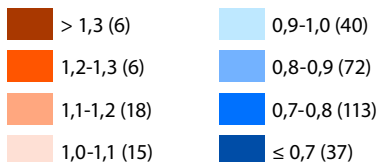
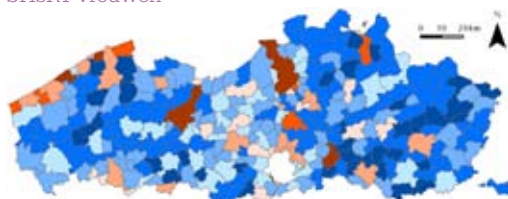
Hoge waarden van de ratio SHsR6 vinden we vaak in steden en gemeenten met een hoog aandeel vreemdelingen, vooral personen van Turkse en Marokkaanse herkomst (kaart 8.11). Eerder beschreven we dat in het Vlaamse Gewest de Belgen en de vreemdelingen verschillen inzake de omvang van hun huishoudens (Lodewijckx e.a., 2010). De verschillen zijn het minst uitgesproken tussen Belgen en personen uit de EU14 en ze zijn het grootst tussen Belgen en de staatsburgers van Marokko en Turkije. Vreemdelingen, zeker Turken maar vooral Marokkanen, krijgen meer kinderen dan Belgen (Schoenmaeckers e.a., 2000; Van Bavel & Bastiaenssen, 2008) en voornamelijk Turken leven vaker met meerdere generaties samen (Lodewijckx, 2007; Corijn & Lodewijckx, 2009) waardoor ze vaker dan de Belgen in grotere huishoudens wonen.

Kaart 8.6 Gestandaardiseerde ratio voor het wonen in een 1-persoonshuishouden, per gemeente, 2006-2008, mannen (links) en vrouwen (rechts)

SHsR1-mannen

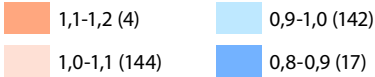
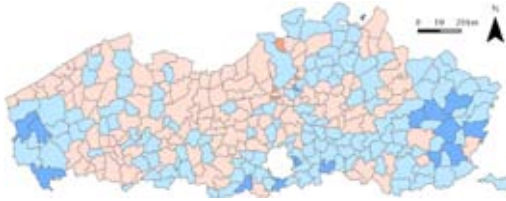
SHsR1-vrouwen

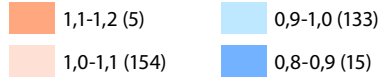
Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Kaart 8.7 Gestandaardiseerde ratio voor het wonen in een 2-persoonshuishouden, per gemeente, 2006-2008, mannen (links) en vrouwen (rechts)

SHsR2-mannen

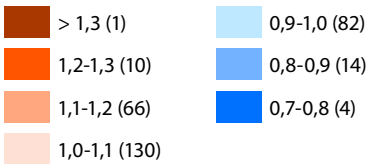
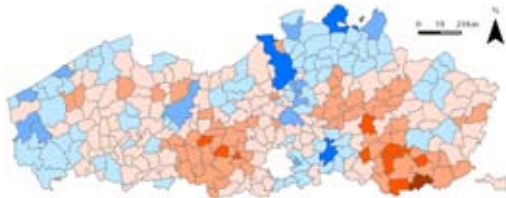
SHsR2-vrouwen

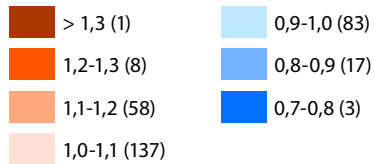
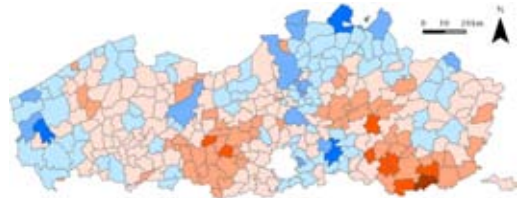
Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Kaart 8.8 Gestandaardiseerde ratio voor het wonen in een 3-persoonshuishouden, per gemeente, 2006-2008, mannen (links) en vrouwen (rechts)

SHsR3-mannen

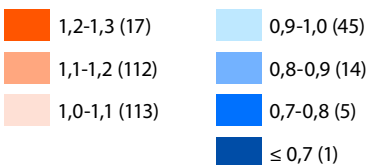
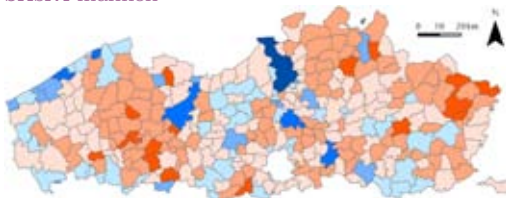
SHsR3-vrouwen

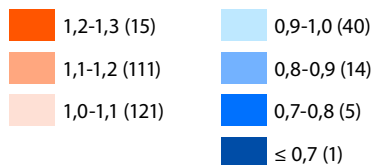
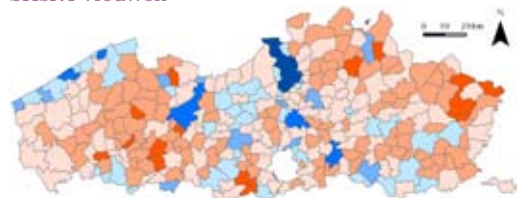
Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Kaart 8.9 Gestandaardiseerde ratio voor het wonen in een 4-persoonshuishouden, per gemeente, 2006-2008, mannen (links) en vrouwen (rechts)

SHsR4-mannen

SHsR4-vrouwen

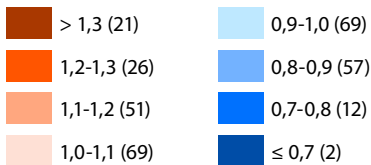
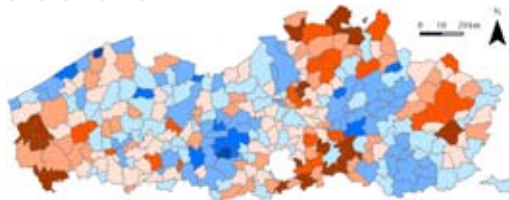

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

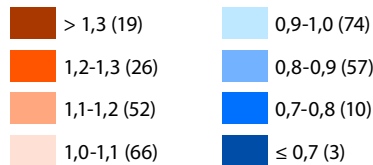
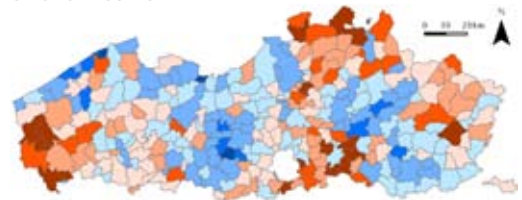
Kaart 8.10

Gestandaardiseerde ratio voor het wonen in een 5-persoonshuishouden, per gemeente, 2006-2008, mannen (links) en vrouwen (rechts)

SHsR5-mannen

SHsR5-vrouwen

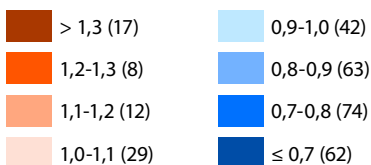
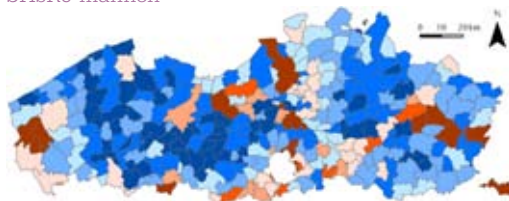

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

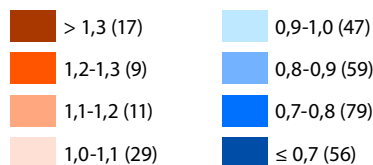
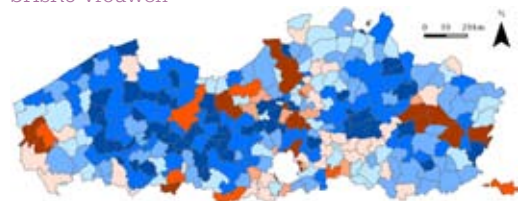
Kaart 8.11

Gestandaardiseerde ratio voor het wonen in een 6+persoonshuishouden, per gemeente, 2006-2008, mannen (links) en vrouwen (rechts)

SHsR6-mannen

SHsR6-vrouwen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Groepen van gemeenten aan de hand van SHsR's

We hebben met een clusteranalyse³ – één voor mannen en één voor vrouwen – gezocht naar groepen van gemeenten met een specifiek profiel van huishoudparticipatiegraden. De clusters worden gebruikt in de huishoudensprojecties (zie hoofdstuk 9). Antwerpen en Gent zijn niet opgenomen in de clusteranalyses. De grootsteden hebben een voldoende groot aantal inwoners zodat er in de huishoudensprojectie voor die steden gebruik gemaakt wordt van de eigen geobserveerde trends in plaats van trends berekend aan de hand van een

3 Hiërarchische clustering met als afstandsmaat een gerelativeerde Euclidische afstand en een minimum variantie strategie (Ward's methode). Elke gemeente wordt gekarakteriseerd door 6 SHsR's.

cluster. Herstappe is evenmin opgenomen in de clusteranalyses. Omwille van het zeer kleine aantal inwoners (<100) wordt er geen huishoudensprojectie gemaakt voor Herstappe.

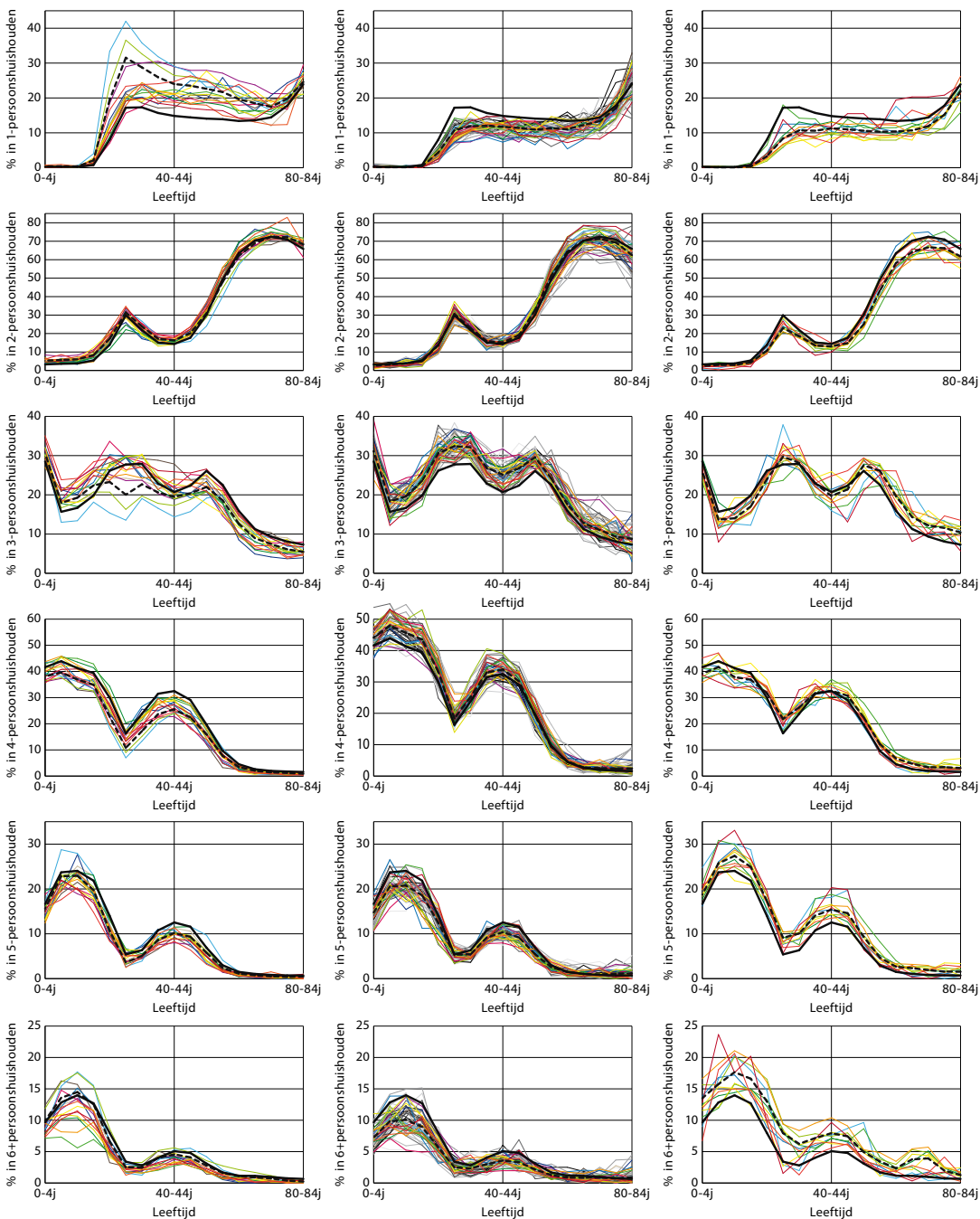
De clusteranalyse voor de mannen resulteert in 9 clusters gemeenten en die voor vrouwen geeft 10 clusters. De clusters zijn – voor mannen en vrouwen apart – gerangschikt volgens de waarde van de SHsR1 en ze zijn vervolgens oplopend genummerd. De nummers hebben geen enkele inhoudelijke betekenis; ze zijn bedoeld om de hiernavolgende bespreking te vergemakkelijken.

Alle gemeenten in een cluster hebben een gelijkaardig profiel inzake participatiegraden. We illustreren dat in figuur 8.6 voor clusters 1, 5 en 7 van de mannen. In cluster 1 zitten 15 gemeenten, in cluster 5 zijn het er 52 en er zitten 11 gemeenten in cluster 7. De figuur toont voor elke gemeente het leeftijdsprofiel van de huishoudparticipatiegraden bij mannen. De gemeenten worden voorgesteld door de dunne lijnen. De dikke volle lijn is het leeftijdsprofiel van het Vlaamse Gewest en de onderbroken lijn stelt het gewogen gemiddelde profiel van de cluster voor.

Alle gemeenten uit cluster 1 worden gekenmerkt door een hoge participatiegraad voor de 1-persoonshuishoudens (figuur linksboven). Het percentage alleenwonenden ligt op elke leeftijd hoger dan in het Vlaamse Gewest. Voor de gemeenten uit cluster 5 (middelste figuren) en cluster 7 (rechterfiguren) geldt het omgekeerde: de percentages liggen er lager dan in het Vlaamse Gewest.

Kijken we naar het wonen in een 4-persoonshuishouden: in cluster 1 (links) liggen de percentages lager dan in het Vlaamse Gewest, in cluster 5 (midden) liggen ze hoger. Wat 6+persoonshuishoudens betreft ligt het profiel in cluster 5 lager en in cluster 7 hoger dan in het Vlaamse Gewest.

Figuur 8.6 Huishoudparticipatiegraden in de gemeenten van drie clusters (links: cluster nummer 1; midden: cluster nummer 5; rechts: cluster nummer 7), 2006-2008, mannen, in %

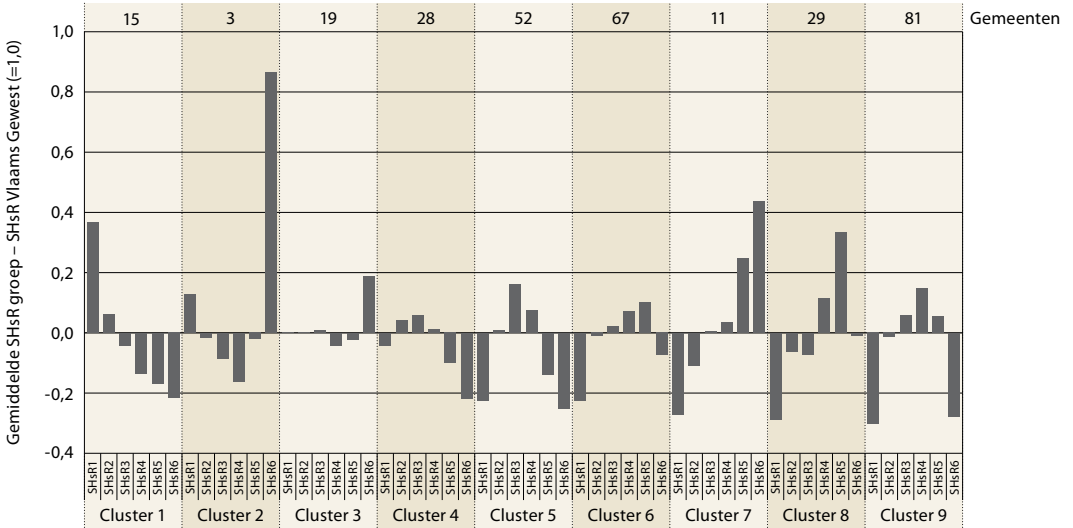

donne lijnen = gemeenten; dikke volle lijn = Vlaams Gewest; dikke onderbroken lijn = gewogen gemiddelde van de cluster

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

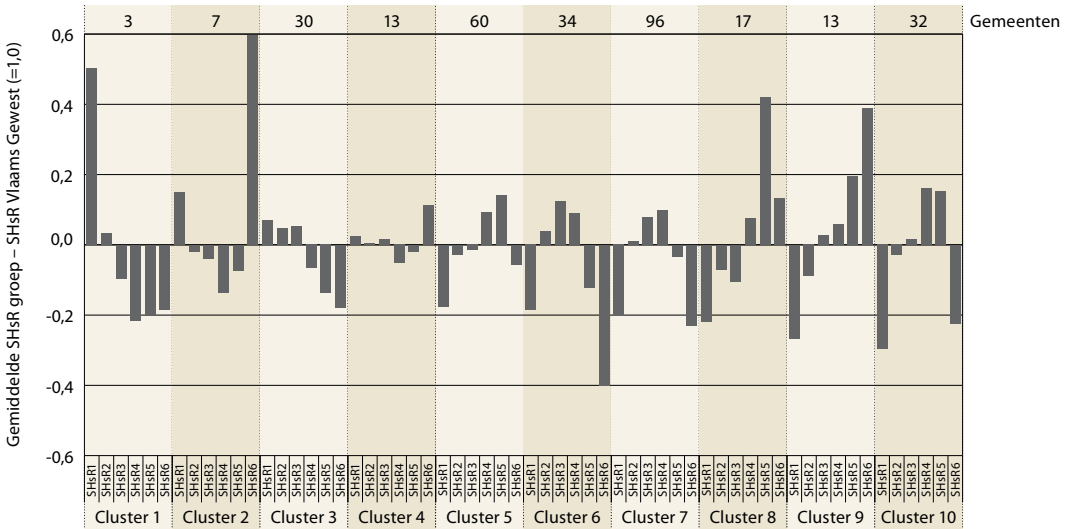
Figuren 8.7 en 8.8 geven een samenvattend beeld in de vorm van gemiddelde SHsR-waarden per geslacht en cluster. Er zijn 2 clusters bij de mannen en 4 bij de vrouwen waar er meer wordt alleen gewoond dan in het Vlaamse Gewest (waarde >0).

Figuur 8.7 Clusters van gemeenten, gemiddelde SHsR's (ten opzichte van de SHsR van het Vlaamse Gewest), 2006-2008, mannen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

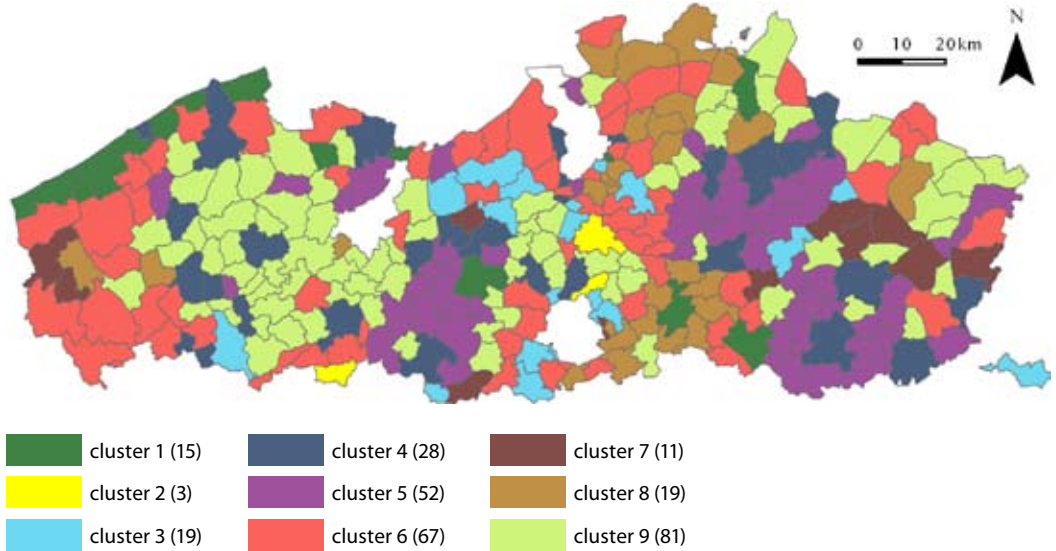
Figuur 8.8 Clusters van gemeenten, gemiddelde SHsR's (ten opzichte van de SHsR van het Vlaamse Gewest), 2006-2008, vrouwen

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Kaarten 8.12 en 8.13 tonen welke gemeenten tot dezelfde cluster behoren, respectievelijk voor mannen en vrouwen. Omdat Antwerpen en Gent niet in de clusteranalyses zijn opgenomen, zijn ze niet ingekleurd. De profielen voor beide steden kunnen geconstrueerd worden aan de hand van de kaarten 8.6 tot en met 8.11. In de 2 grootsteden liggen de participatiegraden voor 1-persoons- en 6+persoonshuishoudens hoger dan in het Vlaamse Gewest en er wordt verhoudingsgewijs minder in 3-, 4- en 5-persoonshuishoudens gewoond dan in het Vlaamse Gewest.

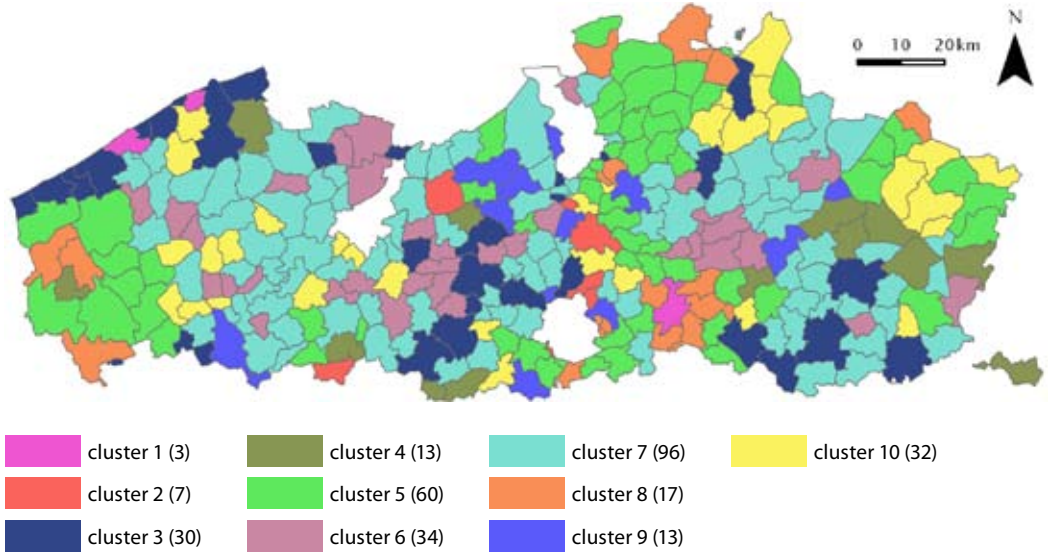
Kaart 8.12 Clusters van gemeenten op basis van huishoudparticipatiegraden, 2006-2008, mannen

(getal) = aantal gemeenten in de cluster

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Kaart 8.13 Clusters van gemeenten op basis van huishoudparticipatiegraden, 2006-2008, vrouwen

(getal) = aantal gemeenten in de cluster

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

8.3.3 Participatiegraden veranderden tussen 1997 en 2008

De veranderingen in de aantallen huishoudens, naar grootte van de huishoudens (§8.2) laten al vermoeden dat de huishoudparticipatiegraden veranderden tussen 1997 en 2008. De belangrijkste verandering is bekend: de huishoudensverdunning blijft toenemen en steeds meer mensen wonen alleen of in een 2-persoonshuishouden. Steeds minder mensen wonen in een groot huishouden.

In figuur 8.9 staan alle leeftijdsprofielen bijeen, links mannen en rechts vrouwen (let op de schaal van de figuren). Tussen 1997 en 2008 is het aandeel alleenwonenden bij de 25-64-jarigen toegenomen (bovenaan). De stijging was groter bij mannen dan bij vrouwen en was het sterkst bij de 30-49-jarige mannen. De sterke toename van het aantal (echt)scheidingen ging voor velen gepaard met (tijdelijk) alleenwonen. Ingeval er kinderen bij de (echt)scheiding betrokken waren, gingen die meestal (officieel) bij de moeder wonen waardoor de man (officieel) een alleenwonende werd.

Oudere mannen (75-89 jaar) en vrouwen (vooral 70-84 jaar) wonen in 2008 minder alleen dan in 1997. Mannen en vrouwen worden thans op latere leeftijd geconfronteerd met het verlies van de partner ten gevolge van de stijgende levensverwachting (http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/sterfte_leven). Voor mannen is de winst in levensverwachting groter dan voor vrouwen zodat vrouwen verhoudingsgewijs op hogere leeftijd verweduwen en dus voor vrouwen het uitstel van het alleenwonen groter is dan voor mannen. Terzelfder tijd geldt echter dat tegenwoordig oudere weduwen en weduwnaars vaker alleenwonen dan in het begin van de jaren negentig van de voorbije eeuw (Lodewijckx, 2008) wat vermoedelijk het gevolg is van een betere algemene gezondheidstoestand, een grotere financiële onafhankelijkheid die de oudere personen toelaat langer autonoom te wonen, en de uitbouw van een adequate thuiszorg.

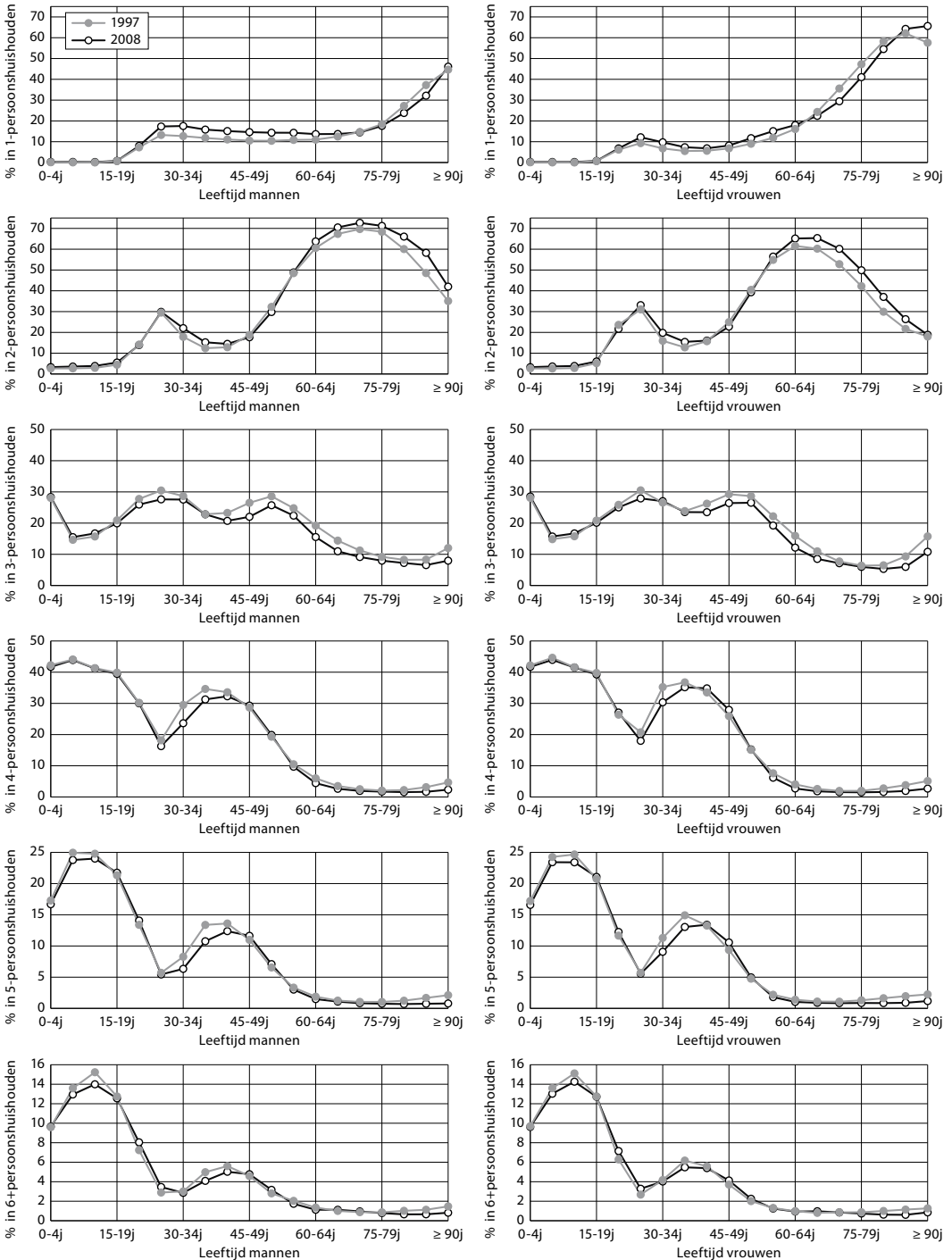
Dertigers, zowel mannen als vrouwen, wonen in 2008 vaker in een 2-persoonshuishouden dan in 1997. Er was ook een duidelijke toename van het wonen in een 2-persoonshuishouden vanaf leeftijd 60, voor mannen het sterkst vanaf 80 jaar, voor vrouwen op wat jongere leeftijd. Ten gevolge van de zonet vermelde veranderingen in de levensverwachting overleven ouderen in 2008 langer als koppel dan in 1997 (Corijn, 2011b).

De percentages wonend in een 3-persoonshuishouden zijn gedaald bij de 20-29-jarigen, zowel bij mannen als bij vrouwen. Dit houdt waarschijnlijk verband met het uitstellen (Van Bavel & Bastiaenssen, 2008) en het eventuele afstellen van de gezinsvorming (S2). Dezelfde dalende trend stellen we vast bij mannen en vrouwen van 40 jaar en ouder.

Voorals mannen en vrouwen van 25-39 jaar wonen in 2008 procentueel minder in een 4-persoons- en in een 5-persoonshuishouden dan in 1997.

Voorts toont figuur 8.9 een (zeer) lichte stijging bij kinderen inzake het wonen in een 2-persoons- en in een 3-persoonshuishouden, wat waarschijnlijk het gevolg is van de toename van de éénoudergezinnen. Er is ook een aanduiding van een (zeer) lichte daling van het aandeel oudste ouderen (80-plussers) die in grotere huishoudens wonen. Tijdens de voorbije 2 decennia woonden de oudste ouderen steeds minder vaak met (één van) hun kinderen samen (Lodewijckx, 2008).

Figuur 8.9 Huishoudparticipatiegraden van mannen (links) en van vrouwen (rechts), per leeftijdsgroep, Vlaams Gewest, 1997 en 2008, in %

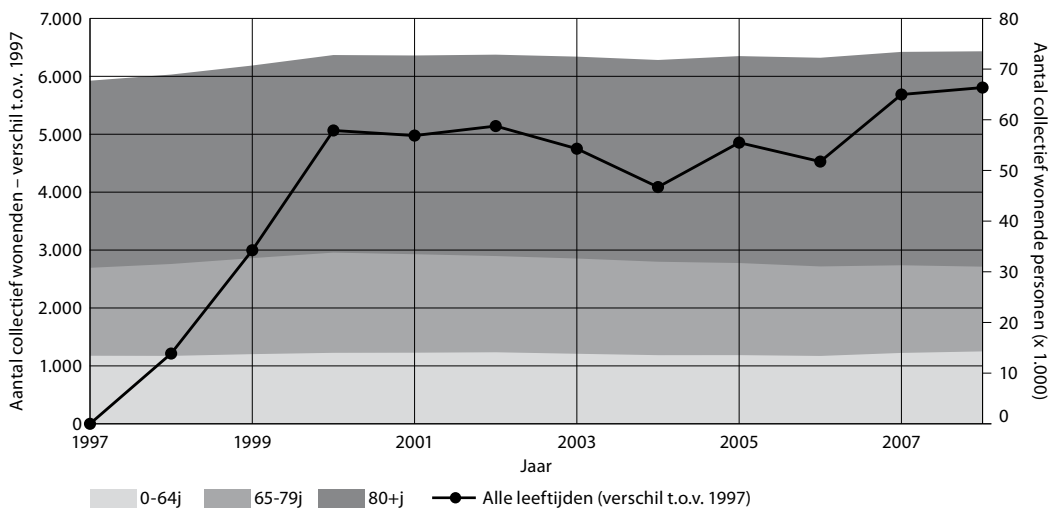
Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

8.4 Collectief wonende personen

8.4.1 Het Vlaamse Gewest

In 2008 wonen er ruim 73.000 personen collectief in het Vlaamse Gewest (figuur 8.10, rechter grafiekas – vlakken). Dat zijn er ruim 5.800 meer dan in 1997 (linker grafiekas – lijn). Sinds 2000 blijft het aantal collectief wonende personen vrij constant. In 2008 zijn 8 op 10 collectief wonende personen 65-plussers, 58% van de collectief wonenden is zelfs 80 jaar of ouder.

Figuur 8.10 Collectief wonende personen, Vlaams Gewest, 1997-2008, verandering in het aantal eenheden uitgedrukt ten opzichte van 1997 (lijn – linkerass) en jaarlijks aantal per leeftijdsgroep (vlakken – rechterass)

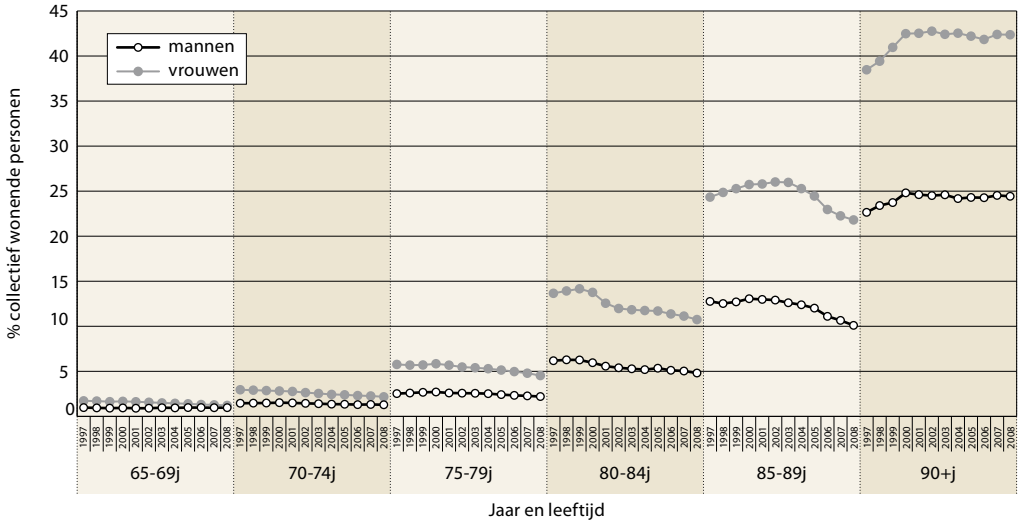

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Oudere vrouwen wonen vaker collectief dan oudere mannen (figuur 8.11). Vooral bij de 80-plussers is het verschil zeer uitgesproken. Dit verschil kan niet zomaar geïnterpreteerd worden als een teken van een slechtere gezondheid van de oudere vrouwen, hoewel vrouwen bij vergelijkbare leeftijd wel meer gezondheidsklachten hebben dan mannen en ook meer medische zorg consumeren (Vandenboer & Pauwels, 2004). De belangrijkste reden voor dit gendersverschil is dat de aanwezigheid van een partner de kans op een opname in een collectieve voorziening sterk reduceert (Lodewijckx, 2006). Uit enquêtes blijkt dat de partner vaak de meest intensieve mantelzorg van oudere personen is (Vanderleyden & Vanden Boer, 2004; De Koker, 2006). Oudere vrouwen hebben meer kans dan mannen om te verweduwen en er alleen voor te staan.

Het aandeel collectief wonenden bij de 65-74-jarigen is laag en het veranderde nauwelijks tussen 1997 en 2008 (bij vrouwen nam het lichtjes af; figuur 8.11). Vrouwen uit de leeftijdsgroep 75-79 jaar en mannen en vrouwen van 80-89 jaar wonen in 2008 procentueel minder collectief dan op het einde van de jaren negentig. Die daling heeft te maken met de toename van de gezonde levensverwachting (Van Oyen e.a., 2005), het langer blijven samenleven als paar (Corijn, 2011b) en de uitbouw van een adequate thuiszorg. Het aandeel collectief wonende 90-plussers blijft onveranderd sinds 2000.

Figuur 8.11 Collectief wonende mannen en vrouwen, per leeftijdsgroep, Vlaams Gewest, 1997-2008, in %

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

8.4.2 De centrumsteden

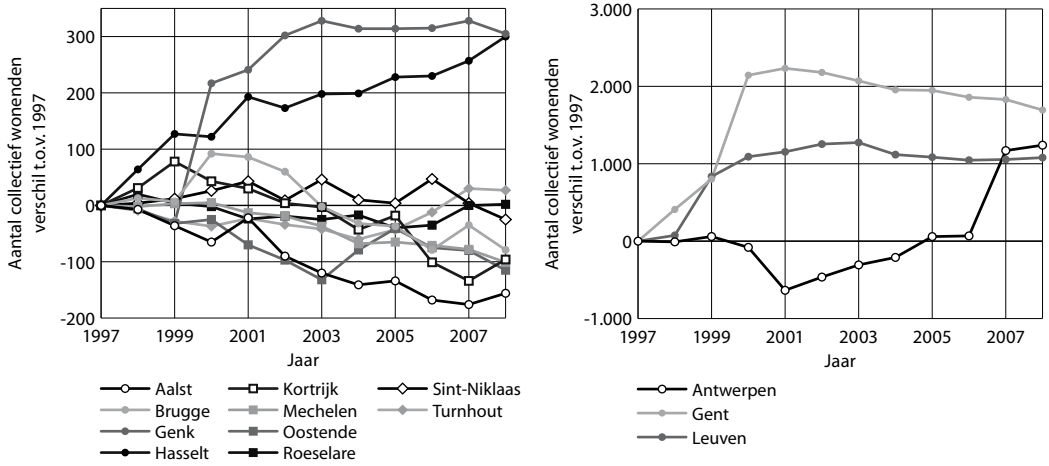
Het patroon van het Vlaamse Gewest – een dalend percentage personen dat collectief woont en een vrij constant aantal collectief wonenden in de recentere observatiejaren – vinden we niet terug in alle Vlaamse steden en gemeenten. De steden en gemeenten hebben vaak een eigen profiel inzake het collectief wonen.

In Aalst en in Oostende nam het aantal collectief wonende personen af tussen 1997 en 2008, terwijl er in Roeselare en in Sint-Niklaas nauwelijks enige verandering was (figuur 8.12). In Genk en in Gent groeide het aantal sterk tussen 1997 en 2000. In Genk bleef het aantal collectief wonenden nadien constant, terwijl het in Gent terug afnam.

In het Vlaamse Gewest woont 8% van de mannelijke en 19% van de vrouwelijke 80-plussers in 2008 collectief. Dit aandeel ligt heel wat hoger in Sint-Niklaas, Leuven en in Kortrijk (figuur 8.13). Daarentegen wonen de 80-plussers in Hasselt en in Aalst minder collectief dan in het Vlaamse Gewest.

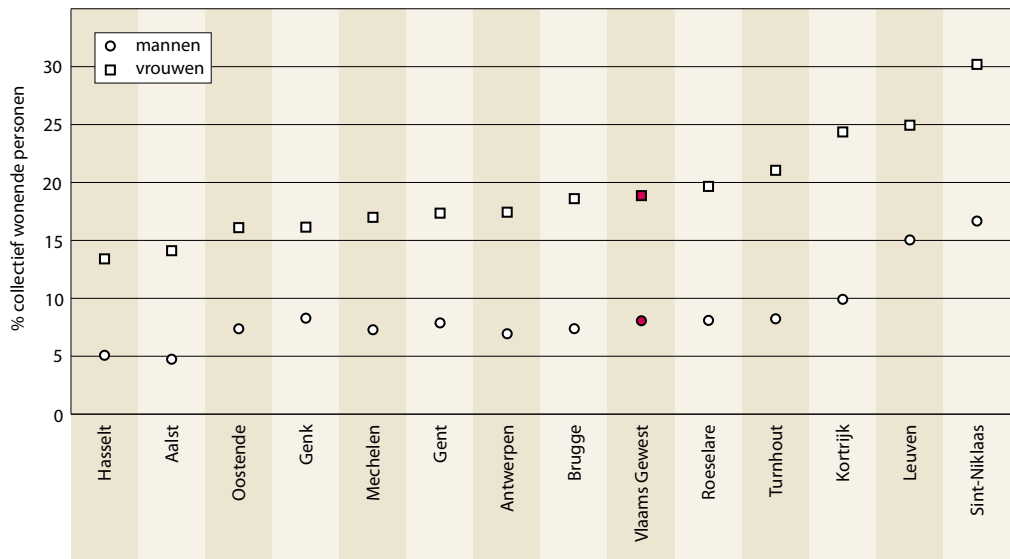
We beschikken niet over gegevens om deze verschillen te verklaren; er zijn waarschijnlijk meerdere verklarende elementen. Steden en gemeenten kunnen bijvoorbeeld verschillen in de uitbouw van hun opvangcapaciteit. Vaak zijn er lange doorlooptijden voor het realiseren van de goedgekeurde programmeringsvolumes. Een te kleine opvangcapaciteit kan ertoe leiden dat ouderen verhuizen naar een collectieve voorziening in een nabijgelegen gemeente. Een overschot aan collectieve plaatsen kan ouderen aantrekken. Verschillen tussen steden in aandeel collectief wonende ouderen kunnen ook te maken hebben met de beschikbaarheid van thuiszorgdiensten. In bepaalde gemeenten kan het aanbod groter zijn dan in andere waardoor er minder nood is aan residentiële opvang. In kuststeden kan het aandeel collectief wonende ouderen beïnvloed worden door het remigreren van minder gezonde ouderen naar hun streek van herkomst (De Klerck, 2011). En in sommige steden en gemeenten wonen ouderen vaker dan elders samen met hun volwassen kinderen (Lodewijckx, 2010).

Figuur 8.12 Aantal collectief wonende personen, centrumsteden, 1997-2008, verandering in aantal eenheden uitgedrukt ten opzichte van 1997

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Figuur 8.13 Collectief wonende 80+jarige mannen en vrouwen, centrumsteden, 2006-2008, in %

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

8.5 Literatuur

- Beleidsnota 2009-2014 van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. Jo Vandeurzen, Vlaams Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Corijn, M. (2005). *Huwen, uit de echt scheiden en hertrouwen in België en in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. CBGS-Werkdocument, 2005/5.
- Corijn, M. (2011a). *Ze leefden lang (en gelukkig) en ...scheidden dan. Echtscheiding op latere leeftijd en na langere huwelijksduur*. SVR-Webartikel, 2011/4.
- Corijn, M. (2011b). *De (in)stabiliteit van huwelijken in België*. SVR-Webartikel, 2011/5.
- Corijn, M. & Lodewijckx, E. (2009). *De start van de gezinsvorming bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. SVR-Rapport, 2009/6.
- Deboosere, P., Lesthaeghe, R. & Surkyn, J. (1997). *Huishoudens en gezinnen. Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991*. Nationaal Instituut voor de Statistiek. Monografie nr. 4.
- De Koker, B. (2006). Mantelzorg binnen het huishouden. In: Jacobs, Th. & Lodewijckx, E. (red.). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaaldemografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 115-142.
- De Klerck, P. (2011). *Vergrijzing en ouderenzorg aan de Kust: moet er nog (nieuw) zand zijn?* SVR-Webartikel, 2011/8.
- Elchardus, M., Rombauts, C. & Smits, W. (2007). *Hotel Mama. Residentiële afhankelijkheid in België, een toets van de destructureerstelling en de zekerheidshypothese*. In: Marktdag voor sociologie, Rotterdam, 31 mei 2007.
- Lodewijckx, E. (2004a). 75-plussers en de samenstelling van hun huishouden, België, 1990-2000. In: *Bevolking en Gezin*, 33 (1), 143-165.
- Lodewijckx, E. (2004b). *Alleenwonenden in België 1991-2003. Een analyse op basis van rijksregistergegevens*. CBGS-Werkdocument, 2004/7.
- Lodewijckx, E. (2006). Veranderingen in de huishoudelijke samenstelling (1991-2004): implicaties voor de interne mantelzorg. In: Jacobs, Th. & Lodewijckx, E. (red.). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaaldemografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 167-188.
- Lodewijckx, E. (2007). *Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest. Origine, sociaaldemografische kenmerken en samenstelling van hun huishouden*. SVR-Rapport, 2007/2.
- Lodewijckx, E. (2008). *Veranderende leefvormen in het Vlaamse Gewest, 1990-2007 (en 2021). Een analyse van gegevens uit het Rijksregister*. SVR-Rapport, 2008/3.
- Lodewijckx, E. (2010). Leefvormen in de centrumsteden, 1995-2007. In: Bral, L. & Schelfaut, H. (red.). *De stad maakt het verschil! Analyses op de stadsmonitor 2008*. SVR-Studie, 2010/1.
- Lodewijckx, E., Willems, P., Pelfrene, E. & Van Peer, C. (2010). *Grootte van de huishoudens van Belgen en vreemdelingen in het Vlaamse Gewest en in grote Vlaamse steden*. SVR-Webartikel, 2010/8.
- Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J. & Van Peer, C. (Eds.) (2011). *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven/Den Haag : Acco.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1997). *Bevolkingsstatistieken. Aantal en grootte van de huishoudens in België. Jaarlijkse toestand tussen 1.1.1990 en 1.1.1997*. Nationaal Instituut voor de Statistiek, 3.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1999). *Bevolkingsstatistieken. Huishoudens en familiekeren op 1.1.1998*. Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1.
- Pelfrene, E. (2010). *Standaardisatie van een statistische waarneming voor één of meerdere kenmerken*. SVR-Methoden en technieken, 2010/1.
- Schoenmaeckers, R.C., Lodewijckx, E. & Gadeyne, S. (2000). *Nuptialiteit en vruchtbaarheid. Deel B: vruchtbaarheid. Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991*. Nationaal Instituut voor de Statistiek. Monografie nr. 5B.
- Van Bavel, J. & Bastiaenssen, V. (2008). *De recente evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2007*. VUB, IDWP, 2008/3.

- Vandenboer, L. & Pauwels, K. (2004). Gezondheid en zelfredzaamheid. In: Jacobs T., Vanderleyden, L. & Vanden Boer, L. (red.). *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 101-138.
- Vanderleyden, L. & Vanden Boer, L. (2004). Zorg en ondersteuning. In: Jacobs T., Vanderleyden, L. & Vanden Boer, L. (red.). *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 139-180.
- Van Oyen, H., Bossuyt, N., Deboosere, P., Gadeyne, S., Abatih, E. & Demarest, S. (2005). Differential inequity in health expectancy by region in Belgium. In: *Social and Preventive Medicine*, 50 (5), 301-310.
- Vanneste, D., Thomas, I. & Goossens, L. (2007). *Woning en woonomgeving in België*. FOD Economie, Sociaal-Economische Enquête 2001 Monografieën nr.2.
- Willems, P. (2008). *Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006*. SVR-Rapport, 2008/2.

Het projectiemechanisme: van huishoudparticipatiegraden naar aantallen huishoudens

Edith Lodewijkx

9

In dit hoofdstuk lichten we de werkwijze van de projectie van de huishoudens toe. In paragraaf 9.1 beschrijven we het projectiemechanisme. In de volgende paragrafen belichten we specifieke onderdelen van het projectiemechanisme, met name de manier waarop we de toekomstige verandering van de huishoudparticipatiegraden berekenen (§9.2) en de wijze waarop we rekening houden met de collectief wonende personen (§9.3).

9.1 Het projectiemechanisme in het kort

Aan de hand van een vereenvoudigd projectiemodel (schema 9.1) leggen we uit hoe de projectie van het aantal huishoudens wordt uitgevoerd. We werken met huishoudparticipatiegraden. Huishoudparticipatiegraden geven aan hoe de inwoners van een gemeente (we noemen ze "gemeente Y") zijn verdeeld over de verschillende huishoudensgroottes (1, 2, 3, 4, 5 en 6 of meer personen). Volgens schema 9.1 woonde 10% alleen in 1997 en liep dat op tot 12% in 2008. En voor 2-persoonshuishoudens liep de participatiegraad op van 28% in 1997 tot 30% in 2008. Enzovoort.

Schema 9.1 Vereenvoudigde voorstelling van het huishoudensprojectiemodel

Grootte van het huishouden	Huishoudparticipatiegraden: % bevolking in huishouden van grootte x					Geprojecteerde bevolking in 2030 (=10.000)	Geprojecteerde bevolking gedeeld door huishoudens- grootte	Aantal huishoudens in 2030
	Observaties			Projectie				
	1997	...	2008	...	2030			
1	10%	...	12%	...	15%	1.500	1.500/1	1.500
2	28%	...	30%	...	32%	3.200	3.200/2	1.600
3	22%	...	20%	...	21%	2.100	2.100/3	700
4	25%	...	23%	...	20%	2.000	2.000/4	500
5	10%	...	10%	...	8%	800	800/5	160
6+	5%	...	5%	...	4%	400	400/6,8	59
<i>Totaal</i>	<i>100%</i>		<i>100%</i>		<i>100%</i>	<i>10.000</i>		<i>4.519</i>

Eerst wordt dus in kaart gebracht hoe de participatiegraden evolueerden in de periode 1997-2008. Op basis daarvan worden de toekomstige huishoudparticipatiegraden berekend (§9.2). Concreet levert dit uitspraken als deze: op basis van de veranderingen in de participatiegraden in het verleden wordt verwacht dat 15% van de inwoners in gemeente Y in het jaar 2030 alleen zal wonen, dat 32% in een 2-persoonshuishouden zal wonen, enzovoort (schema 9.1).

Die geprojecteerde percentages voor het jaar 2030 worden vervolgens vermenigvuldigd met het aantal personen dat voor het jaar 2030 voor gemeente Y wordt voorspeld in de SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030. In de laatste stap wordt per huishoudensgrootte de geprojecteerde bevolking gedeeld door de huishoudensgrootte. 800 personen die in een 5-persoonshuishouden wonen, betekent dat er 160 huishoudens van die omvang zijn. Voor de 6+huishoudens wordt de gemiddelde omvang van 6,8 personen gebruikt, zoals vastgesteld in 2008. Tot slot worden alle huishoudens gesommeerd en komen we uit op 4.519 huishoudens voor 2030.

Omdat huishoudparticipatiegraden sterk verschillen naar leeftijd en geslacht (§8.3.1) wordt met een fijner projectiemodel gewerkt, met huishoudparticipatiegraden in 5-jaarlijkse leeftijdsgroepen per geslacht. Dit betekent dat de berekeningen van schema 9.1 worden uitgevoerd per geslacht en per leeftijdsgroep, 38 groepen in het totaal. Sommering van het aantal huishoudens over alle leeftijdsgroepen bij mannen en vrouwen levert het verwachte totale aantal huishoudens (naar grootte) voor gemeente Y.

In het projectiemodel wordt het onderscheid Belg / niet-Belg niet expliciet meegenomen. Weliswaar bestaan er verschillen tussen de huishoudparticipatiegraden van Belgen en niet-Belgen (§8.3.2) maar er zijn vooral verschillen tussen subgroepen van niet-Belgen (Lodewijckx e.a., 2010) die vaak in een slechts (zeer) beperkt aantal in de gemeenten wonen.

9.2 Projectie van de huishoudparticipatiegraden

Voor elk van de 38 leeftijds- en geslachtsgroepen in het projectiemodel moet het toekomstige verloop van de huishoudparticipatiegraden worden geprojecteerd. We leggen uit:

- hoe we de huishoudparticipatiegraden voor de periode 2009-2030 berekenen, met name door het toepassen van een logaritmische extrapolatie van de geobserveerde trends (§9.2.1);
- hoe en waarom we de Vlaamse steden en gemeenten indelen in groepen om de huishoudparticipatiegraden te projecteren (§9.2.2). Omdat de participatiegraden van een cluster van gemeenten stabiel zijn dan die van afzonderlijke gemeenten wordt de logaritmische trend per cluster bepaald.

9.2.1 Een logaritmische vooruitberekening

In eerdere huishoudensprojecties zijn de toekomstige huishoudparticipatiegraden berekend door de participatiegraden van 2 observatiejaren lineair te extrapoleren tot het eindpunt van de projectieperiode en deze lineaire trend af te zwakken naar het einde van de projectieperiode toe. De wijze waarop de afzwakking gebeurt, verschilt al naargelang van de uitvoerder van de projecties (Willems, 2007; Surkyn & Lauwers, 2009; Soresma, 2010).

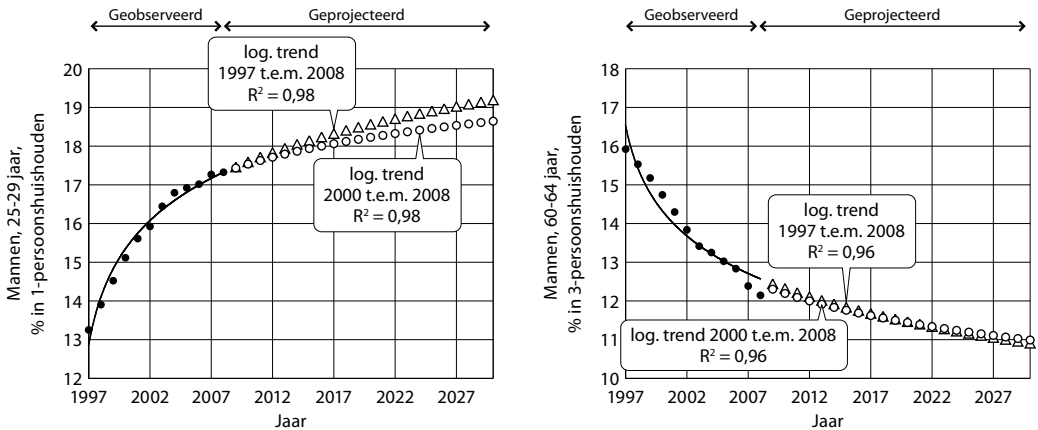
Nu we over een observatieperiode van 11 jaar beschikken (1997-2008), blijkt dat de evolutie van de participatiegraden in die periode heel goed kan worden samengevat met een logaritmische trend. Die trend zorgt voor hoge R^2 -waarden. De participatiegraden van 2009 tot 2030 worden afgeleid uit die logaritmische trend.

Figuur 9.1 illustreert de werkwijze. We nemen als voorbeeld 2 leeftijdsgroepen bij mannen waarvoor de participatiegraden in het verleden sterk zijn veranderd (§8.3.3). Links staat het percentage alleenwonende 25-29-jarige mannen in het Vlaamse Gewest, rechts de participatiegraad van 60-64-jarige mannen voor de 3-persoonshuishoudens. Er zijn telkens 2 logaritmische trendlijnen berekend, één op basis van de participatiegraden uit 1997 tot en met 2008 (voorgesteld door de driehoekjes) en één op basis van de participatiegraden van 2000 tot en met 2008 (voorgesteld door de bolletjes). De hoge R^2 -waarden wijzen op een sterk verband tussen de

logaritmische trendlijnen en de observaties. We hebben in figuur 9.1 twee trendlijnen berekend omdat rond de eeuwwisseling in veel van de leeftijdsgroepen, zowel bij mannen als bij vrouwen een lichte trendbreuk in de participatiegraden wordt vastgesteld (Lodewijckx, 2008). Beide trendlijnen vallen nagenoeg samen indien er geen trendbreuk optreedt in de geobserveerde participatiegraden, zoals het geval is in de rechterfiguur. In de linkerfiguur is er wel een verschil tussen beide trendlijnen. De observaties tonen een grote verandering in het percentage alleenwonende 25-29-jarige mannen op het einde van de jaren negentig en in het begin van de twintigste eeuw. Nadien zijn de veranderingen veel kleiner. We nemen aan dat de trendlijn die gebaseerd is op de observaties van 2000 tot en met 2008, het best de toekomstige ontwikkeling van de huishoudparticipatiegraad inschat. Die trendlijn trekt de meest recente waarnemingen door. Uiteraard kunnen we niet voorzien of er een nieuwe trendbreuk zal optreden in de nabije toekomst.

Samengevat: we projecteren alle huishoudparticipatiegraden door een *logaritmische trendberekening* toe te passen op de geobserveerde *participatiegraden uit 2000-2008*.

Figuur 9.1 Waargenomen veranderingen in huishoudparticipatiegraden 1997-2008 en logaritmische vooruitberekening van huishoudparticipatiegraden 2009-2030, Vlaams Gewest

Bron: ADSEI, SVR-bewerking

In 1997 woonde 13% van de 25-29-jarige mannen alleen, in 2008 was de participatiegraad voor de 1-persoonshuishoudens toegenomen tot 17%. We voorspellen een verdere toename tot bijna 19% in 2030 (figuur 9.1 links). Voor de 60-64-jarige mannen verwachten we dat de waargenomen daling van de participatiegraad voor de 3-persoonshuishoudens zich zal doorzetten tot 11% in 2030.

Een logaritmische trendberekening in plaats van een lineaire heeft als voordeel dat we de beschikbare informatie maximaal benutten en dat we geen kunstmatige afzwakking van de trend moeten inbouwen. Een nadeel is daarentegen dat het eerste geprojecteerde jaar niet altijd naadloos aansluit bij de laatste observatie. Dit is bijvoorbeeld het geval in figuur 9.1 rechts, waar we het percentage 60-64-jarige mannen in een 3-persoonshuishouden in 2009 hoger inschatten dan waargenomen in 2008 ondanks de duidelijk dalende trend. We kiezen voor de logaritmische trendberekening omdat we er vanuit gaan dat deze methode het best de toekomstige situatie voorspelt, ofschoon soms met uitzondering van het eerste of de allereerste projectiejaren.

Onze werkwijze om het toekomstige verloop van de huishoudparticipatiegraden in te schatten is dus een wetenschappelijke benadering waarbij gekeken wordt naar wat de weerslag is van complexe sociale en demografische

veranderingen (Lesthaeghe & van de Kaa, 1986; Lesthaeghe, 2010) op de huishoudparticipatiegraden. Het is geen sociologische benadering waarbij met behulp van leeftijds- en geslachtsspecifieke transitiekansen (de Jong & de Beer, 2001; Surkyn & Lauwers, 2009) – we hebben geen gegevens om transitiekansen te berekenen – in kaart wordt gebracht wat de kansen zijn om op elke leeftijd in een huishouden van een bepaalde grootte terecht te komen, hoe en onder invloed waarvan die kansen veranderen en waarbij vanuit die kennis een traject voor de komende 20 jaar wordt uitgetekend.

9.2.2 Clusters van gemeenten als basis voor de vooruitberekening

Voor de berekening van stabiele trends in de huishoudparticipatiegraden moeten de geobserveerde participatiegraden jaar na jaar berekend worden op een aantal personen dat voldoende groot is. Voor de 2 Vlaamse grootsteden is dat geen enkel probleem, zelfs bij de opsplitsing van hun bevolking in 38 leeftijds- en geslachtsgroepen. In kleinere gemeenten kan het kleine aantal inwoners per leeftijds- en geslachtsgroep te grote schommelingen in de participatiegraden veroorzaken om ze zinvol te kunnen extrapoleren. Daarom wordt de extrapolatie tot 2030 per cluster van gemeenten met een gelijkaardig profiel inzake hun huishoudparticipatiegraden (§8.3.2) uitgevoerd, behalve voor Antwerpen en Gent waar de aantallen voldoende groot zijn.

We verduidelijken de werkwijze aan de hand van figuur 9.2 (links boven) en schema 9.2 waarin we de participatiegraad voor de 1-persoonshuishoudens van de 40-44-jarige mannen van een gemeente (gemeente Y) uit cluster 1 projecteren. Cluster 1 omvat 15 gemeenten. De dunne lijnen in figuur 9.2 tonen de waargenomen huishoudparticipatiegraden van die 15 gemeenten. We groeperen per jaar de waarnemingen van alle gemeenten van de gehele cluster en dat geeft de participatiegraden voor de cluster, voorgesteld door de zwarte bolletjeslijn. Die lijn wordt logaritmisches geëxtrapoleerd en dat wordt voorgesteld door de witte bolletjeslijn. We verwachten dat in 2030 in cluster één 24,94% van de 40-44-jarige mannen alleen zal wonen.

Schema 9.2 toont dezelfde informatie. Van de 40-44-jarige mannen uit cluster 1 woont 19,96% alleen in 2000 en dat aandeel is gestegen tot 22,79% in 2008. Doortrekken van de logaritmische trend komt uit op 23,21% in 2009 en op 24,94% in 2030 (schema 9.2, rijen 1 en 2).

Vervolgens maken we de geprojecteerde veranderingen in de huishoudparticipatiegraad relatief ten opzichte van de laatste waarnemingen. Om de stabiliteit van onze vooruitberekening te verhogen, gebruiken we als referentiepunt het gemiddelde van de laatste 3 observatiejaren ($22,82\% = 100$; schema 9.2). De geprojecteerde waarde van 23,21 voor 2009 ten opzichte van de gemiddelde waarde van 22,82 van de laatste 3 observatiejaren betekent een toename met 1,70%. De geprojecteerde waarde van 24,94 voor 2030 is ten opzichte van de gemiddelde waarde van de laatste 3 observatiejaren een toename van 9,29% (schema 9.2, rijen 3 en 4). Die relatieve veranderingen worden ook weergegeven in figuur 9.2, voor de jaren 2009 en 2030.

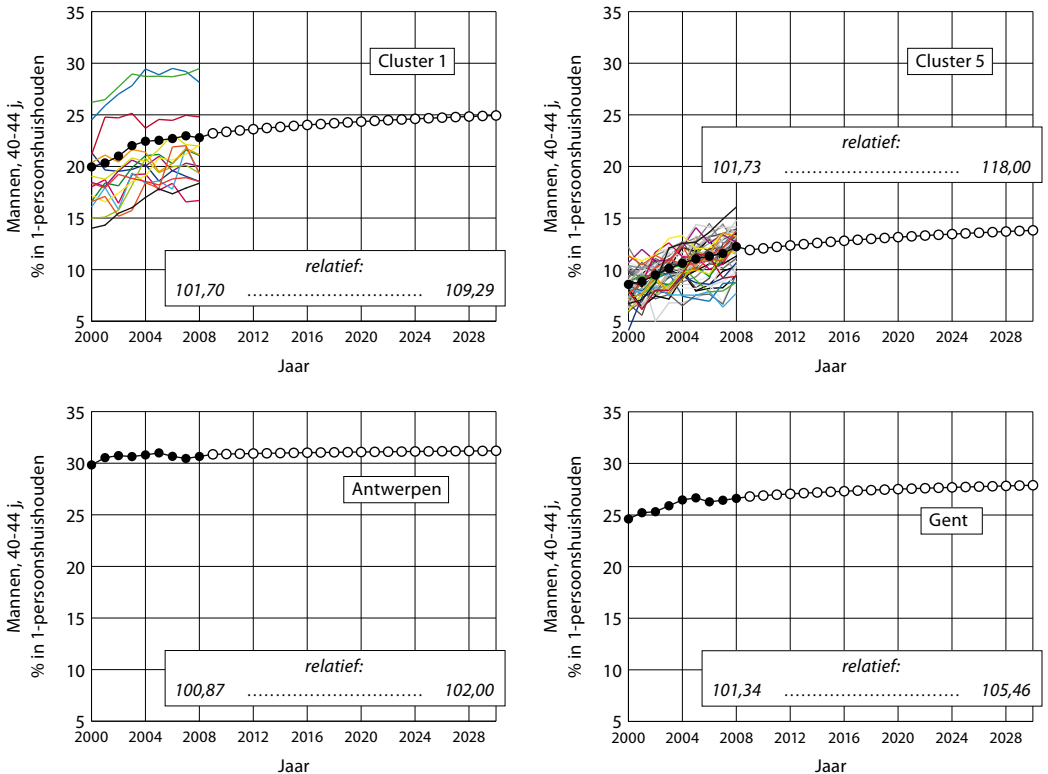
De geprojecteerde verandering van de participatiegraad van de cluster passen we tenslotte toe op de laatst geobserveerde participatiegraden van de gemeente en ook daar nemen we het gemiddelde van de participatiegraden van de laatste 3 observatiejaren om toevalschommelingen in kleine gemeenten te reduceren. Dat gemiddelde is voor gemeente Y gelijk aan 19,81%. Op die waarde wordt de relatieve toename van de cluster toegepast, dit wil zeggen een toename met 1,7% ($\times 1,0170$) in 2009 waardoor het aandeel alleenwonenden uitkomt op 20,15%, en een toename met 9,29% ($\times 1,0929$) tegen 2030 wat resulteert in 21,65% alleenwonenden in gemeente Y (schema 9.2, rijen 5, 6 en 7).

Het werken met het gemiddelde van de laatste 3 observatiejaren is soms minder geschikt. Als er sprake is van een duidelijke dalende of stijgende trend in de laatste observatiejaren dan leidt het werken met het gemiddelde

tot een minder goede aansluiting van het laatste observatiejaar met het eerste geprojecteerde jaar. Maar dit nadeel weegt ons inziens niet op tegen het voordeel van het inbouwen van een grotere stabiliteit.

In figuur 9.2 geven we eveneens de berekeningen voor cluster 5 (rechtsboven) die 52 gemeenten groepeerd (§8.3.2.; figuur 8.7), voor Antwerpen (linksonder) en Gent (rechtsonder). Het is duidelijk dat de geprojecteerde relatieve veranderingen verschillen voor de 2 clusters en de 2 steden. We voorspellen in dit voorbeeld (alleenwonen bij 40-44-jarige mannen) de grootste relatieve verandering (+18% tegen 2030) in de gemeenten uit cluster 5. Voor de gemeenten uit cluster 1 is de relatieve toename gelijk aan 9,29% tegen 2030, terwijl ze in Gent en Antwerpen veel kleiner is, respectievelijk 5,46% en 2,00%.

Figuur 9.2 Berekenen van toekomstige huishoudparticipatiegraden met behulp van clusters

dunne lijnen = gemeenten; zwarte bolletjes = observaties voor de cluster; witte bolletjes = projecties voor de cluster

Bron: ADSEI, SVR-bewerking.

Schema 9.2 Werkwijze voor het berekenen van toekomstige huishoudparticipatiegraden met behulp van clusters

mannen, 40-44 jaar wonend in 1-persoonshuishouden		2000	2006	2007	2008	2009	2030
cluster 1	waargenomen %	19,96	22,70	22,97	22,79			
	geprojecteerd % (logaritmische trend)						23,21	24,94
	<i>gemiddeld % 2006-2008</i>					22,82			
	relatieve verandering t.o.v. gemiddeld % 2006-2008					100,00	101,70	109,29
gemeente Y	waargenomen %	14,98	19,97	20,12	19,35			
	<i>gemiddeld % 2006-2008</i>					19,81			
	geprojecteerd %						20,15	21,65

9.3 Collectief wonende personen worden niet opgenomen in de huishoudensprojecties

Zoals we in paragraaf 8.4 beschrijven, woont een klein deel van de bevolking collectief. De SVR-huishoudensprojectie is een projectie van de private huishoudens. Collectief wonende personen zijn uit de bevolking verwijderd bij het berekenen van de waargenomen huishoudparticipatiegraden, en bijgevolg ook uit de projectie van de toekomstige participatiegraden. Bij het toepassen van de geprojecteerde participatiegraden op de geprojecteerde bevolking van gemeente Y (schema 9.1) moeten we dan ook het geprojecteerde aantal inwoners van elke leeftijds- en geslachtsgroep verminderen met het verwachte aantal collectief wonende personen in die groep.

Het projecteren van het aantal collectief wonende personen is een moeilijke zaak. Er bestaan grote verschillen tussen de Vlaamse steden en gemeenten zowel in het aantal als in het percentage collectief wonende personen (§8.4). Het aantal collectief wonenden veranderde in de periode 1997-2008 in alle steden en gemeenten, maar het bleef doorgaans vrij constant tijdens de laatste observatiejaren. Dit heeft ons ertoe gebracht om in elke gemeente het aantal collectief wonende personen per leeftijds- en geslachtsgroep voor de hele projectieperiode *constant* te houden op het *gemiddelde van de periode 2006-2008*. Dat betekent met andere woorden dat we ervan uitgaan dat de beschikbare plaatsen in de collectieve voorzieningen in elke gemeente zijn ingevuld en dat het beleid geen extra plaatsen voorziet in de toekomst.

In de sensitiviteitsanalyse (§11.1) geven we enkele resultaten van huishoudensprojecties die gebruik maken van 2 alternatieve hypothesen, waarbij het aantal collectief wonende personen verandert in functie van de geprojecteerde bevolking:

- We berekenen het gemiddeld percentage collectief wonende personen in de periode 2006-2008 per leeftijds- en geslachtsgroep in gemeente Y en we houden dit percentage constant doorheen de projectieperiode.
- Voor gemeente Y trekken we het percentage collectief wonenden uit de periode 2006-2008 per leeftijds- en geslachtsgroep logaritmisch door tot 2030.

Beide alternatieve hypothesen veronderstellen een sterke toename van het aantal plaatsen in de collectieve voorzieningen. We komen hier later op terug.

De huishoudensprojecties die beschikbaar worden gesteld via de SVR-website en waarvan de resultaten worden besproken in het volgende hoofdstuk, zijn uitgevoerd onder de hypothese van een constant aantal collectief wonende personen in 2009-2030.

9.4 Literatuur

- de Jong, A. & de Beer, J. (2001). Het huishoudensprognosemodel. In: *Maandstatistiek van de bevolking*, 7, 16-20.
- Lesthaeghe, R. (2010). The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. In: *Population and Development Review*, 36 (2), 211–251.
- Lesthaeghe, R. & van de Kaa, D. (1986). Twee demografische transitities? In: van de Kaa, D. & Lesthaeghe, R. (red.). *Bevolking: groei en krimp*. Deventer: Van loghum Slaterus, 9-24.
- Lodewijckx, E. (2008). *Veranderende leefvormen in het Vlaamse Gewest, 1990-2007 (en 2021). Een analyse van gegevens uit het Rijksregister*. SVR-Rapport, 2008/3.
- Lodewijckx, E., Willems, P., Pelfrene, E. & Van Peer, C. (2010). *Grootte van de huishoudens van Belgen en vreemdelingen in het Vlaamse Gewest en in grote Vlaamse steden*. SVR-Webartikel, 2010/8.
- Soresma (2010). *Onderzoek naar woontendensen en –behoeften binnen de provincie Antwerpen*. Dienst Ruimtelijke Planning, Provincie Antwerpen, Soresma.
- Surkyn, J. & Lauwers, L. (2009). *Bevolkings- en huishoudensvoorzichten (2007-2025) voor de West- en Oost-Vlaamse Resoc-gebieden*. DC Noise, Interface Demography, Vrije Universiteit Brussel.
- Willems, P. (2007). *Projecties van aantallen huishoudens naar huishoudgrootte voor de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest. Twee scenario's voor de periode 2005-2025*. SVR-Technisch rapport, 2007/1.

Resultaten van de huishoudensprojecties

Edith Lodewijckx

10

In dit hoofdstuk presenteren we enkele resultaten van de SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030. De belangrijkste resultaten zijn uiteraard de geprojecteerde aantallen huishoudens naar grootte, per gemeente. We nodigen de lezer uit om op de SVR-website (www.vlaanderen.be/svr) de resultaten verder te exploreren.

We bespreken achtereenvolgens:

- de geprojecteerde toename van het aantal huishoudens (§10.1);
- de geprojecteerde stijging van de 1-persoons- en de 2-persoonshuishoudens en de veranderingen van het aantal 3-, 4-, 5- en 6+persoonshuishoudens (§10.2);
- de geprojecteerde groei van het aantal alleenwonende (oudste) ouderen (§10.3);
- de geprojecteerde stijging van het aantal 2-persoonshuishoudens bij ouderen (§10.4).

De verscheidenheid aan resultaten is zo groot dat het haast onmogelijk is om een samenvatting te geven. We doen toch een poging door:

- het algemene beeld voor het Vlaamse Gewest te schetsen¹;
- de grote diversiteit tussen de Vlaamse steden en gemeenten onderling te tonen. Hierbij bekijken we de veranderingen zowel absoluut als relatief omdat we er vanuit gaan dat beide invalshoeken interessant kunnen zijn voor de beleidsmakers;
- een bespreking van de 13 centrumsteden op te nemen. We vergelijken voor elke centrumstad de geprojecteerde groei of krimp van het aantal huishoudens met de geobserveerde verandering in de voorbije 10 jaar.

De SVR-projecties werden uitgevoerd tot 2030. Bij de bespreking van de resultaten op het niveau van het Vlaamse Gewest nemen we de hele projectieperiode in ogenschouw. Bij de presentatie van de gemeentelijke variatie en de centrumsteden beperken we de tijdshorizon meestal tot 2018. De resultaten zijn op het lagere aggregatieniveau van de steden en gemeenten immers het meest betrouwbaar in de eerste 10 geprojecteerde jaren.

De bespreking van de resultaten van de huishoudensprojecties gebeurt aan de hand van een reeks figuren en kaarten die voor de verschillende onderwerpen terugkeert. We verwijzen de lezer naar de leeswijzer voor de figuren en de kaarten. Daarin wordt uitgelegd welke figuren gebaseerd zijn op de situatie op 1 januari van een kalenderjaar en in welke figuren er sprake is van de loop van het kalenderjaar. In het eerste geval hebben we het bij de bespreking van de resultaten over de periode 2008-2018, in het tweede geval over de periode 2008-2017. In beide gevallen gaat het om de resultaten voor de eerste 10 projecteerde jaren.

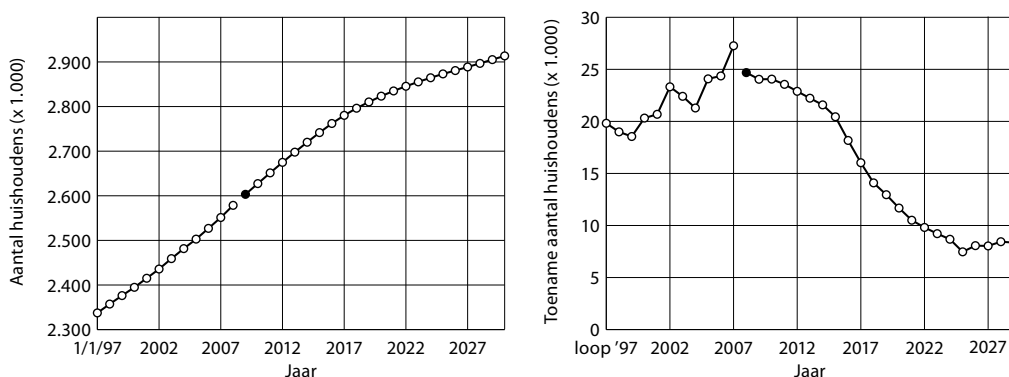
¹ Er werd geen aparte bevolkings- en huishoudensprojectie uitgevoerd voor het Vlaamse Gewest. In deze studie geeft de som van de resultaten van de 308 Vlaamse steden en gemeenten het patroon van het gewest.

10.1 Het aantal huishoudens blijft stijgen

10.1.1 Het Vlaamse Gewest

In het Vlaamse Gewest nam het aantal private huishoudens toe van 2,3 miljoen in 1997 tot bijna 2,6 miljoen in 2008. Volgens onze projectie zal dit aantal verder stijgen tot 2,8 miljoen in 2018 en tot 2,9 miljoen in 2028 (figuur 10.1 links). Het aantal huishoudens blijft dus groeien, zij het aan een ritme dat langzaam afneemt (figuur 10.1 rechts). Tijdens de eerste 8 geprojecteerde jaren komen er jaarlijks meer dan 20.000 huishoudens bij. Op het einde van de projectieperiode zal de jaarlijkse groei vermoedelijk rond de 8.000 huishoudens zijn.

Figuur 10.1 Totaal aantal huishoudens, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en toename in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

In de periode 2008-2018 verwachten we een toename van het aantal huishoudens met 8%. In 2028 zal het aantal huishoudens waarschijnlijk 12% hoger liggen dan het geobserveerde aantal in 2008. We voorspellen een toename van de Vlaamse bevolking met 6% tegen 2018 en met 7% tegen 2028 (§5.1). Bijgevolg zal de huishoudensverdunding waarvan sprake in paragraaf 8.1 zich verder doorzetten. Op 1 januari 2008 telde een Vlaams huishouden gemiddeld 2,36 personen, in 2018 zal er waarschijnlijk sprake zijn van gemiddeld 2,30 personen en in 2028 van 2,26 personen per huishouden.

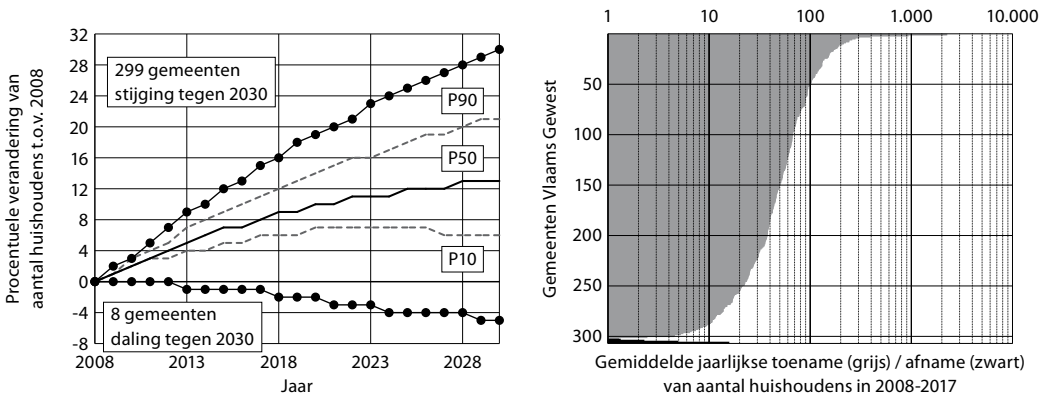
10.1.2 De Vlaamse steden en gemeenten

Bijna alle Vlaamse steden en gemeenten zullen een toename van het aantal huishoudens kennen, maar er is veel variatie in het groeiritme tussen de gemeenten onderling. Figuur 10.2 links toont de *procentuele verandering* ten opzichte van 2008. Op de figuur staan 5 lijnen: de 2 extreme waarden boven- en onderaan, de 2 stippe lijnen P10 en P90 waarbinnen 80% van de gemeenten zal evolueren en de volle lijn (P50) die de gemeente voorstelt die met haar uitkomst in 2030 precies halverwege de uitkomst van alle Vlaamse steden en gemeenten ligt. Zo is Lochristi een extreme gemeente: de SVR-Huishoudensprojectie voorspelt daar tegen 2030 een toename van de huishoudens met 30% ten opzichte van 2008. Aan de onderzijde zien we Edegem, waar een

krimp met 4% voorspeld wordt. In 299 gemeenten verwachten we in de eerstkomende 20 jaar een groei en in slechts 8 gemeenten² voorspellen we een daling.

Figuur 10.2 rechts toont, op een logaritmische schaal, de *gemiddelde jaarlijkse verandering* van het aantal huishoudens die we verwachten tot en met 2017. Elk staaf stelt een gemeente voor. Onderaan (donker ingekleurd) staan de gemeenten waar het aantal huishoudens naar verwachting zal dalen. Slechts in 50 gemeenten zal het aantal huishoudens gemiddeld jaarlijks met meer dan 100 toenemen in de periode 2008-2017. Uitschieters zijn Antwerpen en Gent met een gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk meer dan 2.200 en 900 huishoudens.

Figuur 10.2 Prognose van het totale aantal huishoudens voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

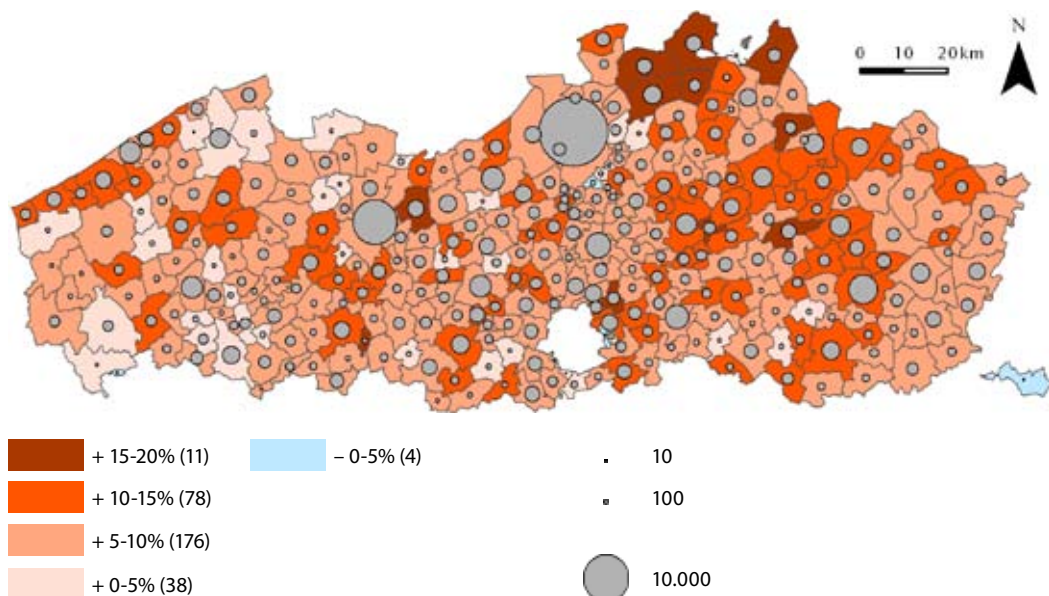
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

De ruimtelijke spreiding van groei en afname wordt weergegeven op kaart 10.1. De kleurcodes geven procentuele veranderingen weer, de omvang van de cirkels toont de verandering in absolute aantallen huishoudens. Rood betekent toename, blauw betekent afname. De kleurintensiteit varieert met de sterkte van de verandering.

² We bespreken de resultaten voor 307 gemeenten. We hebben geen huishoudensprojectie uitgevoerd voor Herstappe omwille van het zeer kleine aantal inwoners.

Kaart 10.1

Geprojecteerde verandering van het aantal huishoudens, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Kaart 10.1 is overwegend rood gekleurd. In de meeste Vlaamse steden en gemeenten (214) zal het aantal huishoudens tot 10% toenemen ten opzichte van 2008. In de 78 donkerrood gekleurde gemeenten verwachten we stijgingen tussen 10 en 15% en in de 11 zeer donkerrood gekleurde gemeenten zou de toename meer dan 15% bedragen. In West-Vlaanderen zou de groei meestal beperkt zijn. In 4 gemeenten verwachten we een lichte procentuele daling (van minder dan 5%): dat zijn Mesen, Kraainem, Voeren en Edegem (blauw ingekleurd).

Een grote procentuele verandering van het aantal huishoudens in een gemeente betekent niet noodzakelijk een grote verandering qua aantal huishoudens. Een toename met 4% in Deerlijk en Wichelen vertaalt zich in circa 170 huishoudens, maar in Brugge staat die 4% voor 1.900 bijkomende huishoudens. Omgekeerd: in Roeselare, Heist-op-den-Berg en in Beringen verwachten we dat er ruim 2.000 huishoudens bijkomen. Voor Roeselare betekent dat een groei van 9% maar voor Heist-op-den-Berg en Beringen staan die 2.000 huishoudens voor een groei van 13%. In de 4 gemeenten waarvoor we een daling van het aantal huishoudens voorspellen, gaat het om relatief kleine aantallen (Mesen: -10; Kraainem: -20; Voeren: -50; Edegem: -150 huishoudens).

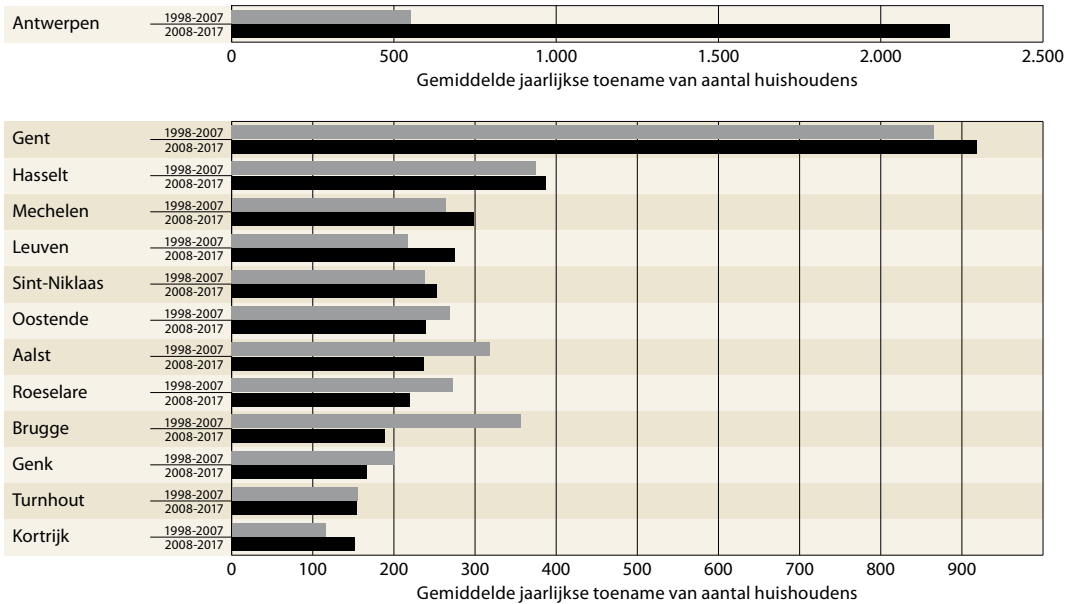
In Tienen en in Linkebeek nam het aantal huishoudens lichtjes af tussen 1997 en 2008 (§8.1). Die dalende trend komt niet terug in de projectieperiode. We voorspellen voor Linkebeek een toename met circa 25 huishoudens en voor Tienen een stijging met 1.000 huishoudens tegen 2018. De grootste absolute toenames verwachten we voor Antwerpen (+22.000) en Gent (+9.000). In de loop van de laatste jaren was de toename in Gent (+8.600) nochtans dubbel zo groot als in Antwerpen (+4.300) (§8.1); we bekijken dat verder in detail in paragraaf 10.1.3. Zoals in het verleden verwachten we sterke veranderingen van het aantal huishoudens in grote delen van de Noorderkempen, Limburg en in de kustgemeenten.

10.1.3 De centrumsteden

Figuur 10.3 vergelijkt per centrumstad de gemiddelde jaarlijkse toename van de voorbije 10 jaar (grijze balk) met de voorspelde gemiddelde jaarlijkse toename (donkere balk). Let op de aparte voorstelling van Antwerpen, waarvoor we een schaal met een groter bereik moeten gebruiken. In alle centrumsteden zal het aantal huishoudens tussen 2008 en 2017 toenemen: in Kortrijk en Turnhout met gemiddeld 150 per jaar, in Antwerpen met gemiddeld ruim 2.200 per jaar.

Zoals we al in paragraaf 8.1 zagen, is die toename niet nieuw. Ook in het verleden trad in alle centrumsteden een groei van het aantal huishoudens op. Figuur 10.3 maakt duidelijk dat voor de centrumsteden – met uitzondering van Antwerpen en Brugge – de voorspelde gemiddelde jaarlijkse toename en de waargenomen gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal huishoudens van dezelfde grootteorde zijn. Voor Antwerpen is de voorspelde gemiddelde jaarlijkse toename veel groter dan in het verleden (+550). Voor Brugge verwachten we in de toekomst een kleinere gemiddelde groei (+190) dan in het verleden (+360).

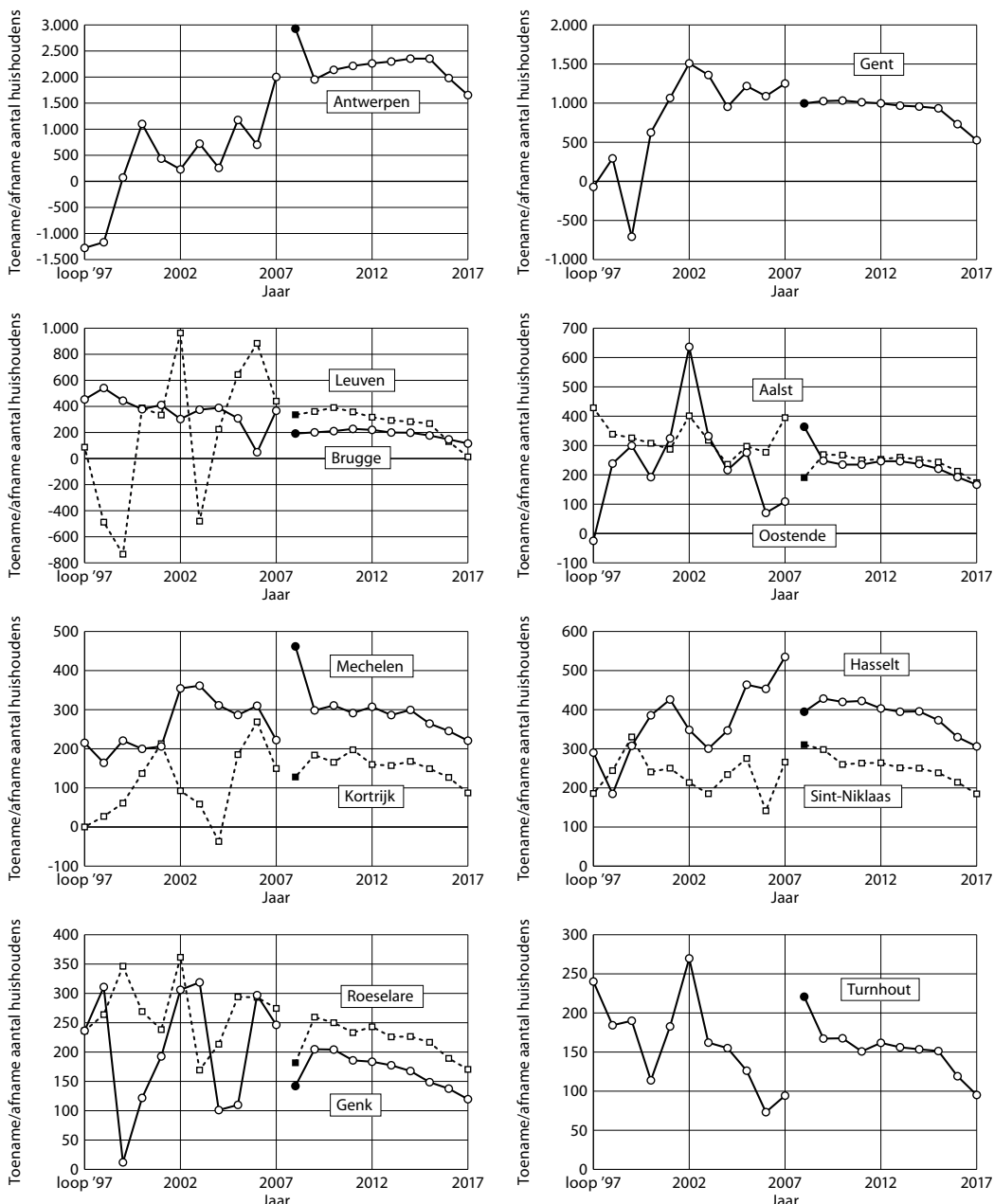
Figuur 10.3 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal huishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.3 is enigszins misleidend omdat ze gemiddelde waarden geeft, terwijl er van jaar tot jaar grote schommelingen kunnen optreden. Figuur 10.4 toont voor elke centrumstad hoeveel huishoudens er elk jaar bijkomen of wegvallen. Naast de observatiejaren (loop van 1997 tot en met loop van 2007) tonen we de verwachte jaarlijkse veranderingen voor de eerste helft van de projectieperiode (2008-2018). Zo steeg in Turnhout het aantal huishoudens jaar na jaar, maar de groei verschilde erg van jaar tot jaar. Dat blijkt uit de figuur rechtsonder: in de loop van 2002 kwamen er meer dan 250 huishoudens bij, het jaar daarna waren het er nog maar 150 en in 2006 nog amper 70.

Figuur 10.4 Jaarlijkse verandering van het aantal huishoudens, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

In sommige jaren verminderde het aantal huishoudens in Antwerpen, Gent, Leuven en Kortrijk. In Antwerpen bijvoorbeeld (linksboven) ging het in de loop van 1997 en 1998 over ongeveer 1.200 huishoudens. Die forse krimp sloeg geleidelijk om in een jaarlijkse groei die tot 2.000 opliep in 2007. We voorspellen voor Antwerpen

een toename met 3.000 huishoudens in de loop van 2008³. Nadien zal de jaarlijkse toename terug afnemen tot ruim 2.000 huishoudens, hetgeen vergelijkbaar is met de laatste observatie. Brugge had rond de eeuwwisseling een sterkere toename van het aantal huishoudens dan in de daaropvolgende jaren. De projecties voor Brugge sluiten aan bij de laatste observaties.

10.2 Vooral een toename van de kleinere huishoudens

10.2.1 Het Vlaamse Gewest

In het Vlaamse Gewest nam het aantal *1-persoonshuishoudens* toe van 614.000 in 1997 tot 770.000 in 2008. Onze projecties voorspellen een verdere toename tot 872.000 in 2018 en tot 934.000 in 2028 (figuur 10.5, linksboven). Het groeiritme (rechtsboven) zal evenwel afnemen. In de periode 1997-2008 nam het aantal alleenwonenden jaarlijks toe met circa 14.000. Rond 2018 voorspellen we dat het aantal alleenwonenden jaarlijks met 7.000 toeneemt. En tegen 2028 zou hun aantal jaarlijks nog met 6.000 toenemen.

Ook het aantal *2-persoonshuishoudens* zal sterk toenemen. Tussen 1997 en 2008 steeg hun aantal van 755.000 tot 880.000. In de toekomst zou dat aantal groeien tot 984.000 in 2018 en tot 1.047.000 in 2028. Het groeiritme van de voorbije periode van circa 11.000 per jaar zou nog enkele jaren aanhouden, maar zou na 2016 sterk afnemen. Tegen het einde van de projectieperiode verwachten we een jaarlijkse groei van circa 4.000.

Het aantal *3-persoonshuishoudens* nam gestaag af van 427.000 in 1997 naar 407.000 in 2008. Voor dit huishoudentype voorspellen we een toename gedurende de eerste helft van de projectieperiode tot een totaal van circa 420.000. Nadien zal het aantal terug afnemen: op het einde van de projectieperiode zal er naar verwachting eenzelfde aantal 3-persoonshuishoudens zijn als in 2008.

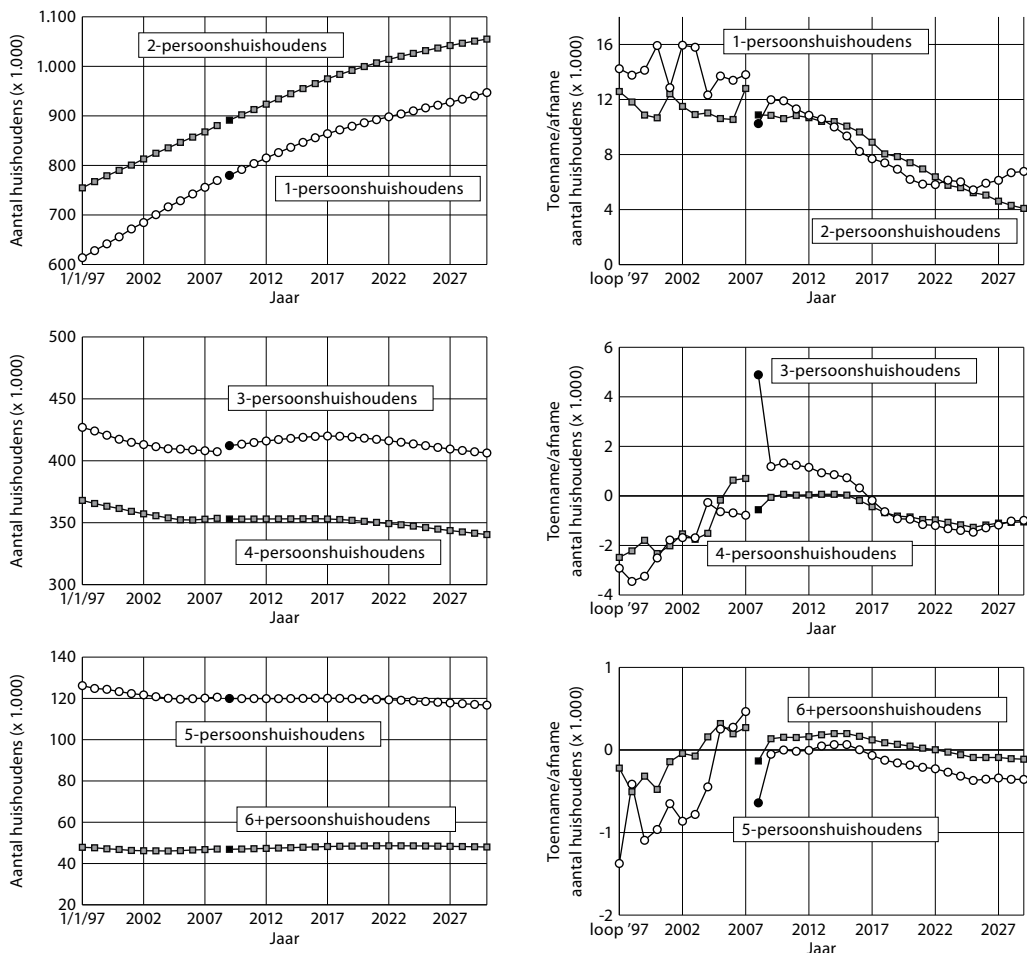
Het aantal *4-persoonshuishoudens* daalde van 368.000 in 1997 naar 354.000 in 2008. De krimp tussen 1997 en 2005 sloeg nadien om in een zwakke groei (een 700-tal huishoudens extra in 2006 en in 2007). We verwachten dat in de eerste 10 geprojecteerde jaren het aantal 4-persoonshuishoudens in het Vlaamse Gewest nauwelijks zal veranderen. In 2018 zullen er in totaal 353.000 huishoudens van 4 personen zijn. Nadien zal dit aantal gestaag afnemen tot 343.000 in 2028.

Er werden in 1997 126.000 *5-persoonshuishoudens* geteld. In 2008 ging het nog om 121.000 huishoudens van die omvang. Naar verwachting zal dit aantal verder krimpen tot 120.000 in 2018 en tot 117.000 in 2028.

De *6+persoonshuishoudens* nemen naar alle waarschijnlijkheid lichtjes in aantal toe tussen 2008 en 2018; het gaat om een jaarlijkse toename met circa 130 huishoudens. Nadien verwachten we een lichte afname. De 6+persoonshuishoudens maken echter maar een heel klein deel uit van het totale aantal huishoudens. In 1997 ging het om 48.000 en in 2008 om 47.000 huishoudens. In de toekomst verwachten we er opnieuw 48.000.

3 Antwerpen is een voorbeeld van een stad waar het eerste geprojecteerde jaar niet mooi aansluit bij het laatste geobserveerde jaar. Redenen waarom de eerste geprojecteerde waarde soms niet naadloos aansluit bij de laatste observatie worden uitgelegd in §9.2.1 en §9.2.2.

Figuur 10.5 Aantal huishoudens naar grootte, observaties en projecties, Vlaams Gewest, toestand op 1 januari van het aangegeven jaar (links) en toename in de loop van het aangegeven jaar (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

De verdeling van de huishoudens naar omvang zal mettertijd veranderen. De verdunning die zich voerdeed in het verleden (§8.2) zal doorgaan. Het aandeel alleenwonenden zal stijgen van 30% in 2008 naar 31% in 2018 en verder tot 32% in 2028. Het aandeel 2-persoonshuishoudens zal toenemen van 34 tot 36%. Het aandeel van grotere huishoudens neemt af tussen 2008 en 2028: van 16 naar 14% voor de 3-persoonshuishoudens, van 14 naar 12% voor de 4-persoons- en van 5 naar 4% voor de 5-persoonshuishoudens. Het aandeel van de 6+persoonshuishoudens zal nauwelijks veranderen (1,8%, 1,7% en 1,7%).

10.2.2 De Vlaamse steden en gemeenten

Lokale variatie in de 1-persoonshuishoudens

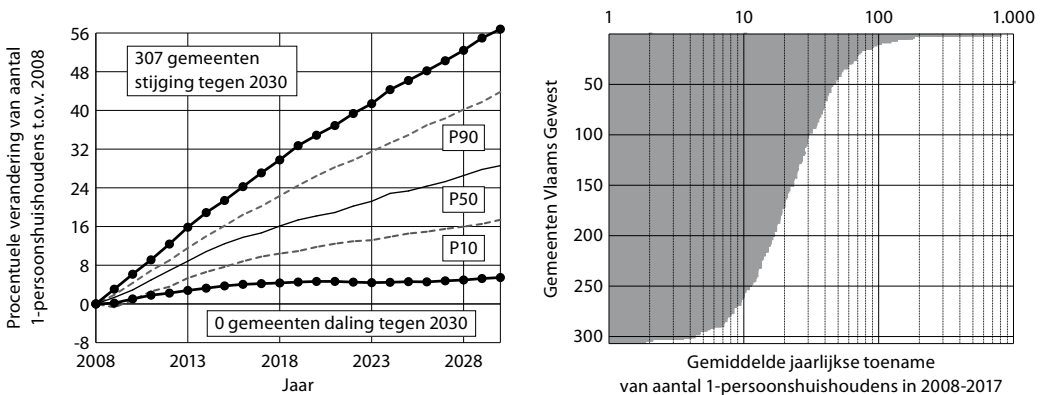
De verwachte ontwikkeling van het aantal alleenwonenden verschilt sterk per gemeente (figuur 10.6). In alle Vlaamse steden en gemeenten zal het aantal alleenwonenden in de komende 20 jaar toenemen. Extremen zijn respectievelijk Rijkevorsel (+57%) en Mortsel (+6%). Voor 8 op 10 gemeenten (de vork tussen P10 en P90) voorspellen we dat tegen 2030 het aantal alleenwonenden tussen 17% en 44% hoger zal liggen dan in 2008. De groei is sterker in de eerste dan in de tweede helft van de projectieperiode.

Voor een 50-tal gemeenten zal het aantal alleenwonenden jaarlijks met gemiddeld minder dan 10 personen toenemen in de periode 2008-2017 (figuur 10.6 rechts). In die gemeenten verwachten we dat er op 1 januari 2018 maximaal 100 alleenwonenden meer zullen zijn dan op 1 januari 2008. Kaart 10.2 toont om welke gemeenten het gaat.

Uitschieters zijn Antwerpen met een gemiddelde jaarlijkse groei van ruim 800 1-persoonshuishoudens en Gent met een gemiddelde jaarlijkse toename van ruim 400 huishoudens.

Het aantal alleenwonenden zal in de eerste 10 geprojecteerde jaren het sterkst toenemen in de Noorderkempen en Limburg (kaart 10.2). In de meeste van die gemeenten projecteren we een toename van meer dan 15%. We verwachten hetzelfde in de kustgemeenten; in de kustgemeenten gaat het om grote procentuele én absolute toenames.

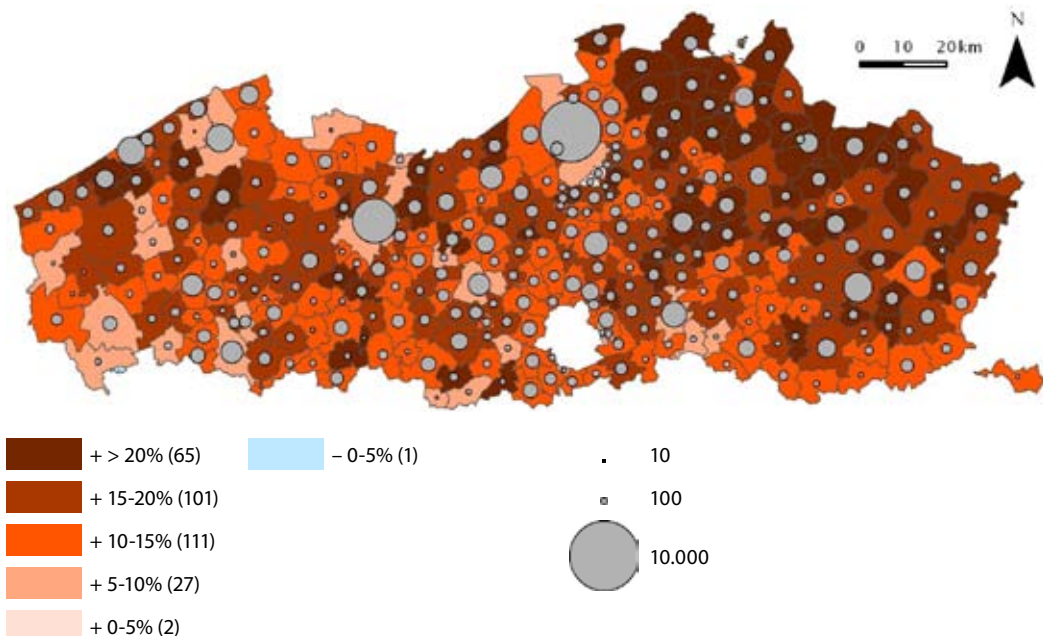
Figuur 10.6 Prognose van het aantal 1-persoonshuishoudens voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Kaart 10.2

Geprojecteerde verandering van het aantal 1-persoonshuishoudens, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Lokale variatie in de 2-persoonshuishoudens

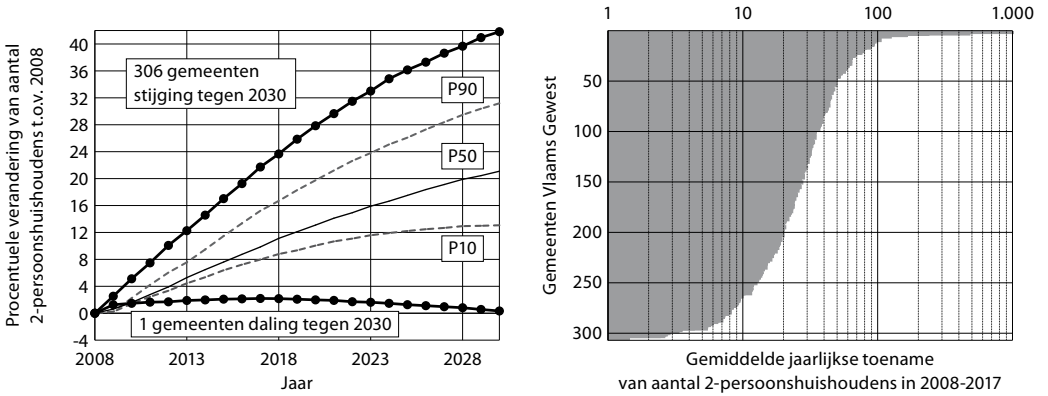
Figuur 10.7 wijst op een grote lokale variatie wat betreft de ontwikkeling van de 2-persoonshuishoudens. In Drogenbos zou het aantal 2-persoonshuishoudens afnemen met 0,7% terwijl er een toename van 42% wordt verwacht in Lille. De procentuele toename van dit huishoudenstype zal naar verwachting in de tweede helft van de projectieperiode kleiner zijn dan tussen 2008 en 2018.

In 45 gemeenten gaat het om een gemiddelde jaarlijkse toename met maximaal 10 huishoudens (figuur 10.7, rechts). In Antwerpen zouden er jaarlijks gemiddeld bijna 500 bijkomen, gevolgd door Gent met een gemiddelde jaarlijkse toename van circa 250 huishoudens.

In 225 gemeenten verwachten we een grote procentuele toename (meer dan 10%) tussen 2008 en 2018. De sterkste toename zien we in de Noorderkempen, Limburg en in de meeste kustgemeenten (kaart 10.3). In de kustgemeenten zal vaak ook sprake zijn van een grote absolute toename. Die gebieden kenden ook in het verleden de sterkste groei van de 2-persoonshuishoudens (§8.2).

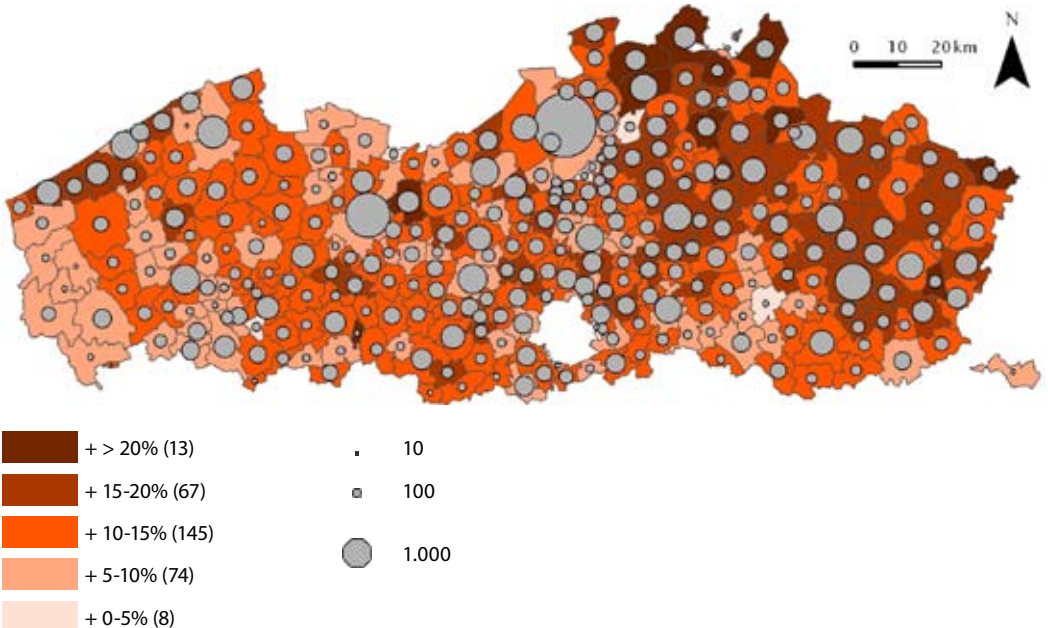
Zoals in het verleden voorspellen we dat de procentuele toename van de 2-persoonshuishoudens kleiner zal zijn dan de procentuele verandering van de 1-persoonshuishoudens (kaart 10.3 is lichter ingekleurd dan kaart 10.2). In slechts 98 gemeenten verwachten we een kleinere toename van het aantal 2-persoons- dan van het aantal 1-persoonshuishoudens tussen 2008 en 2018 (let bij het vergelijken van kaarten 10.2 en 10.3 op de schaal die de verandering van het aantal eenheden weergeeft).

Figuur 10.7 Prognose van het aantal 2-persoonshuishoudens voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Kaart 10.3 Geprojecteerde verandering van het aantal 2-persoonshuishoudens, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Lokale variatie in de 3-persoonshuishoudens

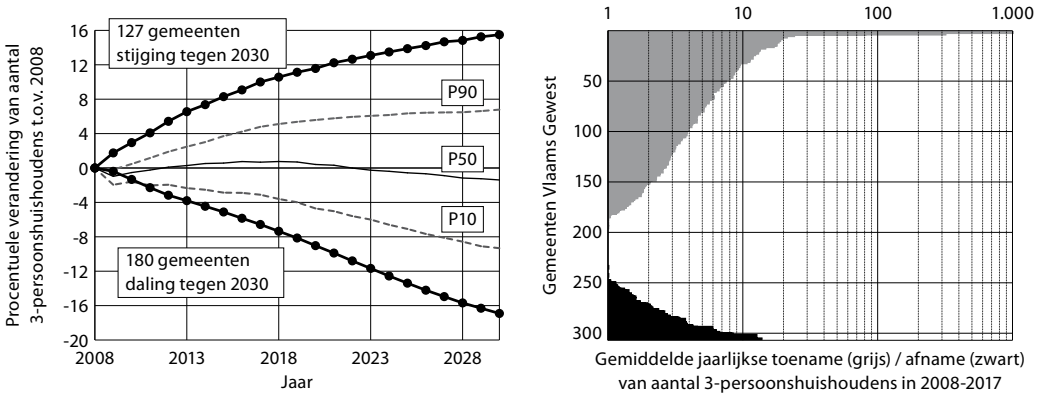
In sommige gemeenten zal het aantal 3-persoonshuishoudens gestaag toenemen, terwijl in andere gemeenten het aantal continu zal krimpen (figuur 10.8 links). Extremen zijn Knokke-Heist met een afname van 17% en Denderleeuw met een stijging van ruim 15% tegen 2030. Meer dan de helft van de gemeenten (185) laat eerst een groei optekenen, gevolgd door een krimp na 2018; dit is het geval voor Zoersel (tevens ook de gemeente met waarde P50). In 127 gemeenten verwachten we meer 3-persoonshuishoudens in 2030 dan in 2008, in 180 gemeenten voorspellen we er minder.

Slechts in 34 gemeenten verwachten we een gemiddelde jaarlijkse verandering die groter is dan 10 huishoudens (figuur 10.8 rechts). De grootste groei projecteren we voor Antwerpen met een gemiddelde jaarlijkse toename van iets meer dan 300 huishoudens. De grootste krimp wordt in Brugge verwacht met een jaarlijks gemiddelde van -30. Voor 62 gemeenten is de gemiddelde jaarlijkse verandering minder dan 1 huishouden, wat betekent dat er in die gemeenten in de periode 2008-2017 een groei of een krimp van minder dan tien 3-persoonshuishoudens wordt verwacht.

Kaart 10.4 toont een zeer gevarieerd patroon. We verwachten in 218 gemeenten een groei en in 89 gemeenten een krimp. Gemeenten waar in de eerste 10 geprojecteerde jaren het aantal 3-persoonshuishoudens met meer dan 10% zal toenemen zijn Antwerpen, Hoogstraten, Rijkevorsel, Houthulst, Hulshout, Steenokkerzeel, Machelen en Denderleeuw. In Antwerpen gaat het om een groei van meer dan 3.000 eenheden over de periode 2008-2018, in de andere gemeenten schommelen de toenames tussen +70 (Houthulst) en +200 (Denderleeuw). In Edegem, Voeren en Mesen zal het aantal 3-persoonshuishoudens vermoedelijk met meer dan 10% dalen, dat betekent voor die gemeenten respectievelijk -130, -40 en -20 huishoudens.

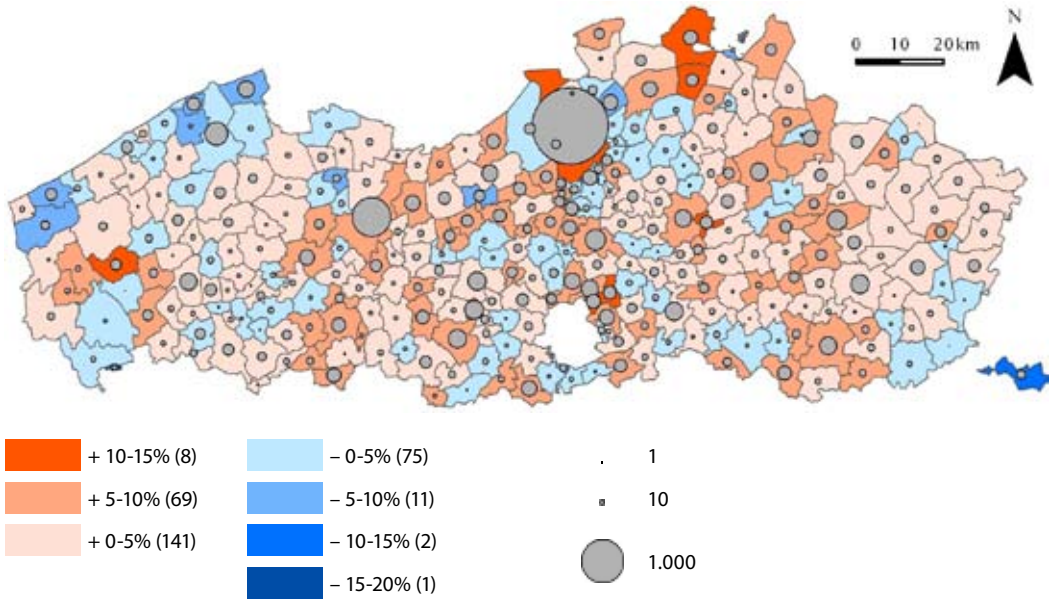
Een vergelijking van kaart 8.4 met kaart 10.4 (die de geobserveerde verandering tussen 1997 en 2008 en de voorspelde verandering tussen 2008 en 2018 toont), laat zien dat er een opvallend verschil is voor Antwerpen en Gent. In beide grootsteden stelden we in het verleden een krimp vast, maar we projecteren een groei in de komende jaren. In Antwerpen en Gent was tijdens de laatste observatiejaren al een kentering zichtbaar maar de toename van het aantal 3-persoonshuishoudens tijdens de laatste observatiejaren was onvoldoende om de grote daling rond de eeuwwisseling teniet te doen. We bespreken de jaarlijkse veranderingen voor de centrumsteden in detail in paragraaf 10.2.3. Voor de andere gemeenten verwijzen we de lezer naar de cijfers en de figuren op de SVR-website.

Figuur 10.8 Prognose van het aantal 3-persoonshuishoudens voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Kaart 10.4 Geprojecteerde verandering van het aantal 3-persoonshuishoudens, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

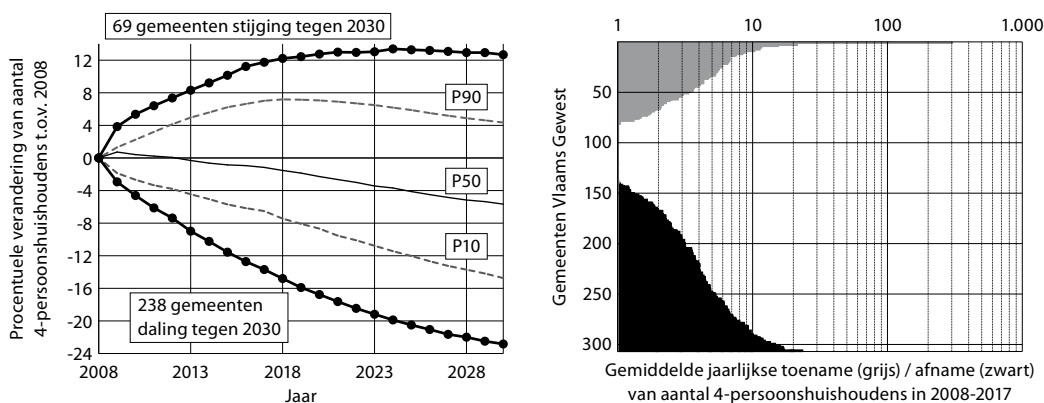
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Lokale variatie in de 4-persoonshuishoudens

Ook inzake 4-persoonshuishoudens voorspellen we grote verschillen tussen de Vlaamse steden en gemeenten. In een beperkt aantal gemeenten zal het aantal 4-persoonshuishoudens in de eerste helft van de projectieperiode toenemen (figuur 10.9 links). In de meeste gemeenten daalt hun aantal gestaag. Slechts voor 28 gemeenten voorspellen we nog een lichte stijging (minder dan 5%) van het aantal 4-persoonshuishoudens na 2018. Figuur 10.9 (rechts) laat zien dat het slechts in enkele gemeenten over een jaarlijkse verandering van meer dan 10 huishoudens gaat. Extremen zijn Antwerpen en Gent met gemiddelde jaarlijkse toenames van 300 en 100 4-persoonshuishoudens en Brugge en Knokke-Heist met afnames van gemiddeld circa 40 en 20 huishoudens per jaar.

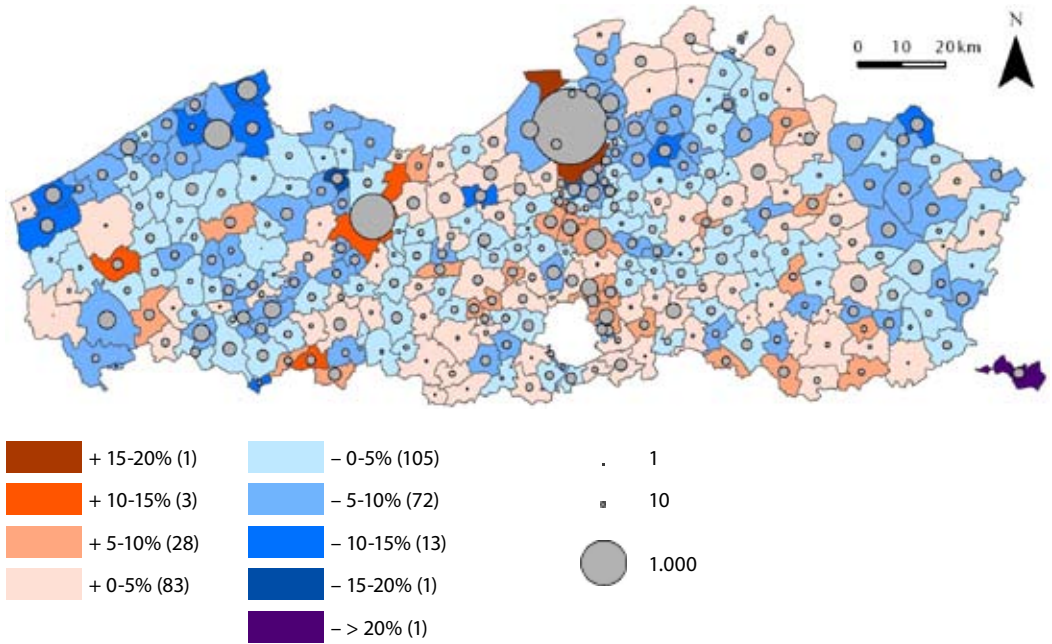
Op kaart 10.5 (overwegend blauw, dus overwegend krimp) valt de uitzonderlijke positie van Antwerpen op. Daar zal het aantal 4-persoonshuishoudens in 2018 vermoedelijk zijn toegenomen met 17% tegenover 2008. Sterke dalers zijn Voeren (-21%) en Waarschoot (-16%) met respectievelijk -60 en -70 huishoudens.

Figuur 10.9 Prognose van het aantal 4-persoonshuishoudens voor gemeenten van het Vlaamse Gewest, procentuele verandering ten opzichte van de observatie in 2008 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering in de periode 2008-2017 (rechts)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Kaart 10.5 Geprojecteerde verandering van het aantal 4-persoonshuishoudens, per gemeente, 2008-2018, procentuele verandering en verandering van het aantal eenheden, uitgedrukt ten opzichte van 2008

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Lokale variatie in de 5-persoonshuishoudens

In twee derde van alle Vlaamse steden en gemeenten zal het aantal 5-persoonshuishoudens verminderen doorheen de projectieperiode. Voor 304 gemeenten voorspellen we voor de periode 2008-2017 een gemiddelde jaarlijkse verandering van minder dan 10 huishoudens. In 121 gemeenten zal er zelfs gemiddeld jaarlijks minder dan 1 5-persoonshuishouden bijkomen of wegvallen, met andere woorden in die gemeenten verwachten we hooguit 10 5-persoonshuishoudens meer of minder in 2018 dan in het laatste observatiejaar. Voor sommige centrumsteden verwachten we een iets grotere verandering (§ 10.2.3).

Lokale variatie in de 6+persoonshuishoudens

De geprojecteerde veranderingen in het aantal 6+persoonshuishoudens zijn zeer klein (cf. figuur 10.5). 236 Vlaamse steden en gemeenten zullen minder 6+persoonshuishoudens tellen in 2030 dan in 2008. Voor 248 gemeenten voorspellen we voor de periode 2008-2017 een gemiddelde jaarlijkse krimp of groei van minder dan 1 huishouden. In sommige centrumsteden zal er sprake zijn van iets grotere veranderingen (§ 10.2.3).

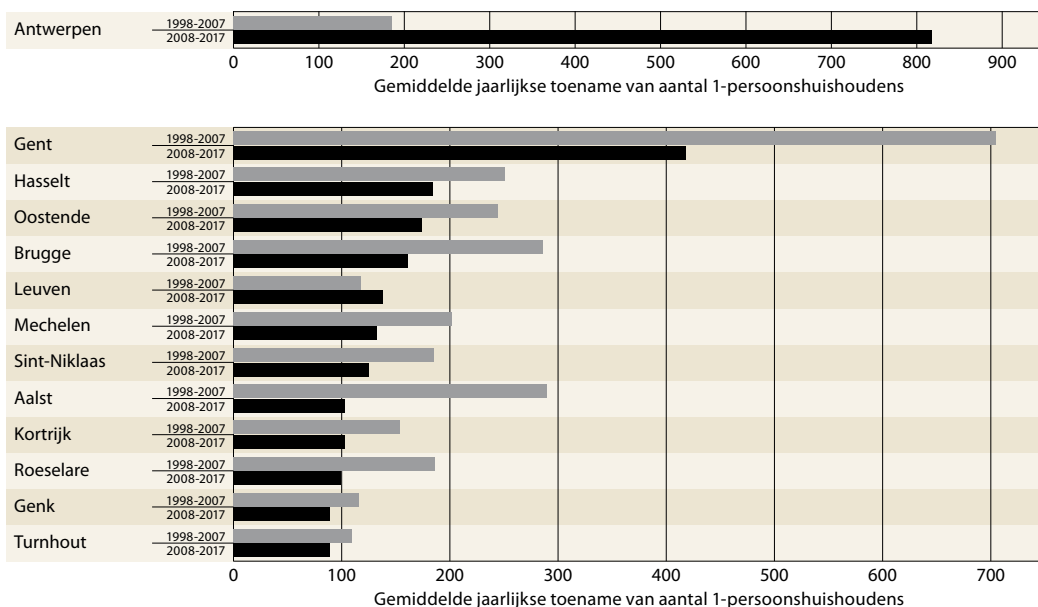
10.2.3 De centrumsteden

1-persoonshuishoudens in de centrumsteden

Voor alle centrumsteden voorspellen we voor de eerste 10 geprojecteerde jaren een toename van het aantal alleenwonenden. De gemiddelde jaarlijkse groei varieert tussen bijna +100 1-persoonshuishoudens in Turnhout en in Genk, tot ruim +800 in Antwerpen (figuur 10.10).

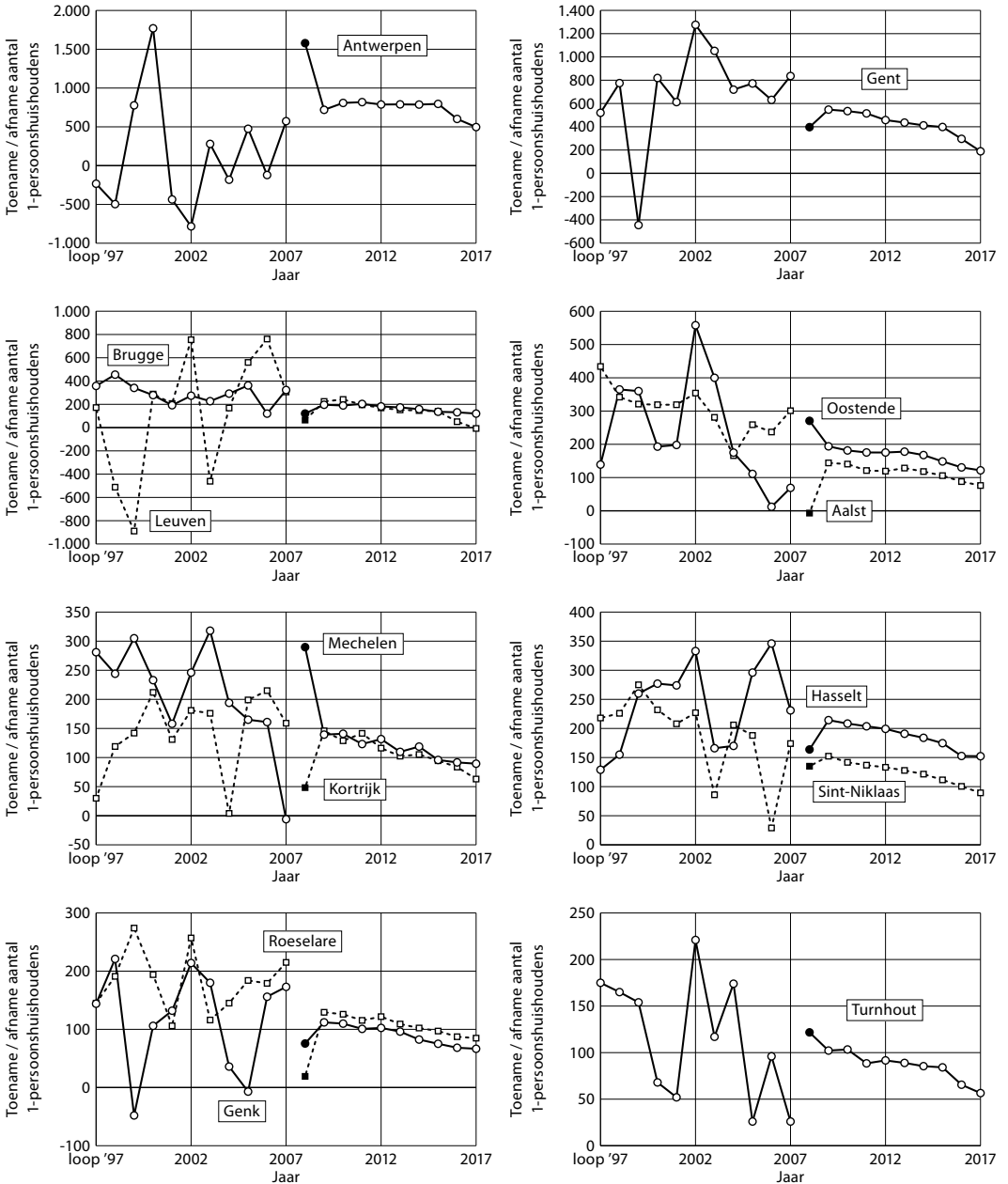
Voor 11 centrumsteden is de voorspelde gemiddelde jaarlijkse groei kleiner dan de geobserveerde gemiddelde jaarlijkse groei in 1998-2007. De trend uit het verleden zet zich dus door, zij het in afgezwakte vorm. Vooral in Gent, Aalst en Brugge verwachten we een veel kleinere groei van het aantal alleenwonenden dan in de observatieperiode. Een sterkere groei dan in het verleden verwachten we enkel in Antwerpen en in veel mindere mate in Leuven (figuur 10.11).

Figuur 10.10 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 1-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.11 Jaarlijkse verandering van het aantal 1-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

2-persoonshuishoudens in de centrumsteden

Zoals in het verleden verwachten we voor alle centrumsteden een toename van het aantal 2-persoonshuishoudens in 2008-2017 (figuur 10.12).

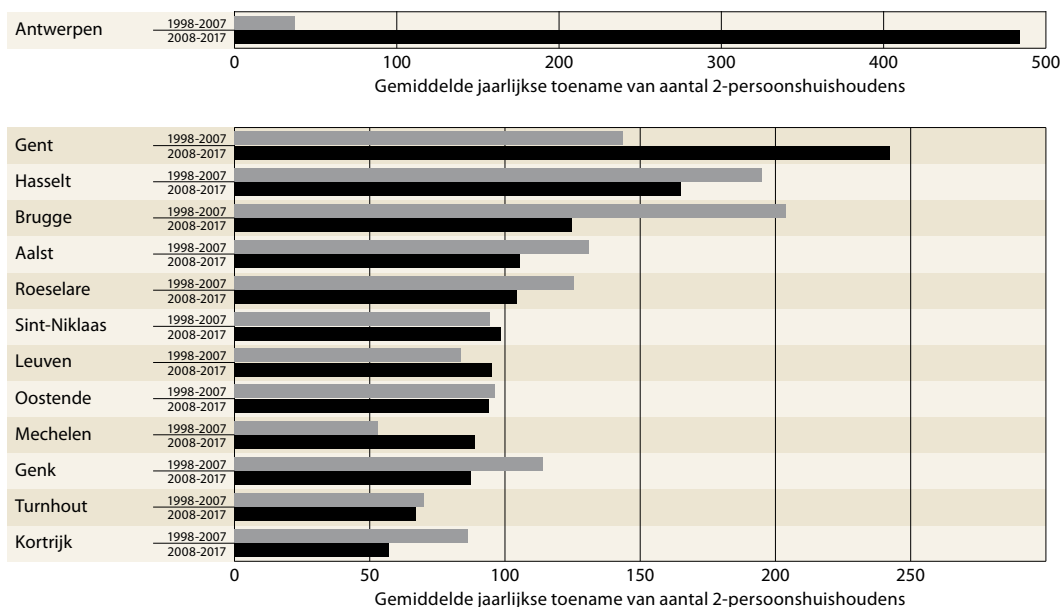
Voor 6 centrumsteden (Hasselt, Brugge, Aalst, Roeselare, Genk en Kortrijk) zal de verwachte gemiddelde jaarlijkse toename kleiner zijn dan de toename in de voorbije 10 jaar. Dit verschil is het meest uitgesproken in Brugge. In 1998-2007 nam het aantal 2-persoonshuishoudens er gemiddeld jaarlijks toe met ruim 200 eenheden en in de nabije toekomst zal er sprake zijn van een gemiddelde jaarlijkse groei van 125 eenheden.

In Sint-Niklaas, Leuven, Oostende en in Turnhout verwachten we dat de toename die werd opgetekend in het verleden nagenoeg dezelfde zal zijn in 2008-2017.

Enkel voor Antwerpen, Gent en Mechelen voorspellen we een veel sterkere toename van het aantal 2-persoonshuishoudens dan de gemiddelde groei die werd opgetekend in de voorbije jaren. Het verschil is uitgesproken het grootst in Antwerpen en is het kleinst in Mechelen.

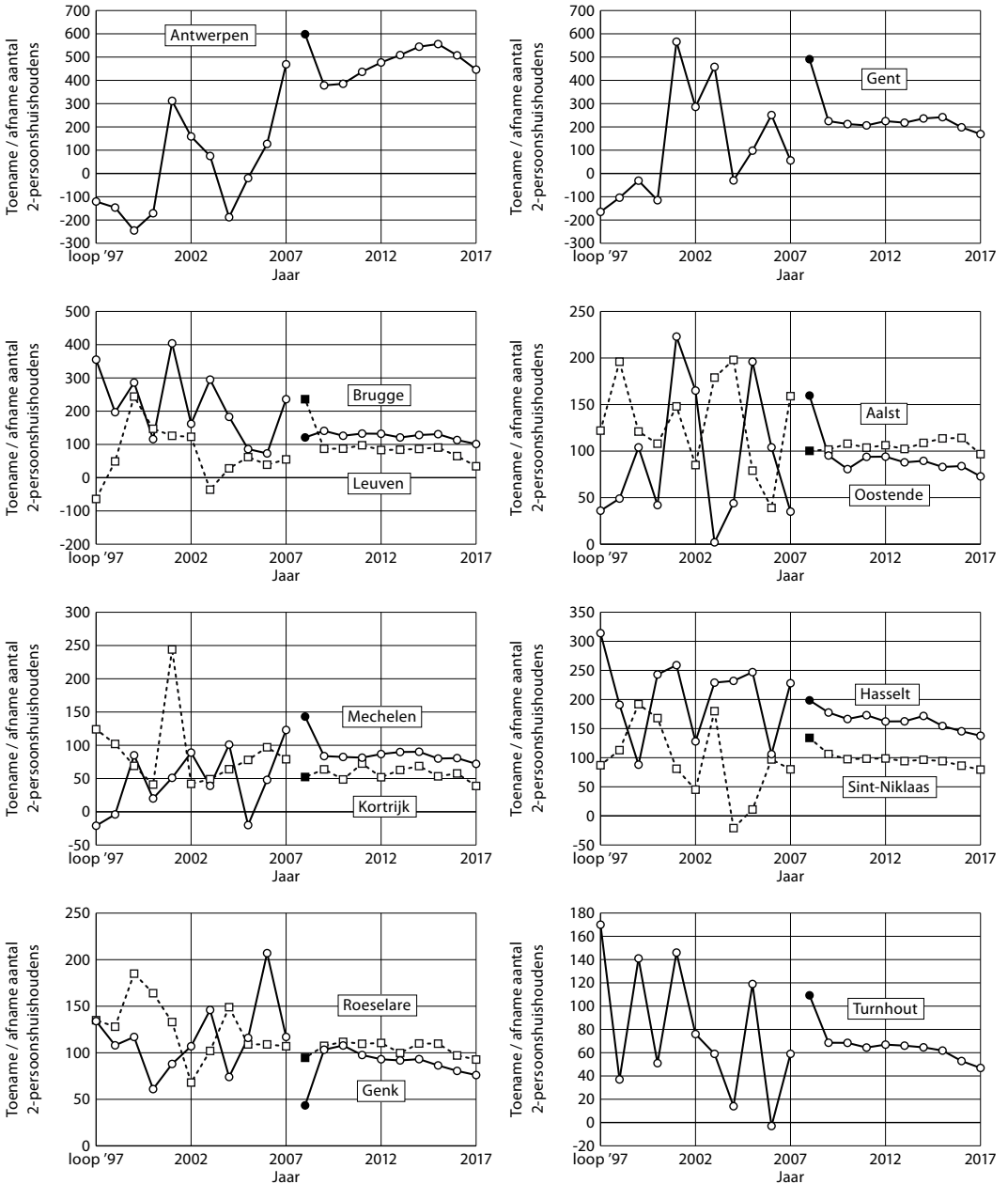
Antwerpen en Gent zijn de enige centrumsteden waar op het einde van de jaren negentig een sterke krimp van het aantal 2-persoonshuishoudens optrad (figuur 10.13). Als gevolg daarvan wordt de gemiddelde jaarlijkse verandering uiteraard naar beneden gehaald. Voor beide grootsteden sluit de geprojecteerde groei aan bij de laatste observatie(s).

Figuur 10.12 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 2-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.13 Jaarlijkse verandering van het aantal 2-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

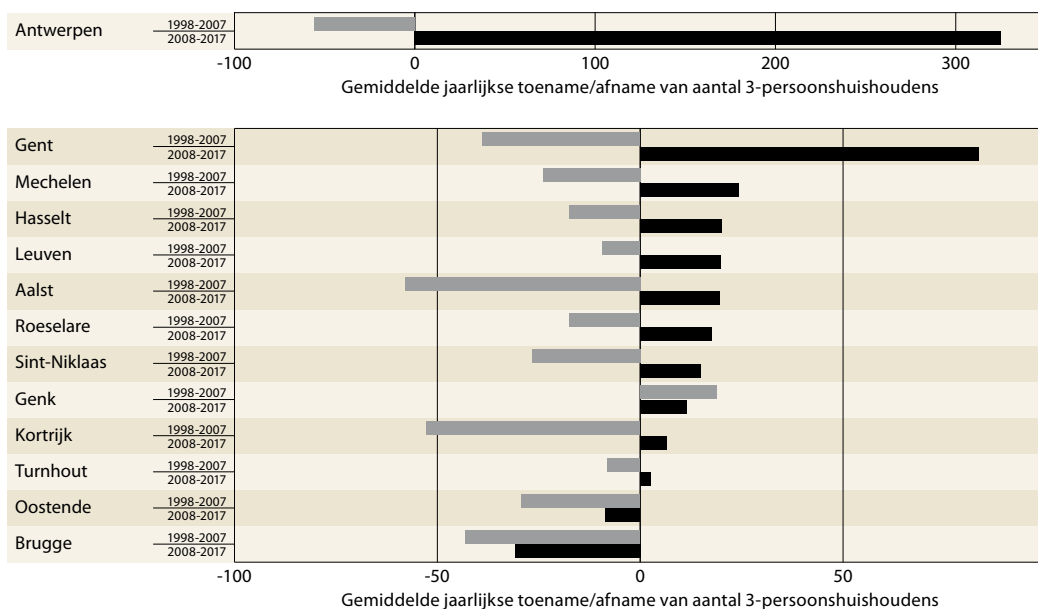
3-persoonshuishoudens in de centrumsteden

In het verleden werd er een (lichte) daling van het aantal 3-persoonshuishoudens genoteerd. Enkel in Genk nam het aantal gemiddeld jaarlijks met bijna 20 eenheden toe (figuur 10.14). Tijdens de eerste 10 geprojecteerde jaren verwachten we een (lichte) toename van het aantal 3-persoonshuishoudens, uitgezonderd in Oostende en in Brugge. In die centrumsteden was de gemiddelde jaarlijkse afname in 1998-2007 wel groter dan de verwachte afname in 2008-2017.

In Antwerpen zal het aantal 3-persoonshuishoudens gemiddeld jaarlijks stijgen met ruim 300 eenheden, in Gent gaat het om een groei van ruim 80 huishoudens. In beide grootsteden werd er tijdens de laatste observatiejaren een groei in plaats van een krimp waargenomen (figuur 10.15).

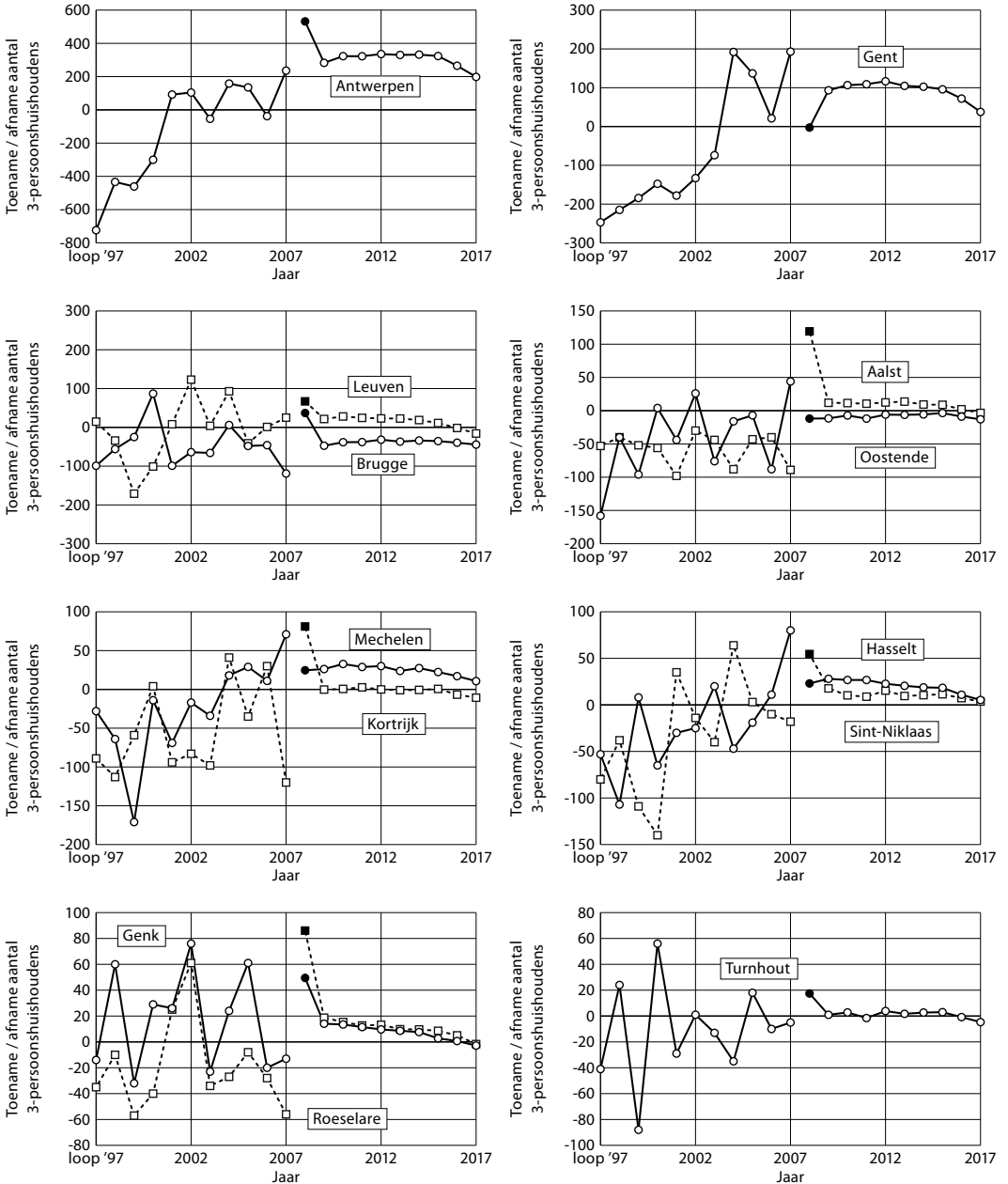
In alle centrumsteden is de voorspelde verandering van het aantal 3-persoonshuishoudens qua volume veel kleiner dan de voorspelde verandering van het aantal 1-persoons- en 2-persoonshuishoudens.

Figuur 10.14 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 3-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.15 Jaarlijkse verandering van het aantal 3-persoonshuisehouders, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

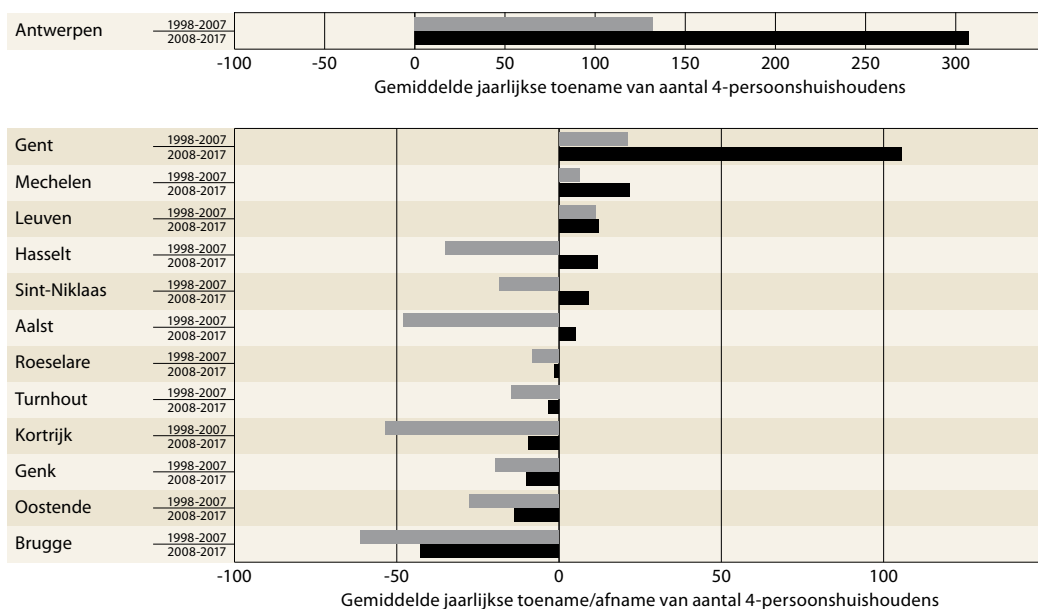
4-persoonshuishoudens in de centrumsteden

Zes centrumsteden zullen in de periode 2008-2017 een gemiddelde jaarlijkse groei of krimp van minder dan 10 4-persoonshuishoudens kennen (figuur 10.16). We verwachten vooral een sterke toename van het aantal 4-persoonshuishoudens in Antwerpen (jaarlijks +300) en in Gent (jaarlijks +100). De sterkste daling voorspellen we in Brugge (jaarlijks -40).

De voorspelde gemiddelde jaarlijkse veranderingen zijn doorgaans van een kleinere grootteorde dan de geobserveerde gemiddelde jaarlijkse veranderingen. Uitzonderingen zijn Antwerpen, Gent en Mechelen waar we een veel sterkere groei voorspellen dan de waargenomen groei.

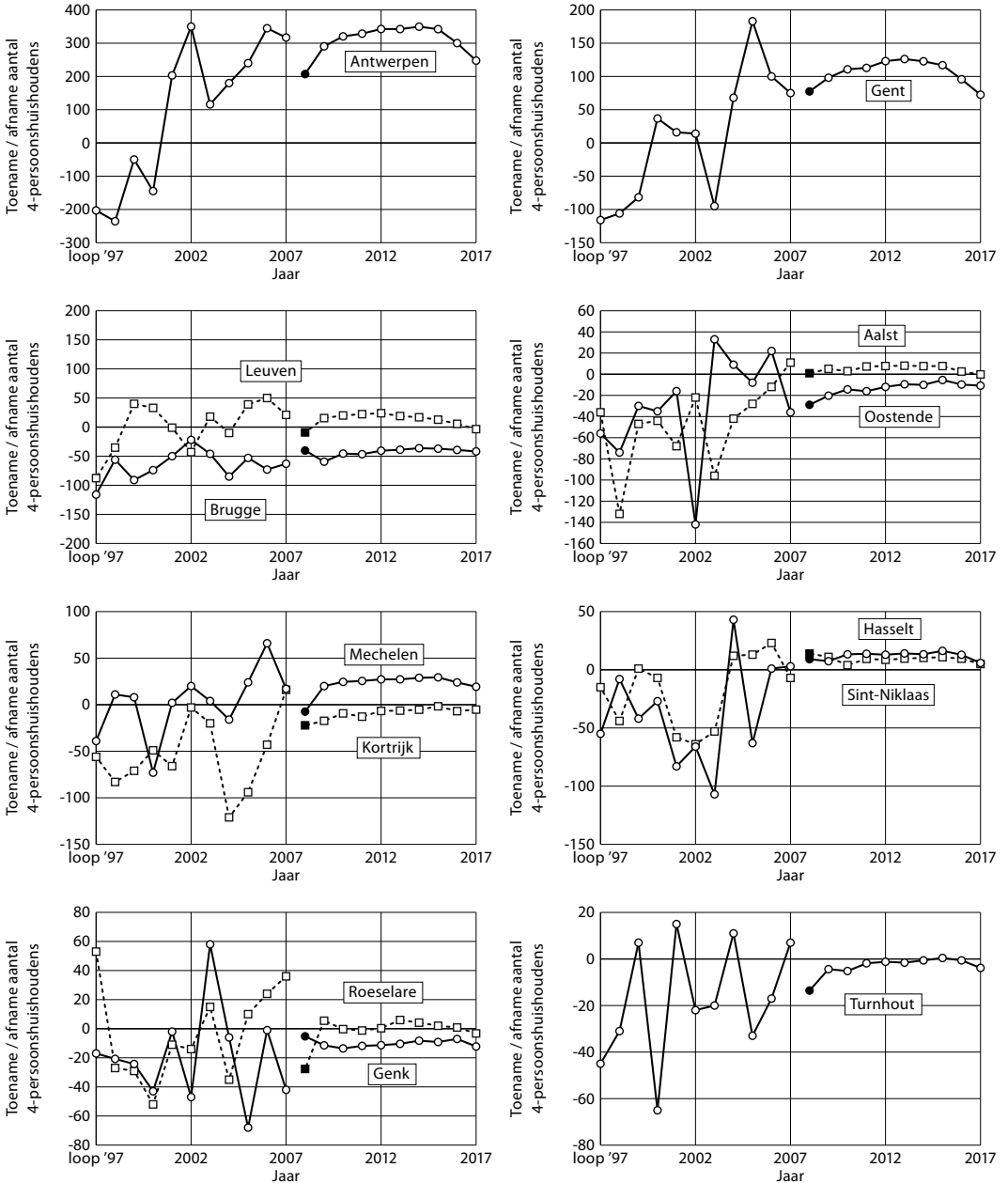
Antwerpen en Gent kenden een sterke krimp van het aantal 4-persoonshuishoudens op het einde van de jaren negentig (figuur 10.17). In de recentere observatiejaren was er echter sprake van een groei. Onze geprojecteerde jaarlijkse veranderingen sluiten aan bij de laatst geobserveerde jaarlijkse veranderingen. Dit geldt trouwens voor de meeste centrumsteden.

Figuur 10.16 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 4-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.17 Jaarlijkse verandering van het aantal 4-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

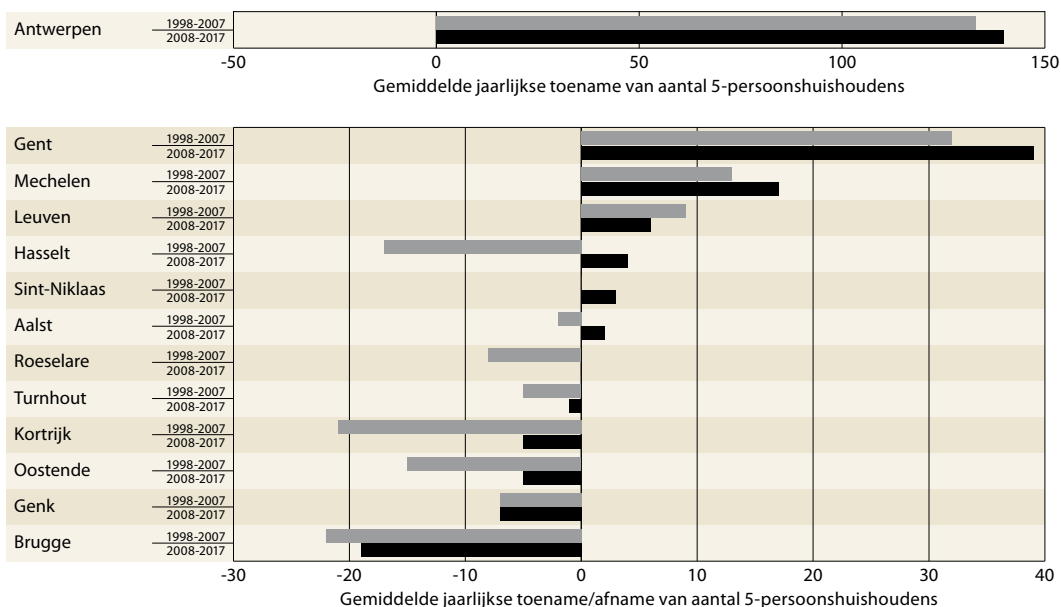
5-persoonshuishoudens in de centrumsteden

Voor de helft van de centrumsteden voorspellen we een gemiddelde jaarlijkse toename van het aantal 5-persoonshuishoudens, voor de andere helft zal het aantal 5-persoonshuishoudens gemiddeld jaarlijks krimpen (figuur 10.18).

Voor 9 centrumsteden gaat het om een gemiddelde jaarlijkse verandering van minder dan 10 huishoudens. Vooral in Antwerpen zal het aantal huishoudens met 5 leden toenemen (gemiddeld jaarlijks +140). Voor Gent en Mechelen zijn de cijfers respectievelijk +40 en +20. In Brugge verwachten we elk jaar een 20-tal 5-persoonshuishoudens minder.

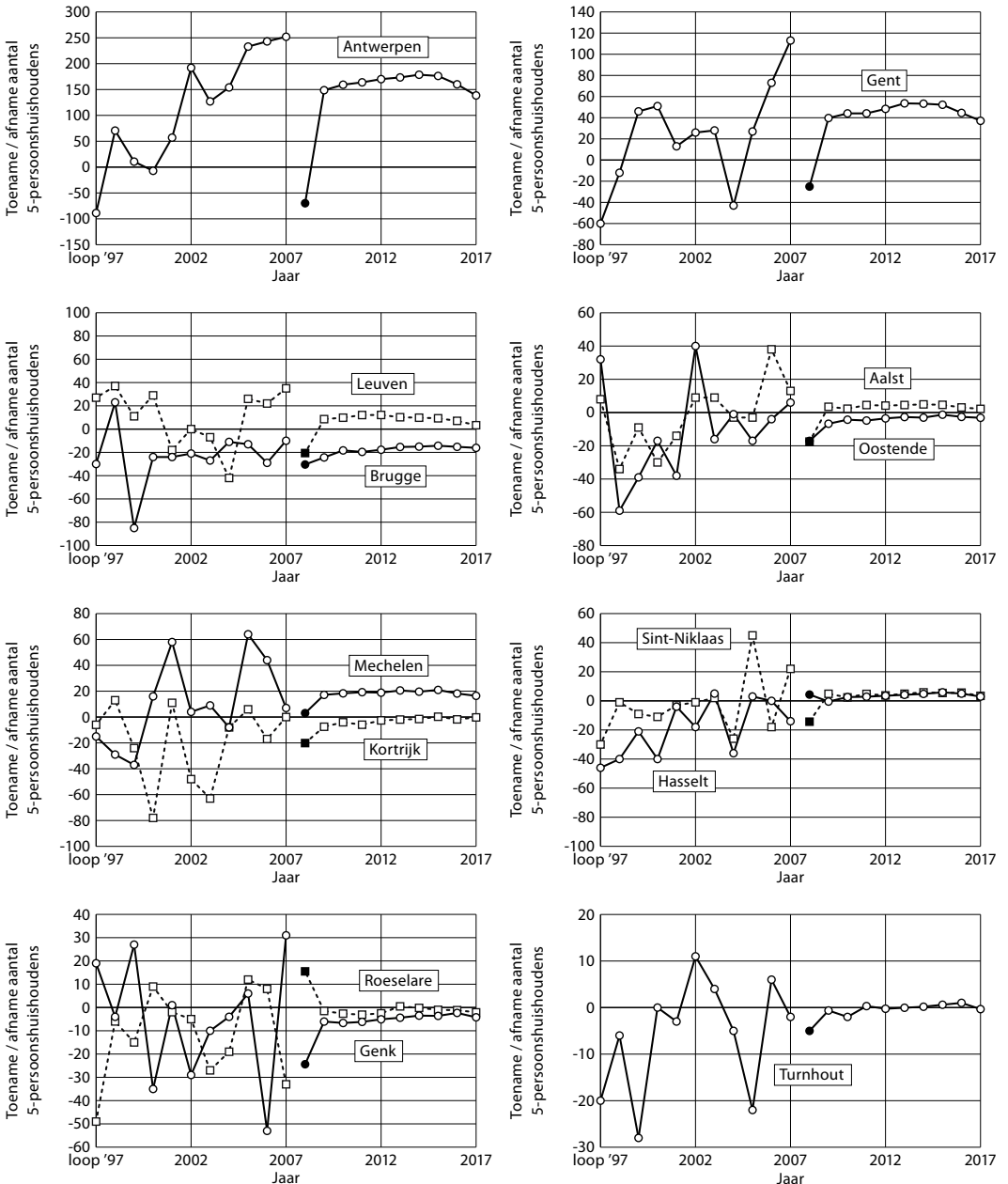
De orde van grootte van de verandering is doorgaans vergelijkbaar met die in het verleden; dit blijkt ook uit figuur 10.19.

Figuur 10.18 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 5-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.19 Jaarlijkse verandering van het aantal 5-persoonshuishoudens, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

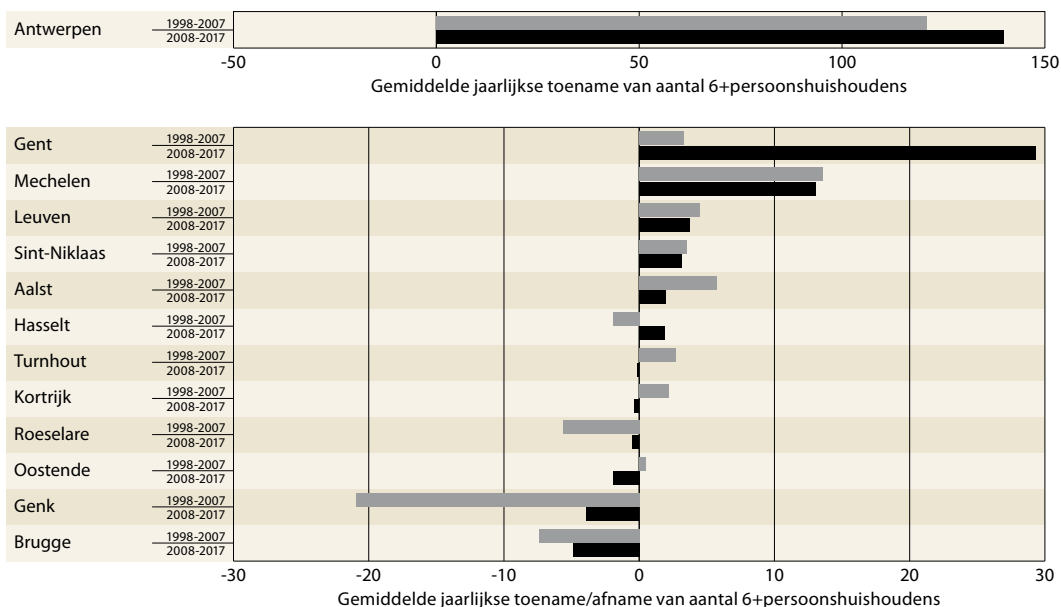

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

6+persoonshuishoudens in de centrumsteden

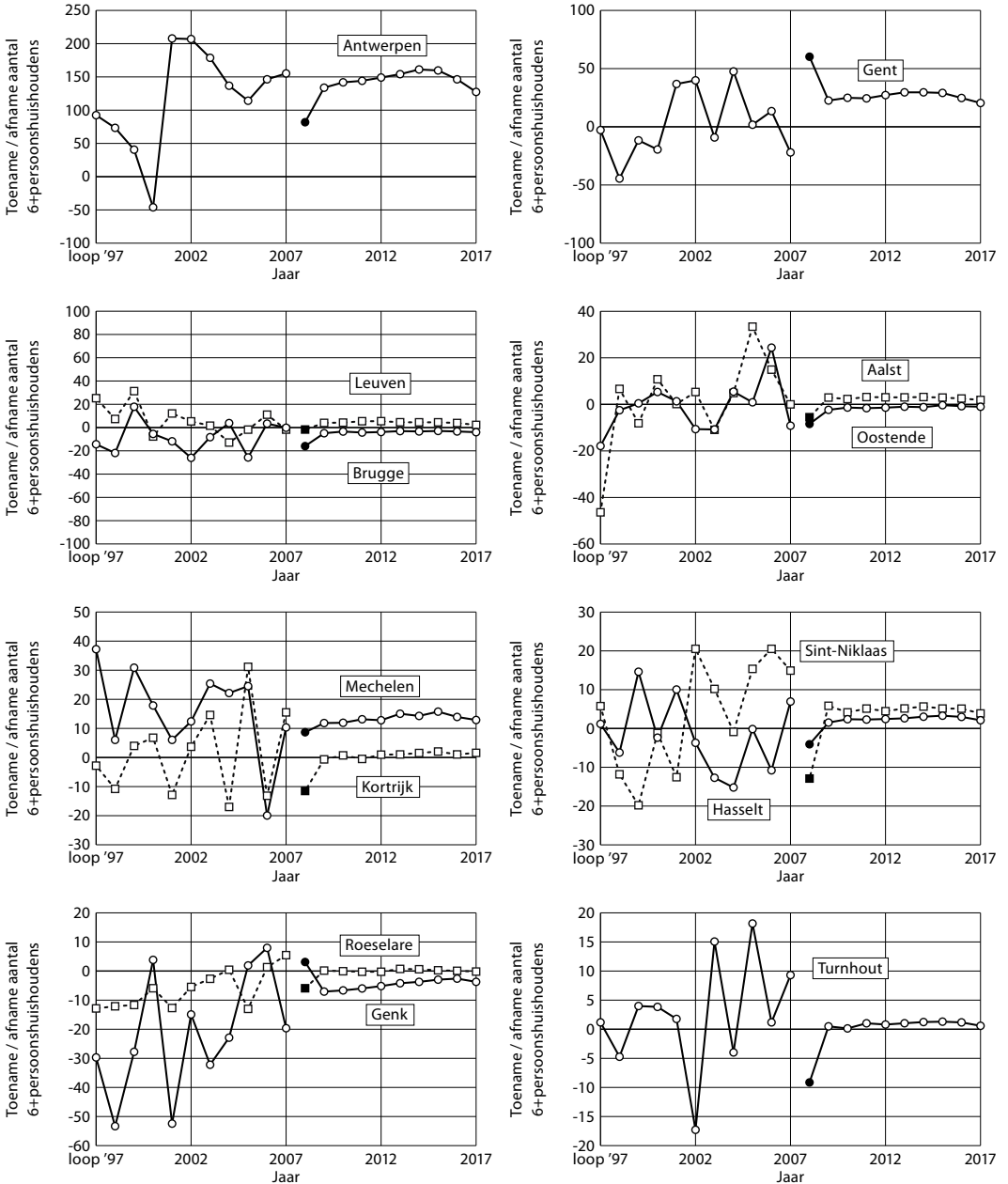
De verwachte gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 6+persoonshuishoudens is in de meeste centrumsteden zeer klein (figuur 10.20). Ze was dat trouwens ook in de voorbije periode. Enkel in Antwerpen, in Gent en in Mechelen verwachten we een iets grotere verandering: een gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk +140, +30 en +13 huishoudens van 6 en meer personen. In Antwerpen maar vooral in Gent is de voorspelde gemiddelde jaarlijkse toename groter dan de groei in het verleden. Figuur 10.21 toont aan dat de voorspelde jaarlijkse verandering vrij goed aansluit bij de meest recent geobserveerde jaarlijkse veranderingen.

Figuur 10.20 Gemiddelde jaarlijkse verandering van het aantal 6+persoonshuishoudens, centrumsteden, 1998-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Figuur 10.21 Jaarlijkse verandering van het aantal 6+persoonshuishoudens, centrumsteden, 1997-2007 observaties, 2008-2017 projecties

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

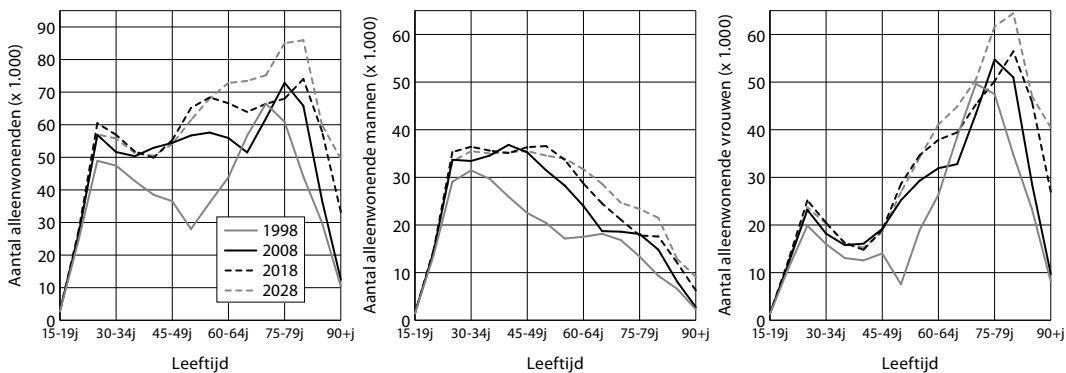
10.3 Vooral een stijging van het aantal alleenwonende (oudste) ouderen

10.3.1 Het Vlaamse Gewest

Figuur 10.22 geeft het leeftijdsprofiel van alle alleenwonenden (linkerfiguur), van de alleenwonende mannen (middelste figuur) en van de alleenwonende vrouwen (rechterfiguur). Merk op dat er een verschil bestaat tussen de geslachten (zie ook §8.3.1). Alleenwonende mannen zijn jonger dan alleenwonende vrouwen.

De figuur toont eveneens de verschuivingen tussen 1998, 2008, 2018 en 2028. Het is duidelijk dat de groep alleenwonenden zal blijven groeien, zij het aan een gematigder tempo dan in het verleden (§10.2.1). De grootste toename van het aantal alleenwonenden deed zich voor tussen 1998 en 2008; we verwachten de kleinste toename tussen 2018 en 2028.

Figuur 10.22 Aantal alleenwonenden naar leeftijd en geslacht (links: mannen + vrouwen; midden: mannen; rechts: vrouwen), Vlaams Gewest, 1998, 2008, 2018 en 2028

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Tabel 10.1 geeft de toename van het aantal alleenwonenden tussen 2008 en 2018, verdeeld naar geslacht en leeftijdsgroep. De toename (+ 102.000) betreft vooral vrouwen en ouderen. De helft (49%) van het voorspelde extra aantal alleenwonenden is 80 jaar of ouder, 61% is 65 jaar of ouder.

Tabel 10.1 Toename van het aantal alleenwonenden tussen 2008 en 2018, naar leeftijd en geslacht, Vlaams Gewest

	Vrouwen	Mannen	Totaal
Alle leeftijden	+63.000 (62%)	+39.000 (38%)	+102.000 (100%)
waarvan 65+ jaar	+44.000 (43%)	+18.200 (18%)	+62.200 (61%)
waarvan 80+ jaar	+40.000 (39%)	+10.000 (10%)	+50.000 (49%)

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Oudste ouderen wonen hoofdzakelijk collectief of alleen (§8.3.1 en §8.4). In de huishoudensprojecties zijn we uitgegaan van de hypothese dat het aantal collectief wonende personen constant blijft doorheen de projectieperiode (§9.3). Wanneer de SVR-Bevolkingsprojecties 2009-2030 een grote toename van het aantal oudste ouderen voorspellen (§5.7), dan heeft deze hypothese een sterke stijging van het aantal alleenwonende 80-plussers voor gevolg. Mogelijks overschatten we met onze werkwijze het aantal alleenwonende oudste ouderen. In hoofdstuk 11 formuleren we alternatieve hypothesen inzake collectief wonen en gaan we de impact ervan na op het aantal alleenwonende 80-plussers. We lopen even op die sensitiviteitsanalyse vooruit. Het gebruik van een alternatieve hypothese betreffende collectief wonen brengt het voorspelde extra aantal alleenwonende 80-plussers terug van 50.000 tot circa 37.000. De verwachting dat vooral de groep van de alleenwonende oudste ouderen zal toenemen, blijft ook gelden onder een andere hypothese inzake de ontwikkeling van de collectieve huishoudens.

In 1998 was 55% van de alleenwonenden een vrouw en was 43% een 65-plusser (tabel 10.2). In de periode 1998-2008 nam het aantal alleenwonende personen van middelbare leeftijd (figuur 10.22, links) en vooral het aantal alleenwonende mannen van middelbare leeftijd (figuur 10.22, midden) het sterkst toe, zodat in 2008 het percentage vrouwen onder de alleenwonenden is gedaald tot 54% en het percentage 65-plussers tot 39%. We voorspellen dat de groep alleenwonenden in de toekomst zal verouderen en lichtjes zal vervrouwelijken.

Tabel 10.2 Alleenwonenden, naar leeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, 1998, 2008, 2018 en 2028

	1998	2008	2018	2028
Totaal aantal	621.000	770.000	872.000	934.000
% vrouwen	55	54	55	56
% 65+ jaar	43	39	42	46
% 80+ jaar	14	15	19	21

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

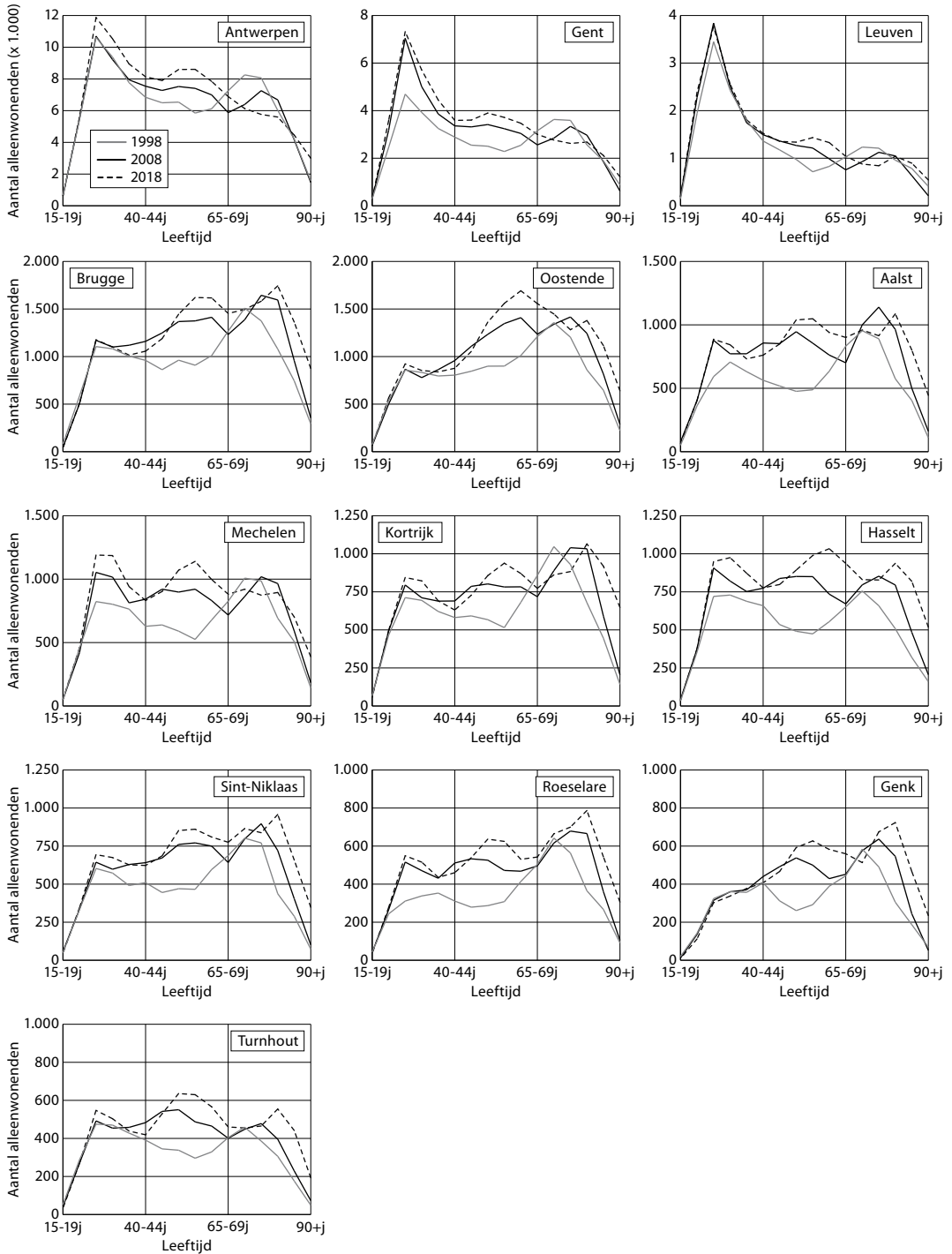
10.3.2 De centrumsteden

Figuur 10.23 geeft het leeftijdsprofiel van de alleenwonenden en de verschuivingen tussen 1998, 2008 en 2018 in de centrumsteden. Het is duidelijk dat het leeftijdsprofiel en de geprojecteerde verandering verschillen van stad tot stad.

De studentensteden Antwerpen, Gent en Leuven hebben bijvoorbeeld een jonger leeftijdsprofiel met een zeer hoog aantal jongvolwassen alleenwonenden. In Oostende en in Genk daarentegen hebben de alleenwonenden een veel ouder leeftijdsprofiel.

In Antwerpen en in Gent verwachten we een toename van het aantal alleenwonende 25-69-jarigen en een afname van het aantal 70-84-jarigen. De toename van het aantal 25-34-jarigen zoals we dat verwachten voor het Vlaamse Gewest, wordt niet voorspeld voor Genk, Brugge en Leuven. Een toename van de oudste ouderen voorspellen we voor alle centrumsteden, zij het in mindere mate in Antwerpen en in Gent. Er kan sprake zijn van een lichte overschatting van het geprojecteerde aantal alleenwonende 80-plussers (§11.2) maar een toename zal er in elk geval zijn.

Figuur 10.23 Aantal alleenwonenden naar leeftijd, centrumsteden, 1998, 2008 en 2018

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

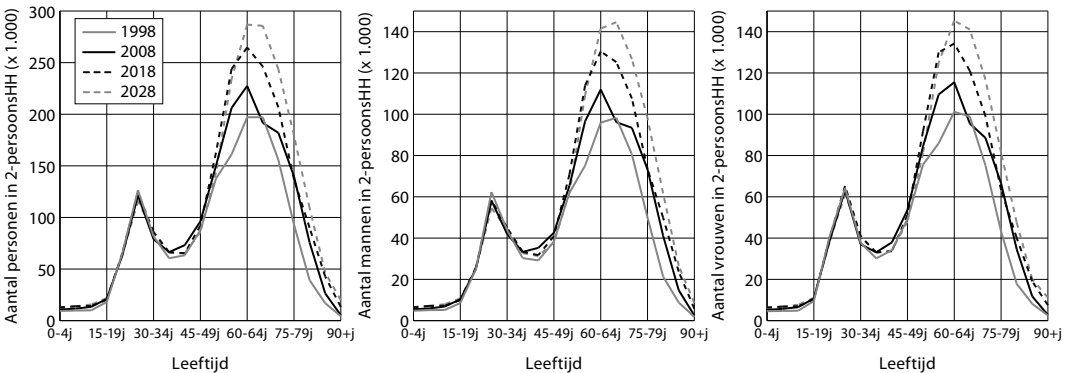
10.4 Stijging van de 2-persoonshuishoudens vooral bij de ouderen

10.4.1 Het Vlaamse Gewest

In het Vlaamse Gewest zal tussen 2008 en 2018 het aantal 2-persoonshuishoudens toenemen met 104.000 eenheden (§10.2.1). Figuur 10.24 toont het aantal personen dat woont in een 2-persoonshuishouden, naar leeftijd. Het is duidelijk dat de groei van het aantal personen in een 2-persoonshuishouden zich volledig situeert bij de oudere personen, vooral bij de 55-74-jarigen. De stijging van het aantal 2-persoonshuishoudens in de eerste 10 geprojecteerde jaren zal dus vooral gaan om een toename van oudere paren.

In de tweede helft van de projectieperiode voorspellen we een nog verdere groei van de 2-persoonshuishoudens. Opnieuw zal het gaan om een toename van oudere paren waarbij de leeftijd nog meer verschuift naar de hogere leeftijden.

Figuur 10.24 Aantal personen wonend in een 2-persoonshuishouden naar leeftijd en geslacht (links: mannen + vrouwen; midden: mannen; rechts: vrouwen), Vlaams Gewest, 1998, 2008, 2018 en 2028

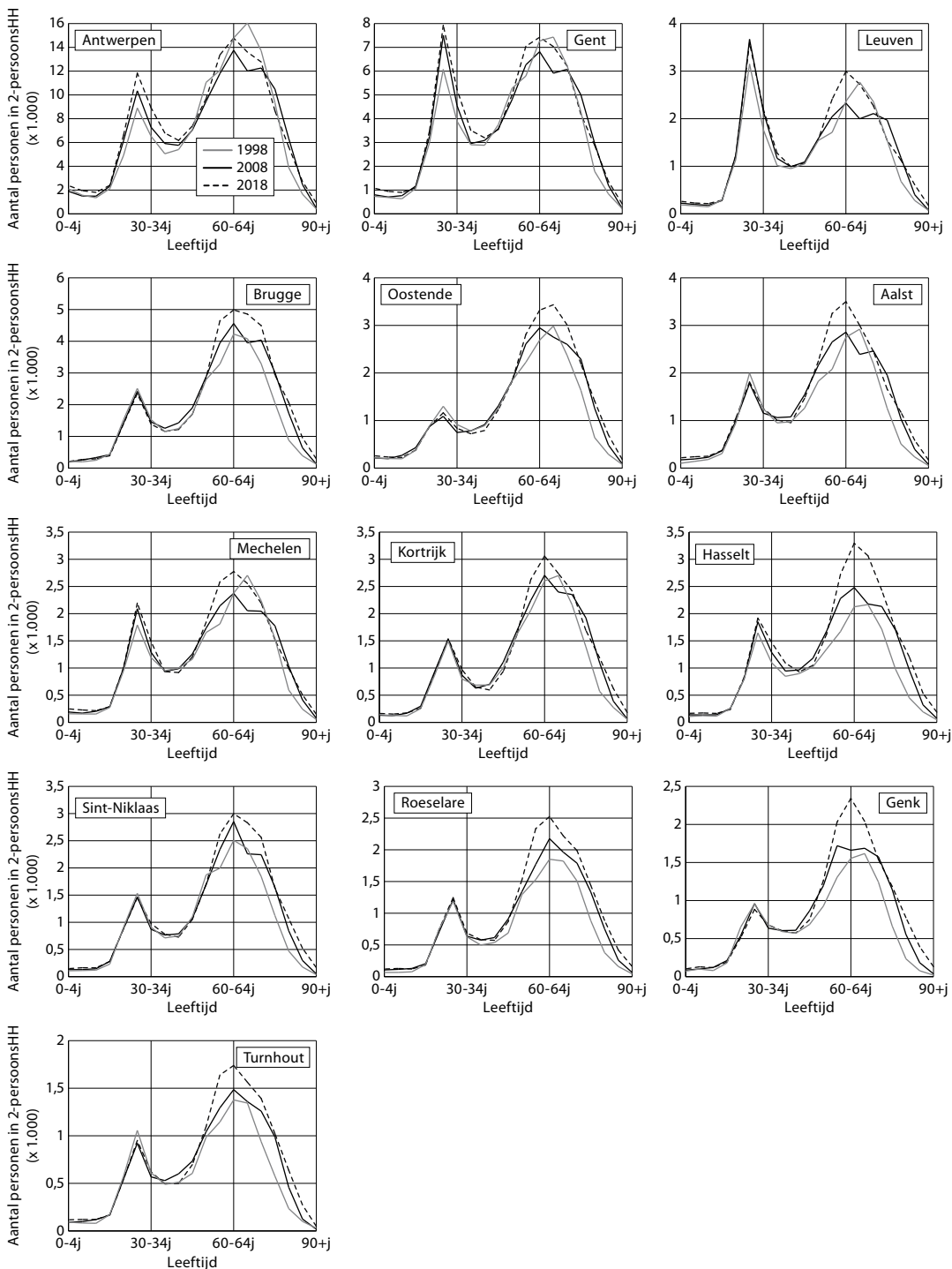
Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

10.4.2 De centrumsteden

Voor alle centrumsteden voorspellen we een toename van de 2-persoonshuishoudens. De toename is bijna uitsluitend te wijten aan een toename in de oudere leeftijdsgroepen (figuur 10.25). In de 2 grootsteden Antwerpen en Gent en in mindere mate in Hasselt en in Mechelen verwachten we ook een kleine stijging van paren gevormd door twintigers en dertigers. Vooral in Antwerpen en in Gent wonen er in 2018 iets meer kinderen in een 2-persoonshuishouden, wat wijst op een toenemend aantal eenoudergezinnen.

De centrumsteden vertonen een eigen leeftijdsprofiel. Zo zijn veel 2-persoonshuishoudens in Gent en in Leuven huishoudens van jongvolwassenen. In Oostende bestaat de overgrote meerderheid van de 2-persoonshuishoudens uit ouderen.

Figuur 10.25 Aantal personen wonend in een 2-persoonshuishouden naar leeftijd, centrumsteden, 1998, 2008 en 2018

Bron: ADSEI, SVR-bewerking; SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Huishoudensprojecties: gebruik van alternatieve hypothesen inzake collectief wonen

Edith Lodewijckx

Bij het projecteren van het aantal private huishoudens per gemeente zijn we uitgegaan van de veronderstelling dat het aantal collectief wonende personen per leeftijds- en geslachtsgroep in de toekomst niet zou veranderen (§9.3). We kunnen immers het beleid dienaangaande in elke gemeente niet voorzien.

Echter, bij een sterke toename van het aantal (oudste) ouderen in de toekomst (§5.6 en §5.7) lijkt het weinig waarschijnlijk dat het aantal collectief wonende personen constant zal (kunnen) blijven. We hebben dan ook 2 alternatieve hypothesen (B en C) geformuleerd waarin we het aantal collectief wonende personen laten veranderen in functie van de geprojecteerde bevolking.

Onze 3 hypothesen luiden als volgt:

- **HYPOTHESE A:** het gemiddelde *aantal* collectief wonende personen uit de periode 2006-2008 per leeftijds- en geslachtsgroep *blijft behouden* gedurende de ganse projectieperiode. Dit is de basishypothese (§9.3). De gepubliceerde resultaten van de SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030 (www.vlaanderen.be/svr) zijn uitgevoerd onder deze hypothese.
- **HYPOTHESE B:** het gemiddelde *percentage* collectief wonende personen uit de periode 2006-2008 per leeftijds- en geslachtsgroep *blijft behouden* gedurende de ganse projectieperiode. De hypothese gaat uit van de vaststelling dat er grenzen zijn aan het zelfstandig wonen en dat een bepaald aandeel van de (oudste) ouderen nood heeft aan een opname in een collectieve voorziening (Lodewijckx, 2006).
- **HYPOTHESE C:** het *percentage* collectief wonende personen uit de periode 2006-2008 per leeftijds- en geslachtsgroep wordt *logaritmisch doorgetrokken* doorheen de projectieperiode. De hypothese verschuift de grenzen van het zelfstandig wonen naar iets hogere leeftijden ten gevolge van de toegenomen levensverwachting in goede gezondheid (Van Oyen e.a., 2005) en de uitbouw van alternatieve (opvang)mogelijkheden (Vanderleyden, 2010) (zie figuur 8.11).

Gezien de grote verschillen inzake collectief wonen tussen de gemeenten onderling (§8.4) gebruiken we voor elke gemeente de eigen observaties om het toekomstig aantal collectief wonende personen te bepalen. Dit betekent echter dat een eventueel recent gevoerd beleid in de gemeente – bijvoorbeeld een sterke uitbouw van het aantal collectieve plaatsen in 2006-2008 – in onze schatting wordt doorgetrokken.

In dit hoofdstuk bekijken we hoe groot het effect is van de alternatieve hypothesen betreffende het collectief wonen, op het geprojecteerde aantal private huishoudens.

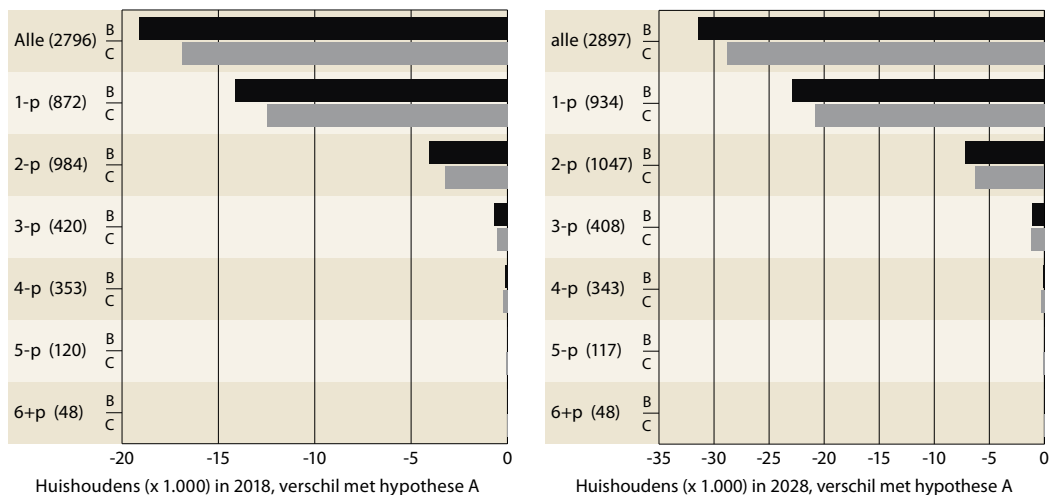
11.1 Meer collectief wonende personen, minder huishoudens

11.1.1 Het Vlaamse Gewest

Tijdens de laatste observatiejaren woonden er gemiddeld 73.000 personen collectief in het Vlaamse Gewest. Volgens de basishypothese blijft dat aantal behouden tot in 2018. Onder hypothese B (het percentage blijft constant) verwachten we 25.000 meer collectief wonenden en zouden er 98.000 personen in een collectief huishouden wonen in 2018. Onder hypothese C zou het percentage collectief wonenden lichtjes dalen in de toekomst: dat zou tot een toename met 23.000 leiden en dus 96.000 collectief wonenden in 2018. Volgens hypothesen B en C zou het aantal collectief wonende personen tegen 2018 met respectievelijk 35% en 32% toenemen tegenover het gemiddelde aantal in 2006-2008. Voor het jaar 2028 leidt hypothese A tot 73.000 collectief wonenden. Hypothesen B en C leiden tot respectievelijk 115.000 en 112.000 collectief wonenden.

Figuur 11.1 toont de impact van hypothesen B en C op het geprojecteerde aantal huishoudens voor het Vlaamse Gewest. Hypothese A voorspelt voor 2018 (linkerfiguur) 2.796.000 private huishoudens (cijfer tussen haakjes). Hypothese B leidt tot 19.000 huishoudens minder en hypothese C tot 17.000 minder. Met andere woorden: hypothese B geeft 0,7% minder huishoudens in 2018 dan hypothese A en hypothese C levert 0,6% minder huishoudens op.

Figuur 11.1 Geprojecteerd aantal private huishoudens, naar huishoudensgrootte, volgens 3 alternatieve hypothesen, Vlaams Gewest, 2018 (links) en 2028 (rechts)

(aantal) = geprojecteerd aantal huishoudens (x 1.000) onder hypothese A

Bron: SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

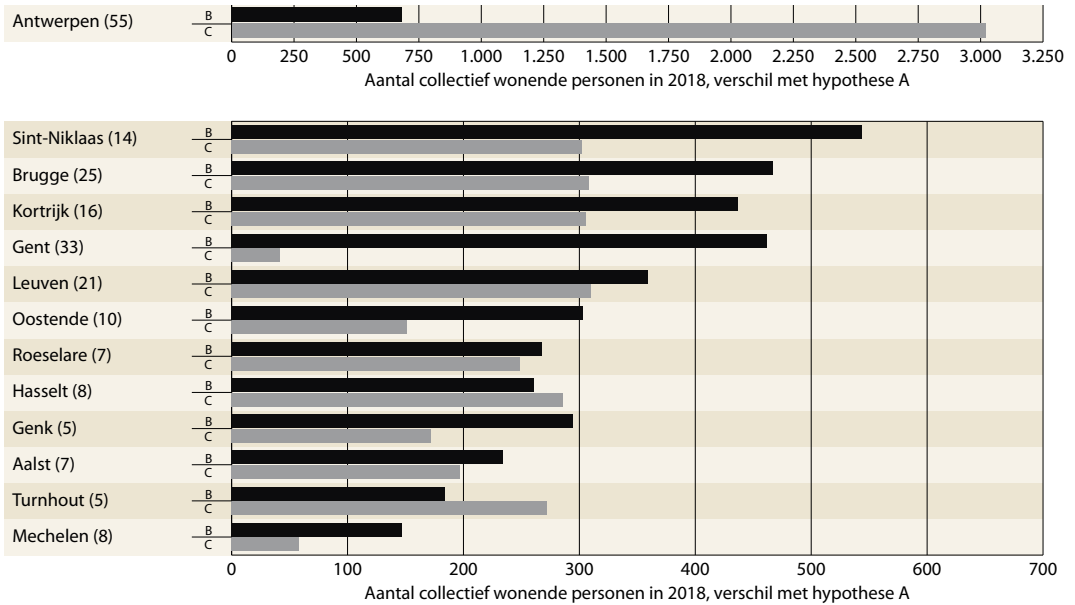
“Minder huishoudens” betekent vooral “minder alleenwonenden”, zowel bij het toepassen van hypothese B als van hypothese C. Bijvoorbeeld, van die 19.000 huishoudens minder (hypothese B) zijn er 14.000 alleenwonenden en ongeveer 4.000 huishoudens van 2 personen (figuur 11.1 links). De impact van de alternatieve hypothesen op de grotere huishoudens is veel kleiner.

Voor 2028 voorspellen we dezelfde tendensen (figuur 11.1 rechts). Uiteraard gaat het om andere aantallen.

11.1.2 De centrumsteden

Figuur 11.2 toont voor elke centrumstad het geprojecteerde aantal collectief wonende personen onder hypothese A (cijfer tussen haakjes) en het extra aantal collectief wonenden dat we projecteren onder hypothesen B en C. Bijvoorbeeld, in Antwerpen verwachten we in 2018 onder hypothese A 5.500 collectief wonende personen. Onder hypothese B zullen dat er zo'n 700 meer en onder hypothese C ruim 3.000 meer zijn dan onder hypothese A. Volgens variant C zouden 8.500 personen in Antwerpen collectief wonen.

Figuur 11.2 Geprojecteerd aantal collectief wonende personen, volgens 3 alternatieve hypothesen, centrumsteden, 2018

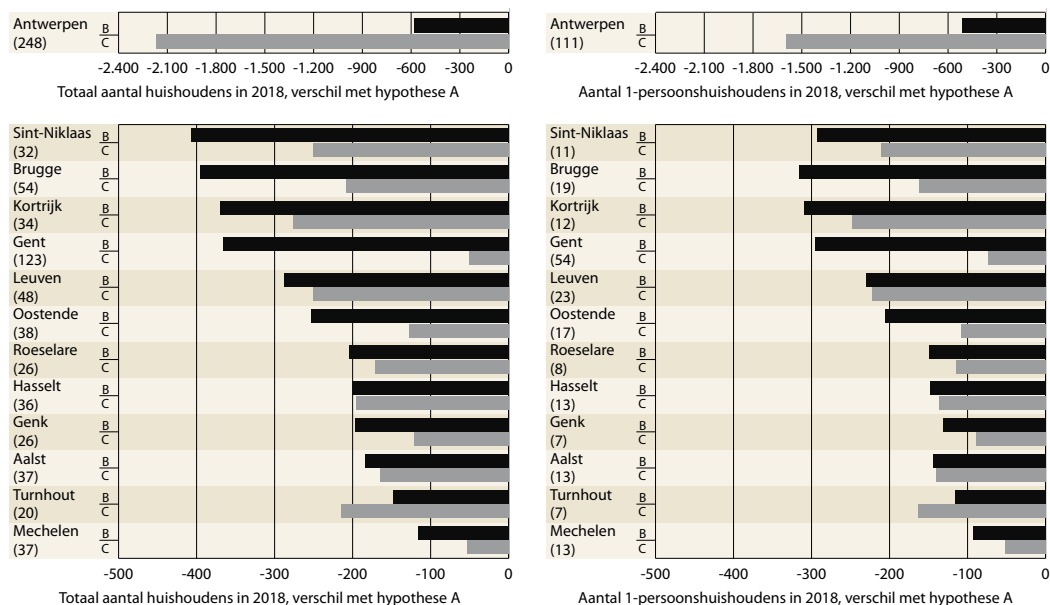
(aantal) = geprojecteerd aantal collectief wonende personen (x 100) onder hypothese A

Bron: SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

In Antwerpen en in Turnhout – en in veel mindere mate in Hasselt – verwachten we meer collectief wonenden onder hypothese C dan onder hypothese B (figuur 11.2). In beide centrumsteden nam het aantal collectief wonende personen sterk toe tussen 2006 en 2008 (§8.4.2). Het percentage collectief wonende oudste ouderen steeg er tijdens de laatste observatiejaren. Logaritmisch doortrekken van de trend (hypothese C) geeft dan ook voor die centrumsteden een stijgend percentage collectief wonenden.

Als er in 2018 meer collectief wonende personen zijn dan het gemiddelde aantal in de periode 2006-2008 (onder hypothesen B en C in vergelijking met hypothese A), dan zal het aantal private huishoudens (figuur 11.3 links) en vooral het aantal 1-persoonshuishoudens (figuur 11.3 rechts) *kleiner* zijn dan het onder hypothese A voorspelde aantal. In Roeselare bijvoorbeeld projecteren we al naargelang van de toegepaste hypothese 26.100 (A), 25.900 (B) of 26.000 huishoudens (C).

Figuur 11.3 Geprojecteerd totaal aantal private huishoudens (links) en aantal 1-persoonshuishoudens (rechts), volgens 3 alternatieve hypothesen, centrumsteden, 2018

(aantal) = geprojecteerd aantal huishoudens (x 1.000) onder hypothese A

Bron: SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Het toepassen van de alternatieve hypothesen heeft de grootste impact op het geprojecteerde aantal huishoudens in Sint-Niklaas, in Kortrijk en in Turnhout waar we tot 1,1% minder huishoudens voorspellen dan onder hypothese A. De kleinste impact vinden we in Mechelen en in Gent. Toepassen van hypothese B of C levert daar maximaal 0,3% minder huishoudens dan het aantal huishoudens geprojecteerd onder hypothese A.

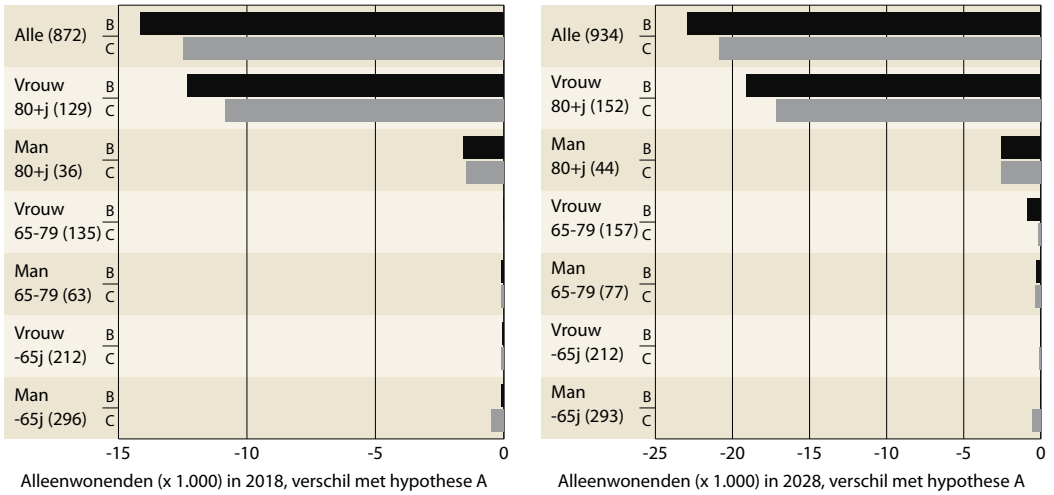
Onder hypothesen B en C voorspellen we voor Sint-Niklaas, Kortrijk en Turnhout 2% tot bijna 3% minder 1-persoonshuishoudens dan het aantal geprojecteerd onder hypothese A. Gent heeft het geringste verschil tussen de 3 projectieresultaten: 0,5% minder 1-persoonshuishoudens onder hypothese B en 0,1% minder 1-persoonshuishoudens onder hypothese C in vergelijking met het geprojecteerde aantal 1-persoonshuishoudens onder hypothese A.

11.2 Meer collectief wonende personen, minder alleenwonende oudste vrouwen

11.2.1 Het Vlaamse Gewest

In 2018 zullen er onder hypothesen B en C minder personen alleenwonen dan onder hypothese A (figuur 11.1). Als het aantal collectieve plaatsen meegroeit met de bevolking zoals we aannemen in de hypothesen B en C, dan voorspellen we vooral minder alleenwonende 80+-jarige vrouwen (figuur 11.4). Bijvoorbeeld, onder hypothese B verwachten we 14.000 minder alleenwonenden dan het aantal dat we voorspellen onder hypothese A (872.000; figuur 11.4 links). Het gaat bijna exclusief om minder alleenwonende oudste ouderen, -12.000 vrouwen en -1.600 mannen van die leeftijd.

Figuur 11.4 Geprojecteerd aantal alleenwonenden naar leeftijd en geslacht, volgens 3 alternatieve hypothesen, Vlaams Gewest, 2018 (links) en 2028 (rechts)

(aantal) = geprojecteerd aantal alleenwonenden (x 1.000) onder hypothese A

Bron: SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

Anders uitgedrukt, onder hypothese B projecteren we 1,6% minder 1-persoonshuishoudens dan onder hypothese A. We verwachten 8,4% minder alleenwonende oudste ouderen. Het gaat om 9,5% minder alleenwonende oudste vrouwen en om 4,4% minder alleenwonende oudste mannen.

Het gebruik van hypothese C of het verruimen van de projectiehorizon tot 2028 (figuur 11.4 rechts) leidt tot eenzelfde vaststelling.

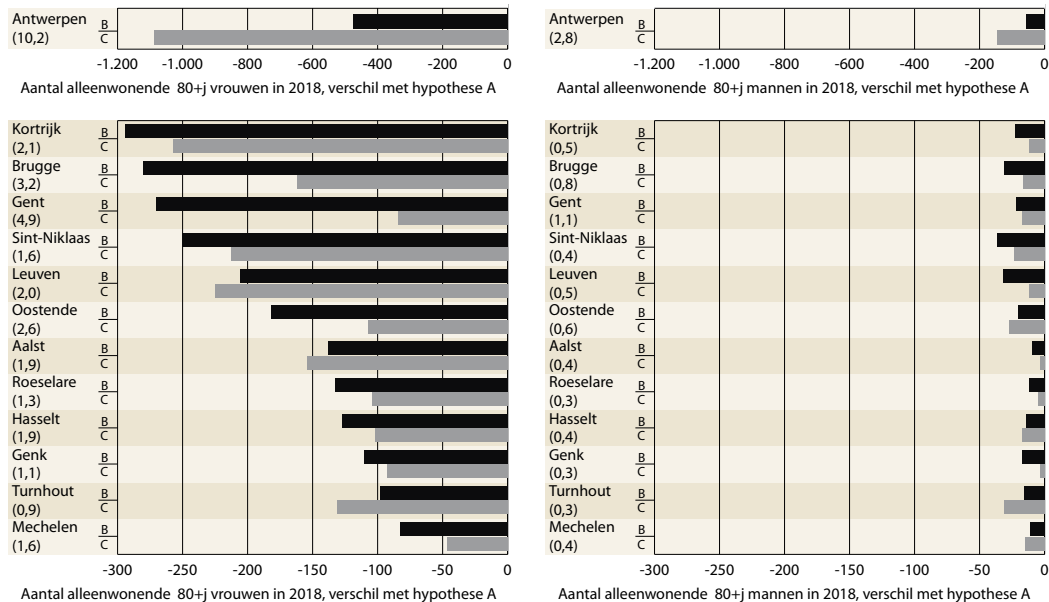
11.2.2 De centrumsteden

Het toepassen van hypothesen B en C geeft in elke centrumstad een kleiner geprojecteerd aantal alleenwonenden (figuur 11.3), vooral bij de oudste ouderen. Figuur 11.5 geeft voor elke centrumstad een idee omtrent de orde van grootte van de uitkomsten van de 3 projectievarianten. Bijvoorbeeld, in Mechelen verwachten we in 2018 onder hypothese A 1.600 alleenwonende 80+jarige vrouwen (linkerfiguur, cijfer tussen haakjes) en 400 alleenwonende 80+jarige mannen (rechterfiguur), in het totaal een 2.000 alleenwonende oudste ouderen. Onder hypothese B voorspellen we in vergelijking met het geprojecteerde aantal onder hypothese A, 80 alleenwonende oudste vrouwen minder en 10 alleenwonende oudste mannen minder. Met andere woorden, als het aantal collectieve plaatsen wordt opgevoerd zodanig dat het percentage collectief wonenden niet verandert in de toekomst (hypothese B), dan zullen er in Mechelen in 2018 circa 1.900 oudste ouderen alleenwonen.

In de meeste centrumsteden levert een projectie met hypothese C een aantal alleenwonende oudste ouderen op dat ergens tussen het voorspelde aantal onder hypothese A en het geprojecteerde aantal onder hypothese B ligt. De grote uitzondering is Antwerpen waar we onder hypothese C het kleinste aantal alleenwonende oudste ouderen voorspellen (A: 13.000; B: 12.500; C: 11.800). In Gent zijn de geprojecteerde aantallen respectievelijk 6.000, 5.700 en 5.900 alleenwonende 80-plussers.

In de jongere leeftijdsgroepen, zowel bij mannen als bij vrouwen, geven de 3 projectievarianten nagenoeg eenzelfde aantal alleenwonende personen.

Figuur 11.5 Geprojecteerd aantal alleenwonende 80+jarige vrouwen (links) en mannen (rechts), volgens 3 alternatieve hypothesen, centrumsteden, 2018

(aantal) = geprojecteerd aantal alleenwonende 80-plussers (x 1.000) onder hypothese A

Bron: SVR-Huishoudensprojecties 2009-2030.

11.3 Literatuur

- Lodewijckx, E. (2006). Veranderingen in de huishoudelijke samenstelling (1991-2004): implicaties voor de interne mantelzorg. In: Jacobs, Th. & Lodewijckx, E. (red.). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaal-demografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 167-188.
- Vanderleyden, L. (2010). Transitie bij ouderen vanuit een genderperspectief. In: *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 34 (305), 26-34.
- Van Oyen, H., Bossuyt, N., Deboosere, P., Gadeyne, S., Abatih, E. & Demarest, S. (2005). Differential inequity in health expectancy by region in Belgium. In: *Social and Preventive Medicine*, 50 (5), 301-310.

Algemeen besluit en aanbevelingen voor het beleid

Edith Lodewijckx, Edwin Pelfrene, Christine Van Peer, Paul Willems

12

12.1 Bevolkingsprojecties

Volgens de recente bevolkings- en huishoudensprojecties van de Studiedienst van de Vlaamse Regering verwachten we een verdere aangroei van het aantal inwoners in het Vlaamse Gewest, van 6,16 miljoen inwoners in 2008 over 6,51 miljoen in 2018 tot 6,62 miljoen in 2030 (+7,4%). De groei van het inwonersaantal is het sterkst in het eerste gedeelte van de projectieperiode: tussen 2008 en 2018 groeit de bevolking in meer dan 9 op 10 gemeenten. In de tweede projectieperiode, tussen 2018 en 2028, zwakt de groei af, maar wordt niettemin een beperkte groei verwacht in bijna 8 op 10 gemeenten. Blijft natuurlijk dat de vooruitzichten debet zijn aan de aangenomen hypotheses, wat in het geval van de buitenlandse immigratie altijd wel 'een redelijke gok' is.

Met zulke groeiverwachtingen volgt het Vlaamse Gewest als deelstaat de algemene trend binnen Europa, met voornamelijk sterke aangroei van de bevolking in de urbane regio's en ontvolking van de rurale gebieden (Van der Erf e.a., 2011). In alle centrumsteden wordt een verdere toename van het aantal inwoners verwacht, met uitzondering van Brugge waar in de eerstkomende jaren een stagnatie wordt verwacht. Bevolkingskrimp is uitzonderlijk, en waar het al wordt verwacht eerder bescheiden van aard (krimp tot -5%, uitzonderlijk tot -10%).

De aangekondigde bevolkingsgroei in de meeste steden en gemeenten heeft de nodige implicaties naar lokale ruimtelijke planning en inplanting van wooneenheden, gedifferentieerd naar de te verwachten evoluties in omvang, leeftijdsstructuur en type van de huishoudens (zie 12.2). Ook op het vlak van de mobiliteit zal het beleid zich mogelijks moeten instellen op een toegenomen vraag.

De recente toename van het aantal geboorten zorgt voor een vergroening van de bevolking. Zowel de opvang van baby's en peuters alsook het kleuter- en lager onderwijs en in het verlengde daarvan het middelbaar en het hoger onderwijs, moeten rekenen met een grotere toestroom in de eerstkomende jaren. Er is wel belangrijke gemeentelijke variatie in groei-intensiteit.

We verwachten dat de baby- en peuterbevolking zal groeien tot het jaar 2017. Tot dan komen er elk jaar gemiddeld ruim 2.500 baby's en peuters bij in het Vlaamse Gewest. Antwerpen en Gent kennen in verhouding tot het totale Vlaamse Gewest een snelle en sterke relatieve groei van 30% tegen 2017. Ook Mechelen kent een relatief sterke groei van 25%. In die steden is er op korte termijn een dwingende nood aan bijkomende opvangplaatsen in diverse voorzieningen voor kinderopvang. Slechts in 1 op 10 gemeenten verwachten we een (beperkte) daling van het aantal peuters. Er kan toekomstgericht worden gedacht aan multifunctionele voorzieningen, want na 2017 wordt opnieuw een daling van de populatie 0-2-jarigen verwacht in de meeste gemeenten terwijl andere bevolkingsgroepen zullen toenemen.

Ook de populatie 5-jarigen zal fors aangroeien, met als toppunt van de groei het jaar 2020. Jaarlijks komen er gemiddeld in de periode tot 2020 een kleine 1.000 leerlingen voor het eerste leerjaar bij in het Vlaamse Gewest. Ook hier zien we een sterke relatieve groei in Antwerpen en Gent (respectievelijk +46% en +40% tegen 2020 ten opzichte van de stand in 2008). Mechelen kent eveneens een sterke relatieve groei van 31% tegen 2020. In deze 3 steden geldt op korte termijn een zeer dwingende nood aan meer klassen in het basisonderwijs.

In het verlengde daarvan kunnen we een aangroei van de tienerbevolking (10-19-jarigen) verwachten. Op het niveau van het Vlaamse Gewest voorzien we eerst nog een daling van hun aantal tot 2014, nadien gevolgd door een stijging tot 2028. Onder de centrumsteden verwachten we vooral in Antwerpen in de eerste 10 projectiejaren een continue aangroei van het aantal tieners. Op termijn geldt dat ook voor andere grote centrumsteden. West-Vlaamse centrumsteden vallen op door een aangekondigde verdere krimp van hun aantal tieners.

De bevolking op beroepsactieve leeftijd (tussen 20 en 64 jaar) neemt eerst nog licht toe, maar gaat na 2017 in omvang dalen. Nu al ligt de doorstromingsratio die de potentiële instroom naar de arbeidsmarkt (15-24-jarigen) op de potentiële uitstroom van de arbeidsmarkt (55-64-jarigen) betreft, onder haar evenwichtswaarde. Er wordt een verdere daling van die ratio tot in 2023 voorzien. Dit signaleert voor de nabije toekomst krapte op de arbeidsmarkt. Vooral de kustgemeenten, het Meetjesland, het zuidoosten van de provincie Oost-Vlaanderen, delen van de provincies Antwerpen en Vlaams Brabant alsook de ganse provincie Limburg moeten zich daarop voorbereiden. Onder de centrumsteden zou dat vooral het geval zijn voor Hasselt, Brugge en Oostende.

In het licht van deze (verwachte) ontwikkelingen is het niet verwonderlijk dat 'meer mensen aan het werk' en 'langer werken' de slogans van het toekomstige beleid zijn. Men kan hier nochtans geen eenvoudige oplossingen verwachten, vermits de behoeften op de arbeidsmarkt zich zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve termen stellen. Wellicht moet een veelheid aan maatregelen overwogen worden, waaronder aanpassingen op het vlak van onderwijs en vorming, maatregelen op het vlak van 'werkbaarheid' van jobs, aanpassingen van de pensioenstelsels of een betere afstemming van de immigratie op de (lokale) arbeidsmarkt.

Vergrijzing en verzilvering van de bevolking zetten zich door: zowel het aantal 65-plussers als het aantal 80-plussers gaat in stijgende lijn. Dit zet druk op de balans tussen de generaties.

Tegen 2030 komen er naar verwachting bijna een half miljoen 65-plussers bij in het Vlaamse Gewest. Dat betekent dat er zowat de helft meer 65-plussers zullen zijn dan in 2010. In de eerste projectiejaren ligt dat ritme iets lager, na 2020 iets hoger. In alle steden en gemeenten verwachten we een toename van het aantal 65-plussers, zij het met grote onderlinge variatie. Ook het procentuele aandeel van 65-plussers in de totale bevolking gaat tegen 2030 naar verwachting overal in stijgende lijn, behalve in Antwerpen. Vooral de kust valt op door haar sterke vergrijzing, zowel qua aandeel ouderen onder de bevolking als qua procentuele aangroei van de aantallen. Voor de eerstkomende jaren wordt echter ook een sterke procentuele aangroei van het aantal 65-plussers verwacht in de provincies Antwerpen en Limburg. Onder de centrumsteden kunnen we Brugge, Hasselt en Oostende als koplopers vermelden.

Meer in het bijzonder gaat ook het aantal 80-plussers in stijgende lijn. Slechts eenmalig wordt het geprojecteerde groeipad van deze 'oudste ouderen' verstoord door een plotse en kortstondige krimp van de aantallen, en wel in 2021, precies 80 jaar na het oorlogsjaar 1941. In alle steden en gemeenten verwachten we een toename van het aantal 80-plussers tegen 2030, zowel naar aantal als aandeel in de totale bevolking. De enige uitzondering is Antwerpen, waar wel een bescheiden aangroei van het aantal 80-plussers (+10%) wordt voorzien, maar niet van het aandeel in de totale bevolking. Geen enkele centrumstad noch de kustgemeenten zitten trouwens bij de sterke groeiers. We verwachten dat de "verzilvering" van de bevolking zich na 2030 pas

goed zal doorzetten (Federaal Planbureau e.a., 2008), omdat vanaf dan de babyboomgeneraties van de jaren 1950 de 80-jaarsdrempel overschrijden.

Al die ontwikkelingen hebben uiteraard gevolgen voor de balans tussen de generaties. Zo wordt voor de projectieperiode tussen 2009 en 2030 een toename van de afhankelijkheidsratio voorzien (van 67 naar 82 personen buiten beroepsactieve leeftijd per 100 personen op beroepsactieve leeftijd). 95% van de gemeenten heeft volgens de projecties hogere waarden op deze indicator in 2030 dan in 2008. In alle centrumsteden is de stijging zichtbaar. Dat betekent dat nagenoeg overal in Vlaanderen moet gerekend worden met een hogere druk op de actieve leeftijdsgroep. In tal van gemeenten in het noordoosten van de provincie Antwerpen en in Limburg ligt die balans wat gunstiger (bekeken vanuit het perspectief van de financieringsbehoeften), terwijl aan de kust in het bijzonder de wanverhouding tussen beide leeftijdsgroepen persisteert volgens de SVR-projecties.

Een bijzonder punt in dit verband betreft de zorgcapaciteit. De familiale zorgindex is opgesteld als ruwe indicator om te peilen welke zorgcapaciteit theoretisch beschikbaar is in het niet-professionele circuit voor de vele zorgbehoevende oudste ouderen. Volgens deze index kunnen we verwachten dat in de komende jaren de niet-professionele opvang van de zorgvraag meer en meer gaat knellen. Waar in 2008 op het niveau van het Vlaamse Gewest 35 80-plussers stonden tegenover 100 personen uit de leeftijdsgroep 50-59 jaar, worden er dat 55 tegenover 100 in 2030. In de meeste Vlaamse steden en gemeenten gaat volgens de projecties tot 2030 de familiale zorgindex stijgen. Over het algemeen liggen de waarden hoger in de provincies West- en Oost-Vlaanderen, deels ook in Vlaams Brabant, waar dus de zorgvraag zich wat acuter zal aandienen. Ook de kuststeden rangschikken zich prominent onder de centrumsteden met typisch hogere waarden voor deze index.

Men kan tegenwerpen dat de ouderen van morgen flink 'fitter' zullen zijn en dus globaal gezien minder zorg zullen nodig hebben. De vergelijking van gegevens uit de nationale Gezondheidsenquête van het WIV voor 1997 en voor 2004 wijst in die richting: de toename van de levensverwachting in goede gezondheid bij 65-plussers overstijgt immers de toename van de levensverwachting (volgens diverse indicatoren gemeten). Nadere analyse geeft echter aan dat dit niet altijd minder jaren vrij van zorgnoden hoeft te betekenen. Zo bijvoorbeeld komt de winst in levensverwachting zonder beperkingen in activiteiten van het dagelijkse leven vooral op het conto van de jaren met matige beperkingen, niet op die met ernstige beperkingen – dure zorgjaren die net zo goed meestijgen (Van Oyen e.a., 2008; Van Oyen & Deboosere, 2008).

Vaak zijn we geneigd de vermelde ontwikkelingen te zien als problemen die op ons afkomen, vooral omdat er grote financieringsbehoeften mee gepaard gaan. Maar men kan, los overigens van de appreciatie dat "langer leven" normaal gezien een zegen is, ze net zo goed percipiëren als uitdagingen, met nieuwe mogelijkheden (wellness, huisvesting, ontspanning, verzorging, ...). Beleidsmatig gaat het daarbij vaak om verdelingsvraagstukken, zowel binnen als tussen de generaties, hetgeen bij uitstek verwijst naar de kern van het politieke debat.

12.2 Huishoudensprojecties

Het aantal huishoudens zal stijgen. Vooral de 1-persoons- en de 2-persoonshuishoudens zullen continu toenemen. Het aantal grotere huishoudens zal in de eerste 10 geprojecteerde jaren heel lichtjes toenemen en vervolgens afnemen. De huishoudensgrootte zal krimpen. Dit zijn de grote trends die we voorspellen voor het Vlaamse Gewest en gebaseerd zijn op gelijkaardige trends in de steden en gemeenten, maar er bestaan wel belangrijke lokale verschillen. Zo zal de groei van de kleine huishoudens niet overal even groot zijn en zal in sommige gemeenten het aantal grotere huishoudens toenemen terwijl dat aantal in andere gemeenten in de eerste 10 geprojecteerde jaren zal krimpen.

De toename van het aantal huishoudens heeft een negatieve impact op het milieu: denken we aan de stijging van de emissie van broeikasgassen, van huishoudelijk afval, van de belasting van het oppervlaktewater en van het water-, energie- en ruimtegebruik (Mira -T, 2006). Een toename van de bebouwing leidt tot een verdere af dichting van de bodem, hetgeen een negatief effect op het vlak van waterhuishouding en microklimaat kan hebben (Mira-T, 2007).

Meer en kleinere huishoudens betekent ook meer mobiliteitsproblemen, onder meer door een lagere bezettingsgraad van de personenwagens.

In Nederland heeft men berekend dat de huishoudensverduunning een negatieve impact heeft op de welvaartsontwikkeling van de huishoudens (Sociaal Cultureel Planbureau, 2005). Het totaal in Nederland verdienen inkomens moet door meer huishoudens worden gedeeld. Door de verduunning van de huishoudens moet het inkomen van het huishouden weliswaar door minder personen worden gedeeld maar daalt het globale welvaartsniveau van de huishoudens.

De ontwikkeling van de vraag naar woningen in de toekomst hangt voor een belangrijk deel samen met de ontwikkelingen van de huishoudens, zowel globaal bekeken als naar huishoudensgrootte. De verwachte toename van het aantal huishoudens bepaalt de absolute woningbehoefte. De beschikbare woningvoorraad zal moeten toenemen. Aangezien de groei van het aantal huishoudens vrijwel volledig uit 1-persoons- en 2-persoonshuishoudens bestaat, ligt het voor de hand dat dit de vraag naar kleinere wooneenheden flink zal doen toenemen. Maar dit laatste moet enigszins relativerend worden door onze volgende conclusie.

De groei van de kleine huishoudens zal zich hoofdzakelijk voordoen in de oudere leeftijdsgroepen. De groei van de 2-persoonshuishoudens komt zelfs volledig op rekening van de ouderen. Ook hier is er sprake van een lokale variatie.

De groei van de 1-persoons- en de 2-persoonshuishoudens wordt grotendeels toegeschreven aan de verrijzing: het aantal ouderen neemt in de toekomst verder toe. Ouderen blijven doorgaans in hun – te groot geworden – woning wonen zolang ze gezond zijn en in staat zijn om deze te onderhouden. In functie van een betere benutting van het bestaand woningpatrimonium zou het wenselijk zijn dat de groep ouderen sneller doorschuift naar een kleinere woning zoals een appartement, zodat hun woningen beschikbaar komen voor grotere huishoudens en er minder nieuwbouw van eengezinswoningen nodig is. Dit wordt echter niet vereenvoudigd door het zeer hoog eigenaarspercentage bij de ouderen (Vanneste e.a., 2007; Soresma, 2010).

Door ouder te worden veranderen de fysieke mogelijkheden, de wensen en de behoeften inzake huisvesting. Er zal dan ook rekening moeten worden gehouden met de anders getinte woningbehoefte van ouderen. Naast de vraag naar kleinere woningen zijn de toegankelijkheid, het comfort van de woning en de nabijheid

van voorzieningen in een rustige en veilige omgeving voor hen belangrijk. Alternatieve woonvormen zoals groepswoningen, kangoeroewoningen, aanleunwoningen, zorgcomplexen kunnen een oplossing bieden.

Het aantal alleenwonenden zal toenemen in vrijwel alle leeftijdsgroepen. Maar de groei zal grotendeels bestaan uit een toename van alleenwonende ouderen en oudste ouderen, vooral vrouwen. Die trend geldt voor de meeste steden en gemeenten.

De leefsituatie van de alleenwonenden is vaak slechter dan die van de andere bevolkingsgroepen. Het is bekend dat alleenwonenden doorgaans minder gezond zijn (Deboosere e.a., 2006). Hun arbeidsmarktpositie is minder gunstig (http://www.statbel.fgov.be/press/f1080_nl.asp). Ze lopen een hoger armoederisico (Dexia, 2010). Hun (sociale) participatie, althans sommige aspecten ervan, is lager (Pauwels & Pickery, 2007). Men dient er wel rekening mee te houden dat de groep alleenwonenden zeer heterogeen is. De leefsituatie van alleenwonenden verschilt voor mannen en vrouwen en differentieert bovendien naar leeftijd en naar partnersgeschiedenis (FOD Economie, 2007).

Alleenwonenden kopen minder vaak een huis; zij bewonen vaak (sociale) kleinere huurwoningen (Vanneste e.a., 2007). Tussen 2005 en 2007 steeg het aandeel alleenwonenden onder de kandidaat-huurders van een sociale woning van 43 naar 44% (Vrind, 2008). De verwachte groei van het aantal alleenwonenden zal dan ook de vraag naar dit type van woningen doen toenemen.

Alleenwonende ouderen hebben vaker af te rekenen met gevoelens van eenzaamheid dan samenwonende ouderen. Steeds vaker worden er vragen gesteld naar het psychosociale welzijn van alleenstaande ouderen in de geïndividualiseerde samenleving (Vanderleyden & Heylen, 2007). Zij lopen meer dan jongere alleenwonenden een risico op sociale uitsluiting en armoede (Dexia, 2010).

Bijzonder kwetsbaar zijn de alleenwonende (oudste) ouderen als zij zorgbehoevend zijn. Zij hebben meer nood aan externe hulp en zorg dan samenwonende ouderen omdat ze geen partner hebben die de mantelzorg op zich kan nemen. De partner is immers vaak de belangrijkste zorgverstrekker wanneer een oudere persoon hulpbehoevend wordt (Vanderleyden & Vanden Boer, 2004). Oudere partners – zowel vrouwen als mannen – geven vaak de meest intensieve zorg, met weinig of geen ondersteuning van andere familieleden of formele hulpdiensten (De Koker, 2006). Alleenwonende (oudste) ouderen hebben een grotere kans om terecht te komen in een collectieve voorziening dan ouderen die met minstens 1 andere persoon samenwonen (Lodewijckx, 2006). Gezien de verwachte grote toename van het aantal alleenwonende oudste ouderen zal de vraag naar het informele en professionele thuiszorgaanbod en naar residentiële zorg toenemen.

Die vraag naar zorg zal trouwens ook toenemen gezien de groep van als paar samenwonende oudste ouderen nog (sterk) zal toenemen en de mantelzorg die deze groep kan verstrekken aan de partner zal dalen wegens fysieke beperkingen van de mantelzorgverstrekker.

12.3 Literatuur

- Deboosere, P., Demarest, S., Lorant, V., Miermans, P.-J., Portet, M.-I. & Van Oyen, H. (2006). *Gezondheid en mantelzorg*. FOD Economie. Sociaal-Economische Enquête 2001 Monografieën nr. 1.
- De Koker, B. (2006). Mantelzorg binnen het huishouden. In: Jacobs, Th. & Lodewijckx, E. (red.). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaaldemografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 115-142.
- Dexia (2010). *Vergrijzing: impact en uitdaging voor de lokale besturen*. Lokale financiën.
- Federaal Planbureau en Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, met de medewerking van het Wetenschappelijk Begeleidingscomité (2008). *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060 (Perspectives de population 2007-2060)*, Federaal Planbureau, Planning Paper 105.
- FOD Economie (2007). *Een op zeven Belgen is single. Profiel van de singles: Wie zijn ze? Hoe leven ze?* Nieuwsflits nr. 80.
- Lodewijckx, E. (2006). Veranderingen in de huishoudelijke samenstelling (1991-2004): implicaties voor de interne mantelzorg. In: Jacobs, Th. & Lodewijckx, E. (red.). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaaldemografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 167-188.
- MIRA-T (2006). *Milieurapport Vlaanderen*. Focusrapport. Vlaamse Milieumaatschappij.
- MIRA-T (2007). *Milieurapport Vlaanderen*. Focusrapport. Vlaamse Milieumaatschappij.
- Pauwels, G. & Pickery, J. (2007). *Wie participeert niet? Ongelijke deelname aan het maatschappelijke leven in verschillende domeinen*. SVR-Rapport, 2007/5.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2005). *De sociale staat van Nederland 2005*. SCP-publicatie, 2005/14.
- Soesma (2010). *Onderzoek naar woontendensen en -behoeften binnen de provincie Antwerpen*. Dienst Ruimtelijke Planning, Provincie Antwerpen, Soesma.
- Van der Erf, R., De Beer & J., Van der Gaag, N. (2011). Europese regio's groeien vooral door migratie. In: *Demos*, 27 (3), 2-3.
- Vanderleyden, L. & Vanden Boer, L. (2004). Zorg en ondersteuning. In: Jacobs, T., Vanderleyden, L. & Vandenboer, L. (red.). *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 139-180.
- Vanderleyden L. & Heylen, L. (2007). Ouderen, hun sociale contacten en de beleving ervan: continuïteit of verandering? In: *Tijdschrift voor sociologie*, 28 (1), 52-78.
- Vanneste, D., Thomas, I. & Goossens, L. (2007). Woning en woonomgeving in België. FOD Economie. Sociaal-Economische Enquête 2001 Monografieën nr. 2.
- Van Oyen, H., Cox, B., Demarest, S., Deboosere, P. & Lorant, V. (2008). Trends in health expectancy indicators in the older adult population in Belgium between 1997 and 2004. In: *European Journal of Ageing*, 5 (2): 137-146.
- Van Oyen, H. & Deboosere, P. (2008). Tendensen in volksgezondheid tussen 1997 en 2004, In: *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 2e Trimester: 1-39.
- Vrind (2008). *Vlaamse Regionale Indicatoren*. Studiedienst van de Vlaamse Regering.

